

T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

TÜRK DİLİ BİLİM DALI

TEKİRDAĞ İLİ HAYRABOLU İLÇESİ EMİRYAKUP KÖYÜ KIRIM-TATAR AĞZI
METİNLER VE ÇEKİM EKLERİ İNCELEMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

RİZA TUNCEL

İSTANBUL 2018

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ BİLİM DALI

TEKİRDAĞ İLİ HAYRABOLU İLÇESİ EMİRYAKUP KÖYÜ KIRIM-TATAR AĞZI
METİNLER VE ÇEKİM EKLERİ İNCELEMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

RİZA TUNCEL

TEZ DANIŞMANI: PROF. DR. EMİNE GÜRSOY NASKALİ

İSTANBUL 2018

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Yüksek lisans öğrencisi Riza TUNCEL'in "Tekirdağ İli Hayrabolu İlçesi Emiryakup Köyü Kırım-Tatar Ağız Metinler ve Çekim Ekleri İncelemesi" konulu tez çalışması jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Dili Bilim Dalı yüksek lisans tezi olarak oy birliği / oy-
çokluğu ile başarılı bulunmuştur.

İmza

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Emine GÜR SOY NASKALI
Üniversitesi Marmara Üniversitesi

Üye : Prof. Dr. Gül den SAĞ OL YÜKSEK KAYA
Üniversitesi Marmara Üniversitesi

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Nesrin ALTUN
Üniversitesi Kocaeli Üniversitesi

ONAY

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu'nun 21/05/2018 tarih ve
2018/10-06 sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Okan YEŞİLOT
Müdür

İçindekiler

ÖNSÖZ.....	III
ÖZET.....	VI
ABSTRACT.....	VII
METİNDE KULLANILAN ÇEVİRİYAZI İŞARETLERİ VE KISALTMALAR.....	VIII
1.GİRİŞ.....	1
1.1. KIRIM TATAR TÜRKLERİ VE DİLLERİ.....	1
1.2. EMİRYAKUP KÖYÜ.....	6
2. ÇEKİM (İŞLETME) EKLERİ İNCELEMESİ.....	10
2.1. ÇEKİM (İŞLETME) EKLERİ.....	10
2.1.1. İsim/Ad Çekim Ekleri.....	10
2.1.1.1.Çokluk Eki.....	11
2.1.1.2.İyelik Ekleri.....	12
2.1.1.3.Hâl Ekleri.....	16
2.1.1.3.1.Yalın Hâl (Nominatif Hâli).....	17
2.1.1.3.2.İlgi Hâli (Genetif Hâli) Eki.....	17
2.1.1.3.3.Yükleme Hâli (Akkuzatif Hâli) Eki.....	19
2.1.1.3.4.Yaklaşma Hâli (Datif Hâli)Eki.....	20
2.1.1.3.5.Bulunma Hâli (Lokatif Hâli) Eki.....	22
2.1.1.3.6.Çıkma Hâli (Ablatif Hâli) Eki.....	23
2.1.1.3.7.Vasıta Hâli (İnstrumental Hâli) Eki.....	25
2.1.1.3.8. Eşitlik Hâli (Ekvatif Hâli) Eki.....	26
2.1.1.3.9.Yön Gösterme Hâli (Direktif Hâli) Ekleri.....	28
2.1.1.4.Aitlik Eki.....	28
2.1.1.5.Soru Eki.....	30
2.1.2.Fiil Çekim Ekleri.....	31
2.1.2.1.Şahıs Ekleri.....	32
2.1.2.1.1. I. tip şahıs ekleri.....	33
2.1.2.1.2.II. tip şahıs ekleri.....	36
2.1.2.1.3.III. Tip şahıs ekleri.....	39
2.1.2.2. Şekil ve Zaman (Kip) Ekleri.....	39
2.1.2.2.1.Bildirme Kipleri.....	41
2.1.2.2.1.1. Görülen (Bilinen) geçmiş zaman.....	41
2.1.2.2.1.2.Öğrenilen (Duyulan) geçmiş zaman.....	42

2.1.2.2.1.3.Şimdiki zaman	44
2.1.2.2.1.4.Geniş zaman	47
2.1.2.2.1.5.Gelecek zaman	49
2.1.2.2.2.Tasarlama Kipleri	51
2.1.2.2.2.1.Şart eki.....	51
2.1.2.2.2.2. İstek eki.....	53
2.1.2.2.2.3. Emir ekleri	55
2.1.2.2.3.Ek- Fül	60
2.1.2.2.3.1. Şimdiki zaman	61
2.1.2.2.3.2. Görülen geçmiş zaman	62
2.1.2.2.3.3. Öğrenilen geçmiş zaman	63
2.1.2.2.3.4. Şart.....	63
2.1.2.2.4.Fiillerin Birleşik Zaman Çekimleri.....	63
2.1.2.2.4.1. Hikâye.....	64
2.1.2.2.4.2. Rivayet.....	65
2.1.2.2.4.3. Şart.....	66
2.1.2.3.Fiillerde Soru.....	66
SONUÇ	67
3.Metinler	69
KAYNAKÇA	153

ÖNSÖZ

Standart yazı dillerinin ağızları tehdit ettiği günümüzde, ağızlar üzerine yapılan çalışmalar oldukça önemli bir hale gelmiştir. Bizim yüksek lisans tezimiz de bu alanla ilgilidir.

Ağız çalışmalarına bakıldığında, incelenen geniş bir bölge ağızı ya da sadece bir veya birkaç yerleşim yerinin ağızı olabilmektedir. Tezimiz Tekirdağ ili Hayrabolu ilçesi Emiryakup köyü ağzının çekim eklerinin incelendiği bir çalışmadır. Bu köyde 1860 tarihlerinde Rus baskısı nedeniyle Kırım'dan göçen Kırım Tatar Türkleri ikamet etmektedirler. Dolayısıyla derlediğimiz metinler Türkiye'deki bir Kırım Tatar Türkçesi ağzına dayanmaktadır.

Derlediğimiz metinlerden hareketle tarihsel ve karşılaştırmalı metod kullanılarak bu ağzın çekim ekleri incelenmiştir. Çalışmamızda çekim ekleri ve alt türleri tanımlanmış; bu eklerin EKTT ağzındaki örnekleri tarihi Türk yazı dilleri ve çağdaş Türk lehçeleri ile birlikte karşılaştırmaya imkân tanıyacak bir şekilde verilmiştir. Çalışmamızda 12-16 Ağustos 2014 tarihleri arasında Emiryakup köyünden derlenen dijital kayıtlar esas alınmıştır. Elde edilen kayıtlar arasından on tanesi seçilmiştir. Bu kayıtlar sesleri daha iyi gösterecek bir transkripsiyon alfabesiyle yazıya aktarılmıştır. Kayıtlar, Kırım Tatar Türkçesi'ni daha iyi kullandıkları ve ağız özelliklerini daha çok korudukları için orta yaş ve üstü kişilerle yapılmıştır.

Göç edildikten sonra Türkiye Türkçesi'nin bu ağız üzerinde etkisi olmasını oldukça tabii karşılıyoruz. Artan kitle iletişim kalitesi ve türleri, eğitimin yaygınlaşması, bu köydeki insanların çeşitli vesilelerle başka insanlarla ettikleri temasın artması gibi sebepler, EKTT ağzında Türkiye Türkçesine ait unsurların artmasına sebep olmuş olabilir. Öte yandan Kırım - Osmanlı ilişkileri ve İstanbul Türkçesi'nin Kırım Türkçesi üzerindeki etkisi de bu ağızda görülen Türkiye Türkçesi'ne ait unsurların bir açıklaması olabilir.

Tezimiz üç kısım ve iki bölümden oluşmaktadır. Birinci kısım olan giriş kısmında Kırım Tatar Türkleri ve Dilleri ile Emiryakup Köyü bölümleri ve Emiryakup köyünün haritası bulunmaktadır. İkinci kısım olan Çekim (İşletme) Ekleri İncelemesi kısmında Emiryakup köyünden derlenmiş metinlere dayanarak EKTT'nin çekim ekleri tarihsel ve karşılaştırmalı bir yöntemle incelenmiştir. Bu bölümde yer verdiğimiz tarihi Türk yazı dillerinden Eski Türkçe'nin Köktürk Türkçesi dönemi için Talat Tekin'in

Orhon Türkçesi Grameri; Eski Uygur Türkçesi için Kemal Eraslan'ın Eski Uygur Türkçesi Grameri; Eski Anadolu Türkçesi dönemi için Gürer Gülsevin'in Eski Anadolu Türkçesinde Ekler; Karahanlı, Harezmi ve Kıpçak Türkçeleri dönemleri için Mustafa Argunşah ve Gülten Yüksekaya'nın Karahanlıca Harezmi Kıpçakça Dersleri; Çağatay Türkçesi dönemi için János Eckmann'ın Çağatayca El Kitabı; Osmanlı Türkçesi dönemi için Hayati Develi'nin Osmanlı Türkçesi Kılavuzu I-II eserlerinden faydalanılmıştır. Çağdaş Türk lehçelerinden Sibiryalı Tatar Türkçesi için Ercan Alkaya'nın Sibiryalı Tatar Türkçesi; Nogay Türkçesi için Ayten Atay'ın Nogay Türkçesi Grameri; Başkurt Türkçesi için İsmet Biner'in Başkurt Dili Grameri; Kazak Türkçesi için Nergis Biray, Ekrem Ayan ve Güljanat Kurmangaliyeva Ercilasun'un Çağdaş Kazak Türkçesi-Ses-Şekil-Cümle Bilgisi-Metinler; Kırım Tatar Türkçesi için Bekir Çobanzade'nin Kırım Tatar İlm-i Sarfı; Çuvaş Türkçesi için Feyzi Ersoy'un Çuvaş Türkçesi Grameri; Altay Türkçesi için Figen Dilek Güner'in Altay Türkçesi; Türkmen Türkçesi için Mehmet Kara'nın Türkmen Türkçesi Grameri; Kırgız Türkçesi için Hülya Kasapoğlu Çengel'in Kırgız Türkçesi Grameri: (Ses ve Şekil Bilgisi); Saha (Yakut) Türkçesi için M. Fatih Kirişcioğlu'nun Saha (Yakut) Türkçesi Grameri; Türkiye Türkçesi için Zeynep Korkmaz'ın Türkiye Türkçesi Grameri: (Şekil Bilgisi); Kumuk Türkçesi için Aziz Merhan'ın Dört Kumuk Masalı Üzerine Gramer İncelemesi; Gagavuz Türkçesi için Nevzat Özkan'ın Gagavuz Türkçesi Grameri: Giriş-Ses Bilgisi-Şekil Bilgisi-Cümle-Sözlük-Metin Örnekleri; Yeni Uygur Türkçesi için Rıdvan Öztürk'ün Yeni Uygur Türkçesi; Tatarca için Fatma Şahan Günay'ın Tatarca Referans Grameri; Tuva Türkçesi için İlker Tosun'un Tuva Türkçesinin Şekil Bilgisi; Karakalpak Türkçesi için Ceyhan Vedat Uygur'un Karakalpak Türkçesi Grameri; Özbek Türkçesi için Emek Üşenmez'in Modern Özbek Türkçesi: Giriş-Özbekistan-Dil Tarihi-Metinler-Gramer-Sözlük; Karaçay Türkçesi için Metin Yavuz'un Karaçay Türkçesi: Gramer, Metin, Sözlük ve Türk Dil Kurumu'nun Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Grameri çalışmalarından faydalanılmıştır. Bu eserlerde bulunamayan şekiller var ise kaynakçamızda yer alan ilgili eserlere başvurulmuştur. Bu bölümde yer alan örneklerde ilk numara metni, ikinci ve üçüncü numaralar örneğin bulunduğu dakika aralığını göstermektedir. Özellikle hâl eklerinde örnekler daha anlaşılır olması için geçtikleri cümle ile birlikte verilmiştir. Sonuç kısmında ise bu incelemelerden elde ettiğimiz sonuçların genel bir değerlendirilmesine yer verilmiştir. Tezin üçüncü kısmında 12-16 Ağustos 2014 tarihleri arasında derlenen malzemenin sesleri daha iyi gösterecek bir transkripsiyon alfabesiyle yazıya aktarılmış metinleri bulunmaktadır.

Günümüzde Türkiye'deki ağızlar konusunda aydınlatılması gereken pek çok husus mevcuttur. İncelediğimiz Emiryakup köyü ağzının da Türkiye içerisinde yer alan, fakat tarihi gelişim açısından Kıpçak Türkçesinden gelişen bir ağız olması bizce çalışmamızı ilgi çekici kılacak bir özelliktir. Tezimizin konuyla ilgili ileride yapılacak olan diğer çalışmalara destek olacağını umut ederiz.

Öncelikle bu çalışmanın hazırlanma sürecinde sabır ve hoşgörüsü bize yaklaşan sevgili hocam Prof. Dr. Emine Gürsoy Naskali'ye teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca sağladıkları destek ve yardım severlikleri dolayısıyla Emiryakup köyü sakinlerine, bursiyeri olduğum Türk Dil Kurumuna ve son olarak da her daim desteklerini esirgemeyen sevgili aileme teşekkür ederim.

ÖZET

Bu çalışmada, Tekirdağ ili Hayrabolu ilçesi Emiryakup köyünde konuşulan Kırım Tatar Türkçesi ağzının çekim ekleri belirlenmiş ve bu ekler, karşılaştırmaya imkân sağlayacak şekilde tarihî Türk yazı dilleri ve çağdaş Türk lehçelerindeki ekler ile birlikte verilmiştir.

Çalışmamız, "Giriş", "Çekim Eki İncelemesi", "Sonuç" ve "Metinler" bölümlerinden oluşmaktadır. "Giriş" bölümünde, Kırım Tatar Türkleri ve dilleri ile Emiryakup köyünün tarihi ve etnik yapısı ile ilgili bilgiler verilmiştir.

"Çekim Eki İncelemesi" bölümünde, öncelikle çekim ekleri ve alt türleri tanımlanmış ve Emiryakup köyünde konuşulan Kırım Tatar Türkçesi ağzının çekim ekleri derlenip yazıya aktarılan metinler ışığında tespit edilmiştir.

"Sonuç" bölümünde, Emiryakup köyü Kırım Tatar Türkçesi ağzının çekim ekleri ile ilgili genel bir değerlendirme yapılmıştır. Yaptığımız çalışma neticesinde Emiryakup köyünde konuşulan Kırım Tatar Türkçesi ağzının çekim ekleri ortaya konularak literatüre kazandırılmıştır.

"Metinler" bölümünde, çalışma konusuna kaynak oluşturabilecek nitelik arz eden 10 metin, çevriyazı işaretleri kullanılarak yazıya aktarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kırım Tatar Türkçesi, Ağız, Emiryakup Köyü, Çekim Eki İncelemesi.

ABSTRACT

In this study, the affixional suffixes of the dialect of Emiryakup village located in Hayrabolu district of Tekirdağ have been determined. These suffixes are presented in a way that allows comparison with the suffixes of Historical Turkish Dialects and Contemporary Turkish Dialects.

This study consists of "Introduction", "Inflexional Suffix Research (Investigation)", "Conclusion" and "Texts" sections. In the "Introduction" section, information about Crimean Tatar Turks and their languages and Emiryakup Village's history and its ethnical structure are given.

In the "Inflexional Suffix Research (Investigation)" section, firstly, inflexional suffixes and its subcategories are identified and in the light of the compiled and transcribed texts, the inflexional suffixes of Emiryakup Crimean Tatar Village's dialect are identified.

In the " Conclusion" section, general avaluation has been made about the inflexional suffixes of Emiryakup Crimean Tatar Village's dialect. At the end of our study, the inflexional suffixes of dialect of the Emiryakup Crimean Tatar village will be presented and contributed to the field of Turkish Linguistics.

In the section "Text", 10 texts having major source characteristics for the study are adapted to the writing by using translation-writing signs.

Key Words: Crimean Tatar Turkish, Dialect, Emiryakup Village, "Inflexional Suffix Research".

METİNDE KULLANILAN ÇEVİRİYAZI İŞARETLERİ VE KISALTMALAR

$\bar{a}$ =Uzun a sesi

$\acute{a}$ =a-e arası ses

$\bar{\acute{a}}$ =a-e arası uzun ses

$\mathring{a}$ = a-o arası ses

$\hat{a}$ =a-ı arası ses

$\check{a}$ =Kısa a sesi

$\bar{e}$ =Uzun e sesi

$\acute{e}$ =e-i arası ses

$\bar{\acute{e}}$ =e-i arası uzun ses

$\grave{e}$ =Açık e, hafif uzunca

$\check{e}$ =e-i arası kısa ses

$\bar{\acute{e}}$ =Uzun açık e sesi

$\acute{e}$ =e-ö arası ses

$\check{e}$ =Kısa e sesi

$\bar{i}$ =Uzun ı sesi

$\acute{i}$ =ı-i arası ses

$\bar{\acute{i}}$ =ı-i arası uzun ses

$\check{\acute{i}}$ =ı-i arası kısa ses

$\check{i}$ =Kısa ı sesi

$\bar{i}$ =Uzun i sesi

$\check{i}$ =Kısa i sesi

$\bar{o}$ =Uzun o sesi

$\acute{o}$ =o-u arası ses

$\bar{\acute{o}}$ =o-u arası uzun ses

$\acute{o}$ =o-ö arası ses

ö=Kısa o sesi

ö̇=ö-ü arası ses

ū=uzun u sesi

ú=u-ü arası ses

ū̄= u-ü arası uzun ses

ǔ̄=u-ü arası kısa ses

û=u-o arası ses

ũ=Kısa u sesi

ū̄=Uzun ü sesi

ü̇=u-ü arası ses

ǔ̄=Kısa ü sesi

ğ̇= Hırıltılı, boğazsıl g sesi

ğ̈= Sızıcı g sesi

ğ̉= Sert g sesi

ḣ= Sert h sesi

ḧ= Hırıltılı, boğazsıl h sesi

ķ= Kalın k sesi

ķ̇= Hırıltılı, boğazsıl k sesi

ĺ= İnce sıra l sesi

ń= n-y arası ses

ř= Titrek r sesi

ṽ= Diş temassız v sesi

◌̣= Ulama işareti

/... /=Kaynak kişinin küfür veya hakaret etmesi sebebiyle metinden çıkarılmış kısımlar.

.... =Konuşmada anlaşılamayan kısımlar.

- =Konuşmacıları birbirinden ayırmak için konuşmacıları işaret edecek şekilde kullanılmıştır. Konuşmanın başında her tire ayrı kişiye işaret etmektedir. (Örneğin bir kayıttaki beşinci konuşucu, o kayıt boyunca beş tire ile ---- şeklinde gösterilmiştir.)

TT=Türkiye Türkçesi

EKTT=Emiryakup Kırım Tatar Türkçesi

TDK=Türk Dil Kurumu

Yay. =Yayımları

Çev. =Çeviren

Ed. =Editör

Hızl. =Hazırlayan

1.GİRİŞ

1.1. KIRIM TATAR TÜRKLERİ VE DİLLERİ

Bugün Kırım Yarımadası olarak adlandırdığımız bölgeye tarih boyunca Tavrlar, İskitler, Sarmatlar, Satarhlar, Sindler, Yunan kolonileri, Romalılar, Gotlar, Hunlar, Hazarlar, Peçenekler, Kıpçaklar, Altın Orda, Venedik ve Cenevizliler, Osmanlı İmparatorluğu, Kırım Hanlığı, Çarlık Rusya gibi devlet ve medeniyetler etki etmişler ve bölgede hâkimiyet kurmuşlardır.¹ Bölgedeki ilk Türk varlığı Hunlar olsa da bu kalıcı olmamıştır. Daha sonra Göktürk, Onugur ve Kutrigurların da bu bölgeye ulaştıkları bilinmektedir.²

Ancak X. yüzyılda Peçeneklerin, ve bu yüzyılın sonlarında da Kıpçakların bölgeye gelmeleriyle bölgedeki Türk varlığı kalıcı hale gelmeye başlamıştır. XIII. yüzyıl ortalarına doğru Selçuklu Sultanı I. Alâeddin Keykubad Sudak'ı ele geçirmiş ve buraya bir grup Selçuk ve Oğuz Türkünü yerleştirmiştir.³ Yine aynı yüzyılda, 1239'da Moğol istilası bölgeye ulaşmış ve Batu Han komutasındaki Moğol ordusu Kıpçakları mağlup etmiştir. Böylelikle Kırım'da artık Altın Orda hâkimiyeti başlamıştır.⁴

XIII. yüzyıl sonlarına doğru Nogay, Altın Orda Hanına karşı Karadenizin kuzeyindeki stepleri ve Kırım'ı bağımsız olarak elinde tutmaktaydı. 1300'de Nogay bertaraf edildi ve bölgeyi geniş yetkili valiler yönetmeye başladı. XIV. yüzyılın ikinci yarısında Kırım, Altın Orda İmparatorluğunda taht kavgası yapan rakiplerin sığınağı haline gelmişti. Böylelikle parçalanmakta olan Altın Orda Hanlığı içinde bağımsız bir siyasi varlık olmaya aday hale geldi.⁵

Cüci'nin küçük oğlu Tokay Timur soyundan olan Baş Timur Kırım'da sikkeye kendi adını koyarak, hâkimiyet iddiasında bulundu. Onun oğulları rakiplere (Uluğ Muhammed ve Edige) karşı mücadele edip Kırım'da ayrı bir hanlık kurdular. Kırım Hanlığının hakiki kurucusu ise Hacı Giray sayılır ve adını taşıyan en eski sikke 1441/1442 tarihlidir.⁶ Hacı Giray'dan sonra yaşanan taht mücadeleleri, 1475'te Fatih Sultan Mehmed'in Gedik Ahmed Paşa komutasında bir donanma yollayarak Mengli

¹ Leniyara Selimova, *Kırım Tatar Türk Ağzları (Akmescit, Bahçesaray, Güney Kıyı Bölgesi) (Ses Bilgisi)*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 2006, s.2-13.

² Zafer Karatay, "Kırım'ın Önemi ve Kırım Tatar Milli Hareketi", Yeni Türkiye, S 16 (Temmuz-Ağustos 1997), s. 1510.

³ N. A. Smirnov, *Rossia i turtsiia v XVI-XVII vv.*, 2 cilt (Moskova, 1946). 1. cilt, s. 16-17.

⁴ Halil İncalcık, "Kırım" *İslam Ansiklopedisi*, TDV Yay., Ankara 2002, s. 448.

⁵ Halil İncalcık, *Kırım Hanlığı Tarihi Üzerine Araştırmalar 1441-1700*, İstanbul 2017, s. 3.

⁶ Halil İncalcık, a.g.e., s.3-4.

Giray'ı tahta oturtmasıyla son buldu. Böylelikle Mengli Giray Osmanlı hâkimiyetini kabul etmiş oluyordu.⁷

Osmanlı Devleti ile ortak hareket eden Kırım Hanlığı, 1502'de Altın Orda'nın çöküşü ile Altın Orda mirasına sahip olmak için Moskova ile mücadeleye girişti. Bu mücadelede bazen Kırım Hanlığı, bazen de Moskov İmparatorluğu üstünlük sağladı. Ancak XVI. yüzyılın sonlarına doğru artık Kırım Hanlığı ve Osmanlı Devletinin asıl amacı Moskov İmparatorluğu'nun Kafkasya ve Karadeniz'e doğru genişlemesini durdurmaktı. Böylelikle Osmanlı Devletiyle olan işbirliği de artmıştı.⁸

Rus kuvvetleri ilk defa 1736'da Münich kumandasında Kırım Yarımadası'nı istila etmeyi başardı.⁹ Rusların bu başarıları ve Lehistan'a da yerleşmeleri Osmanlı Devleti'nin savaş ilan etmesine sebep oldu. 1768-1774 Harbi Kırım için felaketle neticelenmiştir. Kırım'ın işgali ile sonuçlanan bu savaş sonrasında imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması'nın (21 Temmuz 1774) üçüncü maddesiyle, bağımsızlık kisvesi altında, bölgedeki Osmanlı hâkimiyetinin kırılması ve Kırım'ın tek başına bırakılması amaçlanmıştır.¹⁰ Bunun yanında yine aynı maddede Osmanlı padişahı Müslüman Kırımlıların halifesi sayılmaktadır. Böylelikle bu iki güç bölgeyi himayeleri altına alabilmek için açık kapı bırakmışlardır. Bu durum Kırım'ı iç savaşa sürüklemiş ve neticesinde Müslüman Kırım halkı kitleler halinde Osmanlı ülkesine göçmüştür.¹¹

İki güç arasındaki bu mücadelede 10 Mart 1779 Aynalıkavak Tenkihnamesi ile savaş ihtimali ertelenmiş oldu. Böylece Kırım yeniden tam bağımsız oldu ve Rus yanlısı Şahin Giray'ın hanlığı Osmanlı Devleti tarafından da tanındı.¹² Sonrasında Şahin Giray'a yönelik isyan girişimleri olmuş ve Ruslar bunu bahane ederek Kırım'ı birkez daha işgal etmiş ve 30 bin Kırımlı'yı toplu kıyımdan geçirmiştir. Artık Kırım, Çarlığın bir vilayetidir (8 Nisan 1783). 1787 yılına doğru Osmanlı Devleti için savaş kaçınılmaz hale geldi ve yeni savaşın gayesi Kırım'ı kurtarmaktı. Bu savaştan sonra 1792'de Yaş Antlaşması imzalandı, ancak Rus saldırıları devam etti ve 1812 Bükreş Antlaşması ile Kırım'ın geri kalan yerlerini de Rusya ele geçirdi. Böylece bir zamanlar Kırım

---

⁷ Halil İncalcık, a.g.e., s.5.

⁸ Halil İncalcık, a.g.e., s.9.

⁹ Halil İncalcık, a.g.e., s.12.

¹⁰ Halil İncalcık, a.g.e., s.13.

¹¹ Halil İncalcık, a.g.e., s.14.

¹² Halil İncalcık, a.g.e., s.15.

Hanlığı'na tâbi Türk-Müslüman nüfusunun yaşadığı bütün memleketler Rus hâkimiyeti altına girmiş oldu.¹³

1917'deki Bolşevik devrimiyle birlikte kısa süreli bir Kırım Devleti kuruldu. Fakat Bolşeviklerin Kırım'a girmesiyle bağımsızlık son bulmuştur.¹⁴ Sovyet yönetimi Kırım Türklerini göçe tâbi tutmuş ve Kırım Tatar Türklerini 18 Mayıs 1944 tarihinde acımasız şartlar altında Türkistan içlerine sürgün etmiştir.

1954 yılında Kırım, Ukrayna'ya bağlanarak Kırım Muhtar Cumhuriyeti adı altında yeni bir statüye kavuşmuştur.¹⁵ 2 Mayıs 1989 tarihinde Kırım Tatar Mili Meclisi kurulmuş¹⁶ ve II. Kırım Milli Kurultayı'nda Mustafa Abdülcemil Kırımoglu meclis başkanı seçilmiştir.¹⁷

Kırım'ın şu anki durumu ise itilafıdır. Ukrayna'ya bağlı olan Kırım Özerk Cumhuriyeti, Kırım Parlamentosu'nun 6 Mart 2014 tarihli Rusya'ya katılma kararıyla Rusya Federasyonu'na katılmıştır. Bu durum uluslararası alanda henüz tam kabul görmemiştir.

Kırım'da 2014 yılının Ekim ayında yapılan nüfus sayımına göre genel nüfus 1.891.465, Kırım Tatar Türklerinin nüfusu ise 229.526 olarak kaydedilmiştir. Bu sayımda 42.254 kişi de kendini Tatar olarak tanımlamıştır.¹⁸

Kırım Tatar Türkçesi ise; Kırım, Bulgaristan, Romanya, Türkiye ve Özbekistan'da¹⁹ yaşayan Kırım Türklerinin konuştuğu, Türk lehçelerinden Kıpçak grubuna ait bir Türk lehçesidir.²⁰ Kırım Tatar Türkçesi, ethnologue.com'da developing; yani gelişen bir dil olarak belirtilmektedir.²¹ Kırım'da Ekim 2014 nüfus sayımı verilerine göre Kırım Tatar Türkçesini anadil olarak belirten kişilerin sayısı ise 228.830'dur.²²

Türk lehçeleri arasında Kırım Tatar Türkçesinin yeri ile ilgili ilk olarak Berezin'in tasnifinden bahsedebiliriz. Berezin Türk dil ve diyalektlerini Çağatay ya da Doğu Grubu (Türkistan), Tatar ya da Kuzey Grubu (Kıpçak) ve Türk ya da Batı Grubu

¹³ Halil İnalçık, a.g.e., s.16.

¹⁴ Fuat Bozkurt, *Türklerin Dili*, Kapı Yay., İstanbul 2005, s.722.

¹⁵ Leniyara Selimova, a.g.e., s.15.

¹⁶ Zühal Yüksel, *Kırım Tatar Türkçesi Grameri*, Ankara 2005, s.16.

¹⁷ Nevzat Özkan, *Türk Dilinin Yurtları*, Akçağ Yay., s. 156.

¹⁸ <http://crimea.gks.ru>.

¹⁹ www.ethnologue.com/language/crh.

²⁰ Mustafa Öner, *Bugünkü Kıpçak Türkçesi*, TDK Yay., Ankara 2013, s.XXV.

²¹ www.ethnologue.com/cloud/crh (Developing ile kuvvetli bir kullanıma sahip, standartlaşmış şekli ile yazında kullanılan, ancak güvenilir ve sürdürülebilir olmayan dil kastedilmektedir).

²² <http://crimea.gks.ru>.

olmak üzere üç ana gruba ayırmıştır. Berezin, Kırım Tatar Türkçesini Türk ya da Batı Grubu içerisinde Dağıstan, Azerbaycan, Anadolu ve Rumeli (İstanbul) lehçeleriyle birlikte ele almıştır.²³

Türk lehçelerini sınıflandırma denemesinde bulunan bir diğer kişi de Radloff'dur. Radloff Türk dil ve diyalektlerini Doğu Diyalektleri, Batı Diyalektleri, Orta Asya Diyalektleri ve Güney Diyalektleri olmak üzere dört ana gruba ayırmış ve Kırım Tatar Türkçesini Güney Diyalektleri içerisinde Türkmen, Kafkas, Kumuk, Karaçay, Balkar, Azeri, Anadolu (Türkiye Türkçesi ve Rumeli Ağzları), Gagauz lehçeleriyle birlikte ele almıştır.²⁴

A. Vámbéry Türk kavimlerini Sibiry Türkleri, Orta Asya Türkleri, Volga Türkleri, Pontus Türkleri ve Garp (Batı) Türkleri olarak beş ana gruba ayırmış ve Kırım Tatarlarını Pontus Türkleri grubunda, Nogay, Kundur (Karagaç), Kumuk ve Karaçay Türkleri ile birlikte değerlendirmiştir.²⁵

N. F. Katanov Türk lehçelerini Kuzey Grubu, Güney Grubu, Orta veya Merkez Grubu ve Doğu Grubu olarak dört ana gruba ayırmış ve Kırım Tatar Türkçesini Balkan Yarımadası, Anadolu, Filistin, Kuzey Afrika, İran ve Kafkasya Türkçesi ile birlikte, Güney Grubu içerisinde değerlendirmiştir.²⁶

Korş Türk lehçelerini Kuzey Grubu, Doğu Grubu, Batı Grubu ve Karışık Grup olmak üzere dört ana gruba ayırdıktan sonra, Kırım Tatar Türkçesini Batı Grubunda, Türkmen, Azerbaycan, Kafkasya, Anadolu ve Osmanlı lehçeleriyle birlikte ele almıştır.²⁷

Samoyloviç Türk lehçelerini çeşitli seslik ölçütlere göre r- grubu (Bulgar), d- grubu (Uygur, Kuzey-Doğu), tav- grubu (Kıpçak, Kuzey-Batı), tağlık- grubu (Çağatay, Güney-Doğu), tağlı- grubu (Kıpçak-Türkmen, Orta), ol- grubu (Türkmen, Güney-Batı) olmak üzere altı ana gruba ayırmış ve Kırım Tatar Türkçesini tav- grubu içerisine dâhil etmiştir.²⁸

V. A. Bogoroditskiy Türk lehçelerini Kuzey-Doğu Grubu, Hakas (Abakan) Grubu, Altay Grubu, Batı Sibiry Grubu, Volga-Ural Grubu, Orta Asya Grubu, Güney-

---

²³ Talat Tekin, "Türk Dil ve Diyalektlerinin Yeni Bir Tasnifi", *Erdem*, C.5, S.13, ss. 142.

²⁴ Talat Tekin, a.g.m., ss. 143.

²⁵ Reşit Rahmeti Arat, "Türk Şivelerinin Tasnifi", *Türkiyat*, C. 10, S. 46, s. 88-89.

²⁶ Reşit Rahmeti Arat, a.g.m., s. 89-90.

²⁷ Reşit Rahmeti Arat, a.g.m., s. 94-95.

²⁸ Reşit Rahmeti Arat, a.g.m., s. 97-101.

Batı (Türk) Grubu olmak üzere yedi ana gruba ayırmış ve Kırım Tatar Türkçesini Güney-Batı Grubu içerisinde değerlendirmiştir.²⁹

L. Ligeti Türk lehçelerini Uz (Oğuz) Dilleri, Kıpçak Dilleri, Sibirya Dilleri, Türkî Dilleri, Çuvaş ve Yakut olmak üzere altı ana gruba ayırmış ve Kırım A lehçesini Uz Dilleri grubuna, Kırım B lehçesini de Kıpçak dilleri grubuna dâhil etmiştir.³⁰

Räsänen Türk lehçelerini Çuvaş Dili, Yakut Dili, Kuzey-Doğu Grubu, Kuzey-Batı Grubu, Güney-Doğu Grubu, Güney-Batı Grubu ve Orta veya Türkmen-Kıpçak Grubu olmak üzere altı ana gruba ayırmış ve Kırım Tatar Türkçesini Kuzey-Batı Grubu içerisinde değerlendirmiştir. Kırım'ın güneyindeki lehçeyi ise Güney-Batı grubu içerisinde değerlendirmiştir.³¹

N. A. Baskakov tasnifinde Kırım Türkçesini iki ana gruba ayırmış, güney kıyı ağızlarını Oğuz-Selçuk alt grubuna, Nogay özellikli ağızlarını Kıpçak grubuna dâhil etmiştir.³²

J. Benzing Türk lehçelerini Bulgar grubu, Güney Türk (Oğuz grubu), Batı Türk (Kıpçak-Kuman diyalektleri), Doğu Türk (Uygur grubu), Kuzey Türk olmak üzere beş ana gruba ayırmış ve Kırım Tatar Türkçesini Kırım Osmanlı ağızı şeklinde adlandırarak Güney Türk (Oğuz) grubunda değerlendirmiştir.³³

Menges Kırım Tatar Türkçesi'nin Güney Kırım'da kullanılan halini Güney-Batı veya Oğuz grubu içerisinde değerlendirmiş, Kırım Tatarcası (Asıl Kırım) olarak tanımladığı lehçeyi ise Kuzey-Batı veya Kıpçak grubu içerisinde değerlendirmiştir.³⁴

T. Tekin Türk lehçelerini on iki ana gruba ayırmış ve Kırım Tatar Türkçesini Tatar, Başkurt, Kazak, Karakalpak, Nogay, Kumuk, Karaçay-Balkar, Karay, Baraba Tatar lehçeleriyle birlikte Kıpçak grubu içerisinde değerlendirmiştir.³⁵

Claus Schönig, Kırım Tatar Türkçesini Batı Kıpçakçası'nın Uzak Batı Kıpçakçası grubunda, Karaçayca ve Mişer Tatarcasıyla birlikte değerlendirmiştir.³⁶

²⁹ Reşit Rahmeti Arat, a.g.m., s. 102-105.

³⁰ Reşit Rahmeti Arat, a.g.m., s. 105-106.

³¹ Reşit Rahmeti Arat, a.g.m., s. 107-111.

³² Hasan Eren, *Türklük Bilgisi Sözlüğü I. Yabancı Türkologlar*, TDK Yay., Ankara 1998, s.13.

³³ Hasan Eren, a.g.e., s.17-18.

³⁴ Talat Tekin, a.g.m., s. 156-157.

³⁵ Talat Tekin, a.g.m., s. 167-168.

³⁶ Claus Schönig, "The Internal Division of Modern Turkic and Its Historical Implications", *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, Vol. 52 (1), 1999, pp. 63-95.

Kırım Tatar Türkçesi ağızlarının tasnifi hususunda ise öncelikle W. W. Radloff'un tasnifinden bahsetmek gerekir. W. W. Radloff Kırım Tatar Türkçesini Güney ve Kuzey ağızları olmak üzere iki ana grup altında değerlendirmiştir. Bu tasnife göre Güney ağızlarını a)Güney sahil ağızları, b)Bahçesaray, Simferopol (Akmescit), Feodosiya (Kefe) ve Kerç şehirleri ağzı, c)Kuzey dağlık bölgeleri sakinlerinin ağzı, Kuzey ağızlarını ise a)Kırım ağzı, b)Nogay ağzı oluşturmaktaydı.³⁷

Gerhard Doerfer Kırım Tatar Türkçesi'nin ağızlarını Merkezî Kırım Türkçesi, Kırım Osmanlıcası, Kırım Tatarcası (kuzey-batı ağzı), Kırım Nogaycası (kuzey-doğu ağzı), Dobruca Tatarcası ve Dobruca Nogaycası olmak üzere altı ana gruba ayırmıştır.³⁸

1.2. EMİRYAKUP KÖYÜ

Ağız derlemesi yaptığımız Emiryakup köyü, Hayrabolu ilçe merkezine 23, Tekirdağ'a ise 38 km mesafededir. Köy muhtarı Kerim Uğur'dan aldığımız bilgiye göre köyde şu an 120 hanede 430 kişi yaşamaktadır. Bunun yanında Emiryakup, başta Tekirdağ, Hayrabolu ve İstanbul olmak üzere çeşitli il ve ilçelere göç vermiştir. Köyün nüfusunun büyük çoğunluğunu Kırım Tatarları oluşturmakla birlikte, yakın zamanlara doğru köy dışından evlenmelerin başlamasıyla Kırım Tatarı olmayanlar da bu köye yerleşmeye başlamışlardır.

Hakan Kırımlı, Emiryakup köyünün Emir Yakup cemaatine mensup Yörükler tarafından kurulduğunu ve tarihinin oldukça eski olduğunu belirtmektedir.³⁹ Yine Hakan Kırımlı, Emiryakup Köyüyle ilgili ilk kaydın 1530 tarihli tahrir defterinde bulunduğunu ve buradaki çiftliğe ait ilk kaydın da 1767 yılına ait şer'iyeye sicilinde olduğunu belirtmektedir.⁴⁰ Köylüler arasında Gavurun Çiftliği olarak bahsedilen çiftlik de bu çiftlik olmalıdır. Aslında Gavurun Çiftliği şu an bir bölge adı olarak kullanılmaktadır ve şu an bu bölgede herhangi bir çiftlik yoktur. Köy XIX. yüzyılın ortalarından sonra henüz bilinmeyen bir nedenle tamamen veya büyük ölçüde boşaltılmış, köyün tekrar canlanması muhacir Kırım Tatarlarının buraya yerleşmesiyle olmuştur.⁴¹

³⁷ Wilhelm Radloff, *Proben der Volksliteratur der Nördlichen Türkischen Stämme*, St. Petersburg 1896, Akademie Imperiale Sciences, VII. Theil, s.XVI.

³⁸ Gerhard Doerfer, "Das Krimtatarische", *Philologiae Turcicae Fundamenta I.*, Wiesbaden:F. Steiner 1959, s. 369.

³⁹ Hakan Kırımlı, *Türkiye'deki Kırım Tatar ve Nogay Köy Yerleşimleri*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2012, s.591.

⁴⁰ Hakan Kırımlı, a.g.e., s. 591.

⁴¹ Hakan Kırımlı, a.g.e., s. 591.

Emiryakup köyünü kuran Kırım Tatarları 1860 yılı ortalarında Osmanlı Devleti'ne göç edip önce İstanbul'a, buradan da Tekirdağ'a getirilmişlerdir. Yaklaşık 17 hanelik Kırım muhaciri Rüstep Paşa Camii külliyesinde bir yıl kadar iskân edilmeyi beklemiştir. 1861 yılının ikinci yarısında muhacirlerin bir bölümü Büyük Manika (Büyük Yoncalı) köyüne, diğer bölümü Tekirdağ'a bağlı Naib (Avşar) köyüne yerleştirilmiştir. Ancak Kırımlılar Naib'de geçinememiş ve Emiryakup'a iskân edilmişlerdir.⁴²

Hakan Kırımlı, Türkiye'deki Kırım Tatar ve Nogay Köy Yerleşimleri adlı çalışmasında, Hayrabolulu Caferzâde Mehmed Tevfik'in 1890 yılındaki Emiryakup köyü hakkında kaydettiklerine sadeleştirilmiş bir dille yer vermektedir. Biz de bu satırları aynen aktarmanın faydalı olduğunu düşünüyoruz⁴³:

"Tatarlardan yüz hanede 444 nüfus iskân olunmuştur. Köyün evleri doğuya bakan bayır eğimlerinde yapılmış olup, bir kısmı hâlen sazla örtülüdür. Üzüm bağlarıyla evlerin avlularında bir hayli meyve ve nefis tütün yetişir. Ağaçlıklı, havası ve suları lâtif bir köydür. Çoğu kadınları kasaba kadınlarından fark olunmaz. Toprakları verimli olduğundan tarımı epeyce ileridir. Üç bakkal ve bezzaz dükkânı, üç kahvehanesi, kasap dükkânı, bir köy camisi ile 50 öğrenci okuyan bir okulu, buharla çalışan bir un fabrikasıyla üç yel değirmeni, iki çeşmesi vardır. Halkı Tatarca, Türkçe konuşur. Okuyup yazmayı severler ve tarımla uğraşırlar."⁴⁴

Emiryakup köylüleri yeni vatanları Osmanlı İmparatorluğu'nun yaşadığı sıkıntılara da kayıtsız kalmamış ve I. Dünya Savaşı sebebiyle köyden pek çok erkek savaşa gitmiştir. Köyden savaşa gidenlerin 96'sı özellikle Çanakkale'de şehit olmuştur.

Emiryakup köyünde ilk kez 1990 yılında tepreç adı verilen şenlik düzenlenmiştir. Bu şenlik her yıl düzenli olarak yapılmaktadır. Fakat yukarıda da değindiğimiz gibi, devletimizin sıkıntılı ve üzüntülü dönemlerinde tepreç şenlikleri düzenlenmemektedir. Bu şenliklere Türkiye'nin çeşitli bölgelerinden de Kırım Tatarları iştirak etmekte ve tepreç şenliklerinde Kırım Tatar kültürüne ait birtakım oyunlar oynanmakta, güreşler yapılmakta, halk oyunları icra edilmektedir.

Artık köyde üzüm bağları kalmamış, tütün tarımı yapılmamaktadır. Bakkal sayısı bire, kahvehane sayısı ise ikiye düşmüştür. Köyün Tekirdağ tarafından girişine

⁴² Hakan Kırımlı, a.g.e., s. 591.

⁴³ Hakan Kırımlı, a.g.e., s. 591.

⁴⁴ Hayrabolulu Caferzade Mehmet Tevfik, *Tarihte Hayrabolu ve Çevresi*, Haz. Aydın Oy, Tekirdağ 1989, s. 35.

yakın yerde bulunan köy okulu artık hizmet vermemekte, öğrenciler Hayrabolu ve Tekirdağ'da eğitim görmektedirler. Öğrencilerin Hayrabolu'ya gidiş gelişleri ise devlet destekli servisler tarafından sağlanmaktadır. Kırım Tatar Türkçesi genç nüfus tarafından çok nadiren kullanılmakla beraber yaşlılar ve orta yaşlılar arasında hala işlek bir durumdadır.

Emiryakup köylüleri hala bazı Kırım Tatar adetlerini yerine getirirler de artık bu adetlere uyma azalmıştır. Kırım Tatar yemek kültürü ise hala varlığını kuvvetli bir biçimde hissettirmektedir. Sütlü köbete, kıymalı pide, kaçamak, cantık, tataraş, katık gibi yemekler hala yapılmaktadır.

Köyün başlıca geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Özellikle karpuz, ayçiçeği, buğday, yulaf, arpa tercih edilen ekinlerdir. Hayvancılık hususunda ise daha çok küçükbaş hayvanların tercih edildiğini söyleyebiliriz. Bunun yanında yukarıda bahsettiğimiz gibi köyde iki kahvehane ve bir bakkal dükkânı vardır.

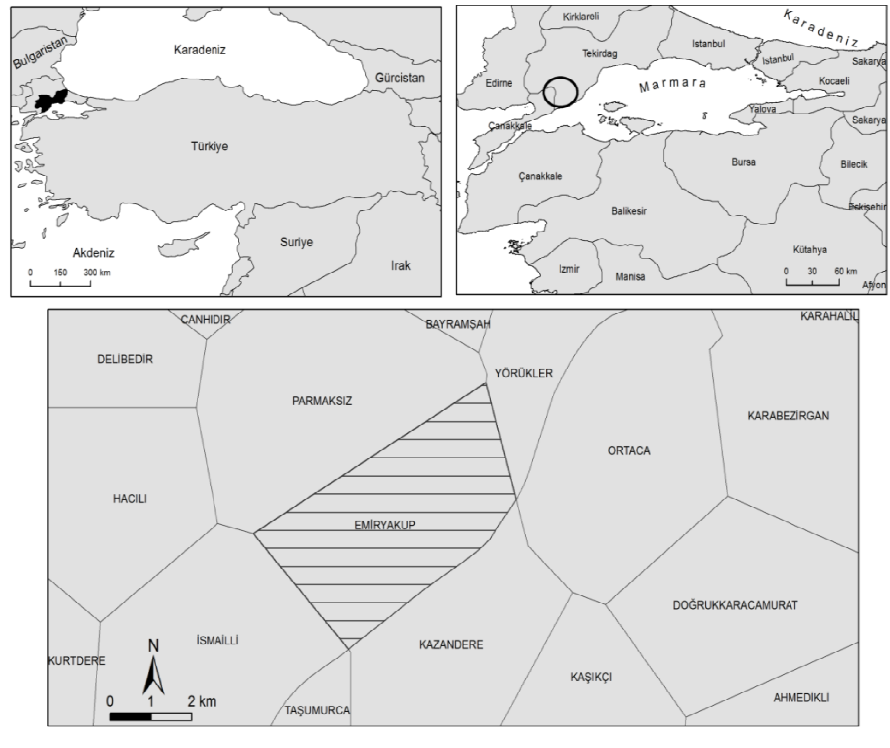
Emiryakup köyünün de içinde bulunduğu Ergene Bölgesinin iklimi ise yarı kurak karasal iklim olup kışlar soğuk, yazlar ise sıcak geçer. Bölgenin doğal bitki topluluğu ağaçlı bozkırdır.⁴⁵ Akdeniz üzerinden gelen nemli ve sıcak hava kütesinin bölgede boğucu sıcaklara neden olduğu yaz günlerinde, sabaha karşı havanın soğuması ile çiy oluşmaktadır. Kışın ise bölge, Balkanlardan gelen soğuk hava ile güneyden yaklaşan tropikal hava kütesinin etkisi altında kalmaktadır. Balkanlardan gelen soğuk hava bölgeyi soğutmakta ve kar yağışlarına neden olmaktadır. Orta Akdenizden gelen sıcak hava kütesi ise bölgede lodosa ve yağmura sebep olmaktadır.⁴⁶ Bölgedeki yıllık ortalama sıcaklık ise 12-14 °C olup Tekirdağ ilinin ortalama yağış miktarı 567 mm'dir.⁴⁷

Emiryakup köylüleri 1999'da Tekirdağ'da kültürlerini yaşatma ve tanıtmaya amacıyla bir Kırım Derneği açmışlardır ve bu dernek hala çalışmalarına devam etmektedir. Köyün haritası Şekil 1.1.'de verilmiştir.

⁴⁵İbrahim Atalay, Kenan Mortan, *Resimli ve Haritalı Türkiye Bölgesel Coğrafyası*, İnkılâp Yay., İstanbul 2011, s.197.

⁴⁶İbrahim Atalay, Kenan Mortan, a.g.e., s.140.

⁴⁷İbrahim Atalay, Kenan Mortan, a.g.e., s.142-143.

Şekil 1.1. Emiryakup köyü haritası

2. ÇEKİM (İŞLETME) EKLERİ İNCELEMESİ

2.1. ÇEKİM (İŞLETME) EKLERİ

Muharrem Ergin çekim eklerini nesnelere ve hareketlerin çeşitli durumlarını, bağlantılarını, münasebetlerini ifade eden, kök ve gövdeleri birbiriyle münasebete getiren, onların kelime grupları ve cümleler içinde vazife almalarını sağlayan ekler⁴⁸ şeklinde tanımlamaktadır.

Zeynep Korkmaz çekim eklerini "Kök ve gövdelere bazı anlam bağlantıları katarak onları birbiriyle ilişkiye geçiren, onlarla kelime grupları ve cümlenin öteki ögeleri arasında geçici anlam örgüsü kuran eklerdir."⁴⁹ şeklinde tanımlamaktadır.

Bize göre çekim ekleri, eklendiği kök ya da gövdenin anlam özdeşliğini bozmayan, onu farklı bir dünya unsurunun adı haline getirmeyen, buna karşılık ona diğer kelimelerle işleminde yardımcı olacak anlamlar yükleyen ve çeşitli nüanslar katan eklerdir. Bu ekler varlık varlık veya varlık eylem ilişkilerini dile getirirler. Çekim ekleri de sahip oldukları yardımcı anlam ve nüansların farklılığı sebebiyle farklı kategorilere ayrılırlar. Zeynep Korkmaz Türkiye Türkçesi Grameri kitabında çekim eklerini birbirinden ayıran özellikleri şöyle sıralamaktadır:

1. Bunların bir kısmı yalnız eklendikleri ad veya ad grubu ile ilgili olan eklerdir. Etkileri yalnız eklendikleri adın sınırı içinde kalır.

2. Ad ve fiillerdeki soru eki de kullanımı kendine özgü bir işletme ekidir.

3. Adlar ile ad veya fiiller arasında bağlantı kuran ve durum kavramını karşılayan işletme ekleridir.⁵⁰

Ayrıca çekim ekleri adlarla ya da fiillerle kullanılmasına göre ad çekim ekleri ve fiil çekim ekleri olmak üzere iki ana gruba ayrılırlar.

2.1.1. İsim/Ad Çekim Ekleri

Zeynep Korkmaz ad çekimini "Adların birbirleri veya fiiller ile olan ilişkisini belirleyen durum gösterme kavramını karşılamak üzere, belirli eklerle birleşerek aldıkları şekillerdir."⁵¹ şeklinde tanımlamaktadır. Biz de ad çekim eklerinden, isimlerin üzerine gelerek onlara küçük nüanslar katan ya da onları fiillerle ve diğer isimlerle

⁴⁸ Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Yayınları, İstanbul 2004, s.124-125.

⁴⁹ Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009, s.22.

⁵⁰ Zeynep Korkmaz, a.g.e., s.22-23.

⁵¹ Zeynep Korkmaz, a.g.e., s.266.

çeşitli ilişkilere sokan ekleri anlıyoruz. Ad durumları ve bunları karşılayan çekim ekleri şunlardır: Çokluk eki, iyelik ekleri, hâl ekleri, soru eki, aitlik eki.

2.1.1.1. Çokluk Eki

Eklendiği adların çokluğunu dile getiren ektir. Ancak dile getirilen çokluk belli bir çokluk değil, belirsiz bir çokluktur.⁵² Ayrıca bu ek yalnızca gramatikal bir nüans dile getirir, yani eklendiği adı diğer sözlerle ilişkiye sokmaz.⁵³

Çokluk eki üzerinde çalıştığımız EKTT ağzında +lAr, +nAr, +lĀ, +nĀ, +dar, +tar şeklinde olup bu ekin incelediğimiz metindeki örnekleri şu şekildedir: torbalarğa (1, 2-3), otlar (1, 3-4), āvalar (1, 6-7), ballarnēñ (2, 0-1), bŷŷŷklerden (1, 13-14), kŷŷylerde (1, 21-22), ayneler (2, 6-7), tŷŷmnarın (1, 2-3), onnarı (1, 4-5), kavunnar (1, 8-9), adamnar (1, 20-21), bayramnar (3, 12-13), olğannar (6, 0-1), ondar (4, 5-6), maştar (1, 23-24), kapaklānēn (2, 6-7), bařlāmızın (2, 7-8), onnā (3, 12-12), tutŷnnēn (2, 17-18).

Ekin /n/'li şekilleri /m/, /n/ ve /ŋ/ ile biten tabanlara geldiğinde, +dar ve +tar şekilleri ise yalnızca ondar ve maştar örneklerinde görŷlmŷstŷr. +lĀ şekli ek sonundaki /r/ sesinin dŷřmesi ve dŷřerken kendinden önceki ŷnlŷyŷ uzatmasıyla, +nĀ şekli ise yine /m/, /n/ ve /ŋ/ sesleri komşuluğundaki ekin son sesi olan /r/ ŷnsŷzŷnŷn dŷřmesi ve ek ŷnlŷsŷnŷ uzatmasıyla ortaya çıkmıştır.

Çokluk ekinin Tŷrkiye Tŷrkçesinden farklı olarak çağdaş Tŷrk lehçelerinden Gagavuz Tŷrkçesinde +nAr; ŷzbek Tŷrkçesinde yalnızca +lar; Tatar Tŷrkçesinde +lār, +nAr; Başkurt Tŷrkçesinde +lār, +tar, +tār, +dar, +dār, +zar, +zār; Karaçay-Balkar ve Kumuk Tŷrkçelerinde +lA; Kırgız Tŷrkçesinde +lOr, +dAr, +dOr, +tAr, +tOr; Kazak Tŷrkçesinde +dAr, +tAr; Sibirya Tatar Tŷrkçesinde +nAr, +tAr, +tor; Altay Tŷrkçesinde +lOr, +dAr, + dOr, +tAr, +tOr; Hakas Tŷrkçesinde +nAr, +tAr; Tuva Tŷrkçesinde +dAr, +nAr, +tAr; Saha Tŷrkçesinde +lOr, +tAr, +tOr, +dAr, + dOr, +nAr, +nOr; Çuvaş Tŷrkçesinde +sem, +sen şekilleri mevcuttur.

⁵² Muharrem Ergin, a.g.e., s.128 & krş. Kaare Grŷnbech, *Tŷrkçenin Yapısı*, (çev. Mehmet Akalın), Ankara, 2011, s.50-62.

⁵³ Muharrem Ergin, a.g.e., s.221.

Tablo 2.1. Çokluk ekleri tablosu

Köktürk Türkçesi	+lAr, +gUn, +An, +(X)t, +s
Eski Uygur Türkçesi	+lAr, +An, +gUn,+KUn,+t
Karahanlı Türkçesi	+lAr
Harezm Türkçesi	+lAr
Kıpçak Türkçesi	+lAr
Çağatay Türkçesi	+lAr
Eski Anadolu Türkçesi	+lAr
Osmanlı Türkçesi	+lAr
Türkiye Türkçesi	+lAr
Kırım Tatar Türkçesi	+lAr, n ve m komşuluğunda -nAr
Emiryakup Köyü Kırım Tatar Türkçesi	+lAr, +nAr, +dar, +tar

Çokluk ekinin tarihi Türk yazı dilleri ile Türkiye Türkçesi, Kırım Tatar Türkçesi ve EKTT ağzındaki durumu tabloda gösterilmiştir (Tablo 2.1).

2.1.1.2. İyelik Ekleri

Muharrem Ergin iyelik ekleriyle ilgili "İyelik ekleri ismin karşıladığı nesnenin bir şahsa veya bir nesneye ait olduğunu ifade eden işletme ekleridir."⁵⁴ demektedir. Yani isimleri isimlere bağlayan iyelik ekleri, getirildikleri ismin dışında bir nesneyi ifade eder.⁵⁵ Bundan başka, ünlüyle biten üçüncü şahıs iyelik eklerini almış bir kelime hâl ekleriyle çekimlenirken araya bir -n- sesi girer.⁵⁶

İyelik ekleri EKTT ağzında **1.t.ş.:** +m, +η; **2.t.ş.:** +η, +n; **3.t.ş.:** +ı, +i, +í, +u, +ü, +ú; +sı, +sí, +su, +sü, +tı; **1.ç.ş.:** +mız, +mıs, +míz, +mís, +ımız, +ímíz, +ımıs, +umuz, +ümüz, +úmúz, +umus, +úmús; **2.ç.ş.:** +nız, +níz, +nıs, +íníz; **3.ç.ş.:** +ları, +leri, +lerí, +narı, +nerí şeklindedir.

Birinci teklik şahıs iyelik eki bir örnekte (biziñ anañlar (2, 14-15)) +η şeklindedir. Burada /m/ sesinin /η/ sesine dönmesi ilginçtir. Bu değişimin sebebi bir önceki kelime olan biziñ'de birinci çokluk şahıs ilgi ekinin /η/'li varyantının kullanılması ve bu durumun anlatıcının sonraki kelimesine etki etmesi olabileceği gibi, kayıt esnasında birden fazla kişinin orada bulunması ve anlatıcının dikkatinin bir anlık burada bulunan kişilere kayarak aslında bu eki ikinci teklik şahıs iyelik eki olarak kullanması olabilir. Ancak biz ilk ihtimali daha olası bulmaktayız.

⁵⁴ Muharrem Ergin, a.g.e., s.221-222.

⁵⁵ Muharrem Ergin, a.g.e., s.222.

⁵⁶ Muharrem Ergin, a.g.e., s.225.

İkinci teklik şahıs iyelik ekinin de Eski Türkçe'den beri var olan +η şeklinde bulunabildiğine dikkat çekmek isteriz. /n/ ile /ŋ/ nöbetleşmesi Türkiye Türkçesi ağızları için de normal bir durumdur.

Bunun haricinde iyelik eklerinin +í, +ú, +sí, +míz, +mís, +ímíz, +úmúz, +úmús, +níz, +íníz, +lerí, +nerí gibi varyantlarında ekin ince ünlülerinde kalınlaşma temayülü görülmektedir. Bu ince ünlülerin kalınlaşma temayülü sadece ekler için değil, kelime kökleri için de söz konusudur ve bunun belli bir düzeni yoktur.

Bir örnekte üçüncü teklik şahıs iyelik eki +sı'nın ünsüzü, ileri derece peltekleşme sonucu /t/ sesine dönmüştür: arabatı (9, 17-18).

Bunun dışında birinci ve ikinci çokluk şahıslardaki /z/ seslerinde sedasızlaşma sonucu /s/'leşme gözlenmiştir. +mıs, +mís, +ımıs, +umus, +úmús, +nıs varyantları böylelikle ortaya çıkmıştır. Bu varyantlara benzer varyantlar diğer çağdaş Türk lehçelerinden Hakas, Tuva, Sibiryaya Tatar Türkçelerinde de mevcuttur.

İyelik ekinin üçüncü çokluk şahıs ekindeki /n/'li şekillerin sebebine yukarıda çokluk eklerinden bahsederken değinmiştik (2.1.1.1. Çokluk Eki).

İyelik ekinin incelediğimiz metinlerdeki örnekleri şu şekildedir:

1.t.ş.: +*m*; adım (9, 0-1), mācerāmı (1, 0-1), yārim (2, 8-9), eltím (3, 4-5), ölüm (3, 14-15), ömrüm (8, 1-2), üstüme (8, 3-4), resímlēm (9, 8-9), +*ŋ*; anañlar (2, 14-15).

2.t.ş.: +*n*; ófken (1, 16-17), babānñenner (2, 12-13), balan (9, 9-10), yaptını (4, 17-18), çorapın (1, 17-18), ağaçın (7, 8-9), gözün (2, 8-9), üstüne (8, 2-3), +*ŋ*; babañ (1, 18-19), babanneññernēñ (4, 1-2), babannēñ (4, 2-3), dēdeñ (4, 18-19).

3.t.ş.: +*I*; başına (1, 4-5), etrāfin (1, 4-5), altında (1, 12-13), dilimi (2, 10-11), içine (2, 12-13), on beşinde (1, 6-7), çayı (6, 2-3), +*U*; çıbrıvu (1, 4-5), onunda (1, 6-7), üstüne (2, 17-18), kúnú (3, 5-6), üstünde (2, 9-10), +*sI*; arabasınāñ (3, 1-2), on ekísinde (1, 6-7), āftasında (1, 7-8), yedísinde (1, 6-7), tānesí (1, 8-9), +*sU*; öbürsü (7, 10-11), +*t*; arabatı (9, 17-18).

1.ç.ş.: +*mIz*/*mIs*; başlāmızın (2, 7-8), anamız (9, 22-23), aramıs (2, 7-8), ikímís (2, 7-8), aynelēmís (3, 13-14), sērcímíz (1, 23-24), ēpmíz (4, 2-3), +*ImIz*/*ImIs*; ballarımızın (3, 1-2), yātırımız (10, 2-3), bétimizge (2, 7-8), ēpımızde (3, 10-11), oyunlarımızın (1, 9-10), topraķımız (1, 6-7), +*UmUz*/*UmUs*; oyónumuzun (1, 15-16),

donumuzun (9, 9-10), torunumusğa (3, 2-3), yüzümüzge (2, 6-7), uçúmús (2, 8-9), uçúmúz (2, 8-9).

2.ç.ş.: *+nIz/nIs*; arhanızğa (9, 8-9), tēyzeníz (4, 2-3), ālanıs (4, 2-3), *+íníz*; ēpíníz (6, 20-21).

3.ç.ş.: *+lArI*, *+nArI*; túccārları (1, 5-6), yalaḥlarından (3, 18-19), yerleri (6, 18-19), kendileri (2, 14-15), ceplerine (1, 16-17), yapraḥlān (2, 16-17), kózlēne (4, 5-6), dúgúnneri (4, 4-5), önnerine (8, 6-7), tūmnarı (1, 2-3), camnarı (2, 9-10), şeyinnerinden (1, 0-1).

İyelik ekleri bazen kendinden önceki hece veya hecelerle birleşerek, uzun ünlüye sebep olarak da kullanılmıştır: ayām (7, 0-1), ōnde (6, 13-14), işťin (8, 4-5), destēn (8, 21-22).

Birinci teklik şahıs iyelik ekinin Türkiye Türkçesinden farklı olarak çağdaş Türk lehçelerinden Başkurt Türkçesinde +em, +üm, +üm; Sibiryaya Tatar Türkçesinde +(O)m; Çuvaş Türkçesinde +im, +im şekilleri mevcuttur.

İkinci teklik şahıs iyelik ekinin Türkiye Türkçesinden farklı olarak çağdaş Türk lehçelerinden Türkmen, Yeni Uygur, Karaçay-Balkar, Kırgız, Kazak, Karakalpak, Nogay Türkçelerinde +η, +(I)η; Özbek Türkçesinde +ng; Tatar Türkçesinde +(I)η; Başkurt Türkçesinde +η, +iη, +eη, + üη, +üη; Kumuk, Altay, Hakas, Tuva ve Saha Türkçelerinde +η; Sibiryaya Tatar Türkçesinde +η, +oη; Çuvaş Türkçesinde +U şekilleri mevcuttur.

Üçüncü teklik şahıs iyelik ekinin Türkiye Türkçesinden farklı olarak çağdaş Türk lehçelerinden Özbek ve Yeni Uygur Türkçelerinde yalnızca i'li (düz-ince) +i, +si; Tatar Türkçesinde +(s)I(n); Başkurt Türkçesinde +hı, +he, +hü, +hü, +e, +ü, +ü; Sibiryaya Tatar Türkçesinde +O; Altay ve Hakas Türkçelerinde +zI; Tuva Türkçesinde +zI, +zU; Saha Türkçesinde +A, +O, +tA, +tO; Çuvaş Türkçesinde +i ve +i şekilleri mevcuttur.

Birinci çokluk şahıs iyelik ekinin Türkiye Türkçesinden farklı olarak çağdaş Türk lehçelerinden Özbek ve Yeni Uygur Türkçelerinde yalnızca i'li (düz-ince) +mız; Tatar Türkçesinde +(I) bIz; Başkurt Türkçesinde +bız, +bez, +büz, +büz, +ıbız, +ebez, +übüz, +übüz; Karaçay-Balkar Türkçesinde +bIz, +bUz; Kumuk Türkçesinde +bIz; Kırgız Türkçesinde +bIz, +bUz; Sibiryaya Tatar Türkçesinde +bIz, +mız, +bIs, +pIs, +öpös; Altay Türkçesinde +(I)bIs, +(I)s; Hakas Türkçesinde +bIs; Tuva Türkçesinde +vIs,

+vUs; Saha Türkçesinde +mIt, +mUt, +bIt, +bUt, +pIt, +pUt; Çuvaş Türkçesinde +mır, +mır, +ımır, +ımır şekilleri mevcuttur.

İkinci çokluk şahıs iyelik ekinin Türkiye Türkçesinden farklı olarak çağdaş Türk lehçelerinden Türkmen ve Karakalpak Türkçelerinde +ηIz; Özbek Türkçesinde yalnızca +ngiz; Yeni Uygur Türkçesinde +ηlar, +liri; Tatar Türkçesinde +(I)gIz; Başkurt Türkçesinde +ğız, +gez, +ğüz, +güz, +ığız, +egez, +üğüz, +üğüz; Karaçay-Balkar ve Kumuk Türkçelerinde +gIz, +gUz; Nogay Türkçesinde +ηIz, +(I)ηIz; Kırgız Türkçesinde +ηAr, +ηOr; Kazak Türkçesinde +ηIz, +lArIη, +dArIη, +tArIη; Sibirya Tatar Türkçesinde +gIz, +ğIs, +ögis, +ögös, +IηIs; Altay Türkçesinde +(I)gAr, +gOr, +AAr, +OOr, +Ar, +Or; Hakas Türkçesinde +ηAr; Tuva Türkçesinde +ηAr, (+lArI, +dArI, +tArI, +nArI); Saha Türkçesinde +ğIt, +ğUt, +kIt, +kUt, +gIt, +gUt, +xIt, +xUt, +ηIt, +ηUt; Çuvaş Türkçesinde +ır, +ır şekilleri mevcuttur.

Üçüncü çokluk şahıs iyelik ekinin Türkiye Türkçesinden farklı olarak çağdaş Türk lehçelerinden Özbek Türkçesinde yalnızca +leri, +i, +si; Yeni Uygur Türkçesinde yalnızca +i, +si; Tatar Türkçesinde +ları(n), +läri(n), +narı(n), +näri(n); Başkurt Türkçesinde +hı, +he, +hü, +hü, +e, +läre, +tarı, +täre, +zarı, +zäre, +darı, +däre; Kırgız Türkçesinde +lOrU, +dArI, +dOrU, +tArI, +tOrU; Kazak Türkçesinde +(lAr)I, +(dAr)I, +(tAr)I; Sibirya Tatar Türkçesinde +nArI; Altay Türkçesinde +zI, +lOrI, +dArI, +dOrI, +tArI, +tOrI; Hakas Türkçesinde +zI; Tuva Türkçesinde +zI, +zU; Saha Türkçesinde +lArA, +lOrO, +tArA, +tOrO, +dArA, +dOrO, +nArA, +nOrO; Çuvaş Türkçesinde +i, +i şekilleri mevcuttur.

Ayrıca çokluk ekinin tarihi Türk yazı dilleri ile Türkiye Türkçesi, Kırım Tatar Türkçesi ve EKTT ağzındaki durumu tabloda verilmiştir (Tablo 2.2).

Tablo 2.2. İyelik ekleri tablosu

	1. Teklik	2. Teklik	3. Teklik	1. Çokluk	2. Çokluk	3. Çokluk
Köktürk Türkçesi	+(X)m	+(X)η, +(X)g	+(s)i, +(s)I (seyrek)	+(X)mXz	+(X)ηXz	+(s)i, +(s)I (seyrek)
Eski Uygur Türkçesi	+m	+η	+I, +sI	+mIz, +mUz	+ηIz, +ηUz	+IArI
Karahanlı Türkçesi	+(I)m, +(U)m	+(I)η, +(U)η	+I, +sI	+(I)mIz,+(U)mIz, +(U)mUz	+(I)ηIz, +(I)ηUz, +(U)ηUz,+(I)ηIzIAr	+IArI
Harezm Türkçesi	+(I)m, +(U)m	+(I)η, +(U)η	+I,+U,+sI	+(I)mIz, +(U)mIz, +(I)mUz, +(U)mUz	+(I)ηIz, +(U)ηIz +(U)ηUz	+IArI
Kıpçak Türkçesi	+m	+η, +n (nadiren)	+I,+U,+sI	+(I)mIz, +(U)mUz, +(I)mUz	+(I)ηIz, +(I)ηUz, +(U)ηUz	+IArI
Çağatay Türkçesi	+(I)m, +(U)m	+(I)η, +(U)η	+I, +sI	+mIz, +ImIz +UmIz, +UmUz(nadiren)	+ηIz, +IηIz +UηIz, +uηuz/+üηiz(bazen)	+IArI
Eski Anadolu Türkçesi	+(U)m	+(U)η	+I, +sI	+(U)mUz	+(U)ηUz	+IArI
Osmanlı Türkçesi	+m	+η	+I,+U; +sI,+sU	+mIz, +mUz	+ηIz, +ηUz	+IArI
Türkiye Türkçesi	+m	+n	+I,+U +sI, +sU	+mIz, +mUz	+nIz, +nUz	+IArI
Kırım Tatar Türkçesi	+m	+η	+I,+U, (+sI)	+mIz	+ηIz	+IArI
Emiryakup Köyü Kırım Tatar Türkçesi	+m, +η	+η, +n	+I,+U, +sI,+sU, +tı	+mIz/+mIs, +ImIz/+ImIs, +UmUz/+UmUs	+nIz/+nIs, +iniz	+IArI

2.1.1.3.Hâl Ekleri

Hâl kavramının ve hâl eklerinin sayısı hususunda araştırmacılar henüz tam bir fikir birliğine varabilmiş değildir. Muharrem Ergin hâl kavramını ve eklerini "Türkçede hâller isimlerin daima kendisinden sonra gelen kelimelerle münasebetini gösterir. Bu sağlanırken isim bir halde bulunur. İsim bunu bazen eksiz çok defa da ek olarak ifade eder. Bu eklere hâl ekleri adı verilir."⁵⁷ şeklinde tanımlamaktadır. Biz de hâl eklerini ad ad ya da ad eylem ilişkilerini dile getiren ekler olarak tanımlamayı uygun buluyoruz. Muharrem Ergin'in de işaret ettiği gibi bazen bu ilişkilerin eksiz de dile getirilebildiğini hesaba katıyoruz. İncelediğimiz EKTT ağzında tespit ettiğimiz hâl ekleri şunlardır:

⁵⁷ Muharrem Ergin, a.g.e., s.226.

2.1.1.3.1. Yalın Hâl (Nominatif Hâli)

Yalın hâli Zeynep Korkmaz "Adın hiçbir çekim eki almamış ve nesne görevi yüklenmemiş olan durumudur."⁵⁸ şeklinde tanımlamaktadır. Buna ek olarak Muharrem Ergin "İsimlerin başka bir unsura bağlı olmayan normal teklik, çokluk ve iyelik şekillerini"⁵⁹ de yalın durumda saymıştır.

Biz yalın hâlden, cümle veya kelime grubu içerisinde (kullanımda) eksiz şekilde bulunan, iyelik ve yükleme yardımcı anlamlarını dile getirmeyen şekilleri anlıyoruz.

İncelemekte olduğumuz EKTT ağzında yalın hâlde bulunan kelime örnekleri şunlardır: arkadaş (9, 0-1), terek (1, 1-2), davul (2, 7-8), dığun (3, 2-3), hastalık, sarımsak (4, 17-18).

Yalın hâl herhangi bir ekle işaretlenmediğinden tablo olarak gösterilmemiştir.

2.1.1.3.2. İlgi Hâli (Genetif Hâli) Eki

İlgi hâli ad ile bir başka ad arasında ilişki kuran hâldir. Bu hâl ekli ve eksiz bir şekilde kullanılabilir. Bu hâlin ekli kullanımı, EKTT ağzında ses uyumuna bağlı olarak +ın, +in, +iñ, +iñ, +un, +ün, +nın, +nin, +ñ ekleriyle dile getirilmektedir. EKTT ağzında ilgi hâli eklerinde, Kırım Tatar Türkçesine uygun olarak /ñ/li şekiller de vardır. Ancak genel temayül standart TT'nde olduğu gibi /n/'den yanadır. EKTT ağzında bu hâlin ekli ve eksiz örnekleri şu şekildedir:

ekli: *bí adamın şeyinnerinden, işte salatāndan gettiğ salata çalmā* (1, 0-1), *Şimdi beyle bir kazıqın üstüne bele bir tava uradı Sāniye_ēngēñ balları* (3, 10-11), *Mēmet Atiğin parmā nāsı köptü Ali ābi?* (10, 12-13), *Yıhaysın, koyası o tohmağ şeyin içine, dübekin* (2, 12-13), *Yemiş atādilā eve, kızlarıñ başından meselā* (2, 5-6), *Kaç bu yelekiñ parası?* (2, 4-5), *Qelín keldi mí kapınñ óğüne, o zaman içerden çiharadı ön delikanlılar* (9, 15-16), *ikiniz de aynı ananın, aynı babanın şeyinden düşme* (8, 22-23), *Bördan tahsicinin birini tutmuşlar* (8, 23-24), *E şim erken karpüz êken er çukurun başına bí táne êvel şe_yapa, fındık çabuğu* (1, 4-5), *Unuttum oyunñ_adın* (1, 13-14), *Şimdi tütünün tümün bóle keseçikler yapādılar* (2, 15-16), *Ö māsülün üstündeķi buz dona, o māsülün yaķa* (1, 7-8), *Bön avedersin çukunün kafasın yarısın kēsken alğan sūnetçi* (6, 1-2), *Onnarı êkķen sōna er çukurunñ sōna* (1, 4-5).

⁵⁸ Zeynep Korkmaz, a.g.e., s.23.

⁵⁹ Muharrem Ergin, a.g.e., s.227.

eksiz: Ōn, davulun çaldıra çaldıra *dúvún úyüne* kótúrédiler (3, 6-7), *Yol üstünde* yımırta (2, 9-10), Şındı bāzi yerlerde *ava sūtú* dەرler (10, 0-1).

İlgi hâli eki bazen kendinden önceki heceyi uzatmış ve düşmüş vaziyette de bulunabilir, bu durumun örnekleri de şöyledir: Sēn adın *dēdēn adı* kıoydular ĩm? (4, 18-19), *Ōn icine* tútúnún toldura (6, 6-7), Āslında ōle *tarlān* kenarında kavaķ mavaķ olıp ta bı çatı yaptırsan dā hoş (8, 10-11), Yavaş gel, alırım *bōyūn* ölçüşünü (8, 11-12), Mēñ *babām* úyünde vardı (3, 11-12), Buldu mu *sēn* ústünde cıgara (6, 6-7). Ayrıca kendinden önceki hece ya da hecelerle uzayarak da ek +ñ şeklinde bulunabilmektedir: O çocuñun anası *bēñ* "benim" başımdan yemiş ata oynarken (2, 5-6).

İlgi hâli ekinin Türkiye Türkçesinden farklı olarak çağdaş Türk lehçelerinden Gagavuz Türkçesinde +An; Özbek Türkçesinde +ning, Yeni Uygur Türkçesinde +niñ; Tatar Türkçesinde +nİñ, +ém; Başkurt Türkçesinde +niñ, +neñ, +nüñ, +nũñ, +dıñ, +deñ, +düñ, +dũñ, +tıñ, +teñ, +tũñ, +tũñ, +zıñ, +zeñ, +zũñ, +zũñ; Karacay-Balkar, Kumuk Türkçelerinde +nI, +nU; Nogay Türkçesinde +nİñ, +tİñ, +dİñ; Kırgız Türkçesinde +dIn, +dUn, +tIn, +tUn; Karakalpak Türkçesinde +nİñ, +dİñ, +tİñ, +iñ; Kazak Türkçesinde +nİñ, +dİñ, +tİñ; Sibiryâ Tatar Türkçesinde +nİñ, +İñ, +nOñ, +tİñ; Altay Türkçesinde +nİñ, +dİñ, +tİñ; Hakas Türkçesinde +nİñ, +tİñ; Tuva Türkçesinde +nİñ, +nUñ, +dİñ, +dUñ, +tİñ, +tUñ; Çuvaş Türkçesinde +n, +ñ, + ĩ n şekilleri mevcuttur. Saha Türkçesinde ise müstakil bir ilgi hâli eki bulunmamaktadır.

İlgi hâli ekinin tarihi Türk yazı dilleri ile Türkiye Türkçesi, Kırım Tatar Türkçesi ve EKTİT ağızındaki durumu tabloda gösterilmiştir (Tablo 2.3).

Tablo 2.3. İlgi hâli ekleri tablosu

Köktürk Türkçesi	+(n)İñ,+ıg,+ın
Eski Uygur Türkçesi	+nİñ, +nUñ, (+oñ, +noñ) ⁶⁰
Karahanlı Türkçesi	+nİñ, +nUñ, +İñ, +Uñ
Harezmi Türkçesi	+nİñ, +nUñ, +İñ,+m; 1. teklik ve çokluk zamir çekiminde)
Kıpçak Türkçesi	+m(teklik ve çokluk 1. kişi zamirlerinden sonra), +nİñ(isimlensen sonra), +İñ(zamirlerden sonra)
Çağatay Türkçesi	+nİñ, +nUñ, +nI(bazen)
Eski Anadolu Türkçesi	+Uñ, +nUñ
Osmanlı Türkçesi	+İñ, +nİñ, +Uñ, +nUñ
Türkiye Türkçesi	+In, +nIn, +Un +nUn
Kırım Tatar Türkçesi	+İñ,+Uñ,+nİñ,+nUñ
Emiryakup Köyü Kırım Tatar Türkçesi	+In, +İñ, +nIn, +Un, +uñ

⁶⁰ A. von Gabain, *Eski Türkçenin Grameri*, (çev.) Mehmet Akalın, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2007, s. 179.

2.1.1.3.3.Yükleme Hâli (Akkuzatif Hâli) Eki

Yükleme hâli ismin geçişli fiillerin doğrudan doğruya tesiri altında olduğunu ifade eden şeklidir ve bazen ekli çok defa da eksiz olur.⁶¹ Cümlede ekli kullanım söz konusuysa belirtili, eksiz kullanım söz konusuysa belirtisiz nesne oluşturur.

Bu hâlin ekli kullanımını EKTT ağzında +n, +ŋ, +ı, +i, +u, +ü, +ú, +ní ekleriyle dile getirilmektedir. EKTT'ndeki yükleme hâli eklerinin +ní örneği Kırım Tatar Türkçesi; +ı, +i, +u, +ü, +ú örnekleri ise standart TT özelliklerini yansıtmaktadır. Burada dikkat çekici husus, ekin /n/'li varyantının genelleşmiş olmasıdır ve kuzey ve doğu çağdaş Türk lehçeleri de bu varyanttan yanadır. Ayrıca +n ve +ŋ'li şekillerin de tek başına yükleme hâli eki olarak kullanılması söz konusudur: Gótúrdú *bízín*, otobozğa bindirdí (2, 3-4), Ó māsúlúŋ üstündeķi buz dona, o māsúlúŋ yaķa (1, 7-8).

EKTT ağzında bu hâlin ekli ve eksiz örnekleri şu şekildedir: *Yārısın* çektím, bīrāhtım kenare (6, 15-16), Ondan sōna *duvarın* çıkaralar yōġarı (6, 18-19), Gótúrdú *bízín*, otobozğa bindirdí (2, 3-4), *Noķutun* bóyle çekíp kāve yapādılar (3, 5-6), Torun çok, *torunún* ĩş soyma (9, 4-5), *Betonunu* ālem ata (7, 10-11), Tōprahlá eķisín karıştırġan sōna bī elēkten şey eliyímiz_ōnu (1, 1-2), Yānı o Mayısın_altısından da sōna pēķ şē tüşmez_o kīraġa dengēn dōva *olayı* (1, 7-8), Yavaş gel, alırım bōyün *ölçüşünü* (8, 11-12), Batır cībēr sēn *çāminı*, *óyünü* iyice topraġ dībıne (6, 20-21), Falan *yeri sūr* (7, 1-2), Ēn_azından sāt *on_ékıyí_az* geçēdí (7, 2-3).

Yükleme hâli eki kendinden önceki heceyi uzatmış ve düşmüş vaziyette de bulunabilir: *Anām* Demırıden alġan babam (2, 19-20).

Yükleme hâli eki bazen birleşen heceler dolayısıyla, bazen de hece birleşmesi olmaksızın kendinden önceki ünlü sesi uzatmış ve +n şeklinde kelimeye eklenmiştir: Ēp bōle *ōnnān* oynaydıķ işte (9, 1-2), Amerıġa kēmesēķe *dúnyān* pītırıceķķen (6, 22-23), Dondurmān yedím mēn, *kabūn* verdím (2, 3-4). Yükleme hâli eki herhangi bir uzunluġa sebep olmadan da +n şeklinde kullanılmıştır: Gótúrdú *bízín*, otobozğa bindirdí (2, 3-4). Bu durumdaki /n/ sesi, /ŋ/ şeklinde de görülebilir: Ó māsúlúŋ üstündeķi buz dona, o *māsúlúŋ* yaķa (1, 7-8).

⁶¹ Muharrem Ergin, a.g.e., s.231.

Yükleme hâli ekinin Türkiye Türkçesinden farklı olarak çağdaş Türk lehçelerinden Türkmen Türkçesinde +nI; Özbek Türkçesinde +ni; Yeni Uygur Türkçesinde +n, +ni; Tatar Türkçesinde +nI, +n; Başkurt Türkçesinde +tı, +te, +tū, +tū, +dı, +de, +dū, +dū, +zı, +ze, +zū, +zū, +nı, +ne, +nū, +nū; Karaçay-Balkar Türkçesinde +nI, +nU; Kumuk Türkçesinde +n, +nI, +nU; Nogay Türkçesinde +dI, +tI, +n; Kırgız Türkçesinde +nI, +nU, +dI, +dU, +tI, +tU, +n; Karakalpak Türkçesinde +nI, +dI, +tI, +n; Kazak Türkçesinde +nI, +dI, +tI, +n; Sibiryta Tatar Türkçesinde +nI, +nO; Altay Türkçesinde +nI, +dI, +tI; Hakas Türkçesinde +nI, +tI, +n; Tuva Türkçesinde +nI, +nU, +dI, +dU, +tI, +tU, +n; Saha Türkçesinde +nI, +nU; Çuvaş Türkçesinde yaklaşma-yükleme hâli için +A şekilleri mevcuttur.

Yükleme hâli eki tarihi Türk yazı dilleri ile Türkiye Türkçesi, Kırım Tatar Türkçesi ve EKTT ağzındaki durumu tabloda gösterilmiştir (Tablo 2.4).

Tablo 2.4. Yüklem hâli ekleri tablosu

Köktürk Türkçesi	+(X)g, +(I)n(iyelikli gövdelerde);+nI(seyrek)
Eski Uygur Türkçesi	+G(isimlerde),+nI(zamirlerde),+n(iyelikli kelimelerde)
Karahanlı Türkçesi	+nI, +n, +g, +I
Harezmi Türkçesi	+nI, +n(3. teklik ve çokluk iyelik ekli gövdelerle), +I(nadir), +(y)I(nadir)
Kıpçak Türkçesi	+nI(isim tabanlarına), +n (1. ve 2. kişi iyelikli gövdeler)
Çağatay Türkçesi	+nI, +n(3. şahıs iyelik ekinden sonra)
Eski Anadolu Türkçesi	+I, +nI
Osmanlı Türkçesi	+I, +U
Türkiye Türkçesi	+I, +U
Kırım Tatar Türkçesi	+nI,+nU,+I,+yI,+yU
Emiryakup Köyü Kırım Tatar Türkçesi	+n, +ŋ, +I, +U, +nı

2.1.1.3.4. Yaklaşma Hâli (Datif Hâli)Eki

Yaklaşma hâli ismin kendisine yaklaşma ifade eden fiillere bağlanmak için girdiği hâldir. Daima eklidir ve ismi fiile bağlar.⁶²

EKTT ağzında yaklaşma hâlini dile getiren ekler +ğa, +ge, +ka, +ka, +ke, +ğa, +a, +e, +ay şeklindedir. EKTT'ndeki yaklaşma hâli eklerinin +ğa, +ge, +ka, +ka, +ke, +ğa varyantları Kırım Tatar Türkçesi geleneğine uygun ve buradan gelişmiş şekillerdir.

⁶² Muharrem Ergin, a.g.e., s.233.

Bazı örneklerde +ka ekinin /k/'si boğazsıl ve sızıcı bir hale gelerek /k̄/'lı varyantları oluşturmuştur: Almanar bu *tarafka* çıkmāsın diye bu şeyde askerlik yapākener (6, 22-23).

Bazı örneklerde +ga ekinin /g/'si boğazsıl ve sızıcı bir hale gelerek /ḡ/'lı varyantları oluşturmuştur: Bóyle *dúkkānlarğa* kēlip şey satılğanı yohtu (6, 2-3), biz *oķulğa* kētēdik̄ (6, 21-22).

Bunun yanında, sıklığı daha az olmak kaydıyla yaklaşma hâli ekinin, standart TT etkisiyle +a, +e varyantları da incelediğimiz EKTT ağzında mevcuttur: Ēr kēseye bí táne çekirdeg *ķoyūp* parmāmıznāñ bellí bí ólçúde *tópraķa* kómemis (1, 3-4), Ó bala ērkezij̄ k̄apısına yārin *aķsama* işte Āmet, Mēmet k̄imse ōn ūne k̄āve içmeye çārıldı (3, 6-7).

Ekin genelleşmiş olan /k/ ve /g/'li varyantları, kuzey ve doğu çağdaş Türk lehçeleriyle uygunluk göstermektedir: Bütün *dúgünge* kēn *insanlarğa* k̄āve verēdiler (3, 5-6), *Úyge* ketē (1, 11-12), Ērkez *ķazmasın*, *ķūrēn* *ķapķan mezārlikķa* k̄eter (10, 5-6), Almanar bu *tarafka* çıkmāsın diye bu şeyde askerlik yapākener (6, 22-23).

Yaklaşma hâli ekinin EKTT'ndeki örnekleri şu şekildedir: *Ķóylerge*, *baķķallarğa* kēlēdí (10, 7-8), Bütün *dúgünge* kēn *insanlarğa* k̄āve verēdiler (3, 5-6), Tış *ķóylerge* *ķız* alip verme yokkēn (10, 1-2), Toplaşalar *bēşelikke* (4, 10-11), Ama sōna andan *Rusya'ya*, *Ameriğa* da *ōnlarğa* yardımcı ola (6, 23-24), ērkez ēr k̄un izin alādılar *ballarna* mısır *ķiburtmā* (4, 22-23), Çi *ķóyüne* kētēdik̄ *tēkkē* (4, 10-11), Ēr kēseye bí táne çekirdeg *ķoyūp* parmāmıznāñ bellí bí ólçúde *tópraķa* kómemis (1, 3-4), *Babamay* dediḡ: "Sen bunnān yavaş yavaş gótūr ēmen, taşı." (6, 14-15).

Yaklaşma hâli eki bazen kendinden önceki heceyle birleşerek uzun ünlü şeklinde bulunabilir: Sona ó *dúvún* sāyibí de ó síní ketirgen *balā* bēş, bēş *ķuruş*, on *ķuruş* nēse bahşış verēdí (3, 6-7), *Óynamā* da zornēñ çekēdiler (9, 18-19), E üstüne *ķeymē* forman yok (1, 17-18), Onda sōrā maşlarğa *ķetmē* vesāit yok (1, 17-18).

Yaklaşma hâli ekinin Türkiye Türkçesinden farklı olarak çağdaş Türk lehçelerinden Özbek Türkçesinde +ga, +ka, +qa, +g'a, +na; Yeni Uygur Türkçesinde +gA, +kA; Tatar Türkçesinde +ga, +gā, +(n)a, +(n)ā; Başkurt Türkçesinde +ka, +kā, +ģa, +gā; Karaçay-Balkar Türkçesinde +gA, +kA, +hA; Kumuk Türkçesinde +gA, +gar; Nogay Türkçesinde +gA, +kA; Kırgız Türkçesinde +gA, +gO, +kA, +kO, +O; Karakalpak Türkçesinde +ģa, +ge, +qa, +ke, +ģan; Kazak Türkçesinde +ģa, +ge, +qa,

+ke; Sibiryaya Tatar Türkçesinde +ğa, +ge, +qa, +ke, +A; Altay Türkçesinde +gA, +gO, +kA, +kO; Hakas Türkçesinde +ğa, +ge, +ha, +ke; Tuva Türkçesinde +gA, +kA; Saha Türkçesinde +ğA, +ğO, +gA, +gO, +kA, +kO, +xA, +xO, +ηA, +ηO (bulunma da ifade eder) şekilleri mevcuttur.

Yaklaşma hâli ekinin tarihi Türk yazı dilleri ile Türkiye Türkçesi, Kırım Tatar Türkçesi ve EKTT ağzındaki durumu tabloda gösterilmiştir (Tablo 2.5).

Tablo 2.5. Yaklaşma hâli ekleri tablosu

Köktürk Türkçesi	+kA, +ηA(3. kişi iyelik ekinden sonra), +A(teklik 1. ve 2. kişi iyelik ekinden sonra)
Eski Uygur Türkçesi	+GA,+KA,+A
Karahanlı Türkçesi	+GA,+KA, +A
Harezm Türkçesi	+GA, +KA; +ηA, +nğa ve +nka(3. teklik ve çokluk iyelik ekli gövdelerle)
Kıpçak Türkçesi	+GA,+KA, +A(iyelik eklerinden sonra)
Çağatay Türkçesi	+GA, +KA, (+A)
Eski Anadolu Türkçesi	+A, (+ga)
Osmanlı Türkçesi	+A
Türkiye Türkçesi	+A
Kırım Tatar Türkçesi	+ğa, +ge, +qa, +ke, +A
Emiryakup Köyü Kırım Tatar Türkçesi	+GA, +KA, +ğa, +A

2.1.1.3.5. Bulunma Hâli (Lokatif Hâli) Eki

Bulunma hâlini Muharrem Ergin "İsmin kendisinde bulunma ifade eden fiillerle münasebette olduğunu gösteren hâldir."⁶³, Zeynep Korkmaz "Fiildeki oluş ve kılışın yerini bildiren durumdur."⁶⁴ şeklinde tanımlamaktadır.

EKTT ağzında bulunma hâlini dile getiren ekler +da, +de, +dá, +ta, +te şeklindedir ve ekin +dá şekli kalın ünlülü varyant olan +da ekinin ünlüsünün incelmesi ile oluşmuştur.

Bulunma hâli ekinin incelediğimiz metinlerdeki örnekleri şu şekildedir: Men de dedim kı *úrúyāmda* şimdi (4, 13-14), Önnar bizim *Túrkiye'de* dīl de *dúnyāda* (6, 21-22), Bağ *arabadá* (6, 0-1), Çeşme de yok *úylerde* ö zaman (4, 14-15), Bif lamba vardı *bízdě*, en büyük lamba (7, 2-3), Ōna da gece *ħaranıgta* buydáy saçmağ (7, 1-2), Ekı kışı bī o *yakta*, bif óbúr taraftan ön iyce, kavuzları çıka o buydáyın (2, 12-13), ballarnēğ *Qadirye* űingēğ dediği gibi oynaydık *meşelikte* (2, 0-1), Quruğan sonra *dúvekte* dovesin öη (2, 11-12).

⁶³ Muharrem Ergin, a.g.e., s.228.

⁶⁴ Zeynep Korkmaz, a.g.e., s.24.

Bulunma hâli ekinin sonra aitlik ekinin geldiği bazı durumlarda, bulunma hâli ekinin ünlüsü uzun olarak telaffuz edilir: *Karşydākı* bizim_úyer (7, 2-3), *Ördudākı* isterse yapabılır (8, 21-22), *Yáná* ahtarmamızın sebebi *içindēki* o tūmnarı şey cúcúglensín (1, 2-3), *Ó* zaman *kóydēki* baqqallar buydáy ala, yumurta ala (1, 14-15). Bu durum Türkmen Türkçesinde de bu şekildedir.

Bulunma hâli ekinin Türkiye Türkçesinden farklı olarak çağdaş Türk lehçelerinden Özbek Türkçesinde yalnızca +da; Tatar Türkçesinde +dā, +tā; Başkurt Türkçesinde +la, +lā, +dā, +za, +zā, +tā; Kumuk Türkçesinde yalnızca +dA; Kırgız Türkçesinde +dO, +tO; Sibiryta Tatar Türkçesinde +dö (nadir); Altay Türkçesinde +dO, +tO; Saha Türkçesinde partitif fonksiyonunda +tA, tO, dA, dO; Çuvaş Türkçesinde +tA, +rA, +çe şekilleri mevcuttur.

Bulunma hâli ekinin tarihi Türk yazı dilleri ile Türkiye Türkçesi, Kırım Tatar Türkçesi ve EKTT ağzındaki durumu tabloda gösterilmiştir (Tablo 2.6).

Tablo 2.6. Bulunma hâli ekleri tablosu

Köktürk Türkçesi	+DA, +tAn (bulunma-çıkma)
Eski Uygur Türkçesi	+DA (bulunma-çıkma)
Karahanlı Türkçesi	+DA
Harezmi Türkçesi	+DA
Kıpçak Türkçesi	+DA
Çağatay Türkçesi	+DA
Eski Anadolu Türkçesi	+dA
Osmanlı Türkçesi	+dA
Türkiye Türkçesi	+DA
Kırım Tatar Türkçesi	+DA
Emiryakup Köyü Kırım Tatar Türkçesi	+dA, +tA

2.1.1.3.6.Çıkma Hâli (Ablatif Hâli) Eki

Çıkma hâlini Muharrem Ergin "Kelime gruplarında ve cümlede fiilin gösterdiği hareketin kendisinden uzaklaştığını ifade etmek için isim ablatif hâlinde bulunur."⁶⁵, Zeynep Korkmaz "Eklendiği adda, fiilin gösterdiği işin kendinden uzaklaştığını gösterme durumudur. Bu durumda, fiilin hareketi çıkma durumundaki addan dışarıya doğru yönelmiştir."⁶⁶ şeklinde tanımlamaktadır.

EKTT ağzında çıkma hâlini dile getiren ekler +dan, +den, +dān, +dañ, +deñ, +tan, +ten şeklindedir. EKTT'nde çıkma hâli ekinin, standart TT'nden farklı olarak

⁶⁵ Muharrem Ergin, a.g.e., s.235.

⁶⁶ Zeynep Korkmaz, a.g.e., s.25.

+daŋ, +deŋ ve +dán varyantları mevcuttur. Bu varyantlardan +daŋ ve +deŋ, ekteki /n/ sesinin /ŋ/ sesi ile nöbetleşmesiyle ortaya çıkmıştır: Mıķava *kādındaŋ* olğan tērlık nōlcaķ, ólēdí (3, 12-13), *Ėvelden* a bŭ Şākir vardı (6, 11-12). +dán varyantı ise bulunma hâlinde (2.1.1.3.5.) de bahsettiğimiz gibi, ekin kalın varyantından çıkmış, kalın ünlünün incelleme temayülü ile oluşmuştur: *Buydáydan* bulğur kaynatādık (2, 11-12).

Çıkma hâli ekinin incelediğimiz metinlerdeki örnekleri şu şekildedir: Bíz mācır kelemis tābí *Kırım'dan* mında, dedelerimiz (6, 11-12), *Buydáydan* bulğur kaynatādık (2, 11-12), Mıķava *kādındaŋ* olğan tērlık nōlcaķ, ólēdí (3, 12-13), *Ėvelden* a bŭ Şākir vardı (6, 11-12), Ōn da belkı *eskiden* vardı ó çeşme, ó yerde (6, 11-12), ālbukı o kóre kór mú, *yokluhtan* mı (7, 6-7), *cangırıhtan* ohō gótŭrler (8, 0-1), *Ōndan*, *çegirdegten* fidē yapamıs (10, 3-4), Tōprahlá êķisín *karıştırğan* sōna bī *elēkten* şey eliyimiz_önu (1, 1-2).

Çıkma hâli ekinin Türkiye Türkçesinden farklı olarak çağdaş Türk lehçelerinden Özbek Türkçesinde yalnızca +dan, +din; Yeni Uygur Türkçesinde +din, +tin; Tatar Türkçesinde +nAn, +dän, +tän; Başkurt Türkçesinde +nan, +nän, +dän, +tän, +zan, +zän; Balkar Türkçesinde +nen, +nön; Kumuk Türkçesinde yalnızca +dAn; Nogay Türkçesinde +nAn; Kırgız Türkçesinde +dOn, +tOn, +nAn, +nOn; Karakalpak Türkçesinde +nAn; Kazak Türkçesinde +nAn; Sibiryâ Tatar Türkçesinde +nAn, +din, +tin; Altay Türkçesinde +dAn, +dOn, +tAn, +tOn, +nAn, +nOn; Hakas Türkçesinde +nAn, +dAn, +tAn; Saha Türkçesinde +ttAn, +ttOn, +tAn, +tOn; Çuvaş Türkçesinde +tAn, +rAn, +çen şekilleri mevcuttur.

Çıkma hâli ekinin tarihi Türk yazı dilleri ile Türkiye Türkçesi, Kırım Tatar Türkçesi ve EKTT ağzındaki durumu tabloda gösterilmiştir (Tablo 2.7).

Tablo 2.7. Çıkma hâli ekleri tablosu

Köktürk Türkçesi	+DA, +tAn (bulunma-çıkma)
Eski Uygur Türkçesi	+DIn, +DAn(n ağzında)
Karahanlı Türkçesi	+DA, +DIn, +DAn(Yalnız DLT'deki örneklerde)
Harezm Türkçesi	+DIn, +DAn
Kıpçak Türkçesi	+DAn, +dIn(Nadir)
Çağatay Türkçesi	+DIn, (+dAn)
Eski Anadolu Türkçesi	+dAn, (+dIn)
Osmanlı Türkçesi	+DAn
Türkiye Türkçesi	+DAn
Kırım Tatar Türkçesi	+DAn
Emiryakup Köyü Kırım Tatar Türkçesi	+dAn, +tAn

2.1.1.3.7.Vasıta Hâli (İnstrumental Hâli) Eki

Vasıta hâlini Muharrem Ergin "Kelime gruplarında ve cümlelerde fiilin kendisi vasıtası ile, kendisinin iştiraki ile veya kendisinin ifade ettiği zamanda yapıldığını göstermek için isim instrumental hâlinde bulunur."⁶⁷, Zeynep Korkmaz "Adın belirttiği varlık veya nesnenin fiildeki harekette "aracı" olarak kullanıldığını yahut "birliktelik" bildirdiğini gösteren durumudur."⁶⁸ şeklinde tanımlamaktadır.

EKTT ağzında vasıta hâlini dile getiren ekler +náj, +nèn, +nèñ, +na, +ne, +nè, +èn, +èñ, +lan, +len, +lèn, +lèñ şeklindedir.

Ekin +na, +nè varyantları, ile edatının ekleşmesiyle ve ekin /r/ ve /m/ sesleri ile biten tabanlara gelmesiyle ortaya çıkmıştır. Bu örneklerde /r/ ve /m/ sesleri /l/ sesini /n/ye çevirmiş, onu nazallerştirmiş görünmektedir: *onnarna* oynaydık (1, 22-23), meselâ o zamân úş tórt şiddetinde bí *dèpremne* yıkılayıse onar (6, 20-21), *Almannar* da şeylerlè, *İtalyānlarnè* onnar êkisi bírlik (6, 21-22).

Ekin +náj, +nèn, +nèñ, +èñ, +lan, +len, +lèn, +lèñ varyantları, esasen ile edatının eski bir +n vasıta eki ile genişleyip ekleşmesiyle ve EKTT ağzındaki çeşitli gelişmelerle ortaya çıkmış şekillerdir: Şındí o rātlar ya, o rāttan onar *ƙocalarınèñ* èp ƙavğa yapalar, boşanalar (3, 3-4), *Ƙadır_yènge* ğíbí aƙlapnèñ, *armutèñ* ekmeg yèrsin (3, 16-17), Ondan sōra òn *sirtèn* taşıyler suvun (7, 15-16), *Āde* oraƙ pítken sōna dēme_ *taşıylan* ārman dōv, ƙúndendí boz (4, 16-17).

Burada /e/ sesinin daralması ve /è/ haline gelmesi dikkat çekicidir. Bunun sebebi bizce, ekteki /n/ ve /ñ/ sesleriyle birlikte geniş olan /e/ sesinden ziyade daha dar olan /è/ sesini çıkarmanın daha kolay olması olabilir: *Sabannèn*. Bif inek bif işe ƙoşādık (3, 1-2), *Ballarımızın* bēzlerín *suynèñ* dūrulap dūrulap serēdik doƣurcun ústüne (3, 2-3).

Vasıta hâli ekinin üzerinde çalıştığımız metinlerdeki örnekleri şu şekildedir: Şındí o rātlar ya, o rāttan onar *ƙocalarınèñ* èp ƙavğa yapalar (3, 3-4), *onnarna* oynaydık (1, 22-23), *Ƙadır_yènge* ğíbí aƙlapnèñ, *armutèñ* ekmeg yèrsin (3, 16-17), meselâ o zamân úş tórt şiddetinde bí *dèpremne* yıkılayıse onar, bōnnar da altı, yedí yāvut yedí, seƙiz dērece bí *dèprem* olsa, bunān da yıkıp cībēr (6, 20-21), *Almannar* da *şeylerlè*, *İtalyānlarnè* onnar êkisi bírlik (6, 21-22), Ondan sōra òn *sirtèn* taşıyler suvun (7, 15-

⁶⁷ Muharrem Ergin, a.g.e., s.237.

⁶⁸ Zeynep Korkmaz, a.g.e., s. 24.

16), Āde oraḥ pítken sōna dēme *taşıylan* ārman dōv (4, 16-17), *Babamlan* suvamişınız ya (4, 17-18), Senin ōrduylan ilişkin keşilmış, *şeylen* ilişin keşilmış (8, 21-22), Qóyde bile, baḡ şındı sen bı kè mında güzel bı *arabālen* (8, 7-8), Pêçesi var, *pêçeylêḡ* bıneler arabā (9, 14-15).

Vasita hâli eki bir örneğimizde kendinden önceki iki heceyle birleşmiş ve +n şeklinde bulunmaktadır: Tún *ēn* aḡşam, mēn rāmetlí ōldu *ḡocam* "bir akşam evvel, benim kocam rahmetli oldu" (4, 13-14).

Vasita hâli ekinin Türkiye Türkçesinden farklı olarak çağdaş Türk lehçelerinden Gagavuz Türkçesinde +(I)lAn, +(I)nAn; Özbek Türkçesinde +bilan, +birla, +ila; Yeni Uygur Türkçesinde bilen edatı; Karaçay Türkçesinde +bIIA, +bla; Kumuk Türkçesinde bulan edatı; Nogay Türkçesinde +lAy; Kırgız Türkçesinde menen edatı, +n (kalıplaşmış); Karakalpak Türkçesinde menen, benen ve penen sözleri; Kazak Türkçesinde +menen, +benen, +penen, +men, +ben, +pen; Sibirya Tatar Türkçesinde +pIIAn, +pIIA, +bile, +mInAn, +minan, +mInA, +mAn, +nan; Altay Türkçesinde +IO; Hakas Türkçesinde +nAḡ; Saha Türkçesinde +n, +nAn, +nOn; Çuvaş Türkçesinde +pA, +pAlA, +pAlAn şekilleri mevcuttur.

Vasita hâli ekinin tarihi Türk yazı dilleri ile Türkiye Türkçesi, Kırım Tatar Türkçesi ve EKTT ağzındaki durumu tabloda gösterilmiştir (Tablo 2.8).

Tablo 2.8. Vasita hâli ekleri tablosu

Köktürk Türkçesi	+(X)n
Eski Uygur Türkçesi	+n
Karahanlı Türkçesi	+(I)n, +(U)n
Harezmi Türkçesi	+(I/U)n
Kıpçak Türkçesi	+(I/U)n, +lA, +lAyın
Çağatay Türkçesi	+n, +(I/U)n (kalıplaşmış), +lA (kalıplaşmış; nadiren kullanılır)
Eski Anadolu Türkçesi	+(I)n, +lA, +(I)lA
Osmanlı Türkçesi	+lA
Türkiye Türkçesi	+lA
Kırım Tatar Türkçesi	+nen, +n
Emiryakup Köyü Kırım Tatar Türkçesi	+nāḡ, +nēn, +nēḡ, +na +nē, +ēn, +lAn, +lēn, +lēḡ

2.1.1.3.8. Eşitlik Hâli (Ekvatif Hâli) Eki

Eşitlik hâlini Muharrem Ergin "Kelime gruplarında ve cümlede fiilin nasıl ve ne şekilde olduğunu veya yapıldığını, fiilin oluş veya yapılaş tarzını ifade etmek için isim eşitlik hâline girer. Yani isim, fiilin kendisi gibi, kendisine benzer bir şekilde cereyan

ettiğini göstermek için eşitlik hâlini alır."⁶⁹, Zeynep Korkmaz "Bu durum, eklendiği ad ile fiil veya cümlenin başka bir ögesi arasında karşılaştırmaya dayanan farklı niteliklerde eşitlik ilişkisi kurma durumudur."⁷⁰ şeklinde tanımlamaktadır.

EKTT ağzında eşitlik hâlini dile getiren ekler +ça, +çe, +ca, +ce, +ja şeklindedir. EKTT'nde eşitlik hâli ekinin +ja varyantı yalnızca bir örnekte görülmektedir ve ekin +ca varyantındaki ünsüzün süreklileşmesiyle ortaya çıkmıştır: Önce, *Tatarja* (7, 17-18).

Eşitlik hâli ekinin incelediğimiz metinlerdeki örnekleri şu şekildedir: Bı kaç sene çokça êktik (1, 5-6), Ondan sōna karpuzların ēp ò şim bŷyŷhçe vurġanlā şim vurġan, şim tēşken, vurġan, tēşken (1, 8-9), *Tatarca* sóyle (2, 0-1), Ondan *fazlaca* ġonuştuġ (8, 16-17), Ama mēŋ babam bīras *pēnāca* olġanda yollamaydı bizim (4, 10-11), Ön *berāberce* yīysın, andan daġılasın (1, 14-15), Eġi kīşī bī o yaġta, bī ōbŷr taraftan ōn iyce, kavuzları çıġa o buydāyın (2, 12-13), Önce, *Tatarja* (7, 17-18).

Eşitlik hâli ekinin Türkiye Türkçesinden farklı olarak çağdaş Türk lehçelerinden Özbek Türkçesinde +çe, +dey, +dek; Yeni Uygur Türkçesinde dek ve tek edatları ile +çe, +çilik; Tatar Türkçesinde +çA; +dAy, +tAy, +dI(y), +tI(y); Karaçay-Balkar Türkçesinde +lAy; Kumuk Türkçesinde yalnızca +çA ve +(ç)ak, +çakı, +dAy, +lAy; Nogay Türkçesinde +şA; Kırgız Türkçesinde +çO, +dAy, +tAy, +dOy, +tOy, +çAlık, +çOIUk, +çIIAp, +lAgAn, +dAgAn, +tAgAn, +lOgOn, +dOgOn, +tOgOn, +lAp, +dAp, +tAp, +lOp, +dOp, +tOp; Karakalpak Türkçesinde +şA, +dAy, +tAy, +dAyIn; Kazak Türkçesinde +dAy, +tAy, +şA; Sibirya Tatar Türkçesinde +çA (+tsA), +dAy, +tAy, +dAyIn, +teyin; Altay Türkçesinde +dIy, +tIy, +çO; şekilleri mevcuttur.

Eşitlik hâli ekinin tarihi Türk yazı dilleri ile Türkiye Türkçesi, Kırım Tatar Türkçesi ve EKTT ağzındaki durumu tabloda gösterilmiştir (Tablo 2.9).

Tablo 2.9. Eşitlik hâli ekleri tablosu

Köktürk Türkçesi	+çA
Eski Uygur Türkçesi	+çA
Karahanlı Türkçesi	+çA
Harezmi Türkçesi	+çA
Kıpçak Türkçesi	+çA
Çağatay Türkçesi	+çA
Eski Anadolu Türkçesi	+çA, +cA
Osmanlı Türkçesi	+çA, +cA
Türkiye Türkçesi	+çA, +cA
Kırım Tatar Türkçesi	+cA, +çA, +day, +dayın
Emiryakup Köyü Kırım Tatar Türkçesi	+çA, +cA, +ja

⁶⁹ Muharrem Ergin, a.g.e., s.239.

⁷⁰ Zeynep Korkmaz, a.g.e., s.25.

2.1.1.3.9.Yön Gösterme Hâli (Direktif Hâli) Ekleri

Fiilin cereyan ettiği yönü gösteren eklerdir.⁷¹ EKTT ağzında yön gösterme hâlini dile getiren ekler +arı, +eri, +ar, +er şeklindedir ve bu ekin incelediğimiz metinlerdeki örnekleri şu şekildedir: Ö teneken anda ketirgen adam şeyte, o çıka tışarı (9, 0-1), Ondan sōna duvarın çıkaralar yōğarı (6, 18-19), Alādı dā ketēdi, kēlinin kōtūrēdi içeri (9, 15-16), Çikādı, kēlinin alıp kīrēdi içeri (9, 15-16), Ö delikten soğa, yukardan çıkattırādı ucun (6, 1-2), Ēpsī içerde, emeklisi yeğlisi (8, 21-22).

Yön gösterme hâli ekinin Türkiye Türkçesinden farklı olarak çağdaş Türk lehçelerinden Nogay Türkçesinde +Ar, +gArI (ArI), +rA; Kırgız Türkçesinde karay, karata ve közdöy edatları ile +rI(kalıplaşmış); Sibiryaya Tatar Türkçesinde +gArI (kalıplaşmış), +gArU (kalıplaşmış); Altay Türkçesinde +gArI, +kArI, arı ve beri kelimeleri ile caar ve töön/döön edatları; Hakas Türkçesinde +sAr, +zAr; Tuva Türkçesinde +çe, +je, +dIvA, +dUvA, +tIvA, +tUvA, +gIdI, +gUdU, +kIdI, +kUdU; Çuvaş Türkçesinde +AllA şekilleri mevcuttur.

Yön gösterme hâli ekinin tarihi Türk yazı dilleri ile Türkiye Türkçesi, Kırım Tatar Türkçesi ve EKTT ağzındaki durumu aşağıdaki tabloda gösterilmiştir (Tablo 2.10).

Tablo 2.10. Yön Gösterme hâli ekleri tablosu

Köktürk Türkçesi	+gArU, +ñArU, +ArU, +rA
Eski Uygur Türkçesi	+r, +rA, +rU
Karahanlı Türkçesi	+Ar, +ArU, +rA, +rU, +r, +GArU
Harezmi Türkçesi	+GArU, +KArU, +KArI, +ArU, +rA, +rU
Kıpçak Türkçesi	+GArI,+KArI,+rA,+GArU,+KArU,+Ar,+sarı,+saru
Çağatay Türkçesi	+rA, +G KArI
Eski Anadolu Türkçesi	+ArU, +rA
Osmanlı Türkçesi	+ArI, +rA
Türkiye Türkçesi	+rA,+ArI,+a doğru,+dan içeri,+dan dışarı vb.
Kırım Tatar Türkçesi	+Arı
Emiryakup Köyü Kırım Tatar Türkçesi	+ArI, +Ar

2.1.1.4.Aitlik Eki

Muharrem Ergin, aitlik ekinin bir bakıma yapım eki karakteri taşımakla birlikte, çekim eklerinden sonra gelmek, iyelik eki gibi yardımcı ses almak, aitlik gibi bir çeşit iyelik fonksiyonu taşımak bakımlarından da çekim eki karakterinde olduğunu

⁷¹ Muharrem Ergin, a.g.e., s.241.

belirtmektedir.⁷² Aitlik eki yer-zaman ve ilgi hâli anlamı barındıran kök ve gövdelere ve bu tarz anlamlara sahip ek almış kelimelere eklenerek onlara aitlik, dahil olma gibi yardımcı anlamlar katan ektir.

EKTT ağzında aitlik dile getiren ekler +k₁, +k₁, +k₁, +ğ₁, +ğ₁, +ğ₁ şeklindedir. EKTT'nde aitlik ekinin, standart TT'nden ve Kırım Tatar Türkçesinden farklı olarak, +k₁, +k₁, +ğ₁, +ğ₁, +ğ₁ şekilleri vardır: karşıdākı (7, 2-3), balalındaķı (5, 4-5), Cambazıngıları (8, 13-14). Bu örneklerde ekin ünsüzünün boğazsız ve sızıcı halde olan /k/lı varyantı bulunmaktadır. Ayrıca ekin ünlüsünün ince varyantı belli oranda kalınlaşmıştır (/i/) ve ekin tam ince şekli (/i/) yoktur. Ekin bu varyantlarına benzer şekiller diğer çağdaş Türk lehçelerinden Gagavuz, Azerbaycan, Tatar, Başkurt, Karaçay, Balkar Kumuk, Kazak, Nogay, Tuva Türkçelerinde de mevcuttur.

Aitlik ekinin incelediğimiz metinlerdeki örnekleri şu şekildedir: karşıdākı (7, 2-3), balalındaķı (5, 4-5), üstündeķi (1, 7-8), yanımdaķı (5, 1-2), Cambazıngıları (8, 13-14), şındığı (4, 0-1), ötegi (10, 2-3).

Bulunma hâli eklerinden bahsederken de değindiğimiz gibi (2.1.1.3.5.), bulunma hâli ekinin sonra aitlik eki geldiğinde, bazen bulunma hâli ekinin ünlüsü uzun şekilde telaffuz edilmiştir: tışardāķı (9, 8-9), burdāķilerin (8, 22-23), kıoydēķi (1, 14-15), yaqtāķı (9, 2-3).

Aitlik ekinin Türkiye Türkçesinden farklı olarak çağdaş Türk lehçelerinden Gagavuz ve Azerbaycan Türkçelerinde +k₁; Tatar Türkçesinde +g₁, +g₁, +k₁, +k₁, +nık₁, +néké; Başkurt Türkçesinde +nık₁, +neke, +zık₁, +zeke; Karaçay Türkçesinde +k₁, +g₁; Balkar Türkçesinde +k₁, +g₁, +h₁; Kumuk Türkçesinde +g₁; Nogay Türkçesinde +g₁, +k₁; Kazak Türkçesinde +ğ₁, +g₁, +q₁, +k₁; Tuva Türkçesinde +g₁, +g₁, +k₁, +k₁ şekli de mevcuttur.

Aitlik ekinin tarihi Türk yazı dilleri ile Türkiye Türkçesi, Kırım Tatar Türkçesi ve EKTT ağzındaki durumu tabloda gösterilmiştir (Tablo 2.11).

---

⁷² Muharrem Ergin, a.g.e., s.226.

Tablo 2.11. Aitlik ekleri tablosu

Köktürk Türkçesi	+kI, + gı(nadiren)
Eski Uygur Türkçesi	+KI,+ġı(nediren)
Karahanlı Türkçesi	+KI
Harezmi Türkçesi	+Kı, +ġı
Kıpçak Türkçesi	+GI, +KI
Çağatay Türkçesi	+kI, +ki, +ġı
Eski Anadolu Türkçesi	+KI
Osmanlı Türkçesi	+ki
Türkiye Türkçesi	+ki, +kü
Kırım Tatar Türkçesi	+GI, +ki
Emiryakup Köyü Kırım Tatar Türkçesi	+KI, +GI

2.1.1.5.Soru Eki

Muharrem Ergin soru ekini "Soru eki ismin soru şeklini yapan işletme ekidir. İsim fiile soru şeklinde bağlanmak için daima sonuna soru eki alır." şeklinde tanımladıktan sonra, soru ekinin hem isimlerle hem fiillerle kullanılan umumi bir çekim eki olduğunu belirtmektedir.⁷³

Zeynep Korkmaz ise bu eki "Bu ek de adları soru yoluyla belirleyip fiillere bağlayan bir işletme ekidir."⁷⁴ şeklinde tanımlamaktadır.

Biz de adlarda soru ekini yukarıdaki tanımlara katılarak, adları soru yoluyla dile getiren, onları fiile soru yoluyla bağlayan ekler olarak tanımlıyoruz.

EKTT ağzında adlarda soru dile getiren ekler +mı, +mi, +mı, +mu, +mú ve bunların metateze uğraması sonucu ortaya çıkan +ım, +im, +ím, +úm ekleridir. EKTT'nde soru ekinin Kırım Tatar Türkçesinden farklı olarak dar-yuvarlak varyantları da mevcuttur. Ekin bu varyantları standart TT ile uyum göstermektedir. Fakat ekin metateze uğramış varyantlarının bulunması EKTT'nin kendi gelişimi sonucu ortaya çıkmıştır: var ım (8, 10-11), yeter ім (4, 4-5), dúġın úm (10, 12-13).

Bu ekin incelediğimiz metinlerdeki örnekleri şöyledir: ağaç mı (1, 10-11), Sebättin mi (1, 15-16), çok mi (6, 16-17), Muqadēs ēngē mí (7, 11-12), yok mu (8, 5-6), úy mú (1, 10-11), üç kız ım (8, 6-7), sevap ім (2, 1-2), dúġın díl im (10, 12-13), yeter ім (4, 4-5), dúġın úm (10, 12-13).

⁷³ Muharrem Ergin, a.g.e., s.243.

⁷⁴ Zeynep Korkmaz, a.g.e., s.329.

Bundan başka soru eki, bir örnekte metateze uğramış ve kendinden önceki heceyle birleşip uzun ünlüye sebep olmuş vaziyette bulunmaktadır: dīm "değil mi?" (4, 11-12).

İsimlerde soru ekinin Türkiye Türkçesinden farklı olarak çağdaş Türk lehçelerinden Özbek Türkçesinde yalnızca +mi; Yeni Uygur Türkçesinde yalnızca +mu; Tatar Türkçesinde +mı, +mé; Başkurt Türkçesinde +me, +mü, +m ũ ; Kumuk Türkçesinde yalnızca +mI; Nogay Türkçesinde +mA, +bA, +pA ve metatezli +Am, +Im; Kırgız Türkçesinde +bI, +bU, +pI, +pU; Karakalpak Türkçesinde şe sözü ve +mA, +bA, +pA; Kazak Türkçesinde +mA, +bA, +pA; Sibiryta Tatar Türkçesinde +mI, +mō, +mA, +bA, +pA; Altay Türkçesinde +bA, +bO, +pA, +pO; Hakas Türkçesinde +bA, +pA, +mA; Tuva Türkçesinde +be; Saha Türkçesinde +y, +Iy, +Uy; Çuvaş Türkçesinde +i, +şi, +im, +şim şekilleri mevcuttur.

Soru ekinin tarihi Türk yazı dilleri ile Türkiye Türkçesi, Kırım Tatar Türkçesi ve EKTT ağızındaki durumu tabloda gösterilmiştir (Tablo 2.12).

Tablo 2.12. Soru ekleri tablosu

Köktürk Türkçesi	+mU, +gU
Eski Uygur Türkçesi	+mU
Karahanlı Türkçesi	+mU
Harezm Türkçesi	+mU, + mI(nadir)
Kıpçak Türkçesi	+mI(halis), +mU
Çağatay Türkçesi	+mU
Eski Anadolu Türkçesi	+mI
Osmanlı Türkçesi	+mI
Türkiye Türkçesi	+mI, +mU
Kırım Tatar Türkçesi	+mI
Emiryakup Köyü Kırım Tatar Türkçesi	+mI, +mU, +Im, +úm

2.1.2.Fiil Çekim Ekleri

Muharrem Ergin, isim ve fiillerin Türkçenin başlangıcından beri ayrı türler olması gibi isim ve fiil çekim eklerinin de farklı kategoride bulunan ekler olduğunu ve birinin yalnız isimlerle, diğerinin ise yalnız fiillerle işlediğini belirtmektedir.⁷⁵ Ergin fiillerden bahsederken "Hareketleri nesnesiz, mücerret olarak karşılayan fiil kök ve gövdeleri ise manalı, fakat tek başına kullanılamayan dil birlikleridir. Bunların kullanış sahasına çıkabilmeleri için karşıladıkları hareketin çeşitli nesnelere bağlanması, bu bağlanmayı ifade etmek için de kendilerinin çeşitli münasebet kalıplarına dökülmeleri,

⁷⁵ Muharrem Ergin, a.g.e., s.126.

hareketi nesneye bağlayan çekimli şekillere girmeleri lazımdır." dedikten sonra fiillerin dilde daima çekimli halde bulduklarını belirtmektedir. Ergin fiil çekiminin ise, fiil kök veya gövdesi, şekil ve zaman ve şahıs olmak üzere üç unsurdan oluştuğunu belirtmektedir.⁷⁶

Zeynep Korkmaz da fiil çekim ekleriyle ilgili olarak "Fiil çekimi ekleri de ad çekimi ekleri gibi, fiil kök ve gövdelerindeki hareketleri kişi ve nesnelere bağlamak, adlarla fiiller arasında geçici anlam ilişkileri kurmak için başvurulan eklerdir." dedikten sonra Türkçede fiil çekiminin fiil kök ve gövdelerine eklenen şekil ve zaman (kip), şahıs ve soru ekleriyle karşılandığını belirtmektedir. Bunun yanında Zeynep Korkmaz, çekimli bir fiilde bulunan kavram ve öğeleri de fiil kök veya gövdesi dışında kip, zaman, şahıs olarak tespit etmektedir.⁷⁷

Biz de fiil çekiminden fiilin çeşitli ekler alarak işlevlik kazanmasını, diğer varlık ve kavramlarla kip, zaman, şahıs ve sayı bakımından ilişki kurabilmesini anlıyor ve bu alakayı kuran eklerle de fiil çekim ekleri diyoruz. Fiil çekim eklerini ise kişi ekleri, şekil ve zaman (kip) ekleri, soru ekleri ve ek-fiil (bildirme) alt başlıklarında inceleyeceğiz.

2.1.2.1.Şahıs Ekleri

Muharrem Ergin şahsı, fiilin gösterdiği hareketin hangi şahıs tarafından yapıldığını ifade eden gramer kategorisi olarak tanımlamaktadır. Fiil çekimi hususunu ise "Hareketler şahıslara mücerret halde değil bir şekil içine girerek bağlanırlar. Yani fiiller kök veya gövde halinde değil kipler haline girerek şahıslara bağlanırlar. Çünkü bir hareketi yapan şahıs onu mücerret halde değil bir şekil içinde ortaya çıkarır. ... Onun için şahıs kategorisini karşılayan fiil çekim şekli fiil kök veya gövdesinin bir çekim şekli değil, fiil kiplerinin çekim şeklidir."⁷⁸ şeklinde açıklamaktadır.

Zeynep Korkmaz da fiillerde şahıs çekimini "... fiilin gösterdiği oluş ve kılışın şekle, zamana ve şahsa bağlı bir yargıya dönüşerek bitmişlik kazanabilmesi, ancak fiil kök ve gövdelerine şahıs eklerinin de getirilmesi ile mümkün olur."⁷⁹ şeklinde açıkladıktan sonra, fiil çekim eklerini "... fiildeki oluş ve kılışı, bir şekil ve zaman kalıbı içinde şahıslara bağlayan eklerdir."⁸⁰ diyerek tanımlamaktadır. Ayrıca Muharrem

⁷⁶ Muharrem Ergin, a.g.e., s.281.

⁷⁷ Zeynep Korkmaz, a.g.e., s.25.

⁷⁸ Muharrem Ergin, a.g.e., s.134.

⁷⁹ Zeynep Korkmaz, a.g.e., s.570.

⁸⁰ Zeynep Korkmaz, a.g.e., s.571.

Ergin'in ve Zeynep Korkmaz'ın bu kategoriden "şahıs ve sayı" diyerek bahsetmelerinin sebebi, bu kategorideki eklerin aynı zamanda teklik ve çokluk da bildirmesindedir.⁸¹

Biz de bu iki tanıma uyarak fiil şahıs eklerini, bir eylemi veya bir oluşu belli bir zaman ve tarz içerisinde gerçekleştiren şahıs dile getiren ekler olarak tanımlıyoruz. EKTT ağzında üç tip şahıs eki vardır ve bu şahıs eki tiplerinden ikisi yalnızca şahıs dile getirir. Diğerisi ise esasen şekil ve zaman (kip) ekidir ve aynı zamanda şahıs da dile getirmektedir.⁸²

2.1.2.1.1. I. tip şahıs ekleri

Bu tip şahıs ekleri şahıs zamiri kökenli olup bugün Türkiye Türkçesinde, görülen geçmiş zaman, şart ve emir haricindeki çekimlerde kullanılmaktadır.⁸³ I. tip şahıs ekleri üzerinde çalıştığımız EKTT ağzında şu şekilde bulunmaktadır:

Teklik 1. şahıs: -m, -im, -ím, -ín, -ñ

2. şahıs: -sın, -sín, -sín, -sun, -in, -ün, -n,

3. şahıs: eksiz

Çokluk 1.şahıs: -mıs, -bıs, -ıs, -s, -íz, -uz

2. şahıs: -sınıs

3. şahıs: -ner, -lar, -lár, -ler

EKTT'nde I. tip şahıs eklerinden birinci teklik şahısta -ín varyantı bir örnekte görülmüştür: unutmayín (1, 15-16). Bunun yanında ikinci teklik şahısta /ñ/'li örnekler de görülebilmektedir: k̄ēirsín "gelirsin"(9, 22-23).

Birinci ve ikinci çokluk şahıs eklerinde görülen /s/'li varyantlar, ekin /z/'li şeklinin sedasızlaşması sonucu ortaya çıkmıştır: k̄ómemıs (1, 3-4), ārıs (10, 7-8), nābícās (1, 1-2), çarpınırsınıs (3, 3-4), díybıs (9, 7-8). Ek sonundaki /z/ sesinin sedasızlaştığı varyantlara benzer şekiller çağdaş Türk lehçelerinden Türkmen, Hakas ve Sibiryaya Tatar Türkçelerinde mevcuttur. Bunlardan -mıs ve -bıs varyantları, ek başında Eski Türkçe'deki zamir ünsüzü /b/ ve /m/'yi koruması açısından ilgi çekicidir ve çağdaş Türk lehçelerinden Karaçay-Malkar, Özbek, Uygur, Tatar, Nogay, Kırgız, Karakalpak,

⁸¹ Muharrem Ergin, a.g.e., s. 135-136 & krş. Zeynep Korkmaz, a.g.e., s.571.

⁸² Muharrem Ergin, a.g.e., s.282.

⁸³ Muharrem Ergin, a.g.e., s.283.

Kazak, Hakas, Sibiryâ Tatar, Saha, Çuvaş Türkçelerinde buna benzer örnekler mevcuttur.

Bu ekin incelediğimiz metindeki örnekleri şu şekildedir: gelmişin (10, 14-15), sókķenner (7, 3-4), olmuşun (8, 21-22), tutmuşlar (8, 23-24), bayláylár (2, 17-18), çĩharmıyım (9, 26-27), unutmayın (1, 15-16), kómemís (1, 3-4), anlatıyodun (4, 19-20), ārıs (10, 7-8), belírlersín (1, 10-11), kēĩrsiņ (9, 22-23), koyarsın (2, 3-4), giderím (2, 8-9), durursun (2, 8-9), nābícās (1, 1-2), cayacam (1, 5-6), çarpınırsınıs (3, 3-4), otūruz (1, 1-2), díybís (9, 7-8), kaçır (1, 10-11), yeneríz (1, 20-21), sóylŭler (8, 9-10), oturaņ (4, 20-21).

I. tip şahıs eklerinden 1. teklik şahıs ekinin Türkiye Türkçesinden farklı olarak çağdaş Türk lehçelerinden Azerbaycan Türkçesinde -(y)Am; Türkmen Türkçesinde -In, -Un; Özbek Türkçesinde -man; Yeni Uygur Türkçesinde -men; Tatar Türkçesinde -mIn; Karaçay-Malkar Türkçesinde -mA; Nogay Türkçesinde -mAn, -pAn; Kırgız Türkçesinde -mIn, -mUn; Karakalpak Türkçesinde -mAn, -pAn; Kazak Türkçesinde -mIn, -pIn; Sibiryâ Tatar Türkçesinde -mIn; Hakas Türkçesinde -bIn, -pIn; Saha Türkçesinde -bIn, -bUn, -pIn, -pUn, -mIn, -mUn; Çuvaş Türkçesinde -ıp, -ĩp, -p şekilleri mevcuttur.

I. tip şahıs eklerinden 2. teklik şahıs ekinin Türkiye Türkçesinden farklı olarak çağdaş Türk lehçelerinden Gagavuz Türkçesinde -n; Türkmen -sIn, -sun; Özbek Türkçesinde -san; Yeni Uygur Türkçesinde -sen; Tatar Türkçesinde -sIn; Karaçay-Malkar Türkçesinde -sA, Kumuk Türkçelerinde yalnızca -dI, -dU; Nogay Türkçesinde -sIn; Kırgız Türkçesinde -sIn, -sUn; Karakalpak Türkçesinde -sAn; Kazak Türkçesinde -sIn, -sInđAr; Sibiryâ Tatar Türkçesinde -sIn; Hakas Türkçesinde -zIn, -sIn; Saha Türkçesinde -ğIn, -ğUn, -kIn, -kUn, -gIn, -gUn, -xIn, -xUn, -ñIn, -ñUn; Çuvaş Türkçesinde -ın, -ĩn, -n şekilleri mevcuttur.

I. tip şahıs eklerinden 3. teklik şahıs ekinin Türkiye Türkçesinden farklı olarak çağdaş Türk lehçelerinden Kumuk Türkçelerinde yalnızca -dI, -dU; Sibiryâ Tatar Türkçesinde -tI, -dI, -t; Çuvaş Türkçesinde -rĩ, -rĩ, -tĩ, -tĩ, -çĩ şekilleri mevcuttur.

I. tip şahıs eklerinden 1. çokluk şahıs ekinin Türkiye Türkçesinden farklı olarak çağdaş Türk lehçelerinden Azerbaycan Türkçesinde -(y)Ig; Türkmen Türkçesinde -Is, -Us; Özbek Türkçesinde -miz; Yeni Uygur Türkçesinde -miz; Tatar Türkçesinde -bIz; Karaçay-Malkar Türkçesinde -bIz, -bUz, Kumuk Türkçelerinde yalnızca -dI, -dU;

Nogay Türkçesinde -mIz, -pIz; Kırgız Türkçesinde -bIz, -bUz, -pIz, -pUz; Karakalpak Türkçesinde -mIz, -bIz, -pIz; Kazak Türkçesinde -bIz, -pIz; Sibiryaya Tatar Türkçesinde -pIs, -bIs, -bIz (-s); Hakas Türkçesinde -bIs, -pIs, -mIs; Saha Türkçesinde -bIt, -bUt, -pIt, -pUt, -mIt, -mUt; Çuvaş Türkçesinde -pĭr, -pĭr şekilleri mevcuttur.

I. tip şahıs eklerinden 2. çokluk şahıs ekinin Türkiye Türkçesinden farklı olarak çağdaş Türk lehçelerinden Türkmen Türkçesinde -sIŋIz, -sUŋIz; Özbek Türkçesinde -sanlar, -sizler; Yeni Uygur Türkçesinde -siler; Tatar Türkçesinde -sIz; Karaçay-Malkar Türkçesinde -sIz, -sUz, Kumuk Türkçelerinde yalnızca -dI, -dU; Nogay Türkçesinde -sIz, -sIŋIz; Kırgız Türkçesinde -sIŋAr, -sUŋAr, -sIzdAr, -sUzdAr; Karakalpak Türkçesinde -sIz(lAr); Kazak Türkçesinde -sIzdAr, -sIz; Sibiryaya Tatar Türkçelerinde -sIs (-Is, -s), -sIŋIs (-sIŋIs), -sıŋnar; Hakas Türkçesinde -zIŋAr (zAr), -sIŋAr (sAr); Saha Türkçesinde -ğIt, -ğUt, -kIt, -kUt, -gIt, -gUt, -xIt, -xUt, -ŋIt, -ŋUt; Çuvaş Türkçesinde -ĭr, -ĭr, -r şekilleri mevcuttur.

I. tip şahıs eklerinden 3. çokluk şahıs ekinin Türkiye Türkçesinden farklı olarak çağdaş Türk lehçelerinden Türkmen, Karaçay-Malkar Türkçelerinde -lA; Yeni Uygur Türkçesinde -ş-; Kumuk Türkçelerinde yalnızca -dI, -dU; Sibiryaya Tatar Türkçesinde -tIIAr, -dIIAr; Hakas Türkçesinde -nAr, -tAr; Saha Türkçesinde -lOr, -tAr, -tOr, -dAr, -dOr, -nAr, -nOr; Çuvaş Türkçesinde -şĭĭ, -şĭĭ şekilleri mevcuttur.

Ayrıca I. tip şahıs eklerinin tarihi Türk yazı dilleri ile Türkiye Türkçesi, Kırım Tatar Türkçesi ve EKTT ağzındaki durumu tabloda gösterilmiştir (Tablo 2.13).

Tablo 2.13. I. tip şahıs ekleri tablosu

I. Tip Şahıs Ekleri						
	1. teklik	2. teklik	3. teklik	1. çokluk	2. çokluk	3. çokluk
Köktürk Türkçesi	ben, men	sen	ol, eksiz	biz	siz	ol, eksiz
Eski Uygur Türkçesi	ben, men	sen	ol, eksiz	biz	siz, sizler	-lAr
Karahanlı Türkçesi	men	sen	eksiz, ol	mIz	siz,siler, sizler	-lAr
Harezm Türkçesi	men	sen	eksiz	miz, biz, -mUz	siz, -sUz	-lAr
Kıpçak Türkçesi	men	sen	eksiz	biz, miz	siz, sizler	-lAr
Çağatay Türkçesi	-mén	-sén	eksiz -dur/-tur, -durur/ -turur (az)	-biz	-siz, sizler(nadiren)	-lar, -durlar/ -turlar
Eski Anadolu Türkçesi	men, -vAn, -vAnIn, -vAm,-Am, -In,-n	-sIn	eksiz	-Uz, -vUz	-sIz	-lAr
Osmanlı Türkçesi	-m	-sInj, -sUj	eksiz	-Iz, -Uz	-sInIz, -sUnUz	-lAr
Türkiye Türkçesi	-m	-sIn, -sUn	eksiz	-Iz, -Uz	-sInIz, -sUnUz	-lAr
Kırım Tatar Türkçesi	-m	-sInj	eksiz	-mIz	-sIz, -sInIz	-lAr
Emiryakup Köyü Kırım tatar Türkçesi	-m, -im, -ím, - in	-sın, -sín, -sínj, -sun, -in, -ün, -n	eksiz	-mís, -is, -s, -íz, -uz	-sınıs	-ner, -lar, -lár, -ler

2.1.2.1.2.II. tip şahıs ekleri

Bu tipteki şahıs ekleri iyelik kökenli olup bugün Türkiye Türkçesinde, görülen geçmiş zaman ve şart çekimlerinde kullanılıyor olmasına karşın, Eski Türkçe'de yalnızca görülen geçmiş zaman çekiminde kullanılmaktaydı.⁸⁴ II. tip şahıs ekleri üzerinde çalıştığımız EKTT ağzında şu şekilde bulunmaktadır:

Teklik 1. şahıs:-m

2. şahıs:-n

3. şahıs: eksiz

Çokluk 1.şahıs:-k, -k, -k, -ğ, -g, -h

2. şahıs:-niz

⁸⁴ Muharrem Ergin, a.g.e., s.286.

3. şahıs:-lar, -ler

EKTT'ndeki II. tip şahıs eklerinden birinci çokluk şahıs ekinin -k, -k̄, -ğ, -g, -h gibi varyantları, /k/ sesinin kalın ünlülü kelimelerde sert telaffuz edilmesi (-k̄), boğazsillaşması (-k̄), /g/ sesi ve /h/ sesi ile nöbetleşmesi (-ğ, -g, -h) sonucu ortaya çıkmıştır: gittig (10, 4-5), sayladık (1, 8-9).

Bu ekin incelediğimiz metindeki örnekleri şu şekildedir: yetiştiniz im (3, 17-18), desek (1, 21-22), saysam (2, 1-2), bilmesen (2, 9-10), alcahsak (1, 8-9), evlendiler (2, 0-1), gittig (10, 4-5), sayladık (1, 8-9).

II. tip şahıs eklerinden 1. teklik şahıs ekinin Türkiye Türkçesinden farklı olarak çağdaş Türk lehçelerinden Altay Türkçesinde yalnızca -(I)m şekilleri mevcuttur.

II. tip şahıs eklerinden 2. teklik şahıs ekinin Türkiye Türkçesinden farklı olarak çağdaş Türk lehçelerinden Türkmen, Tatar, Nogay, Kırgız, Karakalpak, Sibiryta Tatar ve Hakas Türkçelerinde -η; Özbek ve Karaçay-Malkar Türkçelerinde -ng; Yeni Uygur Türkçesinde -(i, U)η; Kumuk Türkçelerinde yalnızca -dI, -dU; Kazak Türkçesinde -η, -ηdAr; Altay Türkçesinde -(I)η; Saha Türkçesinde -(I)η, -(U)η, -η şekilleri mevcuttur.

II. tip şahıs eklerinden 3. teklik şahıs ekinin Türkiye Türkçesinden farklı olarak çağdaş Türk lehçelerinden Kumuk Türkçesinde yalnızca -dI, -dU; Sibiryta Tatar Türkçesinde -tI, -dI, -t; Saha Türkçesinde -A, -O şekilleri mevcuttur.

II. tip şahıs eklerinden 1. çokluk şahıs ekinin Türkiye Türkçesinden farklı olarak çağdaş Türk lehçelerinden Azerbaycan Türkçesinde -g; Kumuk Türkçesinde yalnızca -dI, -dU; Karakalpak Türkçesinde -q; Altay Türkçesinde -(I)bIs, -(I)s, -As, -Os; Hakas Türkçesinde -bIs, -pIs; Saha Türkçesinde -bIt, -bUt, -pIt, -pUt; Çuvaş Türkçesinde -mır, -mır şekilleri mevcuttur.

II. tip şahıs eklerinden 2. çokluk şahıs ekinin Türkiye Türkçesinden farklı olarak çağdaş Türk lehçelerinden Türkmen Türkçesinde -ηIz; Özbek Türkçesinde -ngiz, -ngizlar, -nglar; Yeni Uygur Türkçesinde -(i, U)ηlar; Tatar Türkçesinde -(I)gIz; Karaçay-Malkar Türkçesinde -gIz, -gUz; Kumuk Türkçesinde yalnızca -dI, -dU; Nogay Türkçesinde -ηIz; Kırgız Türkçesinde -ηAr, -ηOr, -ηIzdAr, -ηUzdAr; Karakalpak Türkçesinde -ηIz(lAr); Kazak Türkçesinde -ηIzdAr, -ηIz; Sibiryta Tatar Türkçesinde -ğıs, -ğıs, -ηıs, -nıs, -ηnar, -sıηıs, -sıñıs; Altay Türkçesinde -(I)gAr, -(I)gOr, -AAr, -OOr, -

Ar, -Or; Hakas Türkçesinde -İŋAr, -ŋAr; Saha Türkçesinde -gIt, -gUt, -xIt, -xUt, -kIt, -kUt; Çuvaş Türkçesinde -r şekilleri mevcuttur.

II. tip şahıs eklerinden 3. çokluk şahıs ekinin Türkiye Türkçesinden farklı olarak çağdaş Türk lehçelerinden Özbek Türkçesinde yalnızca -lar, laring, -laringiz; Yeni Uygur Türkçesinde -ş-; Karaçay-Malkar Türkçesinde -lA; Kumuk Türkçesinde yalnızca -dI, -dU; Sibiryta Tatar Türkçelerinde -tIIAr, -dIIAr; Altay Türkçesinde -lOr, -dAr, -dOr, -tAr, -tOr, -ş-; Hakas Türkçesinde -nAr, -tAr; Saha Türkçesinde -lArA, -lOrO, -tArA, -tOrO; Çuvaş Türkçesinde -ş şekilleri mevcuttur.

Ayrıca II. tip şahıs eklerinin tarihi Türk yazı dilleri ile Türkiye Türkçesi, Kırım Tatar Türkçesi ve EKTT ağzındaki durumu tabloda gösterilmiştir (Tablo 2.14).

Tablo 2.14. II. tip şahıs ekleri tablosu

II. Tip Şahıs Ekleri						
	1. teklik	2. teklik	3. teklik	1. çokluk	2. çokluk	3. çokluk
Köktürk Türkçesi	-m	-ŋ, -g	eksiz	-mXz	-ŋXz, -gXz	eksiz
Eski Uygur Türkçesi	-m	-ŋ	eksiz	-mlz, -mUz (nadiren)	-ŋlz	-lAr
Karahanlı Türkçesi	-(I)m, (U)m	-(I)ŋ, -(U)ŋ	eksiz	-K, -(I)mlz, -(U)mlz	-(I)ŋlz, -(U)ŋlz, -(U)ŋUz, -(I)ŋlzAr, -(I)ŋUzAr, -(U)ŋlzAr, -(U)ŋUzAr	-lAr
Harezmi Türkçesi	-(I)m, (U)m	-(I)ŋ, -(U)ŋ	eksiz	-K, -(I)mlz, -(U)mlz, -(I)mUz	-(I)ŋlz, -(U)ŋlz, -(U)ŋUz, -(I)ŋlzAr	-lAr
Kıpçak Türkçesi	-m, -m men, men	-ŋ, -ŋ sen	eksiz	-K, -K biz, biz, miz, -KlAr	-(I)ŋlz, -(U)ŋlz, -(U)ŋUz, -lŋlzAr	-lAr, anlar, -lAr anlar
Çağatay Türkçesi	-m	-ŋ	eksiz	-K	-ŋız, -ŋlar	-lar
Eski Anadolu Türkçesi	-(U)m	-(U)ŋ	eksiz	-(U)k	-ŋUz	-lAr
Osmanlı Türkçesi	-m	-ŋ	eksiz	-k	-ŋlz, -ŋUz	-lAr
Türkiye Türkçesi	-m	-n	eksiz	-k	-nlz, -nUz	-lAr
Kırım Tatar Türkçesi	-m	-ŋ	eksiz	-q, -k	-nlz	(-lAr)
Emiryakup Köyü Kırım Tatar Türkçesi	-m	-n	eksiz	-k, -k, -k, -ğ, -g, -h	-nız	-lar, -ler

2.1.2.1.3.III. Tip şahıs ekleri

Bu tipteki şahıs ekleri aynı zamanda emir ekleridir ve her şahısta ek değişik şekillerde bulunmaktadır.⁸⁵ Tabii ki emir görelî olarak zayıf ve kuvvetli olabilir. Dolayısıyla emir, bu noktadan hareketle istek de dile getirir hale gelmiştir. Biz incelememizde bunu da göz önünde bulunduracağız. Bu eklerin aynı zamanda emir kipi de dile getirmesinden dolayı bu eki, şekil ve zaman (kip) ekleri başlığı altında daha ayrıntılı biçimde ele alacağız (2.1.2.2.3.).

2.1.2.2. Şekil ve Zaman (Kip) Ekleri

Muharrem Ergin şekil ve zaman ekleriyle ilgili olarak "Şekil ve zaman ekleri fiil kök veya gövdesinin karşıladığı hareketi şekle ve zamana bağlayan eklerdir. Demek ki bu ekler bir şekil, bir de zaman ifade ederler. Şekil ifadesi hepsinde, zaman ifadesi ise ancak bir kısmında vardır."⁸⁶ demektedir.

Zeynep Korkmaz şekil ve zaman eklerini " Fiillerdeki şekil ve zaman ekleri, bir hareketin, bir oluş ve kılışın ne zaman ve nasıl ortaya çıktığını bildiren eklerdir."⁸⁷ şeklinde tanımladıktan sonra, "Çekimli fiilde hem fiil hem zaman ifadesi yer almıştır. Fiilde hareketin biçimi kip terimi ile karşılanır. Çekimli fiillerin hepsinde şeklin ifadesi olan birer kip vardır. Çekimli fiiller kip dışında bir de zaman kavramı ve ifadesine sahiptirler. Ancak fiildeki zaman ifadesi bir kısım fiil çekimlerinde kipi içine girmiştir. Böylece çekimli fiillerin bir kısmında kipi içinde hem şekil hem de zaman ifadesi yer almış bulunmaktadır."⁸⁸ demektedir. Bunun yanında Zeynep Korkmaz gramerinin ilerleyen kısımlarında kip için "Kip, kök veya gövde durumundaki fiilin bildirdiği hareketin, oluş ve kılışın, konuşan, dinleyen veya kendisinden söz edilen açısından ne biçimde, ne tarzda yansıtıldığını gösteren bir gramer kalıbı, bir anlatım biçimidir."⁸⁹ demektedir.

Daha sonra iki araştırmacı da şekil ve zaman eklerini bildirme ve tasarlama kipleri olarak ikiye ayırmaktadırlar.⁹⁰

Bununla birlikte şekil ve zaman konusunda bahsetmekte fayda gördüğümüz bir diğer husus da görünüş, kılış, aspekt gibi kavramlardır. Zeynep Korkmaz kılış kavramını "... Türkçenin dil varlığındaki fiil kök ve gövdelerinin, dil mantığı ve

⁸⁵ Muharrem Ergin, a.g.e., s.288 & krş. Zeynep Korkmaz, a.g.e., s.572.

⁸⁶ Muharrem Ergin, a.g.e., s.288.

⁸⁷ Zeynep Korkmaz, a.g.e., s.26.

⁸⁸ Zeynep Korkmaz, a.g.e., s.26.

⁸⁹ Zeynep Korkmaz, a.g.e., s.569.

⁹⁰ Muharrem Ergin, a.g.e., s.288-289 & krş. Zeynep Korkmaz, a.g.e., s.26.

zamanla olan bağlantısı açısından gösterdiği özelliştir. Anlatıma biraz daha açıklık getirmek gerekirse, fiildeki kılınış sürecinin zaman bakımından birbirlerine oranla taşıdıkları ayrılıklardır, denebilir."⁹¹ şeklinde, görünüş (aspekt) kavramını ise " ... görünüş; kip ve şahıs ekleri alarak çekime girmiş bulunan ve bir yargı bildiren bitmiş fiiller için söz konsudur. Bu durum daha değişik bir anlatımla dile getirilirse, çekime uğramış olan fiilin taşıdığı kavramda, süreç bakımından konuşanın özel bir başkalaşma yapmış olmasıdır. Dolayısıyla görünüş nesnel (objektif) değil öznel (subjektif) 'dir."⁹² şeklinde açıklamaktadır. Fiillerde zaman ve şekillerin algılanmasındaki görelilikten doğduğunu düşündüğümüz bu iki kavramı göz önünde bulundurmakla birlikte, incelememizde fiil şekil ve zaman eklerinin asıl işlevleri - yardımcı anlamları üzerinde duracak ve kılınış, görünüş gibi kavramların yol açtığı anlam-işlev farklılıklarına değinmeyeceğiz.

Biz de Muharrem Ergin ve Zeynep Korkmaz'a katılıyoruz ve EKTT ağzındaki şekil ve zaman eklerini, fiillerin çekim sırasında gerçekleşme şeklini ve zamanını dile getiren ekler olarak tanımlıyoruz ve bu ekleri bildirme ve tasarlama kipleri şeklinde ikiye ayırıyoruz.

Fiillerin olumsuzluk çekimlerine ise ayrı ayrı fiillerden bahsederken yer vermek yerine, burada yer vermeyi daha uygun gördük. EKTT'nde fiillerin olumsuzlukları -ma, -me, -má, -ba, -be ekleri ile yapılmaktadır: soĥmayádiler (1, 9-10), káľhmaz (6, 16-17), yetişmedim (3, 8-9), yapmáyer (2, 15-16), soĥbaydılar (4, 3-4), baĥba (5, 3-4), taĥbay (7, 11-12), verbedi (9, 3-4).

EKTT'nde geniş zamanın olumsuzunun -mas, -mes ekleri ile, şimdiki zamanın olumsuzunun -may, -mey, -máyer ekleri ile yapılan varyantları mevcuttur: olmas (6, 20-21), kemes (8, 10-11), yapmaz (9, 25-26), túřmez (1, 7-8), káľmay (1, 11-12), kelmey (2, 9-10), yapmáyer (2, 15-16).

EKTT'nde, TT 'nden farklı olarak, olumsuzluk ekinin -má, -ba, -be şekilleri bulunmaktadır. Ekin -ba ve -be varyantları /m/ sesinin süreksizleşmesiyle, -má varyantı ise ekin kalın ünlüsünün incelleme temayülü göstermesi ile ortaya çıkmıştır. Ekin -ba varyantlarına benzer şekiller, çağdaş Türk lehçelerinden Nogay, Karakalpak, Kazak, Hakas, Altay, Tuva ve Saha Türkçelerinde mevcuttur.

---

⁹¹ Zeynep Korkmaz, a.g.e., s.576.

⁹² Zeynep Korkmaz, a.g.e., s.534.

Fiillerin olumsuzluk ekinin Türkiye Türkçesinden farklı olarak çağdaş Türk lehçelerinden Azerbaycan, Türkmen ve Başkurt Türkçelerinde -mä; Özbek Türkçesinde yalnızca -mä; Yeni Uygur Türkçesinde yalnızca -mi; Tatar Türkçesinde -ma, -mä, -mI; Nogay, Karakalpak, Kazak ve Hakas Türkçelerinde -bA, -pA; Kırgız ve Altay Türkçelerinde -bA, -bO, -pA, -pO; Tuva Türkçesinde -bA, -pA, -vA; Saha Türkçesinde -mO, -bA, -bO, -pA, -pO şekilleri mevcuttur.

2.1.2.2.1. Bildirme Kipleri

Muharrem Ergin bildirme kiplerini "... Şu halde bir kısım fiil şekilleri ortaya çıkan veya çıkacak olan bir hareketi bildirirler. Bu fiil şekillerine bildirme kipleri adını veriyoruz."⁹³ şeklinde tanımladıktan sonra, "Bildirme kipleri, müsbet veya menfi olarak, yapılan veya yapılacak olan hareketleri haber verdiği göre hareketin zamanını da gösteriyor demektir."⁹⁴ diyerek bu fiillerin zaman yüklerinin de olduğunu belirtmektedir.

Zeynep Korkmaz da bildirme kiplerini "Bildirme kipleri, fiilin gösterdiği işin olup bittiğini, olmakta bulunduğunu veya olacağını haber veren kiplerdir."⁹⁵ şeklinde tanımlamaktadır.

Biz de bu konuda yukarıdaki tanımlara uyuyor ve EKTT ağzındaki bildirme kiplerini, görülen (bilinen) geçmiş zaman, öğrenilen (duyulan) geçmiş zaman, şimdiki zaman, geniş zaman ve gelecek zaman kipleri olarak tespit ediyoruz.

2.1.2.2.1.1. Görülen (Bilinen) geçmiş zaman

Görülen geçmiş zaman, konuşucunun ya bizzat tanıklık ettiği ya da tanıklık etmişçesine bildiği, geçmişte gerçekleşip bitmiş fiil oluş ve kılışlarını dile getiren yardımcı anlama sahip bir bildirme kipidir. Bu ek çekimli fiillere ikinci tip şahıs ekleriyle birlikte eklenmektedir.

Görülen (bilinen) geçmiş zaman ekleri üzerinde çalıştığımız EKTT ağzında -dı, -di, -dí, -tı, -ti, -tí, -du, -dü, -dú, -tu, -tú, -t şeklinde bulunmaktadır. EKTT'nde görülen geçmiş zaman eklerinin Kırım Tatar Türkçesi ve standart TT ile farkı, ekin ince ünlülü varyantlarında görülen kalınlaşma temayülü sonucu /i/ ve /ú/'lü varyantların ortaya çıkmasıdır: túzeldí (6, 12-13), kórdú (1, 8-9). Ekin -t varyantı ise, tek bir örnekte,

⁹³ Muharrem Ergin, a.g.e., s.289.

⁹⁴ Muharrem Ergin, a.g.e., s.289.

⁹⁵ Zeynep Korkmaz, a.g.e., s.26.

ekin ünlülü varyantının kendinden sonra gelen şahıs eklerinin heceleri ile birleşmesi ile oluşmuştur: yāptar "yaptılar" (7, 10-11).

Bu ekin incelediğimiz metindeki örnekleri şu şekildedir: kēttīk (1, 18-19), aldık (8, 7-8), dedī (4, 13-14), çıktı (1, 4-5), vurdu (1, 7-8), keşti (8, 2-3), kórdú (1, 8-9), unuttum (1, 13-14), tústúk (1, 15-16), evlendiler (2, 0-1), öldü (3, 0-1), yāptar "yaptılar" (7, 10-11).

Görülen geçmiş zaman ekinin Türkiye Türkçesinden farklı olarak çağdaş Türk lehçelerinden Azerbaycan, Türkmen, Karaçay-Malkar, Kumuk Türkçelerinde yalnızca -dI, -dU; Özbek Türkçesinde -di; Yeni Uygur Türkçesinde -di, -dU, -ti, -tU; Tatar Türkçesinde -dī, -tī; Başkurt Türkçesinde -zı, -zī, -zū, -zū -nı, -nī, -nū, -nū; Nogay, Karakalpak, Kazak, Türkçesinde ve Altay Türkçelerinde -dI, -tI; Hakas ve Sibirya Tatar Türkçelerinde -dı, -dī, -tı, -tī; Saha Türkçesinde -dA, -dO, -tA, -tO, -II, -IU, -IA, -IO, -nI, -nU, -nA, -nO; Çuvaş Türkçesinde -rī, -rī, -tī, -tī, -çī şekilleri mevcuttur.

Ayrıca görülen geçmiş zaman ekinin tarihi Türk yazı dilleri ile Türkiye Türkçesi, Kırım Tatar Türkçesi ve EKTT ağzındaki durumu tabloda gösterilmiştir (Tablo 2.15).

Tablo 2.15. Görülen geçmiş zaman ekleri tablosu

Köktürk Türkçesi	-DX, -DOK (Teklik ve çokluk 3. kişi)
Eski Uygur Türkçesi	-DI, -DU
Karahanlı Türkçesi	-DI, -DU
Harezmi Türkçesi	-DI, -DU
Kıpçak Türkçesi	-DI, -DU
Çağatay Türkçesi	-DI, -DU
Eski Anadolu Türkçesi	-dI, -tI(bazen)
Osmanlı Türkçesi	-dI, -dU
Türkiye Türkçesi	-DI, -DU
Kırım Tatar Türkçesi	-tI, -dI
Emiryakup Köyü Kırım Tatar Türkçesi	-dı, -dī, -dī, -tı, -tī -tī, -du, -dū, -dū -tu, -tú

2.1.2.2.1.2.Öğrenilen (Duyulan) geçmiş zaman

Öğrenilen geçmiş zaman, konuşucunun bizzat tanıklık etmeyip sonradan duyduğu, öğrendiği veya farkına vardığı, geçmişte gerçekleşen fiil oluş ve kılışlarını dile getiren yardımcı anlama sahip bir bildirme kipidir. Bu ek çekimli fiillere birinci tip şahıs ekleriyle birlikte eklenmektedir.

Öğrenilen geçmiş zaman ekleri üzerinde çalıştığımız EKTT ağzında -ğan, -ğan, -gen, -kan, -kan, -ken, -ken, -miş, -miş, -muş, -múş, -bış şeklinde bulunmaktadır.

EKTT'nde öğrenilen geçmiş zaman için kullanılan en işlek ek, Kırım Tatar Türkçesinde olduğu gibi -GAn, -KAn ekleri ve buradan gelişmiş bazı varyantlardır. Ancak bunun yanında standart TT'nin etkisiyle -mİş, -mUş ve buradan gelişmiş -bış gibi varyantlar da bulunmaktadır. Burada -bış eki ek başındaki /m/ sesinin süreksizleşmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Ekin -GAn, -KAn'lı varyantları Kıpçak Türkçesi geleneğine uygundur. Ayrıca kuzey ve doğu Türk lehçelerinde bu ve bunun türevi olan ekler mevcuttur.

Bu ekin incelediğimiz metindeki örnekleri şu şekildedir: kōparğan (1, 0-1), tēşken (1, 8-9), yapқан (6, 5-6), kıydırngenler (2, 4-5), alğan (6, 1-2), çıkқан (8, 7-8), ketken (6, 8-9), kağmış (5, 6-7), gelmişin (10, 14-15), koymuş (5, 6-7), götürmüş (8, 20-21), tókülgen (8, 9-10), çıkbiş (8, 7-8).

-(G)An ekli öğrenilen geçmiş zaman ekinin çağdaş Türk lehçelerinden Türkmen Türkçesinde -An(dIr); Özbek Türkçesinde -qän, -kän, -gän; Yeni Uygur Türkçesinde -ğan, -gän, -qan, -kän; Tatar Türkçesinde -gan, -gän, -kan, -kän; Başkurt Türkçesinde -ğan, -gän, -qan, -kän; Karaçay-Malkar Türkçesinde -ğan, -gen, -han; Kumuk Türkçesinde -ğan, -gen; Nogay, Karakalpak, Kazak Türkçelerinde -ğan, -gen, -kAn; Kırgız, Altay Türkçelerinde -ğan, -gen, -ğon, -gön, -kAn, -kOn; Sibirya Tatar Türkçesinde -ğan, -gen, -qan, -ken, -xan, -x'en; Hakas Türkçesinde -ğan, -gen, -xan, -ken, -An; Tuva Türkçesinde -gAn, -kAn, -An; Çuvaş Türkçesinde -nĭ, -nĭ şekilleri mevcuttur.

-(I)p(D)(I)(r) ekli öğrenilen geçmiş zaman ekinin çağdaş Türk lehçelerinden Azerbaycan Türkçesinde -(y)Ib, -(y)Ub; Türkmen Türkçesinde -(I)p(dIr), -(U)p(dIr); Özbek Türkçesinde -(i)b(di); Yeni Uygur Türkçesinde -(i)p(ti), -(u)p(ti), -(ü)p(ti), -(i)p(tu), -(u)p(tu), -(ü)p(tu); Başkurt Türkçesinde -ğan, -gän, -qan, -kän; Karaçay-Malkar Türkçesinde -(I)p(dI), -(U)p(dU); Kumuk Türkçesinde -ğan, -gen; Nogay, Karakalpak, Kazak Türkçelerinde -(I)p(tI); Kırgız Türkçesinde -(I)p(tIr), -(U)p(tUr), -(I)pIr, -(U)pUr; Sibirya Tatar Türkçesinde -(I)p(tI); Altay Türkçesinde -(I)ptIr, -(U)ptIr, -tIr; Hakas Türkçesinde -ptır, -ptĭr, -tır, -tĭr; Tuva Türkçesinde -(I)p-tIr, -(U)p-tUr şekilleri mevcuttur.

-mİş ekli öğrenilen geçmiş zaman ekinin Türkiye Türkçesinden farklı olarak çağdaş Türk lehçelerinden Özbek Türkçesinde yalnızca -miş; Yeni Uygur Türkçesinde yalnızca -miş(tur); Tuva Türkçesinde -mİşaan, -mUşaan, -bİşaan, -bUşaan, -pİşaan, -

pUşaan, -vIşaan, -vUşaan; Saha Türkçesinde -mIt, -mUt, -bIt, -bUt, -pIt, -pUt şekilleri mevcuttur.

Yukarıda sıraladıklarımızın dışında Kırgız Türkçesinde -çU; Kazak Türkçesinde -AtIn, -ytIn; Sibirya Tatar Türkçesinde -ulı, -ülü; Hakas Türkçesinde -cix, -cık, -çix, -çık, -cAn, -çAn; Tuva Türkçesinde -çIk, -çUk, -jIk, -jUk; Çuvaş Türkçesinde -sA şekilleri mevcuttur.

Ayrıca öğrenilen geçmiş zaman ekinin tarihi Türk yazı dilleri ile Türkiye Türkçesi, Kırım Tatar Türkçesi ve EKTT ağzındaki durumu tabloda gösterilmiştir (Tablo 2.16).

Tablo 2.16. Öğrenilen geçmiş zaman ekleri tablosu

Eski Türkçe	-mIş, -mADOk (Olumsuzluk eki ile)
Eski Uygur Türkçesi	-mIş, -mAş(Mani metinlerinde), -yUK
Karahanlı Türkçesi	-mIş
Harezmi Türkçesi	Umumiyetle -mIş, -p + tur-ur (olm.-mayın+tur-ur)
Kıpçak Türkçesi	-mIş, -p, -(I/U)ptIr, -(I/U)ptUr, -(I/U)p turur
Çağatay Türkçesi	-mIş, -p (-dur/-tur, seyrek olarak durur/turur), -GAn
Eski Anadolu Türkçesi	-mIş
Osmanlı Türkçesi	-mIş, -mUş
Türkiye Türkçesi	-mIş, -mUş
Kırım Tatar Türkçesi	-ğan, -gen, -qan, -ken
Emiryakup Köyü Kırım Tatar Türkçesi	-ğan, -ğan, -gen, -қан, -қан, -ken, -кен, -miş, -miş, -muş, -muş

2.1.2.2.1.3.Şimdiki zaman

Şimdiki zaman, fiil oluş ve kılışlarının yaşanan anda, şimdiki zamanda gerçekleştiğini dile getiren bildirme kipidir. Bu ek çekimli fiillere birinci tip şahıs ekleriyle birlikte eklenmektedir.

Şimdiki zaman ekleri üzerinde çalıştığımız EKTT ağzında -a, -e, -y, -v̄, -iyor, -iyō, -iyō, -iyō, -iyō, -iyō, -iyū, -yu, -yí, -yú, -ū, -ō şeklinde bulunmaktadır. EKTT'nin şimdiki zaman eklerinden -a, -e, -y, -v̄ varyantları Kırım Tatar Türkçesi özelliğidir. Bunların arasında en ilginç olanı da -v̄ varyantıdır ve bu varyant búyúv̄ (1, 4-5) örneğinde kendini göstermiştir. Ekin bu varyantını bizce geçici bir yarı-ünlü (semi-vowel) nöbetleşmesi olarak açıklamak mümkündür. Ayrıca ekin -A, -y, -v̄ varyantlarına benzer örnekler Kuzey ve Doğu Türk lehçelerinde mevcuttur.

Bunun yanında -iyor, -iyō, -iyō, -iyō, -iyō, -iyō, -iyū, -yu, -yú, -ū gibi varyantlar stantart TT ve onun bu ağızdaki gelişimiyle ortaya çıkmıştır. Görüldüğü gibi ekin

sonundaki /r/ sesinin düştüğü varyantlarda, genellikle ekin vokali uzayabildiği gibi uzamadığı örnekler de mevcuttur: veriyū (8, 6-7), arayú (9, 2-3), sóbeyliyo (9, 2-3), avliyō (7, 4-5).

Bunun yanında bir örnekte de ekin kendisi fiile eklenmemiş, ekten tasarruf edilmiş vaziyettedir: dí "diyor" (1, 17-18).

Ayrıca şimdiki zaman eki kendinden önceki hecelerle birleşerek veya anlık telaffuz nedeniyle uzun vaziyette de bulunabilmektedir: ketē (1, 11-12), pişirēler (2, 14-15), dīm (8, 0-1), bilmīm (2, 10-11), būy (1, 5-6).

Bu ekin incelediğimiz metindeki örnekleri şu şekildedir: karıştırāmıs (1, 1-2), eliyimiz (1, 1-2), békletemíz, kómemís (1, 3-4), ilāşlayımıs (1, 3-4), búiyúv (1, 4-5), olmay, túşmíy (1, 6-7), kalmay, kēçittiremáysín, sóylemiy (2, 4-5), geliyor (2, 9-10), kelmey (2, 9-10), búiyúyo (2, 16-17), aşıyodu (2, 14-15), ödeniyudü (8, 5-6), díyí (8, 20-21), veriyū (8, 6-7), arayú (9, 2-3), sóbeyliyo (9, 2-3), avliyō (7, 4-5), ödeniyōdu (8, 5-6), veriliyō (8, 6-7), sarúler (7, 13-14), bilmōm (10, 12-13), çiharmıyım (9, 26-27), çalışıyō (8, 10-11).

-A zarf-fiil eki + tur- fiili ile yapılan şimdiki zamanın Türkiye Türkçesinden farklı olarak çağdaş Türk lehçelerinden Özbek Türkçesinde -ā(di), -y(di); Yeni Uygur Türkçesinde -i(du, di), -y(du, di); Tatar ve Başkurt Türkçelerinde -a, -ä, y; Karaçay-Malkar Türkçesinde -A(dI), -y(dI), -A tura(dı); Kumuk Türkçesinde - A(dIr), -y(dIr), -A tura(dır), -ytura(dır); Nogay Karakalpak, Kazak Türkçelerinde -A(dI), -y(dI); Kırgız Türkçesinde -A(t), -O(t), -y(t); Sibirya Tatar Türkçesinde -A, -y, -atı, -(y)adı, -(y)adi; Altay Türkçelerinde -At, -Ot, -yt; Hakas Türkçesinde -adır, -edİR, -dır, -dİR; Tuva Türkçesinde -A-dIr, -I-dIr, -U-dUr, -y-dIr; Saha Türkçesinde -(A)n turar, -(O)n turar; Çuvaş Türkçesinde -At, -A şekilleri mevcuttur.

-(I)p zarf-fiil eki + tur- fiili ile yapılan şimdiki zamanın Türkiye Türkçesinden farklı olarak çağdaş Türk lehçelerinden Türkmen Türkçesinde -(I)p duur, -(U)p duur; Yeni Uygur Türkçesinde -(i)p turi(du, di), -(U)p turi(du, di), -(i)p turup(tu), -(U)p turup(tu); Tatar ve Başkurt Türkçelerinde -(i)p tūra, -(İ)p tūra, -(ü)p tūra, -(Ü)p tūra; Karaçay-Malkar ve Kumuk Türkçelerinde -(I)p tura(dır), -(U)p tura(dır); Nogay Türkçesinde -(I)p turı; Kırgız Türkçesinde -(I)p tura(t), -(U)p tura(t); Karakalpak Türkçesinde -(I)p tur(iptı); Kazak Türkçesinde -(I)p tur; Sibirya Tatar Türkçesinde -(I)p

törü; Altay Türkçesinde -(I)p turu, -(U)p turu; Hakas Türkçesinde -(p)tur, tur; Tuva Türkçesinde -(I)p tur, -(U)p tur, -(I)p turar, -(U)p turar şekilleri mevcuttur.

-A zarf-fiil eki + yorı- fiili ile yapılan şimdiki zamanın Türkiye Türkçesinden farklı olarak çağdaş Türk lehçelerinden Gagavuz Türkçesinde -ár, -er; Azerbaycan Türkçesinde -Ir, -Ur, -yIr, -yUr; Türkmen Türkçesinde -yaar, -yäär şekilleri mevcuttur.

-(I)p zarf-fiil eki + yorı- fiili ile yapılan şimdiki zamanın Türkiye Türkçesinden farklı olarak çağdaş Türk lehçelerinden Türkmen Türkçesinde -(I)p yöör, -(U)p yöör; Yeni Uygur Türkçesinde -(i)p yüri(du, di), -(U)p yüri(du, di), -(i)p yürüp(tu, ti), -(U)p yürüp(tu, ti); Başkurt Türkçesinde -(ı)p yürüy , -(ı̇)p yürüy, -(ü)p yürüy , -(ü̇)p yürüy; Nogay Türkçesinde -(I)p yüri; Kırgız Türkçesinde -(I)p cürö(t), -(U)p cürö(t); Karakalpak ve Kazak, Türkçelerinde -(I)p jür; Altay Türkçesinde -(I)p ćür(ü) , -(U)p ćür(ü); Hakas Türkçesinde -p çör, çör; Tuva Türkçesinde -(I)p çor , -(U)p çor, -(I)p çoruur, -(U)p çoruur şekilleri mevcuttur.

-A zarf-fiil eki + yat- fiili ile yapılan şimdiki zamanın Türkiye Türkçesinden farklı olarak çağdaş Türk lehçelerinden Özbek Türkçesinde -yöp(ti), -(ä)yatır, -(ä)yatib(di); Başkurt Türkçesinde -(a) yata, -(ä) yata, -y yata; Nogay Türkçesinde -(A) yatır; Kırgız Türkçesinde -A cata(t); Kazak Türkçesinde -A jatır şekilleri mevcuttur.

-(I)p zarf-fiil eki + yat- fiili ile yapılan şimdiki zamanın Türkiye Türkçesinden farklı olarak çağdaş Türk lehçelerinden Türkmen Türkçesinde -(I)p yatır, -(U)p yatır; Yeni Uygur Türkçesinde -(i)vati(du, di), -(U)vati(du, di), -(i)p yati(du, di), -(U)p yati(du, di); Başkurt Türkçesinde -(ı)p yata, -(ı̇)p yata, -(ü)p yata, -(ü̇)p yata; Nogay Türkçesinde -(I)p yatır; Kırgız Türkçesinde -(I)p cata(t), -(U)p cata(t); Karakalpak Türkçesinde -(I)p atır; Kazak Türkçesinde -(I) jatır; Sibiryta Tatar Türkçesinde -(I)p yata, -(I)p yati; Altay Türkçesinde -(I)p ćat, -(U)p ćat; Hakas Türkçesinde -pçA(dIr), -çAdIr; Tuva Türkçesinde -(I)p çıdır , -(U)p çıdır, -(I)p çıdar, -(U)p çıdar şekilleri mevcuttur.

-(I)p zarf-fiil eki + otur-/oltır-/olur fiili ile yapılan şimdiki zamanın Türkiye Türkçesinden farklı olarak çağdaş Türk lehçelerinden Türkmen Türkçesinde -(I)p otur, -(U)p otur; Yeni Uygur Türkçesinde -(i)p olturi(du, di), -(U)p olturi(du, di), -(i)p olturup(tu, ti), -(U)p olturup(tu, ti); Başkurt Türkçesinde -(ı)p ultıra, -(ı̇)p ultıra, -(ü)p ultıra, -(ü̇)p ultıra; Nogay Türkçesinde -(I)p oltırı; Kırgız Türkçesinde -(I)p otura(t), -(U)p otura(t); Karakalpak ve Kazak Türkçelerinde -(I)p otur; Sibiryta Tatar Türkçesinde -

(I)p utıra, -(I)p otırı, -(I)p otır; Altay Türkçesinde -(I)p oturu, -(U)p oturu; Hakas Türkçesinde -p odır, -odır; Tuva Türkçesinde -(I)p olur, -(U)p olur, -(I)p olurar, -(U)p olurar şekilleri mevcuttur.

Fiilden isim yapma ekleriyle yapılan şimdiki zamanın Türkiye Türkçesinden farklı olarak çağdaş Türk lehçelerinden Azerbaycan Türkçesinde -makda, -mäkdä; Özbek Türkçesinde -maqda; Yeni Uygur Türkçesinde -maқта, -mäktä; Karaçay-Malkar Türkçesinde -(I)wçU, -(U)wçU, -(I)wçAn, -(U)wçAn; Kumuk Türkçesinde -maqda, -mekde; Nogay ve Kazak Türkçelerinde -(U)wda; Kırgız Türkçesinde -(u)uda, -(ü)üdü, -(O)OdO; Karakalpak Türkçesinde -(I)wdA, -maқта, -mekte, -baқта, -bekte, -pakta, -pekte şekilleri mevcuttur.

Yukarıda sıraladıklarımızın dışında Başkurt Türkçesinde -(I)p bara/kilä, -(İ)p bara/kilä, -(ü)p bara/kilä, -(ü)p bara/kilä; Karakalpak Türkçesinde -(I)p baratır, -(I)p kiyatır; Sibiryta Tatar Türkçesinde -atığın, -etığın, -atığan, -ötığen, -atağan, -İtegen, -atqan, -etken, -uçı, -üçi; Hakas Türkçesinde -ir, -i; şekilleri mevcuttur.

Ayrıca şimdiki zaman ekinin tarihi Türk yazı dilleri ile Türkiye Türkçesi, Kırım Tatar Türkçesi ve EKTT ağzındaki durumu tabloda gösterilmiştir (Tablo 2.17).

Tablo 2.17. Şimdiki zaman ekleri tablosu

Köktürk Türkçesi	-r, -Ir, -Ur, -Ar, -yUr(Geniş zaman-şimdiki zaman)
Eski Uygur Türkçesi	-r, -Ar, -Ur (Geniş zaman-şimdiki zaman)
Karahanlı Türkçesi	-r, -Ar, -Ir, -Ur (Geniş zaman-şimdiki zaman)
Harezm Türkçesi	Umumiyetle geniş z., -A/-U turur + kişi zamiri(az)
Kıpçak Türkçesi	-AdIr,-AdUr,-ydlr,-A turur,-yor,-yorur
Çağatay Türkçesi	-A/-y (-dur)+ kişi zamiri
Eski Anadolu Türkçesi	-A(-gAn<-gAy);-(X)r,-X turur;-A yor(ur)
Osmanlı Türkçesi	-yor, -(I)yor, -(U)yor
Türkiye Türkçesi	-mAktA,-mAdA,-yor
Kırım Tatar Türkçesi	-A, -y,-(I)p tura, -(I)p yüre, -A yata/yatır, -y yata/yatır, -(I)p yata, -(I)p otura, -maқта, -mekte
Emiryakup Köyü Kırım Tatar Türkçesi	-a, -e, -y, -v, -iyor, -iyö, -iyö, -iyö, -ıyo, -ıyo, -ıyü, -yu, -yü, -ü

2.1.2.2.1.4. Geniş zaman

Geniş zaman, fiil oluş ve kılışlarının geçmiş, şimdiki ve geleceği kapsayabilecek, geniş bir zamanda gerçekleştiğini veya gerçekleşeceğini dile getiren bildirme kipidir. Bu sebeple Muharrem Ergin, geniş zaman eklerinin, her zaman, geçmiş zamanla şimdiki zamanı içine alan bir zaman ve gelecek zaman olmak üzere üç çeşit

zaman ifade ettiğini belirtmektedir.⁹⁶ Bu ek çekimli fiillere birinci tip şahıs ekleriyle birlikte eklenmektedir.

Geniş zaman ekleri üzerinde çalıştığımız EKTT ağzında -ar, -er, -ır, -ir, -ur, -r şeklinde bulunmaktadır.

Bu ek özellikle ettirgenlik eki almış kelime kök ve gövdeleri üzerine geldiğinde aynı hecenin (-Ir, -Ur) tekrarlanmasından dolayı heceler birleşerek uzun ünlüye sebep olabilmektedir: otūruz (1, 1-2), k̄arıšt̄ır mı (1, 1-2), toldürsun (1, 2-3), ḡötürler (8, 0-1), k̄et̄ır (10, 9-10).

Bunun haricinde bu ek /l/ sesi ile biten bazı kelimelere eklendiğinde, /l/ sesi düşmekte ve bu durumlarda uzun ünlüye rastlanmaktadır: k̄ēr (3, 18-19), k̄ārsın (8, 2-3), āris "alırız" (10, 7-8).

Bu ekin incelediğimiz metindeki örnekleri şu şekildedir: aytar (10, 6-7), tizersın (1, 2-3), olmas (6, 20-21), k̄alhmaz (6, 16-17), tūşmez (1, 7-8), olursun (1, 10-11), belirlersın (1, 10-11), d̄ēnird̄ı (10, 10-11), çarpınırsınıs (3, 3-4), tók̄ersın (10, 0-1), k̄ēirsın (9, 22-23).

Türkiye Türkçesinden farklı olarak -(I)r, -Ar'lı zaman eklerini bazı çağdaş Türk lehçelerinin gramerleri gelecek zaman eki olarak tanımlamaktadırlar. Ancak bu eklerin zaman yükleri Türkiye Türkçesindeki geniş zaman anlamına yakın bulunmaktadır. Bundan dolayı bu ekleri geniş zaman adı altında inceleyeceğiz. Geniş zaman ekinin Türkiye Türkçesinden farklı olarak çağdaş Türk lehçelerinden Gagavuz Türkçesinde -(I)r, -(U)r, -ar, -är; Azerbaycan Türkçesinde -(y)ar, -(y)är; Türkmen Türkçesinde -Ar; Özbek Türkçesinde -r, -är; Yeni Uygur Türkçesinde -r, -ar, -är; Tatar Türkçesinde -(ı)r, -(ı̄)r, -ar, -är; Başkurt Türkçesinde -(ı)r, -(ı̄)r, -(ü)r, -(ǖ)r; Karaçay-Malkar, Kumuk ve Tuva Türkçelerinde -(I)r, -(U)r, -Ar; Nogay, Karakalpak, Kazak ve Hakas Türkçelerinde -r, -Ar; Kırgız ve Saha Türkçelerinde -r, -Ar, -Or; Sibiryaya Tatar Türkçesinde -r, -Ir, -Ar, -Iyr; Altay Türkçesinde -r, -Ir, -Ur, -Ar, -Or; Çuvaş Türkçesinde -ı̄, -ı̄̄ şekilleri mevcuttur.

Ayrıca geniş zaman ekinin tarihi Türk yazı dilleri ile Türkiye Türkçesi, Kırım Tatar Türkçesi ve EKTT ağzındaki durumu tabloda gösterilmiştir (Tablo 2.18).

⁹⁶ Muharrem Ergin, a.g.e., s.291.

Tablo 2.18. Geniş zaman ekleri tablosu

Köktürk Türkçesi	-r, -Ir, -Ur, -Ar, -yUr(Geniş zaman-şimdiki zaman)
Eski Uygur Türkçesi	-r, -Ar, -Ur (Geniş zaman-şimdiki zaman)
Karahanlı Türkçesi	-r, -Ar, -Ir, -Ur (Geniş zaman-şimdiki zaman)
Harezmi Türkçesi	-Ar, -Ur, -(y)Ur (en çok kullanılan), -r (en az kullanılan)
Kıpçak Türkçesi	-r,-Ar,-Ur
Çağatay Türkçesi	-(A/U)r
Eski Anadolu Türkçesi	-Ar, -r, -(U)r
Osmanlı Türkçesi	-Ar,-r
Türkiye Türkçesi	-Ar,-r
Kırım Tatar Türkçesi	-(I)r, -(U)r, -Ar
Emiryakup Köyü Kırım Tatar Türkçesi	-ar, -er, -ır, -ir, -ur, -r

2.1.2.2.1.5. Gelecek zaman

Gelecek zaman, fiil oluş ve kılışlarının gelecek zamanda gerçekleşeceğini dile getiren bildirme kipidir. Muharrem Ergin, gelecek zaman eklerinin bildirdiği gelecek zaman kavramının, geniş zaman ve şimdiki zamanın bildirdiğinden farklı olarak niyetli, istekli, belirli bir gelecek zaman olduğunu belirtmektedir.⁹⁷ Bu ek çekimli fiillere birinci tip şahıs ekleriyle birlikte eklenmektedir.

Gelecek zaman ekleri üzerinde çalıştığımız EKTT ağzında -ucaḡ, -çāḡ, -caḡ, -caḡ, -caḡ, -cāḡ, -cā, -çē -icā, -icē, -aca, -ece, -yca, -ycē, -ca, -ce, -cē, şeklinde bulunmaktadır.

EKTT'nde gelecek zaman ekleri, standart TT'nin gelecek zaman ekiyle aslen aynı olup, zamanla bu ekten gelişen varyantlar olarak ortaya çıkmıştır. Bunlardan -çā, -çē -icā, -icē, ycē, -cē ekleri, ekin sonundaki /k/ sesinin düşmesi ve kendinden önceki ünlü sesi uzatması ile ortaya çıkmıştır: nābīcās (1, 1-2), dīycēs (1, 14-15), verīcēn (8, 4-5), sōlicēm (7, 0-1). Bununla birlikte ekin sonundaki /k/ sesinin düşmediği halde ek ünlüsünün uzun bulunduğu örnekler de söz konusudur: ḡoycāḡlar (8, 4-5), annīcāḡ (8, 3-4). Ayrıca ekin sonundaki /k/ sesi yumşayarak /g/ (olcaḡ (1, 1-2)), süreklileşip hırıltılılaşarak ḡ (yaḡpīcaḡ (9, 22-23)) haline gelmiştir.

Bu ekin incelediğimiz metindeki örnekleri şu şekildedir: nābīcās(1, 1-2), olcaḡ (1, 1-2), cayacam (1, 5-6), nāpacam (1, 16-17), yaḡalaycaḡ (1, 16-17), gedecen (1, 17-18), olcaḡ (1, 18-19), alcām (2, 4-5), soḡucaḡ (2, 8-9), olcaḡ (2, 13-14), dīycēs (1, 14-15), yapcās (3, 2-3), işcēn im (10, 11-12), verceḡ (9, 25-26), yaḡpīcaḡ (9, 22-23), dīycēm (8, 17-18), verīcēn (8, 4-5), ḡoycāḡlar (8, 4-5), annīcāḡ (8, 3-4).

⁹⁷ Muharrem Ergin, a.g.e., s.302.

-(y) (A)CAk eki getirilerek yapılan gelecek zaman ekinin Türkiye Türkçesinden farklı olarak çağdaş Türk lehçelerinden Gagavuz Türkçesinde -(y)acák, -(y)ecek, -cák, -cek; Azerbaycan Türkçesinde -(y)acaq, -(y)ácák; Türkmen Türkçesinde -cAk; Özbek Türkçesinde yalnızca -(y)ácák; Tatar Türkçesinde -(y)açak, -(y)áčák; Başkurt Türkçesinde -(y)asaq, -(y)äsák; Kumuk Türkçesinde -AjAk, -jAk; Nogay Türkçesinde -AyAk, -yAk; Karakalpak Türkçesinde -Ajaq, -yjaq; Saha Türkçesinde -IAx, -UAX şekilleri mevcuttur.

Türkiye Türkçesinden farklı olarak -(G)AlAk eki getirilerek yapılan gelecek zaman ekinin çağdaş Türk lehçelerinden Sibiryta Tatar Türkçesinde -ğalaq, -gelek, -qalak, -kelek; Altay Türkçesinde -ğalak, -gelek, -ğolok, -gölök, -kAlAk, -kOlOk; Hakas Türkçelerinde -ğalax, -gelek, -xalax, -kelek, -alax, -elek; Tuva Türkçesinde -gAlAk, -kAlAk, -AlAk şekilleri mevcuttur.

Türkiye Türkçesinden farklı olarak -(A)D(Ig)An, -(y)D(Ig)An eki getirilerek yapılan gelecek zaman ekinin çağdaş Türk lehçelerinden Yeni Uygur Türkçesinde -ğidák, -gidák, -ğudák, -gudák, -qidák, -kidák, -qudák, -kudák; Hakas Türkçesinde -ğadağ, -gedeg, -xadağ, -kedek, -adağ, -edeg; Tuva Türkçesinde -gI, -gU + deg şekilleri mevcuttur.

Türkiye Türkçesinden farklı olarak -GIdeG, -(G)AdAg eki getirilerek yapılan gelecek zaman ekinin çağdaş Türk lehçelerinden Özbek Türkçesinde -ädigän, -ydigän; Yeni Uygur Türkçesinde -idiğan, -ydiğan; Nogay Türkçesinde -Atağan, -ytağan; Altay Türkçesinde -AtAn, -OtOn, -ytAn, -ytOn şekilleri mevcuttur.

Türkiye Türkçesinden farklı olarak -GU + iyelik eki + (dUr) ekleri getirilerek yapılan gelecek zaman ekinin çağdaş Türk lehçelerinden Özbek Türkçesinde -ğu, -gü + iyelik eki + (dir); Yeni Uygur Türkçesinde -ğu, -gü, -qu, -kü + iyelik eki şekilleri mevcuttur.

Yukarıda sıraladıklarımızın dışında gelecek zaman ekinin Karaçay-Malkar Türkçesinde -lıq(di), -lik(di), -luq(du), -lük(dü), -arıq(di), -erik(di), -rıq(di), -rik(di), -ruq(du), -rük(dü); Saha Türkçesinde -(AA)ççI(k), -(OO)ççU(k), -(II)hI(k), -(OO)hU(k) şekilleri mevcuttur.

Ayrıca gelecek zaman ekinin tarihi Türk yazı dilleri ile Türkiye Türkçesi, Kırım Tatar Türkçesi ve EKTT ağzındaki durumu tabloda gösterilmiştir (Tablo 2.19).

Tablo 2.19. Gelecek zaman ekleri tablosu

Köktürk Türkçesi	-sIk,-DAçI,-çI(daha çok olumsuz gövdelerle),-gAy
Eski Uygur Türkçesi	-GAy, -GA, -çI(za sayıda, hep olumsuz gövdelerle)
Karahanlı Türkçesi	-GA, -GAy, -DAçI(nadiren), -gU, -GAllr (yakın gelecek)
Harezm Türkçesi	-GAy, -KAy, -GU (turur), -(y)IsAr (nadiren)
Kıpçak Türkçesi	-GA,-GAy,-KAy,-AsI,-IsAr,-UsAr,-tAçI
Çağatay Türkçesi	-GAy, -KAy, -GA, -KA, -gU + iyelik ekleri (+dur/+durur/+turur) (mutlak gelecek zaman)
Eski Anadolu Türkçesi	-IsAr(istekle yapıldı), Sonlarına doğru:-AçAk
Osmanlı Türkçesi	-AcAk
Türkiye Türkçesi	-AcAk
Kırım Tatar Türkçesi	-(I)r, -(U)r, -Ar, -acaq, -ecek, -ycaq, -ycek
Emiryakup Köyü Kırım Tatar Türkçesi	-ucaq, -çâq, -caq, -caq, -cağ, -çâ, -çē -icâ, -icē, -aca, -ece, -yca, -ycē, -ca, -ce, -cē

2.1.2.2.2. Tasarlama Kipleri

Muharrem Ergin tasarlama kiplerinin tasarlanan bir hareketi ifade ettiğini ve tasarlama kiplerinde zaman ifadesi olmadığını belirtmektedir.⁹⁸ Tasarlama kiplerini ise şart, istek, gereklilik, emir olmak üzere dört ayrı başlık altında incelemektedir.

Zeynep Korkmaz, tasarlama kiplerini "... fiilin olumlu veya olumsuz yöndeki gerçekleşmesini; tasarlanan istek, emir, şart ve gereklilik kavramları içinde veren kiplerdir. Bu tanımları biraz daha açmak gerekirse; denebilir ki, tasarlama kiplerinde, bildirme kiplerindeki gibi bildirme, haber verme biçiminde bir oluş ve kılış yoktur. Bu kipler, daha gerçekleşmemiş olan, ancak gerçekleşmesi istek, emir, şart ve gereklilik şekillerinde tasarlanan kiplerdir."⁹⁹ şeklinde tanımladıktan sonra, tasarlama kiplerinin dolaylı olsa da belirsiz bir gelecek veya şimdiki zamanı içerdiğini belirtmektedir.¹⁰⁰

Biz de bu konuda yukarıdaki tanımlara uyuyor ve tasarlama kiplerini şart, istek, gereklilik, emir kipleri olarak tespit ediyoruz. Ancak EKTT ağzının incelediğimiz metinlerinde müstakil bir gereklilik eki yoktur ve gereklilik anlamı şart ve emir kipleriyle dile getirilmektedir. İstek eki de birleşik çekimde olmak üzere üç örnekte bulunmaktadır.

2.1.2.2.2.1.Şart eki

Muharrem Ergin şart kipi ekiyle ilgili olarak "Hareketin şart şeklinde tasarlandığını, şart olarak düşünüldüğünü anlatmak için fiil kök ve gövdelerine şart eki

⁹⁸ Muharrem Ergin, a.g.e., s.289.

⁹⁹ Zeynep Korkmaz, a.g.e., s.647.

¹⁰⁰ Zeynep Korkmaz, a.g.e., s.647.

eklenir."¹⁰¹ dedikten sonra, "Bu kipte fiil şarta bağlandığı için hiç bir hüküm ifade etmez; hiç bir dilek, istek temenni, zorlama anlatmaz. Yalnız isteksiz, dileksiz mücerret bir tasarlama ifade eder. ... bütün fiil çekimleri müstakil cümle yapabildikleri halde şart şekli şart fonksiyonu ile hükümlü müstakil bir cümle değil, ancak hüküm taşımayan bağlı bir cümle kurabilmektedir."¹⁰² şeklinde şart kipinin bu bakımdan diğer fiil kiplerinden çok farklı bir duruma sahip olduğunu dile getirmektedir.

Zeynep Korkmaz şart kipini dilek-şart kipi başlığı altında "Bir oluş ve kılışı "şart"a veya "dilek, istek ve niyet"e bağlayan bir tasarlama kipidir. ... "Şart" bildirme görevi ile kurulan öteki tasarlama kiplerinden ayrılan yanı, yalnız başına bir yargı taşımaması ve ancak temel cümledeki yargının gerçekleşmesini şarta bağlayan bir yardımcı, bir tamlayıcı öge niteliği taşımasıdır. Bu tamlayıcı öge veya cümle parçası bir yargı bildirmediği için de temel cümlenin zarfı durumundadır."¹⁰³ şeklinde tanıtarak bu kipin diğer tasarlama kipleriyle arasındaki farklılığı dile getirmektedir.

Bu ek çekimli fiillere ikinci tip şahıs ekleriyle birlikte eklenmektedir. Şart ekleri üzerinde çalıştığımız EKTT ağzında -sa, -se, -sá şeklinde bulunmaktadır.

Bu ekin incelediğimiz metindeki örnekleri şu şekildedir: kèse "gelse" (1, 0-1), orsa "olursa" (1, 7-8), saysam (2, 1-2), bilmesen (2, 9-10), k̄azanm̄ásám (7, 7-8).

Şart ekinin Türkiye Türkçesinden farklı olarak çağdaş Türk lehçelerinden Özbek Türkçesinde yalnızca -sä; Azerbaycan ve Yeni Uygur Türkçelerinde -sa, sä; Tatar Türkçesinde -sä; Başkurt Türkçesinde -ha, -hä; Kırgız ve Sibiryta Tatar Türkçelerinde -sO; Altay Türkçesinde -sO, -zA, -zO; Hakas ve Tuva Türkçelerinde -zA; Saha Türkçesinde -dAr, -dOr, -tAr, -tOr, -lAr, -lOr, -nAr, -nOr ve -dAx, -dOx, -tAx, -tOx + şahıs eki -(In)A, -(Un)A, -lAx, -lOx, -nAx, -nOx; Çuvaş Türkçesinde -sAn, -sassın, -sessin şekilleri mevcuttur.

Ayrıca şart ekinin tarihi Türk yazı dilleri ile Türkiye Türkçesi, Kırım Tatar Türkçesi ve EKTT ağzındaki durumu tabloda gösterilmiştir (Tablo 2.20).

¹⁰¹ Muharrem Ergin, a.g.e., s.309.

¹⁰² Muharrem Ergin, a.g.e., s.309.

¹⁰³ Zeynep Korkmaz, a.g.e., s.676-677.

Tablo 2.20. Şart ekleri tablosu

Köktürk Türkçesi	-sAr
Eski Uygur Türkçesi	-sAr
Karahanlı Türkçesi	-sA
Harezm Türkçesi	-sA
Kıpçak Türkçesi	-sA, -sAñAn(iki örnek)
Çağatay Türkçesi	-sA
Eski Anadolu Türkçesi	-sA
Osmanlı Türkçesi	-sA
Türkiye Türkçesi	-sA
Kırım Tatar Türkçesi	-sA
Emiryakup Köyü Kırım Tatar Türkçesi	-sa, -se, -sá

2.1.2.2.2. İstek eki

Muharrem Ergin istek kipini ve ekini "Bu ek de yalnız şekil ifade eden bir ektir. Tasarlama kiplerinden biri olan istek şeklini meydana getirir. Tasarlanan hareketin istendiğini gösterir, istek şeklinde bir tasarlama ifade eder, dilek bildirir." şeklinde açıkladıktan sonra isteğin emirle ve bazen şartla nöbetleşebildiğini belirtmektedir.¹⁰⁴

Zeynep Korkmaz istek kipini "Bu kip, fiile istek, niyet, arzu kavramları veren bir tasarlama kipidir. Yapılan işin istendiğini veya o işe niyet edildiğini gösterir." şeklinde tanımladıktan sonra, bugün istek kipinin birinci teklik ve çokluk şahıslarında -(y)-AyIm ve -(y)-Allm emir-istek ekiyle, diğer şahıslarda ise -A istek ekiyle karşılandığını belirtmektedir.¹⁰⁵

İncelemekte olduğumuz EKTT ağzında istek anlamı daha çok emir ve şart ekleriyle dile getirilmektedir. Emir de bir istektir, fakat katı bir istektir. Bu katılık biraz yumşatıldığında emirin kapsamış olduğu istek anlamı daha bariz bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Şart da en nihayetinde bir tasarıdır ve isteğe yakın bir anlam barındırır. Bizim burada tespit ettiğimiz istek ekleri ise, burada şart yardımcı anlamıyla bulunmaktadır.

Bu ek çekimli fiillere birinci tip şahıs ekleriyle birlikte eklenmektedir. Şart ekleri üzerinde çalıştığımız EKTT ağzında -gay, -y ve -a şeklinde bulunmaktadır.

Bu ekin incelediğimiz metinde üç tane örneği vardır ve bu örnekler isteğin hikayesi şeklinde birleşik fiil çekimi olarak bulunmaktadır: koparğaydın (1, 0-1), koparaydın (1, 0-1), çalhlâyıdı (9, 24-25).

¹⁰⁴ Muharrem Ergin, a.g.e., s.310.

¹⁰⁵ Zeynep Korkmaz, a.g.e., s.648.

Türkiye Türkçesinden farklı olarak -(G)A(y)(I) eki getirilerek yapılan istek ekinin çağdaş Türk lehçelerinden Gagavuz ve Azerbaycan Türkçelerinde -(y)ä; Özbek Türkçesinde -gäy; Yeni Uygur Türkçesinde -ğay, -gäy, -qay, -käy; Tatar Türkçesinde -gayı, -gäyï; Başkurt Türkçesinde -ğayı, -gäyï; Karaçay-Malkar, Kumuk ve Nogay Türkçelerinde -ğay, -gey; Kırgız Türkçesinde -ğay, -gey, -ğoy, -göy, -kay, -key, -koy, -köy + ele; Karakalpak ve Kazak Türkçelerinde -ğay, -gey, -qay, -key; Altay Türkçesinde -ğay, -gey, -ğoy, -göy, -kay, -key, -koy, -köy; Hakas Türkçesinde -ğay, -gey, -xay, -key, -Ay; Tuva Türkçesinde -gAy, -kAy, -Ay; Çuvaş Türkçesinde -ï, -ï şekilleri mevcuttur.

Türkiye Türkçesinden farklı olarak -mAkçI eki getirilerek yapılan istek ekinin çağdaş Türk lehçelerinden Türkmen Türkçesinde -mAkçI; Özbek Türkçesinde -maççi; Yeni Uygur Türkçesinde -maççi, -mäkçi; Tatar Türkçesinde -makçı, -mäkçi; Başkurt Türkçesinde -maqsı, mäksï; Kırgız Türkçesinde -mAk(çI), -mOk(çU); Karakalpak Türkçesinde -maqsı, -mekşi, -baqsı, -bekşi, -paqsı, -pekşi; Kazak Türkçesinde -maq(şı), -mek(şı), -baq(şı), -bek(şı), -paq(şı), -pek(şı) şekilleri mevcuttur.

Türkiye Türkçesinden farklı olarak -GI + -iyelik eki + kel-/bar kalıbı ile kurulan istek ekinin çağdaş Türk lehçelerinden Yeni Uygur Türkçesinde -ğu, -gü, -qu, -kü -iyelik eki + kel-/bar; Başkurt Türkçesinde -ğı, -gï, -ğü, -gü, -qı, -kï, -qü, -kü -iyelik eki + kil-/bar; Nogay Türkçesinde -ğı, -gï, -kı, -kï -iyelik eki + kel-; Kırgız Türkçesinde -ğı, -gı, -ğu, -gü, -kı, -ki, -ku, -kü -iyelik eki + kel-/bar; Karakalpak ve Kazak Türkçelerinde -ğı, -gi, -qı, -ki -iyelik eki + kel- şekilleri mevcuttur.

Türkiye Türkçesinden farklı olarak -(y)(A)sI -iyelik eki + Gel-/bar kalıbı ile kurulan istek ekinin çağdaş Türk lehçelerinden Tatar Türkçesinde -ası, -äsi, -ysi, -ysi + kil-, Başkurt Türkçesinde -ahı, -ähï, -yhı, -yhï, -yhü, -yhü + kil-; Çuvaş Türkçesinde -As -iyelik eki + kil/pur, şahıs zamiri + ilgi hâli eki + fiil + -As + kil-, -aşşın, -eşşın, -aşşın, -eşşın şekilleri mevcuttur.

Yukarıda sıraladıklarımızın dışında gelecek zaman ekinin Başkurt Türkçesinde -(ı)rgä, -(ï)rgä, -(ü)rgä, -(ü)rgä + it-/bul-; Hakas Türkçesinde -arcıx, -ercık; Saha Türkçesinde -lAx, -lOx, -tAx, -tOx, -dAx, -dOx, -nAx, -nOx, -AArAy, -OOrOy şekilleri mevcuttur.

Ayrıca istek ekinin tarihi Türk yazı dilleri ile Türkiye Türkçesi, Kırım Tatar Türkçesi ve EKTT ağzındaki durumu tabloda gösterilmiştir (Tablo 2.21).

Tablo 2.21. İstek ekleri tablosu

Köktürk Türkçesi	müstakil bir ek yoktur
Eski Uygur Türkçesi	müstakil bir ek yoktur
Karahanlı Türkçesi	müstakil bir ek yoktur
Harezmi Türkçesi	-GA, -GAy
Kıpçak Türkçesi	-A(nadir)
Çağatay Türkçesi	Teklik 1. ş. -(A)y, -(A)yIn, -(A)yIm, -(A)y mén; Çokluk 1. ş. -(A)II, -(A)IIñ, -(A)IIIm
Eski Anadolu Türkçesi	-A
Osmanlı Türkçesi	-A, emir ekleri
Türkiye Türkçesi	-A
Kırım Tatar Türkçesi	-ğay, -gey, -qay, -key
Emiryakup Köyü Kırım Tatar Türkçesi	-gay, -y, -a

2.1.2.2.2.3. Emir ekleri

Muharem Ergin emir eklerini "Tasarlama kipi eklerinden biri olan bu ekler tasarlanan hareketi emir şeklinde ifade eder, hareketin emirle yapılmasına işaret ederler."¹⁰⁶ şeklinde tanımladıktan sonra, bu kip eklerinin her şahısta farklı farklı olmasını "Emir şeklinde diğer fiil çekimlerinden çok farklı olarak şahısların ayrı ayrı ekleri vardır. Yalnız çokluk üçüncü şahıs emir eki teklik üçüncü şahıs ekinin çokluk şeklidir. Bunun dışında diğer beş şahısta her şahıs için ayrı bir emir eki vardır. Her şahsın ayrı bir emir eki olması demek her emir ekinin aynı zamanda bir şahıs ifade etmesi demektir..."¹⁰⁷ diyerek açıklamaktadır. Ayrıca Muharem Ergin birinci teklik şahsın kendine emir veremeyeceği şeklindeki görüşleri eleştirmektedir.¹⁰⁸

Zeynep Korkmaz emir kipini "Emir kipi, yapılması istenen işi kesinliğe bağlayarak emir biçiminde ifade eden bir gramer kalıbıdır. Bu kalıpta kip ekleri ile şahıs ekleri iç içe girmiştir. Fiil kök veya gövdesine getirilen kip eki aynı zamanda şahsı da karşıladığından, kipe ayrıca şahıs ekleri getirilemez. Dolayısıyla, her şahıs için ayrı bir emir eki vardır. Yalnız üçüncü şahıs çokluk çekimi, üçüncü şahıs teklik çekimindeki kip ekine, bir -IAr çokluk ekinin getirilmesiyle karşılanır."¹⁰⁹ şeklinde açıklamaktadır.

¹⁰⁶ Muharem Ergin, a.g.e., s.304.

¹⁰⁷ Muharem Ergin, a.g.e., s.304.

¹⁰⁸ Muharem Ergin, a.g.e., s.307-308.

¹⁰⁹ Zeynep Korkmaz, a.g.e., s.665-666.

Ayrıca Zeynep Korkmaz da birinci teklik şahsın kendine emir veremeyeceği şeklindeki görüşleri eleştirmektedir.¹¹⁰

Biz de yukarıdaki tanımlara katılarak emir kipini, bir eylemin gerçekleşmesinin ya da gerçekleştirilmesinin emredilmesini, bu yöndeki isteğin emir biçiminde dile getirilmesini sağlayan tasarlama kipleri olarak tanımlıyoruz. Ayrıca emir eklerinin her şahıs için farklı farklı olduğunu ve birinci teklik ve çokluk şahıslara da emir verilebileceğini kabul ediyoruz.

Emir ekleri üzerinde çalıştığımız EKTT ağzında şu şekilde bulunmaktadır:

Teklik 1. şahıs: -ayım, -eyim, -eyím,- yım,- yíñ, -ım, -ǔm, -ǐm

2. şahıs: eksiz

3. şahıs: -sın, -sıñ, -sín, -sun, -suñ, -sún

Çokluk 1.şahıs: -ayık, -íyık, -yık, -alım, -ayık

2. şahıs: -ınız, -ǐnız, -ínız, -nız, -nız, -nıs, -ǐz

3. şahıs: -sıñnar, -sınlar, - sunnar, -sındar

EKTT'nde, Kırım Tatar Türkçesinden ve standart TT'nden farklı olarak birinci teklik şahıs emir ekinin -yíñ, -ım, -ǔm, -ǐm varyantları mevcuttur. Bunlardan -yíñ varyantının sonundaki /ñ/, /n/ sesinin /ñ/ sesine dönmesiyle ortaya çıkmıştır ve bu ağzın kendi içerisindeki bir gelişmedir. Ekin -ım, -ǔm, -ǐm varyantları da yine bu ağzın kendi içerisinde ortaya çıkmış olan varyantlardır. -ǔm, -ǐm varyantları ekteki bazı seslerin düşmesi ile ekin geri kalan ünlülerinin uzaması şeklinde oluşmuştur. Ekin bazı seslerinin düşmesine rağmen, ekin ünlüsünün uzamadığı örnek de mevcuttur (-ım). Ancak bu örnekte de kelimenin kökündeki ünlüde uzama olmuştur: ğōyım (1, 17-18).

EKTT'nde, Kırım Tatar Türkçesinden ve TT'nden farklı olarak üçüncü teklik şahıs emir ekinin son ünsüz sesi olan /n/ bazen /ñ/ sesine değişebilmektedir: õsuñ (3, 8-9), çingirdasıñ (2, 10-11).

EKTT'nde, Kırım Tatar Türkçesinden ve TT'nden farklı olarak, birinci çokluk şahıs emir ekinin -ayık, -íyık, -yık, -ayık varyantları mevcuttur. Bu varyantlara çağdaş Türk lehçelerinden Tatar, Başkurt, Karaçay-Malkar, Kumuk, Nogay, Karakalpak, Kazak, Sibiryaya Tatar Türkçelerinde de rastlamaktayız. Ekin bu varyantlarının sonundaki

¹¹⁰ Zeynep Korkmaz, a.g.e., s.666-670.

/k/'ler büyük ihtimalle II. tip I. çokluk şahıs ekinde gördüğümüz /k/ ile anoloji kurularak buradaki yerini almıştır. Ek bu özelliğiyle Kıpçak Türkçesi geleneğini yansıtmaktadır.

EKTT'nde, Kırım Tatar Türkçesinden ve TT'nden farklı olarak, ikinci çokluk şahıs emir ekinde ünsüzünde sedasızlaşma ve ekin ünlülerinde kalınlaşma temayülü görülmektedir: k̄etnıs (1, 19-20), k̄elíniz (9, 7-8), k̄ēnız (9, 7-8). Ayrıca ekin, bazı sesler eriyerek ünlü uzunluğuna sebep olmuş şekli de mevcuttur: ādīz "haydiyiniz" (10, 10-11).

EKTT'nde, Kırım Tatar Türkçesinden ve TT'nden farklı olarak, üçüncü çokluk şahıs emir ekinde, ekin sonundaki -lAr çokluk yapısının, bilhassa kendinden önceki ekin son ünsüzünün etkisiyle /n/'li varyantları oluşmuştur: yaḥalamasıñnar (2, 18-19), sāvosunnar (9, 4-5). Bunun haricinde, bir örnekte ise, ekin sonundaki çokluk -dar şeklinde bulunmaktadır: yatsındar (4, 12-13).

Bu ekin incelediğimiz metindeki örnekleri şu şekildedir:

1.t.ş. anlatayım (1, 0-1), tóplayım (2, 19-20), yaḡalayıñ (1, 16-17), keçittireyım (1, 17-18), ḡöyım (1, 17-18), vereyım (2, 2-3), sóndúrım (7, 12-13), verım (10, 11-12).

2.t.ş. ver (1, 0-1), gez (1, 11-12), k̄etme (1, 18-19)

3.t.ş. cúcúglensín (1, 2-3), ōsuñ (3, 8-9), bellí olsun (2, 5-6), tütmasın (2, 6-7), çingırdasıñ (2, 10-11), k̄órsún (8, 12-13).

1.ç.ş. yapayıķ (1, 11-12), k̄etiyık (1, 18-19), benzeyık (1, 22-23), baķalım (2, 7-8), aytayıķ ім (10, 0-1).

2.ç.ş. yolanız (4, 7-8), k̄etnıs (1, 19-20), ālınız (6, 15-16), çapnız (9, 7-8), çihñız (9, 8-9), k̄elíniz (9, 7-8), k̄ēnız (9, 7-8), ādīz (10, 10-11).

3.ç.ş. yaḥalamasıñnar (2, 18-19), atsınlar (3, 5-6), sāvosunnar (9, 4-5), yatsındar (4, 12-13).

Teklik birinci şahıs emir eklerinin Türkiye Türkçesinden farklı olarak çağdaş Türk lehçelerinden Azerbaycan Türkçesinde -(y)Im, -(y)Um; Türkmen Türkçesinde -(A)yIn; Özbek Türkçesinde -y, -äy, -yin, -äyin; Yeni Uygur Türkçesinde -y, -ay, -äy; Tatar Türkçesinde -ym, -ıym, -iym; Başkurt Türkçesinde -yım, -yım, -ayım, -äyım; Karaçay-Malkar ve Kumuk Türkçelerinde -yIm, -yUm, -AyIm; Nogay Türkçesinde -yIm, -AyIm; Kırgız Türkçesinde -yIn, -yUn, -AyIn, -OyUn; Karakalpak ve Kazak

Türkçelerinde -yIn, -AyIn; Sibiryaya Tatar Türkçesinde -ayın, -eyİN, -ıyın, -iyİN, -İyİN, -iyn, -İyn, -in, -İN, -ıym, -İym; Altay Türkçesinde -yIn, -AyIn, -OyIn; Hakas Türkçesinde yalnızca -(i)m; Tuva Türkçesinde -Ayn, -(I)yn, -(U)yn; Saha Türkçesinde -IIm, -UUm, -m, -IAxtIbIn, -UAxtIbIn, -xtIbIn; Çuvaş Türkçesinde -m, -Am şekilleri mevcuttur.

Teklik ikinci şahıs emir eklerinin Türkiye Türkçesinden farklı olarak çağdaş Türk lehçelerinden Türkmen Türkçesinde -ğIn, -ğUn; Özbek Türkçesinde -gin; Yeni Uygur Türkçesinde -ğın, -gin, -qın, -kin, -ğil, -gil, -qıl, -kil; Karaçay-Malkar Türkçesinde -ğın, -gin, -ğun, -gün, -hın, -hun; Kumuk Türkçesinde -ğın, -gin, -ğun, -gün, -ğır, -gir, -ğur, -gür; Kırgız Türkçesinde -ğın, -gin, -ğun, -gün, -kIn, -kUn; Karakalpak Türkçesinde -ğın, -gin, -qın, -kin; Sibiryaya Tatar Türkçesinde -ğın, -ğİN, -qın, -qİN, -ğıl, -ğİL, -qıl, -qİL, -(ı)η, -(İ)η, -(ı)ç, -(İ)ç; Altay Türkçesinde -ğın, -gin, -kIn; Saha Türkçesinde -AAR, -OOr, -r şekilleri mevcuttur.

Teklik üçüncü şahıs emir eklerinin Türkiye Türkçesinden farklı olarak çağdaş Türk lehçelerinden Özbek Türkçesinde yalnızca -sin; Yeni Uygur Türkçesinde yalnızca -sun; Tatar Türkçesinde -sİN; Başkurt Türkçesinde -hın, -hİN, -hün, -hÜN; Nogay, Karakalpak ve Kazak Türkçelerinde yalnızca -sIn; Sibiryaya Tatar Türkçesinde -sın, -sİN, -zın, -zİN; Altay Türkçesinde -zIn; Hakas Türkçesinde -zın, -zİN, -sın, sİN; Tuva Türkçesinde -zIn, -zUn; Saha Türkçesinde -tIn, -tUn, -IAxtIn, -UAxtIn, -xtIn; Çuvaş Türkçesinde -tİR, -tİR şekilleri mevcuttur.

Çokluk birinci şahıs emir eklerinin Türkiye Türkçesinden farklı olarak çağdaş Türk lehçelerinden Azerbaycan Türkçesinde -(y)aq, -(y)äk; Türkmen Türkçesinde -AllIn, -All; Özbek Türkçesinde -ylik, -äylik; Yeni Uygur Türkçesinde -yli, -ayli, -äyli; Tatar Türkçesinde -yk, -ıyk, -ıyk; Başkurt Türkçesinde -yıq, -yİK, -ayıq, -äyİK; Karaçay-Malkar ve Kumuk Türkçelerinde -yıq, -yik, -yuq, -yük, -ayıq, -eyik; Nogay Türkçesinde -yIk, -AyIk; Kırgız Türkçesinde -yIl, -yIU, -All(k), -OIU(k); Karakalpak Türkçesinde -yıq, -yik, -ayıq, -eyik; Kazak Türkçesinde -yıq, -yik, -ayıq, -eyik, -lıq, -lik, -alıq, -elik; Sibiryaya Tatar Türkçesinde -ayıq, -eyİK, -ayaq, -eyek, -(a)q, -(e)k, -ıyıq, -ıyq, -İyİK, -İyk, -ayığın, -eyİğİN, -eyİK; Altay Türkçesinde -yIlk(tAr), -Allk(tAr), -OIlk(tAr), -yIl, -All, -OIl; Hakas Türkçesinde yalnızca -(i)bıs, -(i)b İ s, -AñAr, -ñAr, -Añ, -ñ; Tuva Türkçesinde -AAInAr, -IIIInAr, -UUIUnAr, -AAI(I), -III(I), -UUI(U); Saha Türkçesinde -IAX, -UAX, -x, -IAğIn, -UAğIn, -IAxtIbIt, -UAxtIbIt, -xtIbIt; Çuvaş Türkçesinde -r, -Ar şekilleri mevcuttur.

Çokluk ikinci şahıs emir eklerinin Türkiye Türkçesinden farklı olarak çağdaş Türk lehçelerinden Türkmen Türkçesinde -In, -Un, -n; Özbek Türkçesinde -(i)ñ(lär), -(i)ñiz(lär); Yeni Uygur Türkçesinde -(i)ñlar, -(U)ñlar, -(i)ñ, -(U)ñ, -sila, -silä; Tatar Türkçesinde -(ı)gız, -(ı)ğız; Başkurt Türkçesinde -(ı)ğız, -(ı)ğız, -(ü)ğüz, -(ü)ğüz; Karaçay-Malkar ve Kumuk Türkçelerinde -(ı)ğız, -(i)giz, -(u)ğuz, -(ü)güz; Nogay Türkçesinde -(I)ñIz; Kırgız Türkçesinde -ğıla, -gile, -ğula, -gülö, -kIIA, -kula, -külö, -(I)ñIzdAr, -(u)ñuzdar, -(ü)ñüzdör; Karakalpak Türkçesinde -(I)ñ(lAr), -(I)ñIz(lAr); Kazak Türkçesinde -(I)ñdAr, -(I)ñIzdAr; Sibiryta Tatar Türkçesinde -(ı)ñ, -(ı)ñ, -InIAr, -InIs(lar), -IgIs, -InnAr; Altay Türkçesinde -(ı)ğar, -(i)ger, -ğor, -gör; Hakas Türkçesinde -(ı)ñar, -(ı)ner; Tuva Türkçesinde -(I)ñAr, -(U)ñAr; Saha Türkçesinde -(I)ñ, -(U)ñ, -AArIn, -OOOrUn, -rIn; Çuvaş Türkçesinde -(ı)r, -(ı)r şekilleri mevcuttur.

Çokluk üçüncü şahıs emir eklerinin Türkiye Türkçesinden farklı olarak çağdaş Türk lehçelerinden Gagavuz Türkçesinde -sın(nar), -sin(när), -sun(nar), -sün(när); Azerbaycan Türkçesinde -sın(lar), -sin(lär); Özbek Türkçesinde yalnızca -sinlär; Yeni Uygur Türkçesinde yalnızca -sun; Tatar Türkçesinde -sın(nar), -sın(när); Başkurt Türkçesinde -hın(dar), -hın(där), -hün(dar), -hün(där); Karaçay-Malkar Türkçesinde -sInI, -sUnI; Nogay Türkçesinde yalnızca -sIn(lAr); Kırgız Türkçesinde -sIn, -sUn; Karakalpak ve Kazak Türkçelerinde yalnızca -sIn; Sibiryta Tatar Türkçesinde -sın(nar), -sın(ner), -zInnAr; Altay Türkçesinde -sIn(dAr), -zIn(dAr); Hakas Türkçesinde -zın(nar), -zın(ner), -sın(nar), sın(ner); Tuva Türkçesinde -zIn(nAr), -zUn(nAr), -sIn(nAr), -sUn(nAr); Saha Türkçesinde -tInnAr, -tUnnAr, -IAxtInnAr, -UAxtInnAr, -xtInnAr; Çuvaş Türkçesinde -ççır, -ççır şekilleri mevcuttur.

Ayrıca emir eklerinin tarihi Türk yazı dilleri ile Türkiye Türkçesi, Kırım Tatar Türkçesi ve EKTT ağzındaki durumu tabloda gösterilmiştir (Tablo 2.22).

Tablo 2.22. Emir ekleri tablosu

	1.T.Ş.E.	2.T.Ş.E.	3.T.Ş.E.	1.Ç.Ş.E.	2.Ç.Ş.E.	3.Ç.Ş.E.
Köktürk Türkçesi	-(A)yIn	eksiz, -gIl	-zU(n),-çun	-(A)lIm	-(X)η, -(X)ηlAr	-zU(n), -çun
Eski Uygur Türkçesi	-(A)yIn, -(A)yIm (olumsuz)	-GIl, eksiz	-zUn	-(A)lIn, -(A)lIm	-(X)η, -(X)ηlAr	-zUnlAr
Karahanlı Türkçesi	-AyIn, -yIn, -Ay, -AyIm, -AyI, -yI, -y	-GIl, eksiz, -GII(A pekiştirme eki), -GIn, -η, -ηlAr, -ηIz	-sU, -sUn, -sUnA(A ünlem edatı), -sUnI	-Allm, -Allη, -All, -IIm	-(I)η, -(I)ηlAr , -(I)ηIz, -(I)ηIzlAr	-sUIAr, -sUnlAr
Harezmi Türkçesi	-AyIn, -GAyIn, -yIn, -AyIm	eksiz, -GIl, -GUIL, -kıl, -gün	-sUn, -sU	-Allη, -GAllη, -Allm, -Allk, -All	-(I/U)η, -(I)ηIz, -(U)ηIz, -(U)ηUz, -(y)ıηız, -(I)ηlAr, -(U)ηlAr	-sUnlAr
Kıpçak Türkçesi	-AyIm, -GAyIm	eksiz, -GIl, -KIl, -GUIL, -GIn, -KIn	-sIn, -sUn	-All, -Allm, -GAllm, -Allk	-η, -(I/U)ηIz, -(I/U)ηuz, -ηlAr,	-sInlAr, -sUnlAr
Çağatay Türkçesi	yoktur	eksiz, -GIl, -GIn, -KIl, -KIn	-sUn, -dék	yoktur	-η, -In, -Uη, -InIz, -UηIz, -UηUz(az)	-sUnlAr, -dékler
Eski Anadolu Türkçesi	-AyIn, -AyUm	eksiz, -gIl	-sUn	-AlUm	-ηUz	-sUnlAr
Osmanlı Türkçesi	-AyIm	eksiz, -asın, -esin	-sIn, -sUn	-Allm	-In, -Uη, -InIz -UηUz	-sInlAr -sUnlAr
Türkiye Türkçesi	-AyIm	eksiz	-sIn, -sUn	-Allm	-In, -Un, -InIz, -UnUz	-sInlAr -sUnlAr
Kırım Tatar Türkçesi	-yIm, -AyIm	eksiz	-sIn, -sUn	-yık, -yık, -ayıq, -eyik	-(I)η, -(I)ηIz, -(U)ηIz	-sIn(lAr), -sUn(lAr)
Emiryakup Köyü Kırım Tatar Türkçesi	-ayım, -eyim, -eyim, -yım, -yın, -ım, -üm, -im	eksiz	-sın, -sın, -sın, -sun, -sun, -sün	-ayıq, -iyık, -yık, -alım, -ayıq	-ınız, -inız, -inız, -nız, -nız, -nis, -iz	-sınnar, -sınlar, -sunnar, -sındar

2.1.2.2.3.Ek- Fiil

Muharrem Ergin, ek-fiili "...Türkçedeki bütün fiil kök ve gövdeleri çeşitli çekim fonksiyonları için bu ekleri (şekil ve zaman eklerini) alır, bu kiplere girer. Yalnız bir fiil vardır ki bu fiil bütün şekil ve zaman eklerini değil, ancak bir kısım şekil ve zaman eklerini alabilir... Bu fiil eskiden cevherî fiil, cevher fiili denilen, bugün isim fiil veya ana yardımcı fiil diyebileceğimiz i- fiilidir." şeklinde tanıttıktan sonra, bu fiilin belirli

fiil çekim şekilleriyle işleyerek birleşik fiil çekimini, isim ve isim şekilleriyle işleyerek de isim cümlelerini oluşturduğunu dile getirmektedir. Ergin ek-fiille işleyen çekim şekillerini (kiplerini) şimdiki zaman, görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman ve şart şekilleri olarak tespit etmektedir.¹¹¹

Zeynep Korkmaz ek-fiili "... ek-fiil, Eski Türkçedeki er- "olmak" yardımcı fiilinin er->-ir->-i- değişimi ile ekleşmiş olan biçimidir. Bugün bu fiili her ne kadar i-(imek) diye adlandırıyor isek de fiilin tek başına bir anlamı yoktur. Asıl fiillerde olduğu gibi yalnız başına i- biçimiyle kullanılmaz ve yapım ekleri ile genişletilemez..." şeklinde tanıttıktan sonra i- fiilinin görevini, "... ad soylu kelimeleri fiil durumuna getirmek ve basit zamanlı kiplerden birleşik zamanlı kipler oluşturmaktır." diyerek belirtmektedir. Korkmaz, ek-fiilin bildirme niteliğinde geniş zaman (şimdiki zaman), görülen geçmiş zaman, duyulan geçmiş zaman ve şart olmak üzere dört kipi olduğunu tespit etmektedir.¹¹²

Biz de yukarıdaki tanım ve tespitlere uyarak, ek-fiilli yapıların isimleri fiilleştirme yollarından biri olduğunu kabul ediyor ve ek fiilin kiplerini şimdiki zaman, görülen geçmiş zaman, duyulan geçmiş zaman ve şart olmak üzere dört kip olarak tespit ediyoruz. Ayrıca ek-fiil incelediğimiz EKTT ağzında è-, i-, í-, á-, è- şekillerinde bulunmaktadır.

2.1.2.2.3.1. Şimdiki zaman

Ek-fiilin şimdiki zamanı, eklendiği ismin şimdiki zamanda fiil olarak gerçekleştiğini dile getirmektedir. Ancak bu şeklin şimdiki zaman ve geniş zamanın yakınlığından dolayı geniş zamanı da dile getirmesi mümkündür. Bu şeklin aslen i-yardımcı fiiline geniş zaman-şimdiki zaman ekinin eklenmesiyle oluşmaktaydı. Fakat zamanla birinci ve ikinci şahıs teklik ve çokluk çekimlerinde ek-fiil ve ona eklenen şimdiki zaman-geniş zaman ekinden tasarruf edilmiş, bütün bu yardımcı fiil ve zaman ekinin görevini şahıs ekleri üstlenmiştir. Üçüncü şahıslarda ise farklı bir yardımcı fiil olan tur- yardımcı fiili ve bu yardımcı fiilin şimdiki zaman-geniş zaman çekiminden faydalanılmıştır. Daha sonra yardımcı fiil ekleşmiş ve kendinden sonra gelen şimdiki zaman-geniş zaman ve şahıs eklerinden de tasarruf edilmiştir. Ayrıca Muharrem Ergin ve Zeynep Korkmaz adlara gelen bu şahıs eklerini zaman yükü de olduğu için bildirme

¹¹¹ Muharrem Ergin, a.g.e., s.314.

¹¹² Zeynep Korkmaz, a.g.e., s.702-703.

ekleri şeklinde adlandırmaktadır.¹¹³ Ek-fiilin şimdiki zamanı üzerinde çalıştığımız EKTT ağzında birinci ve ikinci şahıslarda yalnızca birinci tip şahıs ekleriyle, üçüncü şahıslarda ise (-Dİr(lAr)) ekiyle yapılmaktadır.

Bu ekin incelediğimiz metindeki örnekleri şu şekildedir: mənım (1, 8-9), yaşındam (3, 0-1), fıstıktır (1, 14-15), İdedır(1, 14-15), vardır (2, 6-7), işıdır (8, 7-8), āsta (2, 1-2), şeydemız (1, 0-1), yaştamıs (1, 0-1), niyetindemıs (1, 6-7), kızmıs (2, 7-8), rāzısın (1, 18-19), dāvetlısın (5, 5-6), mecbursun (8, 18-19), yollar çamır (1, 14-15).

Ek-fiilin şimdiki zamanı Türkiye Türkçesinden farklı olarak çağdaş Türk lehçelerinden Türkmen Türkçesinde yalnızca -dİr + zamir kökenli şahıs ekleri ile; Çuvaş Türkçesinde ise şahıs ekleri olmaksızın sadece yardımcı fiil ile yapılmaktadır. Diğer çağdaş Türk lehçelerinde *ek-fiil + zamir kökenli şahıs ekleri* şeklinde sağlanmaktadır.

2.1.2.2.3.2. Görülen geçmiş zaman

Ek-fiilin görülen geçmiş zamanı diğer fiillerde olduğu gibi görülen geçmiş zamanın fiile, yani burada i- fiiline eklenmesiyle yapılır. Bununla birlikte i- fiilinden tasarruf edilmesi de artık genel bir durumdur. Ancak ek-fiilden tasarruf edilmediği de gözlenmektedir. Ek-fiilin görülen geçmiş zamanı incelemekte olduğumuz EKTT ağzında isimlerin üzerine görülen geçmiş zaman eklerinin doğrudan doğruya gelmesiyle yapılmaktadır.

Bu ekin incelediğimiz metindeki örnekleri şu şekildedir: kósterişlídım (2, 1-2), yoqtun (8, 2-3), var _édı (1, 10-11), vardı (1, 12-13), ne _édı (1, 13-14), iyidı (2, 7-8), gúzeltı (2, 8-9), ustādı (2, 11-12), rāttı (3, 4-5), odunculuhñendı (9, 22-23), gúzeltı (9, 21-22), meşürdu (9, 20-21), berāberdık (2, 2-3), kómsüduđ (4, 2-3).

Ek-fiilin görülen geçmiş zamanı ekinin Türkiye Türkçesinden farklı olarak çağdaş Türk lehçelerinden Özbek, Karaçay-Malkar, Karakalpak, Kazak ve Saha Türkçelerinde *e- + görülen geçmiş zaman çekimi*; Nogay Türkçesinde *è- + görülen geçmiş zaman çekimi*; Kırgız Türkçesinde *ele(<ede<edi) + iyelik kökenli şahıs ekleri şekilleri/bolçu + zamir kökenli şahıs ekleri*; Çuvaş Türkçesinde yalnızca -çĭ, -çĭĭ şekilleri mevcuttur. Ek-fiilin görülen geçmiş zamanı tarihi Türk yazı dillerinde de kendi ek-fiil ve görülen geçmiş zaman ekleriyle yapılır.

¹¹³ Muharrem Ergin, a.g.e., s. 315-316 & krş. Zeynep Korkmaz, a.g.e., s.703.

2.1.2.2.3.3. Öğrenilen geçmiş zaman

Ek-fiilin duyulan geçmiş zamanı da diğer fiillerde olduğu gibi duyulan geçmiş zamanın fiile, yani burada i- fiiline eklenmesiyle yapılır. Bununla birlikte i- fiilinden tasarruf edilmesi de artık genel bir durumdur. Bu gibi durumlarda kelime ünlü bir ses ile bitiyorsa ek-fiil ile kelimenin son sesi birleşir ve uzunluğa sebep olabilir. Ek-fiilin duyulan geçmiş zamanı incelemekte olduğumuz EKTT ağzında isimlerin üzerine duyulan geçmiş zaman eklerinin doğrudan doğruya gelmesiyle yapılmaktadır.

Bu ekin incelediğimiz metindeki örnekleri şu şekildedir: varken (10, 13-14), fenākēn (4, 7-8), yaşlarındāken (8, 6-7), kuvvetliķēn (6, 22-23).

Ek-fiilin duyulan geçmiş zamanı ekinin Türkiye Türkçesinden farklı olarak çağdaş Türk lehçelerinden Türkmen Türkçesinde ek-fiil düşürülerek -miş ekine ve "eken" kelimesine zamir kökenli şahıs ekleri getirilerek; diğer çağdaş Türk lehçelerinde ve tarihi Türk yazı dillerinde kendi ek-fiil ve duyulan geçmiş zaman ekleriyle sağlanmaktadır.

2.1.2.2.3.4. Şart

Ek-fiilin şart kipi de diğer fiillerde olduğu gibi şart kipi ekinin fiile, yani burada i- fiiline eklenmesiyle yapılır. Bununla birlikte i- fiilinden tasarruf edilmesi de artık genel bir durumdur. Ek-fiilin şartı incelemekte olduğumuz EKTT ağzında isimlerin üzerine şart eklerinin gelmesiyle yapılmaktadır. Eğer kelime ünlü ses ile bitiyorsa araya bir y sesi girmektedir. Bu y sesini i- ek-fiilinin kalıntısı olarak değerlendirmek mümkündür.

Bu ekin incelediğimiz metindeki örnekleri şu şekildedir: varsa (7, 16-17), üstüneyse (8, 3-4).

Ek-fiilin şartı diğer çağdaş Türk lehçelerinde ve tarihi Türk yazı dillerinde kendi ek-fiil ve şart ekleriyle sağlanmaktadır.

2.1.2.2.4. Fiillerin Birleşik Zaman Çekimleri

Muharrem Ergin fiillerin birleşik çekimlerini "Bildirme ve tasarlama kipleri ile bildirilen ve tasarlanan hareketlerin görülen geçmiş zamanda, öğrenilen geçmiş zamanda veya şart şeklinde ortaya çıktığını veya çıkacağını ifade etmek için birleşik çekimlere baş vurulur." şeklinde açıklamaktadır. Ergin bu tarz bir yapıda ilk gelen fiilin asli, ek-fiilin ise yardımcı unsur olduğunu belirttikten sonra, bu yapıdaki zaman

unsurları hususunda "... Bu birleşik çekim geçmiş zamanları ve şartı fiil kök ve gövdelerinin değil, fiil kiplerinin geçmiş zamanları ve şartlarıdır." demektedir.¹¹⁴

Zeynep Korkmaz birleşik kipli fiilleri "... Sonuç olarak, birleşik kipli fiiller, içinde birden fazla kip eki bulunan fiiller olarak tanımlanabilir."¹¹⁵ şeklinde tanımlamaktadır. Korkmaz, bu tarz bir yapıda önce gelen esas fiilin yalnızca kip eki aldığını, ardından gelen i- ek-fiilinin ise çekimlendiğini belirttikten sonra bu yapıdaki zaman unsurları hususunda "Basit kipli fiillerde tek bir kip eki bulunduğu halde, birleşik kipli fiillerin çekimli biçimlerinde genellikle iki (nadiren üç) kip eki bulunur. Her ne kadar gramerlerimizde, yerleşmiş bir terim olarak *birleşik zamanlı kipler* terimi kullanılmakta ise de, burada asla iki ayrı zaman söz konusu değildir. Bunlardan ilki doğrudan doğruya çekimli fiillerdeki kişinin tutum ve davranışı ile ilgili olan *şekil ve tarz eki* niteliğindedir. Zaman bildirme işlevi ise, yalnızca i- ek-fiilinden sonra gelen ek üzerindedir." demektedir.¹¹⁶

Bize göre de bu tür yapıdaki çekimler, eylemin konuşur tarafından algılanma ve konuşurun konuşmasını dile getirme tarzlarını dile getiren çekimlerdir. Bu gibi yapılarda asıl fiil önce gelir ve bu asıl fiile bir şekil eki eklenir. Eklenen bu ek sadece asıl fiilin konuşur tarafından nasıl algılandığını dile getirmektedir. Bu yapıyı kip eki eklenmiş bir ek-fiil takip etmektedir. Yani ilk ek sadece şekil, ikinci ek şekil ve zaman anlamı barındırmaktadır. Zamanla bu tarz yapılardaki i- ek-fiili erimiş ve esas yük kip eklerine kalmıştır. Burada da isim bildirmelerinde olduğu gibi, görülen geçmiş zaman (hikâye), duyulan geçmiş zaman (rivayet) ve şart şekilleri söz konusudur.

2.1.2.2.4.1. Hikâye

Birleşik fiilin hikâyesi, asıl fiilin görülen geçmiş zamanda, farklı kiplerde algılandığını dile getiren yapıdır. Daha açık olmak gerekirse, *geliyordu/geliyor idi* çekimli fiilinde, gelme eylemi konuşucu açısından görülen geçmiş zamanda gerçekleşmiş, fakat konuşucu bu eylemi eylemin gerçekleştiği anda şimdiki zaman şeklinde algılamıştır. Yani burada, görülen geçmiş zamanda, şimdiki zaman şeklinde algılanmış bir eylem söz konusudur. Bunun yanında i- fiilinin sıklıkla düştüğünü belirtmekte fayda görüyoruz.

¹¹⁴ Muharrem Ergin, a.g.e., s. 319-320.

¹¹⁵ Zeynep Korkmaz, a.g.e., s.730.

¹¹⁶ Zeynep Korkmaz, a.g.e., s.732.

Birleşik fiilin hikâyesi, üzerinde çalıştığımız EKTT ağzında *fiil + kip eki + (ek-fiil) + görülen geçmiş zaman eki + şahıs eki* şeklinde bulunmaktadır.

Bu ekin incelediğimiz metindeki örnekleri şu şekildedir: *kopargaydım* (1, 0-1), *olğan edí* (1, 1-2), *koýadıh* (1, 4-5), *sohmayádiler* (1, 9-10), *kelédí* (1, 11-12), *olaydı* (1, 11-12), *olğan ádí* (1, 16-17), *etámáydí* (1, 20-21), *oluştürgandı* (1, 21-22), *oynaydı* (1, 22-23), *oluşkandı* (1, 23-24), *nabardık* (2, 0-1), *bolcahtı* (2, 2-3), *oynaydılar* (2, 4-5), *yıkaydı* (3, 3-4), *diydiler* (6, 2-3), *yapādılar* (6, 5-6), *sokülamaydılar* (2, 7-8), *sóylúydúk* (2, 8-9), *yapmaydı* (2, 14-15), *tókýúydüler* (2, 15-16), *qóstermiydiler* (2, 18-19), *sóylüyemaydı* (3, 0-1), *bakmassak* (3, 1-2), *atardı* (3, 1-2), *asādıla* (3, 6-7), *oynuyodular* (3, 17-18), *kāndı* (10, 12-13), *bozādih* (9, 25-26), *çıkıyōdu* (8, 19-20), *yapsaydı* (8, 20-21), *çúrúrdú* (8, 20-21).

Birleşik fiilin hikâyesi tarihi Türk yazı dillerinde ve diğer çağdaş Türk lehçelerinde kendi ek-fiil ve bilinen geçmiş zaman ekleriyle sağlanmaktadır.

2.1.2.2.4.2. Rivayet

Muharrem Ergin, birleşik fiilin rivayet çekimini "Bu çekim i- fiilinin öğrenilen geçmiş zamanı ile yapılmakla beraber i- fiilinin öğrenilen geçmiş zamanı burada zaman ifade etmez. i-miş (-miş) şeklinin burada vazifesi zaman bildirmek değil, bir nakil, bir anlatma, bir sonradan farkına varış ifade etmektir."¹¹⁷ şeklinde açıkladıktan sonra, birleşik çekim olarak hikayede zaman ifadesinin bulunduğunu, rivayette bulunmadığını belirtmektedir.¹¹⁸ Biz de bu hususta Muharrem Ergin'e katılıyoruz.

Birleşik fiilin rivayeti, üzerinde çalıştığımız EKTT ağzında *fiil + kip eki + (ek-fiil) + öğrenilen geçmiş zaman eki + şahıs eki* şeklinde bulunmaktadır.

Bu ekin incelediğimiz metindeki örnekleri şu şekildedir: *ékileyken* (1, 3-4), *yapākenner* (1, 22-23), *yíykenner* (1, 22-23), *íçēgenner* (1, 22-23), *yapıyomuşlar* (3, 17-18), *vermiykenner* (10, 1-2), *alākenner* (10, 1-2), *alāygen* (8, 19-20), *alāken* (8, 19-20), *alcākkenner* (8, 5-6).

Birleşik fiilin rivayeti tarihi Türk yazı dillerinde ve diğer çağdaş Türk lehçelerinde kendi ek-fiil ve öğrenilen geçmiş zaman ekleriyle sağlanmaktadır.

¹¹⁷ Muharrem Ergin, a.g.e., s. 323.

¹¹⁸ Muharrem Ergin, a.g.e., s. 324.

2.1.2.2.4.3. Şart

Birleşik çekimin şart kipi, kip eki almış asıl fiilleri şarta bağlayan, onları şart şeklinde dile getiren birleşik çekimdir. Burada kip eki almış asıl fiillere i- ek-fiilinin şart şekli getirilir. Burada da i- ek-fiilinden tasarruf edilmesi sıklıkla gözlenir.

Birleşik fiilin şartı, üzerinde çalıştığımız EKTT ağzında fiil + *kip eki* + (*ek-fiil*) + *şart eki* + *şahıs eki* şeklinde bulunmaktadır.

Bu ekin incelediğimiz metindeki örnekleri şu şekildedir: satarsak (1, 5-6), alcahsak (1, 8-9), ettirse (1, 10-11), olursa (1, 10-11), el basarsa (1, 10-11), kèdersen (1, 18-19), dersek (1, 12-13), dersin (1, 13-14), unutursan (2, 9-10), verceksen (2, 13-14), kèrse (2, 14-15), verdýyse (2, 14-15), sarāsa (2, 16-17), bakmassak (3, 1-2), istèrse (3, 5-6), yaķarsa (3, 5-6), yenèse (3, 7-8), patlamassa (10, 1-2), patlársá (10, 1-2).

Birleşik fiilin şartı tarihi Türk yazı dillerinde ve diğèr çağdaş Türk lehçelerinde kendi ek-fiil ve şart ekleriyle sağlanmaktadır.

2.1.2.3. Fiillerde Soru

Ad çekim ekleri kısmında da değindiğimiz gibi soru eki, her çeşit kelimenin soru şeklini yapan genel bir ektir. Bu ekin fiillerle birlikte kullanımı hususunda Ergin "...Fiillerin ise başlı başına, fiil çerçevesi içinde soru şeklini yapar."¹¹⁹ demektedir.

Korkmaz, fiillerde soru ekini "Soru eki, çekimli fiillerde kipleri şahıslara soru yoluyla bağlayan ektir."¹²⁰ şeklinde tanımlamaktadır.

Biz de yukarıdaki tanımlara katılarak soru ekini, fiilleri soru bakımından dile getiren, fiillerin soru şekillerini yapan ekler olarak tanımlıyoruz.

Soru ekinin Türkiye Türkçesinden farklı olarak çağdaş Türk lehçelerindeki ve tarihi Türk yazı dillerindeki şekilleri daha önce, isim/ad çekim ekleri kısmında(2.1.1. İsim/Ad Çekim Ekleri) gösterildiğinden burada bu bilgileri tekrarlama gereği duymuyoruz.

Bu ekin incelediğimiz metindeki örnekleri şu şekildedir: demedim mí (1, 18-19), aldırđim (1, 19-20), çıktık mı (2, 3-4), tütmasın mı (2, 6-7), başladık im (2, 8-9), dildin mi (2, 10-11), sildin mi (2, 10-11), alabildin mi (2, 10-11), bilesin im (2, 13-14), sonrām (2, 13-14), bilesin im (6, 9-10), çekēm (2, 20-21), insān yoķ um (3, 3-4).

¹¹⁹ Muharrem Ergin, a.g.e., s. 332.

¹²⁰ Zeynep Korkmaz, a.g.e., s.27.

SONUÇ

Giriş bölümünde Emiryakup köyünün ve 1861-1862 yılından beri Emiryakup köyünde yaşayan Kırım Tatarları'nın tarihi ve coğrafyası hakkında bilgi verdik. Daha sonra inceleme kısmında çekim eklerini tanımlayarak EKTT ağzındaki durumlarını tarihi ve karşılaştırmalı olarak incelemeye çalıştık. Kırım Tatar Türkleri'nin yaklaşık 157 yıldır Emiryakup köyünde yaşadıkları düşünülürse, standart Türkiye Türkçesi'nin bu ağza etki etmesinin son derece anlaşılır bir durum olduğu kabul edilebilir. Tabii ki standart TT etkisinin görüldüğü şekiller, Kırım Yarımadasında edinilmiş, oradan buraya taşınmış da olabilir. Ancak, derlediğimiz metinlerde de görüleceği üzere Kıpçak Türkçesi geleneğinin sürdürüldüğü şekiller, standart TT etkisiyle bu ağza girdiğini düşündüğümüz şekillere kıyasla daha fazla kullanılmıştır.

Bunun yanında EKTT ağzında karşılaştığımız birtakım ilginç ek varyantlarına da rastladık. Bu şekiller şöyledir:

Özellikle /l/ sesi ile başlayan eklerin /m/, /n/ ve /ŋ/ sesleriyle biten kök ve gövdelere eklendiğinde, bu /l/ sesinin /n/ sesine değiştiğine tanık olduk (2.1.1.1.Çokluk Eki: +nAr, +nĀ; 2.1.1.2.İyelik Ekleri: +narı, +neri; 2.1.1.3.7.Vasıta Hâli (Instrumental Hâli) Eki: +náj, +nén, +nèŋ, +na, +ne, +nè; 2.1.2.1.1. I. tip şahıs ekleri: -ner; 2.1.2.2.2.3. Emir ekleri: -sıŋnar, - sunnar). Bundan başka /l/ sesi ile başlayan eklerin nadiren /t/ ve /d/ seslerine dönüştüğünü de gözlemledik (2.1.1.1.Çokluk Eki: +dar ve +tar ondar (4, 5-6) ve maştar (1, 23-24); 2.1.2.2.2.3. Emir ekleri: -sındar).

Bundan başka, bazı örneklerde /m/ sesi ile başlayan eklerde /m/ sesinin /b/ sesine değişmesi söz konusu olmuştur (-ba, -be olumsuzluk eki; 2.1.2.2.1.2.Öğrenilen (Duyulan) geçmiş zaman: -bış).

Ek sonundaki /z/ sesinin sedasızlaşarak /s/ olduğu örneklere de çalışmamızda rastladık (2.1.2.1.1. I. tip şahıs ekleri: -bıs, -ıs, -s; 2.1.1.2.İyelik Ekleri: +mıs, +mıs, +ımıs, +umus, +úmús, +nıs; geniş zamanın olumsuzu -mas, -mes).

/k/ ve /g/ seslerinin boğazsıl telaffuz edilmeleri sonucu oluşan /k̲/ ve /ğ̲/ sesleri incelediğimiz metinlerdeki çekim eklerinde bulunmaktadır (2.1.1.3.4.Yaklaşma Hâli (Datif Hâli)Eki: +k̲a, +ğ̲a; 2.1.1.4.Aitlik Eki: +k̲ı; 2.1.2.1.2.II. tip şahıs ekleri: -k̲; 2.1.2.2.1.2.Öğrenilen (Duyulan) geçmiş zaman: -ğ̲an, -k̲an; 2.1.2.2.1.5.Gelecek zaman: -çāk, -cağ̲; 2.1.2.2.2.3. Emir ekleri: -ayık).

Kalın sıradaki ek ünlülerinin incelleme temayülü de gözlemlediğimiz bir diğer özellik olmuştur (2.1.1.2.İyelik Ekleri: +í, +ú, +sí, +míz, +mís, +ímíz, +úmúz, +úmús, +níz, +íníz, +lerí, +nerí; 2.1.1.3.5.Bulunma Hâli (Lokatif Hâli) Eki: +dá; 2.1.1.3.6.Çıkma Hâli (Ablatif Hâli) Eki: +dán; 2.1.1.4.Aitlik Eki: +gí, +gí; 2.1.1.5.Soru Eki: +mí, +mú, +ím, +úm; 2.1.2.1.1. I. tip şahıs ekleri: -ím, -ín, sín, -sín, -bís, -íz, -lár; 2.1.2.1.2.II. tip şahıs ekleri: -níz; -má olumsuzluk eki; şimdiki zamanın olumsuzu -máy; 2.1.2.2.1.1. Görülen (Bilinen) geçmiş zaman: -dí, -tí, -dú, -tú; 2.1.2.2.1.2.Öğrenilen (Duyulan) geçmiş zaman: -mús; 2.1.2.2.1.3.Şimdiki zaman: -íyō, -íyo, -íyū, -yí, -yú, -ū; 2.1.2.2.1.5.Gelecek zaman: -icē; 2.1.2.2.2.1.Şart eki: -sá; 2.1.2.2.2.3. Emir ekleri: -eyím, -yín, -ŕm, -ŕm, -sín, -sún, -íyık, -yık, -íníz, -níz, -nís, -ŕz).

Bunun yanında incelememizde tek örneği bulunan şekillere de rastladık (2.1.1.2.İyelik Ekleri: Birinci teklik şahıs iyelik eki +ŕ (biziŕ ananlar); üçüncü teklik şahıs iyelik eki +tí (arabatı); 2.1.1.3.7.Vasıta Hâli (İnstrumental Hâli) Eki: +n: (Tún ēn aŕşam "bir akşam evvel"); 2.1.1.3.8. Eşitlik Hâli (Ekvatif Hâli) Eki: +ja; 2.1.2.2.1.1. Görülen (Bilinen) geçmiş zaman: -t (yāptar "yaptılar" (7, 10-11)); 2.1.2.2.1.3.Şimdiki zaman: -v̇ (búyúv̇ (1, 4-5)), eksiz (dí "diyor") (1, 17-18)).

Ayrıca soru ekinin metatezli şekilleri incelememizde rastladığımız bir diğer ilgi çekici husustur (2.1.1.5.Soru Eki: +ım, +im, +ím, +úm).

İncelediğimiz EKTT ağzının Türkiye'de bulunmakla birlikte, kökleri Kıpçak Türkçesi geleneğine dayanan ve içerisinde yer yer TT etkisi de barındıran bir ağız olması da incelememizi dikkat çekici kılmaktadır. Sonuç olarak, incelemeye çalıştığımız EKTT ağzının çekim eklerinde Kıpçak Türkçesi geleneği temel oluşturmuş, standart TT etkisi de yer yer bu ağzın çekim eklerine dahil olmuştur.

3.Metinler

1

SÖYLEYEN: Hasan Bozkurt (--), 53 yaşında

DERLENEN: Anılar, çiftçilik, oyunlar

-Başladık kayda.

--Adım Hasan Bozkurt. Yaş şuan da ellí üç.

-Tatarca konuş Hasan ābi.

--Sā şimdí bî balalık mācerāmı anlatayım. O zaman ufağ şeydemíz, yaştamıs. Beş altı tene arkadaş, bî adamın şeyinnerinden, işte salatāndan gettik salata çalmā. Neyse kettik beş altı arkadaş. Ėpmíz aldık. E şim bî tánesi as kopargan. Ondan sōra ō şe yap, as kopargan adam bî arkadaşka dedí: "Yav mā da ver bîf kaş tane". O arkadaş dedí: "Mā ne be ōlum, sen de" dedí, "kopargaydın." dedí. E şim kopargaydın demek, sen de koparaydın. E dedig "Bu adam şim bî kēse bízge, (01:00) nābıcās?". O da dedí: "Kaçarız" dídí. ōndan sonā "Keter ana" dedí, "tēreglerge çıkar otūruz." dīy. E şin tērek avaş demek. Ondan sōna neyse ōyle bî mācerāmıs yānı olğan edí.

-Sonra abi şey bostan mostan nāsı ekiyonuz? Onu bî anlat istersen.

--Ė şim bōstan ilkten āyvān kúbresín şeye karıştır mı, çurúk kúbre. Mēsēlā ekí üç sēnēnık kúbre olcağ en azıdan. Ondan sōnā başta ōn karıştıramıs. Ōndan sōnā işine bīrās tōprak şeye katamıs. Tōprağlá ekísín karıştırgan sōna bî elēkten şey eliyimiz ōnu. Ondan sōnā bekletemiz bikaç kún. Bî dā aqtaramıs.(02:00) Yānā ahtarmamızın sebebi içindēki o tūmnarı şey cūcúglensín. Cūcúkleyen sōna bî dā meselā o tūmnarı çıkamay. Yānı o maşsat. Yānı kúbrēn işinde o tūmnarın cūcúgletip azaltmak. Ondan sōna işte şimdí çıkkan bu şeyle kúçük torbalarğa şim kēse dene. Ō kesēрге ellen toldürsun güzel, sıkı şekilde. Ondan sōnā tizersín onnān bî sera dīyim. Şimdí üstún şey ağaşlarnē çatamıs yavut temirne çatamıs. Çegirdeglēn aşşamdan ıslatırıs. Yānı yumşasın kabū da dā çabuk cūcúglesín (03:00) diye. Ėr kēseye bî táne çegirdeg koyup parmāmıznağ bellí bî ölçüde tōprağa kōmemıs. Onda sōnā üstüne bî su veremıs. Ōrtemiz üstún bî bī āfta, on kún. Āva sıcak olğanda tabí, avā sıcak olğanda dā çabuh cūcúglúy, çıka. Ondan sōna, o çıkkan sōna bāzı otlar gene çıka. E ōnnān da ellēğ şe yapamız meselā alamız otların,

yabancı otların. Úç yaprağ dört yaprağ_olğan sōna êkçēmiz tōprağın şe yapamıs, aqtaramıs, ekilēymıs, ilāşlayımıs. Şimdi ēvvel āyvan kúbresinen ekileyken ama şimdi (04:00) fennī kúbre de atamıs. Onnarı êkçēn sōna ēr çukurunūn sōna... E şim erken karpuz êken ēr çukurun başına bī tane ēvel şe_yapa, fındık çabuğu... Şey fındık çibivü kēsip koyādı. Şimdi çibik tēller çıktı. Ēr fidēñ üstüne bī tane çibik tēl, ondan sonra üstüne şim naylon çekip etrāfin toprağnēñ örtemıs. E ōn altında dā çabık büyüv fidē. Öndan sōna şimdi kırāv etkilemesin, êktīmiz fidēn kavurmasın diyē. Yāni ō çeşitli şeye uygulama yapamız_erken karpuz olması için. Ondan sōna ōñ şimdi (05:00) kendimiz şeye satarsak dā iyi para kazanamıs. Bī kaç sene çokça êktik. İstanbul tüccārları bizim çok zararğa övrattı. Pazarlık yapasın, tarlā sādēcē az bī şey şeye kapāra vere. Ondan sōna mal būy, pişe, beyazlamā başlay. Onnā kēle, diy: "Men bu işten zarar_ettim. Şey, cayacam". E ondan sōna, mal meydanğa kēn sōna sēn de ō şeyin ēpsin satma imkānın_olmay. Āde bu sevir tüccārın istēn parā veresin, zarar_ētesin. Öndan sōna bī kaç şeyde yıldan berī işte bāzı argadaşlar bu bız az êkme (06:00) yoluna kēttik. Yāni bu şekil dā iyi ola. Yāni bundan bōle böyle devām etmek niyetindemıs. Vaziyet bundan ibāret gardeş.

-Hangi şeyde aylarda ekiliyo ābi bostan?

--Bu bu erken karpuz Nisan_ayında āva şartları, meselā toprağımız çamur olüp tavğa kēnde, ayın onunda, on ekisinde, on beşinde ēr nēyse o ayda êkemī erken karpuzın. E ondan sōnā normal karpuzın da şey diymıs, hıdırlez diymıs. hıdırlez de mayısın altına altısına denk_kēle. İşte, Mayısın yedisinde, onunda... Ondan sōna kırāv tüşmiy. Āvalar ısına. Yāni işte şey, kırāv demek... (07:00) Ē şim saba meselā, çiyi tüşer sabā erken. Evir şimdi ō saba da sērīn ōrsa bu çiy buz_ola. ō māsulūñ üstündeki buz dona, o māsulūñ yağa. Yāni o Mayısın_altısından da sōna pek şe tüşmez_o kırağa dengēn dōva olayı. Onun için erkeden Nīsanıñ_ilk_āftasında, normalin de Mayısın ilk_āftasından sōna êkemıs.

-Yağmurlar da bu sene bayā vurdu heralde herkezi.

--Bu sene yaýmurlar çoĝ_eyi keldi de bi ara iŝte dolu vurdu. Yāne bāzi argadaŝla... Bayā ŝimdi zararga övrattı. Bunlardan en çoĝ zarār kórgenlerden (08:00) bi tānesi de menim. Mēñ bi sūru domatiz_ekkendim. Onnar māf oldu. kavunnar āde ondan sonra tūzeldi. En çoĝ domatizlerge zarār_oldu. Ondan sōna karpuzların ep o ŝim bŷyuhce vurĝanlā ŝim vurĝan, ŝim teŝken, vurĝan, teŝken. Onnān epsin koparıp attık, sayladık, ayıkladık. Ol_ayıklānnar rātsizlik yapĝan erāde, bi dā ekinci dól yapamadı. Eçindeki karpuzun azalttık. Ŝimdi atam deĝarına meselā dört ton, beŝ tön mal alcahŝaĝ, biz aldık eki tön. Ö yúzen bu sene doludan bayā maħsúller zarār kórdú. Ondan sōnā bŷydāylar da bīras tókúldú. Yāne bu sene bīras...

-Karpuzdan sonra ābi şey (09:00) buvday falan mı ekiyonus? Ne ekiyonus?

--Yā şim karpuz yerine bŷydáy _egemis, arpa ekemis. Yāni şim bi sēneyi işte şey dīm, yaz maħsúlu díyim. Yaz maħsúlu; mısır, kúndendí dā .... ne ola işte bostan ekēsín; kavün, karpus. ertesi sene yāne kış maħsúlu; bŷydáy, arpa... Öyle şeler ekile yāni.

-İyi ābi, teşekkür ederis.

--Ben teŝekķúr ederim.

-Dā varsa ābi annatĝān bişeyler, öyle aklına gelirse bişeyler...

--Şu anda aĝlıma ic gelmedi be!

-Çocukken oyun moyun falan oynar mıydınız ābi, ne oyunlar oynardınız?

--E şim çocukken, şimdi zāten on yedi, on segiz yaşına kēmeden_ēvel kāvelerge soĝmayādiler. Ondan sōna mında böyle bŷyúklēden kórgen oyunlarımıs... (10:00) Kēsmeci dēye bi oyunu var_edi. E eki_ĝurup olursun. Öndan sōna bi bellı noĝtān bi aĝaç mı olur, bi eŝki úy mú olur, ön bi noĝta belirlersin. Öndan sōna bi_ĝurup şimdi kaĝar. Önnarı, arĝadan bi_ĝurup ta onnarın kōvalar. E o ĝuruptan bi kīŝi kaĝan ĝuruptan bi kīŝin bovazından yāvut ensesinden, yāne elinnēn yāni temās ettirse, yāni şim kesmeg_ola. Öyle olursa o kōvalān ĝurup bir sayı kazana. Ama kaĝan ĝurup kōvalān ĝurupĝa şey yaĝalanmadan e şim kēlip bu belirli noĝtā yāni el basarsa, o

(11:00) İlkten Őim kaçkan ğurup biff puan kazana. Ama bi aŐanda_anca biff_oyun oynana. ungú bundan çıktı mı it kóy, Gávurun Mera, Síneklí Dere... Gez Allā ges búiýúklarín argasından. Búiýúklar var, bíz de argasına kúúq. Önnar nereye bíz anda. Zāte önnardan ayrıldı mı kórķamis. E kurt var díyler, ayı var díyler. Önnar nereye bíz de anda. Óyle oynar olādı.

---Kaçkan ğurup bāzen kelēdí, kaledede beklēdí. Kímse kalmay. Úyge ketē.

--Tabí bāzı óyle de olaydı. Ó Şim kaçkan ğurup Őindí bāzı annaŐa. Díy: "Bís kaçkan ğíbí yapayık. Öndan sōva ādí úyge kėtíp yatayık". Ēpsí dağıla. Kēte_óyge, yata. Kóvalān ğurup ta adam beklíy. Beklíy Őimdí "Kēse de (12:00) yāne bunnardan bífín yaķalap sayı alsam". Öndan sōna beklíy, beklíy yok. Sōna ıkıp kēte. Óyle oynar olādı. E ondan sōna bí kışın...

--- ..... yok, lúkús te altında...

--Ē Şim bízim zamānımızda, Őimdí Şey_ola, Cemāl ıkma dēye bí ādet vardı bú Tatarlaşın.

-Nāsı bi ādet o ābi?

--Őimdí bu ē Őim Kāsım _ ayında olur bu genelde. Neden Kāsım ayı dersek... E Őim ó zaman meselā böĝdayı, arpası ēpsí ekíle. Ekím olayı píte. Öndan sōna işte ó ekítíví Őeyde ekíinnerden yā artķannardan kóyún balları toplaŐıp kėtíp (13:00) bunlardan bāŐıŐ ğíbí... E o zaman bí oyun _ olādı yāní onnara. Yāne ne oyun dersen... E bíz dovrú dúz bilmíymíz. Búiýúklardan kórdúĝúmús kadarinnēn... Ne _edí ye ía! Unuttum oyunün_ adın.

-Olsun.

--Óyle bí oyun meselā oynāp öndan sōna seser ıkarsın díye ēvvelķí búiýúq kóyunnardan, kēilerden, íneklerden önnān boyunnlāna Őey, an taķılādı, búiýúq búiýúq annar. Önnarı Őē_ya angırdatıp bóle bí oyun ğíbí yapıp, ondan sōna ó úy sāyíbí óyle bí yarım teneke veyāvut dā ufak bí kápnēŋ sā búiýdáy verēdí. Bāzısı para vere, bāzısı yumurta vere. (14:00) Önnān toplaysın ó aķŐam. Ó zaman kóydēķí baķķallar buydáy

ala, yumurta ala. K̄etip̄ ōn ŧeye satasın. Bāzı bı ŧey alıp yıysın. Fıstıktır, ĩdedir. Evvel_
óyle dúkānlarda ēr ŧē_yok̄.

---En mēŧuride.

--Aldıvın ŧey, ya iyide ya loğum ya elva. Ōn berāberce yıysın, andan dağılasın. Bāzı
bāzı oyunlarda da çok... Bāzı uyanırlar_oladı. Yāne b́yúyúğ ballar díycēs. Bu tóplān
ŧeyin sata dúkānga, parasını ala. Dağıtmadan kaç̄a, kete. Āde tús peŧine! Andadır
mındadır, andadır mındadı, yok̄. E ó zaman kóyde de bóle elektirik yok̄. Ōndan sōna
ŧeyler yollar çamır... Bōle (15:00) taŧ asphalt yok̄. Çamırğa batasın, çalı içine túsēsın.
Neler neler oladı. Ondan sōna iç unutmayın bı ağŧam Sebātın mi vādı? Bó, bızım
mālede oturadı. E ŧım kettik_anda ŧım Kemal çıkıp. Nese anda ŧeyimizı yaptık,
oyonumuzun yaptık. E ŧım kulā çınlası Āzime_Abla eķı tāne yımurta verdi. Vehpı de
yımurtān koygan setrēñ cebine. E ŧım setre ŧey, ceket. Ōndan sōna topladığ_aŧŧā
Nezırı, Mēmeti; baķķal. E ŧım sattık. ŧım ŧaban eniŧten de var. Parān_aldı ŧaban,
kaŧtı. Āde tústúğ peŧine. Andadır mındadır, (16:00) andadır mındadır, yok̄ ŧaban.
Ōndan sōna ŧım Vehpı ŧım setrēñ ceplerine bı elin_attı. Yımurtār kırılğan, batқан
cepleri. "Ōlağ ŧāban!" díy. "Sēn bır yağalayım." díy, "Bak nābıca!". Yāne ó batқан dabı,
yıkamaķnēñ de çıkmay óyle. Yağlı ēm, yağlı yımırta, ēm koķuy. "Ōlağ ŧāban!" díy,
"Senı bır yağalayın" díy. "Baķ!" díy, "Nāpacam senı.". Ama nerde yağalaycağ ŧābanı!
Ērtesi kún yaķalaysın ama ófken geçe. Yāni óyle bı ŧey de olğan ádí.

*-Sonra top oynuyodunuz ēralde ābi. Maŧlar nāsı oluyodu? Kóy kóy maŧlar oluyodu
gālibā.*

--Tóp oynaydı iŧte, baban da vardı tağımda. Amıcan... Amcanlān eķı tāne, Āsan da
katıldı sōna ama...

---Āsan geç kaldı çok.

--ŧım rāmetlı dedennēñ ŧanzıman Memet var. (17:00) ŧanman Memet dí babava: "Ōlağ
Rıza!" díy. "Bu balların" díy, "Bı tānesine sóz keçittiremāysın sen yāv!" díy. Baban da
díy: "E óvlum Mēmet!" díy. "Sēn" díy, "bır balan var." díy. "Sen geçittiremāysın, men
nāsı keçittireyim? Yoğ la iŧte anasının amına göyım.". ŧóle bóle. Ādí ondan sōna, ēvvel

o zaman çok merak vardı ama imkân yok, para yok. E üstüne k̄eym̄e forman yok, çorapın yok. Onda s̄orā maşlarğa k̄etm̄e vesāit yok. Āde işte b̄u argadaşlardan b̄i t̄es̄i babasından gizli saklı motorun Şe yapıp çalacak, motor arabasın̄eş şehirge gedecen t̄op oynamā. Āde k̄etem̄is... Yavmır yağa, islanasın. E zāten anda óyle b̄ízim oynān zamanımızda güzel (18:00) t̄es̄is te yok.

-Toprak ēr taraf...

--T̄oprak. Öndan s̄ona soyunma odas̄i d̄enge b̄i yer var ōle, āhır ḡib̄i ȳer. Ne banyosu var, ne suvu var. Anda úst̄un başın p̄is, ādi d̄on̄up k̄eles̄in. Úye k̄ēnde babañ bekl̄iy, el̄inde sopa. "Men s̄a k̄etme demed̄im m̄i!". T̄ab̄i sen sopā r̄azısın zaten. Ama "Yāv işte argadaşlar k̄ett̄i, b̄iz de k̄et̄iyik̄ d̄eye çık̄ıp k̄ett̄ik̄.". İşt̄ē "B̄i d̄a k̄edersen̄ óle yaparım, b̄ole yaparım.". B̄i s̄ur̄u babandan da āzar... Ama merağ var. Āftā yene aynı Őeğilde. Maç olcak. E Şim babandan ēz̄in ist̄iys̄in, "Bağ işine!". B̄iz ō zaman k̄oyun başamıs, yavut k̄oyunnarı ḡudēken çapā (19:00) ketes̄in. E Çiy Őimd̄i iş te unutmayım, babann̄eş b̄i kere ālemge ȳovm̄uyeye gettik̄. Tab̄i ān b̄ir̄isi, Āyrabolun yak̄ınında... K̄un̄nerden de Ramazan. İste s̄at ēk̄ige, úşge gadar, işte maç s̄atine b̄ir̄ s̄at k̄ānc̄ı çapa k̄azdik̄. E ondan s̄ona o Şeyden amele başından m̄usāde ist̄edik̄. "B̄iz" dedik̄, "k̄oyun maçı var.". Ded̄iḡ:"B̄izge m̄usāde.". "İȳi!" dedi, "K̄et̄nis". .... babann̄eş çık̄tik̄. E Şim Āyraboluya en az beş alt̄i k̄ul̄omet, bekī d̄a fazla. Āde andan yayan top s̄āsına... Top s̄āsına yalařā b̄ir̄ yavmır aldird̄im? Ő Āyrabolu_Ővasın bayā yerin su bast̄ı. Yolun da b̄ilm̄iȳm̄is. B̄i yaķa (20:00) gedem̄iz, yol p̄ite. B̄i yaķa kedem̄iz yol p̄ite.

---Dere dolu, atlıya....

--Dere b̄uȳuk, aķa. Atlıyamaysın. Ondan s̄ora zor z̄amet yetiştik̄ maçğa. E onda s̄ona b̄ízim k̄om̄şu b̄i k̄oy var, Parmaksıs. B̄ízimn̄eş ĩj bař et̄am̄aydı ama işte maşta b̄iz ōnn̄an ōnemsemed̄ik̄: "B̄iz b̄unn̄an ēp farh̄lı ȳenem̄is, bu severde yeneriz." ded̄ik̄. E Őim k̄aleye saķat b̄i adam keçird̄ik̄. E o adamnar da orta s̄adan b̄i vura t̄opķa, t̄op avalana k̄ele b̄ízim k̄aleye. İste k̄aled̄ekī adam saķat zaten. Ayā çarp̄iḡ, el̄i tutmay. Āde goł! Óyle b̄i... Yāne ē Őim t̄ar̄inde ilḡ devā, (21:00) t̄ar̄inde ilḡ devā b̄ízim k̄oyden ber̄abel̄iḡ k̄urtard̄ı tağım. N̄ası sev̄in̄ed̄i b̄ole! Sañī d̄unyā onn̄an olğan. Topçuluhta óyle b̄i m̄acer̄am̄ız vardı yāni, ama o zaman b̄ízim k̄oy çok yāni iȳi b̄i tağım oluşt̄urgandı. Yāne ō beş alt̄i sene, veyāvut on sene devām ett̄i.

-Forma bile almışsınız işte ābi o d̄uğ̄ün Őeyiyle. Diyon ya!

--Yāv ö zaman para yoğ. Babamızğa zāten öle bî şey desek ĩç yanına soğmay. Bíz işte şey o delıkanlıykēn, ē şım kóylerde öle ādetler vardı. Óle, e şım tışarı kētken kızların dúğún babalarından tóprağ bastı adında bî bāşış parası alınādı. Ó bızden ēvelđi delıkanlā önnān alıp işte (22:00) bî ağşam berāber ēylence yapākenner. İşte yíykenner, içēgenner. E şım ö sēne_erālde bízım góyde pıras fazlaca dúğún oldu erālde. E şım bayā bî para toplandı. Dedíg: "Buğa bıs ayakqabı alayık, forma alayık ta yānı bízım de aşık, yāne işte tóp oynānda bî şeyge benzeyık.". Ālemín tağımlar....

---Tozluğuna kadar vardı de.

--Ēpsıne, tozlūna ğadar var. Bıleklı̄ var, tızlı̄ var. Bízım ayāmızda tá ö ēvelkı meselā, tá ö şeylerden, kara lastıg, yemenlerden...

---Cızlalık mı diyolar ona? Cızlalık mı?

--Cızdelık diye bî marqa lastıkler vardı, onnarna oynaydıq. Ama ö şartlarda yēne çok (23:00) başarılı maştar çıkartı. İyí, yāne Āyrabolda da iyí bî şeyımız oldu. Şım, seyirci bízım çok tutādı. Yānı ö, bízım üstümüzün başımızın öle olğanın kóre. Yāne, yāne özel bî kıtle de bízım bî sērcımız oluşkanı. Ondan sōna bırı artıh otuz yaşını keştí, otuz beşin keştí. .... Sōna bırahtık. Ērkez tústú ekmek peşine. Ne ö ketiş bu ketiş. Te şımdı keldık ellí üç yaşına. Ondan sōna kóyde şım bî kaş táne āyvannēñ oğraşıp oturamız işte. Beş on dekar karpız ekemis. Buydáyıdır şudur budur hayat öle devām ete kardeşım Rıza.

-Eyvallah amca çok teşekkür ederis.

2

SÖYLEYEN: Ayşe Topal (--), 72 yaşında/ Kadriye Topal (---), 84 yaşında

DERLENEN: Anılar, düğünler, çiftçilik

-Şey, teyze önce adını madını söyle bize yaşını.

--Adım Ayşe Topal.

-Kaç yaşındasın?

--Yaşım yetmiş iki.

-Tām Ayşe teyze sen annat öyle naabardın, nēderdin eskiden çocukkene?

---Sóyle. Ēp evlengen zamandan başla sólemeye.

-Başla sen.

--Nabardık_İşte, ballarnēj Kadriye_ingēj dedígi gibi oynaydık meşelikte, koyun kōzu bakādık, türküler söyleydik. Sağ sol derken büyüdük, evlendik tē bunnēj.

-Nası evlendiniz?

---İstemiye istemiye_evlendiler.

--Tē bu istedí, men istemedim işte. Sonunda Allah yazdı ērālde, oldu.

-İyi.

--Çolük çocuk sāibi olduk. E bīr ēkī yaşadık.

---Ondan sonra bırakıp kaçtı de.

--Tabi çocuklar birí evlendi, nişanını. İflāz_ettí, kaçtı gitti bu. Kaştı kettí yāni.

---Tatarca söyle.

--Ondan sōra işte onēkí sene kemedí. (01:00) Ondan sōra keldí. Kēn sōra da işte ēp āsta, ep āsta. İşte onnēj uğraşp oturam işte.

-Kaç tane kedin var senin şimdi. Kedi bakıyon gāliba.

--Şimdí kedí... Saysam yirmí tāne yavrı var.

-Maşallah. Nası bakıyosun o kadar kedilere teyze?

--Beş altı, altı yedí tane de anası var. E o..... baba da var.

-Oh oh oh!

--Ēr kún ěkí, ěkí buçuk kilo süt _alam onnara. Ekmek derken işte öle. Onnarnę uğraşam, napayım? Günā mı sevap ĩm bılmĩm artık.

-Sevap sevap teyze olur mu öyle.

--O ğadar.

-Sonra böyle akşamları çıkıyonuz böyle ne güzel konuşuyonuz komşu komşu.

--Akşamları .....oturamız mında. Gece de ö yerde.

----Mabet çok de.

-Başka teyze şey söyle, ne bileyim okula gittin mi sen?

--Kettim.

-Nāptız, nēttiniz?

--Ben dörtke kadar kettim. Kendim biraz kósteriřliđim. Bĩr dā ketmedim. Āni öğretmen dedi mā (02:00) "İç olmadı arada arada ke, diplomān vereyim" diye. Diploma da alamadım. Aslında nolcahtı şindı zāte ya! Ketmedim yāni.

-----Tekirdāna gittik desē. Tekirdāna gittik, iç okumamız yazmamız yoktu. Girdik bĩr findıkçiya desē.

-Anlat anlat öyle anılarını yā sen teyze. Anlat anlat sen teyze.

-----Çapada kerken Ēvreřęñ Yollānı söylüyedı Āmet, onu da söylesē.

-Anlat anlat o findık şeyini yā teyze.

---Annat annat, berāberdik ö zaman.

--Bız şindı Teķirdāna kettik üç elti. Úçumuz de bĩras kóy aħmā. Ondan sonra kettik bĩr dúkkāñ önüne. Bĩ karı bĩr Antep fıstığı _ala. Bu dedi ki: "Nāsı şey oğlum?" dedi dúkancığa. Dúkancı da ózendı diye bizge (03:00) ehişer üçer tāne fi... şey işte Antep fıstığı verdi. Bu óylece naptı, attı avzına.

---Avuzuna.

-----Kabuđunañ beraber.

--"Be oğlum!" dedim, "bön yiyemayım da.". Dedı: "Nası şey ya bu?" dedı. "Be tiyze!" dedı, "Onu kabuğu var." dedı. İşte ondan sonra dondurmacığa kırdık, dondurma yedik üç iltı. O bā bahtı, men oğa bahtım.

---Dondurmān yedim mēn, kabūn verdim. "E!" dedim, "başkasına koyarsın." dedim. Allām! Çođu şeyler yaptık. Bır de sonra Tekirdān yolda şey bulamaymız, otoboz. uçumuz de çıktık mı yollarđa! Dolaş babam dolaş Tekirdāda. Yok! Rāmetli Bilal ađa rast keldı bizge. Sız napası... "E!" dedik, "Biz otobozun bulamaymız.". "Men sızı kótüreyim." dedı. Gótürdü bızın, otobozđa bindirdı. (04:00) Andan bindik, keldik. Bır de kettim şındı manken var. Manken de bır yelek kıydırgerler şimdı, o yelek mēn oşuma kettı. kaç lira bu yeleğin para, şeyini sorayım, parasını sorayım. O.. "Kaç bu yeleğin parası?" dım. "Men de alcam." diyim. Sorayım ođa, sóylemiy bā. Ó arada kızım vardı, o geldı yanıma. "Napasın ya ana!" dedı. "Mına yeleğin şeyin sorayım ama" dedim, "sóylemiy mā" dedim. "O yeleğin alcam." dedim, "Oşuma kettı." dedim. "Ana!" dedı, "Mānken o, manken." dedı. Ondan sonra öğrendik manken olduğunu.

-*Sonra teyze şey düğünler nası olurdu.*

--Düğünler işte anlattı ya annem!

-*Sen de anlat teyze. Bi de senden dinleyelim.*

--Üç gün, üç gece oladı kına gecesı. Kına gecesinden başlaydı. Salı, Çarşamba, Perşembe ep düğün, üç gün düğün.

---Kudā ketelēdı çocuk taraf kız tarafđa, anda çalıp oynadılar. Andan çala çala davullar gele, çocuğ úyüne ketirēdı. Mından çala çala kız (05:00) úyüne kótürēdı. Oynaya oynaya.... Yemiş atādılā eve, kızların başından meselā. Şimdı bēn bır çocuk istiy. O çocuğu anası bēn başından yemiş ata oynarken. Yāni bellı olsun, yāni bēn kelinim o demek istiy yāni.

-*Kız beğenmezse nōlacak?*

---E?

-*Kız beğenmezse?*

---Öyle yapadık. Evēl kaşlar yakadık bóyle, kara kara. Kaş yakadık.

-*Nası yakardınız kaşı?*

---Bóyle ara b eyik vdı, ble oydk n ..... ubne. Yumaydı anda o. Yıman sonra ble bf opuke de pamu sardk. Byle byle alarımıza ekdk. Yaadk a. Bay turdı o. Turan sra da ykaydk. (06:00) Ondan sonra da ire srdk oa. ire srdk. apara ttmasn mı o alar o zaman! vel moddı o alar, apara alar. B de ayrı okler oldı. apa azamız, ıka ara ara. Ondan son. uv! Bf gzel sslenemz ırda. B de bz nftka sremz. veln nftkalar vardı.

-Neyler vardı?

---Nftka diydiler.

-Nası biey o?

---Byle yzmzge srdk ona. Byle ava cva oldı. Byle yalabk yalabk ava cva oldı. Ondan yapdılar n. ınd iine mm oyalar n. O ava cvn bata byle ezeler tkrp tkrp. Byle tkre tkre iine, eze eze eze eze o ava cva riy. Mosmor riy. Ondan sonra n iine mm atalar, mm. Mumnn de artira artira ya ata, tze ya da ata. artira, artira n. Ola bf topaq. n sonra alasn, byle apalı ayneler vardı. ımd gene vardır ya! O apalnn iine toldurdk o nftkn. ıra ketemiz, (07:00) ızms mesel. Srdk btimzge ınd. Bf de o alar ara ara. Nas bakmasn ocuklar? Crdlar peimzden ama soulamaydılar. Ee .... . ara ara alara  nftkdan, bembeyaz yapdı.  kara alar,  kzler ıka meydang. Ondan sonra e ara ara ınalar yaamıs, balmzn remıs, taramıs. Dgnlerde oyna bakalım oyna.

ara .... tutarım aman.

anadm budunu yolarım aman.

E bf oynamz, bf oynamz. Davullar ala. Sn bf lan vardı, Nedime. nn ok davullar aldk b de ikimıs. ok iyid aramıs.

-Davul mu alıyodunuz?

-Temcit davulun ble aldk. ızların oynatadk. Mesela davul ınd kete, ocuklara alm kete davullar. alasin ımı. Aldk o davulun orta yere. (08:00) Balaydk m gmbrdetmeye, balaydk m trk sylem! E isteyene yere baıp mna atdk ep, mna atdk. ileden ıadılar.

-----Mustafa agam nas kaırmasn seni?

---Bí de Cibide vardı onneḡ, Cibide rāmetli. Çoban Āsanın Cibide uçúmús, uçúmúz. Çöh çalādıḡ. Davul çalādık, çok túrkú sóylıydım men de. Mēḡ sesım çok gúzeldí. Nedıme ālan da çok gúzeltí. Ön da sesí gúzel, kuvetli. Ne túrkúler sóylúydúk, ne şarkılar sóylúydúk.

-Öyle māni hatırlıyon mu teyze, māni?

---Ov. Māniler sóylúydúk.

-Hatırlıyosan böyle bi iki māni söyle. Aklına öyle geliyosa.

---Giderım yolca yolca.

Çiçekler örca morca.

Ƙız mahmur gözün

Soḡucaḡ meni borca.

Māvi yelekli yārim!

Gövsü ilıklı yārim!

Nasıl bensiz durursun

Demir yürekli yārim? (09:00)

Māvi yelek, mor düvme

Şındı girdin gövñüme.

Sen mēn göğñüme gireli

Kan damlar göğñüme.

Yol üstünde yımırta,

Yārim beni unutma.

Unutursan tez unut,

Gözün yaşını kurutma.

Yeşil çimene yattım,
Gelen geçene baktım.
Baktım yâri geliyor,
Emen bîr işmar çahtım.
Çok var ama.

Kara kara...
Cennet yúzú görmesín aramızı bozanlar.

Çok túrkúler ..... çok bileyem ama kelmey... Bilmesen sóyleyemessín te ahlıma ta
kēmíy.

-Olsun olsun.

---Emíryābıñ ānları,

Māvi boya camnarı.

Sal yārim keçileri, (10:00)

Çingirdasıñ çanları.

--Keçi baķadı Mıstafa.

---Keçi baķadı dey. Keçi baķadı o zaman.

-----E sen o mānileri süyledine Mustafa aga senin yanına gelmez mi ya!

---Sarı kavun dilimi,

Uçurdun bülbülümü.

Sarı kavun dildin mi?

Pıçanı sildin mi?

Çoğ büyühten atardın. Nasıl, alabildin mi?

Karpız kestím an gibi

Uzadı uran gibi...

Ba ba dā neler var? Sōlesē sen de.

-----Ben bīlmīm beyā.

-----Sıra kesīn sōylūjge dīye beqlīy īšte.

-*Tamam mı? (11:00) Dā anlatān var mı teyze? Anlatān varsa anlat sen bize.*

---Annatām vardır ama īšte.

-----Senīj kocan ustādı. "ōkūıle azandın paraların, bōyle oldu." dep annat īšte.

---Èvel arman dōgemīs, ayvān bahmā ketemīs. ızımız. ıra, bayā ıra ketemīz. Āyvān baamīs. Andan kelemīz ūyge, ayvānlān baylaymīs. Bī ūeyler yapamīs. Saman taıymīs. Odun kesemīs baltanē. Odun kesemīs, emeye ketemīs. .... su alīp ketīremīs. Bulur aynatādı, èvel bulurnān aynatādīlar. Buydāydān bulur aynatādı. Ondan sōra ōn serēdī armana, urutādı. uruan sonra dūvete dōvesīn ō. Dūbek ola, bōyle dūbek. Ta dūbek, bōyle bī de tokmalar ola, tokma. Ovun (12:00) oyasın ō, yıaysı gūzel o buydāyīn. Yıaysın, oyası o toma ūeyīn īine, dūbekīn. Balaysın tokmak vurmā. Eı ıı bī o yata, bī ōbūr taraftan ōn iyce, kavuzları ıa o buydāyīn. Kavuzları ıa tertemīz. Ondan sora ıarasın ōn dūbekten. Bī de urutasın, savurasın. O kavuzlar kete. Kavuzlar ketken sonra o adar gūzel ala. Yıaysın ō, gene urutasın. urudutan sonra, èvel sızde vardı ēp sız de eēdī. ayada eēdī ōn bōle altını ıarıp. Bulur ekemīs sızge ketīp, babānanner, o art babānennē zamānında. Muadis abla, Asan aa rāmetlī, anda bulur ekēdī. Bulur ekken sonra e ondan pilav yapamīs. Ondan tek bī de gōce dīyler, gōce...

-*Gōce?*

---Ō aynatmadan oyasın dūbekke. uru buydāyīn yıaysın, oyasın, dōgesīn. Ōn (13:00) da aynı savurasın, yıaysın, urutasın. Ondan da ayūre ola, āūrū āūre var ya! Ayūre ayı var, bīlesīn īm āūre ayı? Ondan da āūre yapalar. Bī de lapa yapalar. Sūte, gōceden de lapa yapalar. ekesīn ōn, lapa yapasın yemeye yāni.

-*Āūreyi ne zamanlrda yapardınız teyze?*

---Gōcēn mī?

-Yok yok. Aşüre.

---Aşüre ayı olcağ. Bı şeyden soñra, qurbanan soñrām ola aşüre ayı? Aşüre ayından soñra qurban ayı ola, ö zaman aşürēn yapasın. Dağıtasın ōn .... Sevābı var yāni. Gócesın qoyasın, quru üzüm qoyasın, incir qoyasın, baqla qoyasın, fasılye atasın, novut atasın, doquz túrlú şey qoyasın ōn içine. Şekerı mekerı doquz túrlú ola. Qomşularğa tas tas tas kaç qomşuğa vercesen dağıtasın. Bı de loqma yapasın, (14:00) katlama yāni. Katlamān da qoyasın bış, eķı, úçer tāne, dağıtasın qomşularğa. Sevābı yāni. Ondan soñra...

--Aşüre de pıttı dıyım.

---Aşüre pıttı. Ondan soñra Qurban Bayramı kele. Qurbanda da qurbanı kesēdiler ēvel, kesēdiler analarımıs. Şındı öyle yapmaylar. Şın dolapka qoyalar bış dolap. Kendıleri aşay. Bızın ananlar öyle yapmaydı. Rāmetlı anamnar qurban kesēdı. Eķıye bólēdiler qurbanın. Yarısın dağıtādılar, yarısın da bışazın qoyādılar ōñ bış .... Şey. Pıřırēler. Bayram kúnú kım kērse ....nēñ ne Allā verdıyse ekmekçıkñēñ. Bış de ālqa yapādılar ēvel, bóle bóle ālqa yapādılar analarımız. Gúzel...

-Erkes aşıyodu onları güzelce.

-Erkez aşaydı onān o qurban etinnēñ, beraber aşaydılar. Erkez (15:00) kısmın aqrabāsın güzel dolaşadı, getēdı. Öyle yapādılar. Şındı, şındı öyle yapmayler. Şındı qurban etin senesıne qadar bulunduralar Allāğ kabul etsın.

-----Senesıne qada tura qurban etlerı şındı.

---Tura tura, tura.

----E dondurucularğa qoyasın işte.

---Tútún eķēdıq ēvel.

-Burada tütün nereye...

---Şındı ēvel tütún vardı. Şındı tütúnün tümün bóle keseçıkler yapādılar. Goyādılar ōñ içine, ıslatıp ıslatıp bırağādılar. Önnar ōñ içinde çımlenēdı, bembeyaz çımlene. Şımlengen sōna bohluklarğa, bóyle qoca bohlukka bóyle yol yol, yol yol şey yapādılar önnān ekmek için. Qúbre tókúydúler, qúbre yapādılar. Ondan sona ö şeylerın açādılar. (16:00) Rāmetlı babam çinden alıp alıp o şeylerın, tütún tōmnān, bóyle pppuu pppuu yapadı. Eķēdı o şeylerge boydan boya, ö şeylerge eķēdı. Andan sonā onnar çıkalar anda.

Çıkkān sona bayāçīk̄ ò. Ondan sona tarlā ēkeler òn. Bóle karīk̄ şekilde karıp karıp, karıp karıp ēkesin onu. Óyle zor ola ki o tūtuncúluk̄. Ekesin. Ekken sonna bùyúyo. Sulaysın, kazasın, ...esin bùyúyo. Ondan sona başlaysın òn yaprahlān tōplamağa. Alttan başlaysın. Bu boy ola onnar. Āngısı sarāsa onu alasin. Āngısı sararsa òn alasin. Ēkesin bīr tarlā tōm. Çok ēkedih̄, bīr tarla tūtún. Óyle toplaysın çoh bīr zaman. Toplaysın òn. Getiresin úyge. Bóle bóle şışler olādı. Tizēdik̄ onnān o şışlerge tizēdik̄. Ó şışin ucu da delik̄. Munda da sícim keçirēdik̄, sícim. Bu sícimden bóyle ketesin, koskocaman ola o sícim bóyle. (17:00) Bīr de òğa bóle çardağ yapalar. Çardağ yapқан sona ò_suruğlarğa baylāylār ò tūtunnēn, bóyle koyalar ò çardağın ústüne, sarkıtar. Ó tūtúnleri anda guruy. Kuruğan sōna, kuruğan sōna alasin, top top top top asasin tōpelerge. Kıšta, kış kēn sona onnān andan alasin, yēniden demet yapasin. Ne_ħadar zor ki...

-Zāmetli işler.

---Bóyle bóyle, bóyle bóyle demet yapasin. Koyüp koyüp demet yapasin. Paşlān da, bóyle aynı misir dīm ya, òn ústünde sapından bóyle başlāna da inçeçik̄ koparāsın. .... bóyle sarasin òn başını dağılmasın diye, dağılmasın diye. Ondan sōna úķūmetten şey kele òğa, sargı. Kele sargı úķūmetten.

-Üküümetten sargı?

---Tabī. Satın ala, úķūmet ala ò tūtúnlerin. Baş(ħa)sına satamaysın. Çok cezāsı var. Tabī. Ondan sōna úķūmetin dağa yoláy. Yolláy bóle bu... İşte bóyle sargı yolluy. Yıpler de, (18:00) pü taraflānda yıpler var. Koyasin òñ içine o şeylēn ēpsin, defnediysin bóyle. Kaldırasın ò şeylerin, bóle şeyler var. Bīr sarasin, baylasın. O kadar denk olur, bittí. Onnān sōna úķūmet ala. Sōna bu, e tūtúnün çekmē şey vardı. Avān, avān dıydiler. Doğraylar bóyle, kóyde. kóyde doğrān var ama ne_ħadar yasağ bilesin im? Ó kadar yasağ, yasağ. Rāmetlí babam bızın ēpimizin kovalaydı. Bīr Kadir ağa vardı mında, Kadir Ağa. Ovuj vādı óyle, o kıyādı o. Nāsı kıyādı bóyle. Bizge iç kóstermıydiler çıkıp tışāda sóyliyecek te başkın yapıcaklar diye. Kıyādı, kıyādı, kıyādı onnān bóyle. Kēten elvası gıbí bóyle paket paket, paket paket. Yarım kúlo, bīr kúlo paketliler. Rāmetlí babam satādı kaçak̄. Dere tōpe bóyle çatağlardan, dere tōpe kete, yağalamasıñnar. E yağala .... (19:00) Ala babam, kete. Demirli... bēn anam Demirliđendí. Anām Demiriden alğan babam, rāmetlí. Anda ketúp satādı, tūtún satādı. Kaçağta satādı.

ókūmet ala ama bírān da kendísine k̄açak sata. Èvel bóle cıgara çok içmíydiler, ēp kendileri sarādılar şeyden, tútünden. Çoğ tútún ek̄ilēdí èvel k̄oyde, tútún ek̄ile.

-Artık yok tütin tabii.

--O tútún de çoğ cerilelí işti, cerilelí. Ēr ceriri çehtík babamızın úyünde ha. K̄ocā k̄ēn sonra da k̄ocadan da sopa yedik̄. Bu ya, bu ya, bu var ya bu! Benim bu k̄ósekam var ya. Nē ....dí, nē ....dí. Nē sopalar attı mā. Ō, neler yapmadı ó mā.

-----K̄arannık olcak, men ketip fasilyān tóplayım. (20:00)

---Çekēm şimdí bunnān bu?

-Yeter mi, kapatayım mı teyze?

---İstēsen k̄apat. Dā da vardır dā...

-----Aççılığ dinnensín, gene annadır.

-Dinlen accık, yarın da geliris. Dinlen sen acık teyze. Tamam.

3

SÖYLEYEN: Feriye Çınar (--), 74 yaşında

DERLENEN: Anılar, düğünler

-Önce adını soyadını söyle teyze.

--Feriye Yalç... Çınar.

-Kaç yaşındasın Feriye teyze?

--Yetmiş dört yaşındam.

-Şimdi annat Feriye teyze işte ne var, ne yok.

--Üş tane balam var. Kocam öldü.

-Allah rahmet eylesin.

--Ānem dağıldı. Këndim kızanlān yanında gezem, ballān yanında gezem. Yazda kóyde oturam, kıšta balların yanına ketem. İşte āne dağılıklığı zor. Te bele komşulara iç kıyamayım. Önce çok zāmet çektim. Sona yēmē ekmek yetiştirdik, kocamız öldü. Ānemiz dağıldı. E öyle işte. Orağlar piştik, ayaklāmızın neydi onar, bürülgenler yırtadı. Çorağ yohtu önce. Çapa kazarken ö bürülgenler ayaklāmızı yırtadı. Āyvan başı çekedik, ayvanla ayaklāmızga basadı. Kanaydı ayaklāmıs. Ağlaydık ama babalarımızga söylüyemaydık ayaklāmıs kanaydı diye. Babalar fenādı önce. Bakırādılar bizge çok.

-Sonra başka neler yapıyodunuz?

--Sōna işte ārman dógedik, (01:00) koyun bakadık, kōzu bakadık. Kōzulān güzel bakmassak ağam sopa atardı, bızım arđamızdan urardı bizge. Bır işi, bır inek koştuk. Óküz koştuk. Sona motār aldık. Sona işte böyle kaldık bır çāre.

-Tarlaları sabanla mı sürüyodunuz?

--Sabannēn. Bır inek bır işe koşadık. Bele yokuş aşāđı eşek keldi mi inek onun üstüne tüşçek gibi korđadık. Tüşmez ālbuki ama öle kelēdi. Çok zāmet çektik. E başın çıkaradı eşek boyunduruğtan. E ö buynuzu yok ayvanın. Nābıçen? Çıktı mı boyundúđtan bır tarafı kanardı ineğin. Başına bır tarafta ineğin kafası çıkadı. E işte öyle zāmetli büyüttük. Eşek arabasınā büyüttük ballarımızın. Semerlēđ, eşekleğ ketedik kırga. Semerín yērgē koyduyen ballarımızın semerín altına yatırādık gólgeye. Kūneşte

yanmasın diye. Sona kendí semerín eşekke koyādık. Yerine de ballarımızın eşekke koyup (02:00) úyge ketírēdık. Kırdá yatādıh. Ballarımızın bēzlerin suynēñ dūrulap dūrulap serēdık doqurcun ústúne. Sona bōle qoca qoca kırkayaqlar olādı. Balların ısıricaql diye, sade bōle qozlúydúq kemesín diye. Aqaqlarğa çatınēñ salıncaql qurādık. Ama uzaql ketmíydık ballarğa yılan kemesín diye. Sāde óle bele dolanādık. Óle zāmetlí búyúttúq. Sona işte o balların qímísí búyúdüler, qímísí qocā kettí, ... qarı aldı. Aqlay da óldú. İşte bōle ben de mında oturam. Bu qışta da balların yanına ketem. Ama ...

-Tekirdağa mı?

--Tekirdāna. Mēn şerefin anasım. Bu bılmes amma. Bilesín ím ōn anasım mēn. Şindi dúgún yapqās qocukqa, Erēnge. Arqadan nışan yapqās qıs torunumusğa.

-Maşalā.

--Nişanı var ōn da. (03:00) Yúzüq tahtılar ya! İşte bíz qoql zāmet qektík. Şindikiler qoql rāt. Şindi o rātlar ya, o rāttan onar qocalarınēñ ēp qavğa yapalar, boşanalar. Mēn de kıızım var boşandı bíf tane, on úş sene ola. E āni mēn de başımda, ālemge māna bulup sóylemīm de. Yāni önce dā mutlu. Ğece ekmeq yapādık. Ğece ekmeq yoğuranda saba ekmeq atādık fırınğa. Fırından ekmeq qıqar diye tarlā keterdık. Aqlşam kelēdık, ayvanlāmis qapı ógünde bízim beqlēp oturādılar. Úyde insān yoql um baqıcaql āyvannā! Qomşular dağıla, saba olaydı. Baqlamasalar āyvannar ō yerde oturādılar qapıda. Bíz de qeldien inek savādık. Ğece qúbe urādık. İşte inek savādık. Ballarımızın gece yıqaydıq, tenekelerge koyādık sulān. Mēn qaynanam qoql huysusqadı bífās. "Mīna qarpınırsımsın." diydi, ballān yıqān sulān tışarı attırmaydı bízge. (04:00) Tenekelerge koyādık. Ğltım vādı, balası yoql edí. Ğltım tabi dā rāttı. Mēn úş tene balam vādı. Fakirliknēñ qoql zāmet qektík. Allah sōna ērşeyí verdí ama adam óldú, iş píttí. Óyle işte. Qoql zahmet qehti balam, qoh qoh.

-Neler ektiniz, neler biqtiniz teyze?

--Buydáy ekēdık, kuş otu, qapulca, yılaf... Şey ekēdık, kúndendí. Mísír ekēdık. Mísírlēñ başta saplān kēsēdık. Sona qoqanlā ayıqlaydıq. Sona qoqanlādan onnā sóyup, qurutup sona da bóyle qoyup taql taql taql taqtān úsünde demírnēñ ufalaydıq onnā. Óyle olādı. Sona o mísírlēn ústúne fēnērlē yaqlp bóyle sıralaydıq. Kıızlar da bóyle bíf sıra oturādılar. Túrqu sóylúydüler. Yoldan da delıqanlılar keqēdí kıızlarğa. Sona analāmıza bífēr baqlır qabaql píşíredık. (05:00) Tava tava qabaqlar qoyulādılar. Qoql gúzeldí önce.

-Oqlanlar laf atıyo muydu geqerken?

--A sıkı mı atsinlar? Babalar napa adamı? Laf atamaydılar da elehtirík çaķādılar. İşte Kādriye yenge ğibi ayne, ayne tutādılar. E fēner aydinnānda kım kımge, kızin çocuk istēse ta anda çocuk bīr sīgarā yaķarsa o işillā. A baķ Ayşeye Fatmēn istēn bala varken anda. Óyle denēdí. Şındıkı ğibi dīl óyle. Ónce ólēdí. Sēn şey .... Kādriye yenge. Óyle işte fakir...

-Düğün, bayram nası olurdu teyze, düğünler nası yapılırdı?

--Şındı bizde düğünner Çarşamba kúnú başılaydı. Çarşamba... Salı kúnú başılaydı. Başıta bize noķut kavurādılar. Noķutun bóyle çeķip kāve yapādılar. Bútún düğünge kēn insanlarĝa kāve verēdiler.

-Nohuttan kāve?

--Noķut kāvesi verēdiler. Ėki gece düğün olādı önce. (06:00) Bīr gece kına gecesı, bīr gece de işte saba alay olcaķ, düğün. Bīr beyĝirın ústüne bīr çocukun bındirēdiler, kólāna da bı mendil baĝlaydılar. Ó bala ērkezın ĝapısına yārin aħşama işte Āmet, Mēmet kımse ōn ūne kāve içmeye çārıları. Sōna kave içmeye ça... İşte sona ó gecesı düğün olādı. Sona bole saçuı yapādı. Hamır pışırēdik, loķma, loķma. Sōna bīr de kırmızı saĝan koyādıla sínin içine, saçuıvlān koyādıla. Bīr de kırmızı ĝirep örtēdile ústüne. Ğumbúr ĝumbúr davullar kelēdí onnā çala çala. Bīr de balān başına verēdiler ōn. Őn, davulun çaldıra çaldıra düvün úyüne kótürēdiler. Sona ó düvün sāyibi de ó sínı ketirgen balā beş, beş kıruş, on kıruş nēse baħşış verēdí. Sona işte kelınlerge asķı asādıla elinde varsa. Bóle şındıkı ğibi kırmızı kırdele yok. (07:00) Ėki bucuķ lırān bóle, yavut ta bīr lırān bīr şıllak kāt içine baĝlaydılar. Yıpnēn sarādılar bīr de çēngelli ğigne koyādılar. Çelinge el óptürgen beyle ōnüne asādılā. Şındıkı ğibi altın dīl, óyle para asādılar. E işte ólēydi. kaynana el óptürüp işte artık .... pasma mı ascaķ ĝarıp? Ė yok, fakirlik. Yēngelerge ēķişer metre pasmanēn bīrer kıtu şeker vērler. Ayşe ğibi pikeli yaķķanda mum ĝezer ortada. Ėrkez ōn içine para atar. Ónce düğünner çok ĝúzeldi, şındı yok bı şey. Ónce düğünnerde aķaylar kıreş tutādılar. Bīr kōzu koyākenler şey. Kım kımı yenēse, babam çok anatādı rāmetli.

---Ne ĝüzel bak!

--Tabı, bīr kōzu koyākenner. Kım kımı yenerse o kōzu baħşış olāken. Sōna bīr kıtır vardı bizim kıyde, Bóru Āmetin kıtırı, ... Bóru Āmet... Bīr kıtır vādı bizim kıyde, yedi kışı (08:00) bingennē bīr kún o kıtırĝa. Babam da bingen ústüne, kıart bīr kıtır. Ön

ķim ketir(gen), Āmet Aġa ketirgen erāde o kart katırın marı! İŖte ōyle iŖler yapādılar. E Ŗaka ōsuġ, kŭlŭŖ ōsuġ dıyerekten. İŖte ōyle eŖek koŖādık. Bır inek, bır eŖek koŖtuġ. Ėķi tene ōkŭz koŖtuġ.

---"Manda arabasınēġ gelin alādılar." de.

--Manda arabası... Mēn mandaya yetiŖmedim māre! Nacıdeye. Bele ama arabalān kenāna zillı Ŗey koŷādılā, bŷyle zevleler koŷādılar. Araba keterken ıngırı ıngırı ōtēdı, kelın arabası olġanı bellı olādı. Ėŷlelik koŷādılar. Kırmızı ġalı, ilim ōrtēdiler. Arķası ōnŭ kapalı arabān. Ėimse kŷormesın elinin. Ōyle iŖler yapādılar. Ŗımdıķı ġıbı ōle ırıplaġ gezme yoktu, oġ ġŭnāhtı. Ėŭnātı, oġ ġŭnāhtı. Ŗındı Allā māfaza, nāsı iŖte kŷŷlŷler ķasabalılān keŖtik. Vāllā keŖtik.

---Ŗımdı kapalıının da kızı aık.

--Ėpsı aynı be kızım, ēpsı. Ānı ēpimizinkileri (09:00) ġeze. Māna bulmayın dā ōyle. Ŗındı ōyle oldu. Ōnce oġ oġ ġŷzeldi ōnce. Bizim ķaynatalāmız bıras tıtıstı. Bŷnuġ ķaynatası da ōlēdı. Bıs ķapıdan baķamaydık. Kŷrkādıġ ķaynatalāmızdan oġ. Tıtıstiler. Sŷna iŖte ballar bŷyŷdŷ, ballar bŷyŷġen sona dŷġŷnge ketēdik. Dŷġŷnge ketkende akaylar bizġe kızıdılar. Ānı kızlar yetiŖti ya artık. Bır delıķanlı ķerse arķadan o bala ne kele? Nāpmā kele? A be yol keer ama. BaŖķa zaman kēmıy, Ŗımdıķı nāpmā kele. Kızların yŷzŷnden de bayā ektik. Pıttiler artık ama.

---Biz de pıttık de.

--Ŗımdı torunnāda sıra. Vāllā ōyle.

---Bırın de alıp kettiler.

--Mēġ bır tānāsın ķaırdılar. Bır tānāsın kendimiz vērdik, bır tānāsın de alıp ķaŖtılar. İŖte ōyle. Ŗımdı torunnar baŖladı evlenmeye. İŖte. Adam ōldŷ, iŖ pıtı zāten.

---"Ėaranık." de, amur olādı yollar. (10:00)

--oġ, bēyle oġ ķaranıķtı. Ŗındı bizim Sāniye yēngemiz vādı rāmetli, bı yērde. Ōn da altı tane balası vardı. Ėpimizde bēŖer altıŖar tānē zāten bala bolluġu. Ŗımdı beyle bır ķazıķın ŷstŷne bele bır tava urādı Sāniye_ēngēġ balları, ŷstŷne de kŷl tŷkēdiler. ŷstŷne de bıraz ġaz. Bı yakādılar ŷn, Ŗamdan. Biz de onnān arķasından tŷŖe māleye ķetēdik. TaŖ diye basādıġ, Ŗoġ diye amır iine ķirēdi ayahlarımız. E, ne ilēken be vāllayı, ne

çilēken. Yine de birī sırtımızğa alādı, birin elimizge tutādı balları. Māleye kētēdik gene. Mālede de lāna turşuları koyādılar, kómeç kómēdiler, mısır patlatādılar.

---"Gömeç ne demek?" meselā, sor.

--Kómeç... Kómeç te hamış yovurup Kadır_yenge annattı ya! Öyle kómeç koyādılar işte. E öyle çok oturduyen söfra koyādılar. Akaylarğa da kāve yóktü şimdiki gibi. Akaylar da apaylar gibi bir_úyde oturādı. (11:00) Bir úyde de apaylar oturādılar. Öyle dā güzel olādı. Çeten ēlvası yapıladı. Óylēdi işte.

-Ramazan bayramlarının... Şey daha doğrusu şey, savurda mavurda falan neler yaparsınız teyze, ramazanlar nasıl geçirdi?

--Savur zamānı píte, píte pişirēdik, kıymalı píte. Şindi gece, her gece bız, píte pişirdi Tatarlar. Şindi kāvaltığa biñdik. Aħşam yatarken amur tutādik. Hamuru yoğurādik. Sona yiyecek kalkādik işte, kıymalı píte pişirēdik. Yanına şindiği gibi kolalar, şeler yok. Ya ayran yapādik. Eriķ varsa yanına koşaf kaynatādik. İşte öyle yenēdi ama ēr gece píte pişēdi. Boşta yapādik. .... olādı. Yumşaçıķ olādı. Ama şimdi böyle kúbú úradı analarımız. Mandalar var o zaman. Mēñ babām úyünde vardı. Mında keldien olmadı ama. Şimdi böyle bir tas manda yağı çok olur. (12:00) Bēyle gözleme açādı anamlar. Boyle gözlemēñ eçine bol ekşimik koyādılar, tēre yağınneñ yağlaydılar, saçtan indirdien. Tēl tēl tókúlēdi. E şindi yok onnā. Zaten şindi tēre yā dadı yok. Satın alasin ama dadı yok. Sona işte dūğünner bayramnar olādı. Takıya kiredik. Sonna tērlıklar çıhtı, kāt tērlıklar. Púşkúllú púşkúllú. Suvğa bastıyen o tērlikiñ altı çıka kētēdi. Mıķava kādındañ olğan tērlik nōlcaķ, olēdi. Analarımız pasmadan entāri tıķēdi pişgē. Eh onnān bele gece yatarken başımızñ altına koyūp yatādik. Ólēdi. Ābe ērkēzde var ama rāmetli babam bir çuval, on ēķi kişidik bız, kalabalıhtıķ. Yēngēm beş, altı tánā balası var, e bız var beş altı kişi. Babam bir çuval lastik kētiredi, kara lāstikler onnar. Nası koķuya ama. Allām yara.... o lāstikler koķulu moķulu nānlāp (13:00) yastıklāmızın altına. Alādılar Kadır şey. Yazın da kırğa kētēdik, oraķ piçmeye. Mında kadar yapaħ órme çorap, şimdiki gibi satın çorap yok. Bir de sepili çarıh kıyēdik ayamızğa bēyāz bēyāz. Tābi. Çoraplāmız, şey şalvarlāmızın paçalāndan da sokādik, bēyāz sepili çarık. Bir de bēyāz baş bēz bağlaydik. Bō kadar da işleme koyādı bóle arķasına. Oraħ piçmeye kētēdik.

---Núftúka sūrēdik de.

--Níftíke sūrēdík, níftíke. Aynelēmís k̄aybeldien k̄av̄ga yapādík "Sèn aldın, mèn aldım.". Ő neler yapādık! Óyle işte.

-*Sonra balalara teyze şey diktin mi hiç sen de?*

--Ő tıktım mèn. Makinam da vardı, elde de tıkēdım. Kendi ballarıma da tıkēdım. Şındıkı ğíbı bóyle āzır bı şey yoktu kı. ....metere bı şey alādın, ēnden nāsı k̄ese óyle k̄ese, pıçe, tíke k̄ıdırēdın ballarını. A bız bóyle búyúduk. Bızım de alabalıhtık bır sūrú. (14:00) Vallā billā. Óylēdí işte. Bır şalvar asaydık, pí táná alamaydık ölüm, bır táná oladı şalvarlar. Bır tēn de olursa ōn da saklıga k̄ullanılādı. Yēce yıkap k̄urutulādı. Bır tēne bulunsun bır yērgē k̄etkēnde dıydıler. Şımdı ēr yēr çıysı tolu. Ónce ólēdí. Ónce ólēdí.

---Şımdı para .... ora yapmaysın, çapa yapmaysın. Çıkar çıkar .... nē bı şey?

--Ónce aylarca çapa k̄azādık, aylarca ora pıçēdık, aylarca ārman dógēdık. Şımdı bı şeyın dadı k̄almadı. Ēpsın dadı píttı, yok. Ónce ēkmek atādık fırınġa ēkmek mıs ğíbı k̄okuyo, k̄oıuydu. Sōnna ō ēkmēkín çıkardıyen vay k̄omşuga k̄okugandır diye parça parça k̄omşularġa ēkmek daġıtılādı. (15:00) Şındı k̄oku da yok, verme de. Óyle. Bu bızım mālede dā var da başka yerlerde píttı. Óyle oladı.

---"Keçi savdum." de.

--Keçi savdum, inēk savdum, manda savdum, k̄oyün savdum. Ēpsın savup baqtım. Inēk savdum. E?

---"Inēkler tekme atādı." de.

--Inēk tekme atādı. Ayaqlāmıs simsiyāh çúrúydú. Bakıçıkın sūtú tókülēdí. Şındıkı ğíbı maına yok ēdí.

-*Sütleri nābıyodunuz teyze?*

--Sütlerin ónce, ēkí k̄ulú sūt çıkādı inēkte. Yōrt yapādım. Olmān insan varsa bır k̄omşuna vērsın. Yāvüta ēkí uç k̄un bır yēre toplāp bır parça pēynır mayalāsın. Şındıkı ğíbı sūtçú yoktu, buzdolapları yoktu. Yēmēmız artarsa suv içine k̄oyüp bırākādık, ēkşimesın diye. Ama yōrtun aşam mayala, sabā kadar sırke ğíbı olādı. (16:00) Dölap yok. Şındı ēr şey rāt. Óyle. Sütlerimiz ō k̄adaı olādı. Şındıkı ğíbı bollu yoktu. Bır parça sırke, bır parça şeker, bıfaz da suv içine... Sırkelı şērbet, yıydık kırdā. Ēkmēmızı içine doġraydık, óyle yıydık. Şındı óyle şey sóylesen būnna k̄ızar, k̄ülerler adamġa. Sarımsanēn ēkmek, sarımsa turşusunnēn. K̄adır _ yēnge ğíbı alapnēn, armutēn

ekmeg yersin. Olmān sōnna nāpçaŋ. Óyle. Çoĥ zāmet çekildi önce, ūindikiler çoĥ rāt. .... yere bir kere eūekin. ūindi rāmetli ħaynanamnēŋ Sinek Dereden fasilye toplap kelemis, ūerefurħa ħaynanām ħucānda. Tam ūimdi bō bayırdan çekildik. ūimdi bi yaħa ħelemis. Ó .... bayırdan ūimdi óyle tūzlendi. Eūekin bir tenesin ħafası ħıħtı. Bir tarafi ħıħtı, bir tarafta ħaldi. ħaynanām ħucānda bala. (17:00) Ó eūekin çeke çeke ārman iūine çektiħ te eūekin óteħin de ħafasın soĥtum. Óyle būyúttúħ biz ballarımızın. ħúndendilerin bōyle elde ħesēdik, ħesēdik. Sōna .... tepesine ħoyādık. Verēdiħ ħazıkın. Ó ħitín altına tōħúlēdi ħúndendiler.

---Feriye_enge!

--Eh!

---Cemān oynaniya mıdı önceden? Gelinle dāmat yapıyomuūlar. Bizim orda çoĥ oynuyodular.

--Nāsı?

---Būle geziyomuūlar buydáyı toplayıp, bereketmiū.

--Ā! Bizde de vardı ó cemāllar. Cemāllar tabi. Cemāl ħıħādılar. Ama eħisi birbirinin ħarūılaūtısa ónna çoĥ ħavħa yapādılar.

---Óldúruyomuūlar da birbirlerini baksana.

--Ónce varkēn.

---Cemal ama o çoĥ būyúħ bir cemaldi o. Ē ó ūeyler falan vardı ó zaman, ... Ómerin Yaūarları falan. Doĥtōrlar, mēmurlar bilmem neler olüp ħıħtılar ónna. Çoĥ ħalabalıħtı.

--ūindi bizde önce ārman dōvgende bele davulcular ħelēdi. ūim ħingener. Siz yetiūtiniz im bilmiyim. (18:00) Davulcular ħelēdi bizge, ħingener. Aħūamústú bele ħınaz zamānı būyđay savurcaħta ērkezin ārmanlā ħēr. Baūlalar berēketli ósuŋ āva dayı dēp tūrħüler sóylemeye. Sen baħūıū vērse o baħūıū vēr. Ço_ħúzel olādi. İstēn āva ħaldırıp oynaydı. Baħūıūın ala ħetēdiler.

---Ayı oynadılādi.

--Ayı oynatādılar.

-Ayı oynatıyolar mıydı?

--Oynatādılar. Nè! k̄aynanalar k̄ızların k̄ettire, yat̄kanın k̄osterēdī ò ayılar. Tavuğ yalahlarından suv içirēdiler. Yāne tavuklarğa hastalık k̄emesiñ diye. Hanı òle şeyler olādı önce, şindi yok artık. Pitti.

---Ama ò k̄oca k̄arılar şeyleri iyi k̄elēdī, bahma sen. Şimdi ēp doktorga k̄oşalar ama o k̄oca k̄arı ilaşları falan iyi k̄elēdī çoğ hastalıklarğa.

-Ne ilaçlar vardı eskiden öyle teyze, hatırlıyon mu?

--Vallāyı sıtma tutādı, bī aspīrīn bulup içilmīydī. A bu çok k̄āsta a k̄ız, nōlğan? Bunū sıtma tut̄ka. (19:00) Nè sıtması tōta? K̄arnı avuttürğan, olgen. Nōla? K̄arın avrusu. Ālbiki āpāsitten mī öldü? K̄im b.... Neden öldü insānçıklar?

---Bōyle şey vardı. K̄arbarçih çikādı ayağlarımızğa çoğ, k̄abarcih çikādı.

--K̄adriy yēnge! Yalnıyağ gezēdik. Bū yerler dōğēdī ayklāmızın, ònūçten k̄abarçī çikādı.

---Az ağlamaydık, o k̄abarçıkların ağrısına dayanamaydık.

--K̄ara k̄ara k̄abarçılar çika ēp ayaklāmızın altına ama yalnıyağ gezemiz. Ayağkap nerde ò zamān?

-İlaç diye böyle bişeyler sürer miydiniz teyze?

--Yoh kızanım, nerden bulcañ? Bī k̄arampēt dēñ bēyle bī bēyās kutunēñ k̄rampēt olādı. Ōñ da alğan alādı. Almān òn da almaydı. Ōyleydī. Ō ĩnenēñ delēdik. Ō ĩne az mı ....dırdı o yaraları marū. Az mıydı ērālde?

---Uyuz olādik.Uyuz, uyuzlar.

--Bī de uyuz vardı. E bēle parmaklarımızın araları uyuz olādı. Kaşıydık önnān. Bī ilāç vādı. Çok k̄okuydu ilāş ta. İşte uyuz ilacı sīnēdī analarımıs. Bītmiz vardı, bītlīdik. Bītlenēdik. Sōna analarımız ğaznēñ başımızın yıkaydı bītler tókūlsūñ diye. O bīt tókēdī ğas, tókēdī bītler. (20:00)

---Pire vardı dē. Pire, pire...

--Pire, pire ēp... Dā şindi vardır yenī. Bīzlerde yok ama olğan yērde vardır, āyvan olğan yērde olabılır. Ō k̄odar işte bō.

-Hiç öyle yılan sokması falan oldu mu?

--Olmadı. Yılan sokmadı, ğecel y n k rda yatkanda eŐeklern n fıyık fıyık, fıyık fıy h yapm  başladı mı eşek, uyan dı adamlar ğece, aŐaylar. N  fikrıdaı d ye. B le k rtlar kel d  ğece eŐeklerge d ye. EŐeh fıkrıdad m   ğecesi   aşay yuŐlamaydı. K rt var m nda, eŐehke k rt kel cek d ye yuŐlamaydılar. B z m S nek D rede  oŐ vardı.

---EŐekin  oŐ Şey ol dı, k rtka. eŐeklerge  ok sald r dı k rtlar.

--B z m bu S nek D rede  ok var.

---  eŐekin k l n k tırdap yemesi  ok  Őuna keteyken k rtuŐ. K l n yemesi  ok  Őuna keteyken, k tırdap y yken.

-- yle, b z m bu s nekli d reye k ttik  m ille kel d  anda. Şey r metli yuŐlamaydı. (21:00) Fıyık fıyık, fıyık fıy h yaptı mı eşek anna k  demek anda k rt var.  yle.  yle işte o kad  bilemiz be  lum.

-*Tamam teyze,  ok teŐekk r ederiz.*

SÖYLEYEN: Mihriye Uğur (--), 77 yaşında

DERLENEN: Anılar, baba anısı, hidrelez

-*Buyur teyze.*

--Yetbış yedí yaşındām.

-*Miriye Uğur. Buyur teyze.*

--Dā ne annatayım?

---Sen sör ona, soru sor.

-*Sonra şey, Miiriye teyza küçükken nābiyodunuz, nēdiyodunuz?*

--Küçükene bóle şındığı ğíbí gezdirmiydiler balların.

-*Tatarca, Tatarca konuş teyze.*

--Kız evlatların bele gezdirmiydiler. Şındı gezeler çırıl çıplak. Oğlan olğan úyge kız ketmiydi, yollamaydılar. Meselā mēn ağam vādı, mā arkadaşlarım kelemaydı. Men de oğlan úyge, babam anam yollamaydı. Bóyle oğul olmān yerge toplaşadık. Şındı óle şey yok. Ayıp mayıp kalktı ēpsí oğlum.

-*Öyle topladıktan sonra nābiyodunuz arkadaşlarınla teyze?*

--Annatādıh, oya yapıladı o zaman, dantel yapıladı. Şındı óle şeler yok. Çorap órülēdí.

-*Nası öriyodunuz onları teyze? (01:00)*

--Beş táná şışleñ óriyoduk. Şındı óyle şe_yok. Şındı ēr bí, gençler haldur huldur gezeler. Büyüklärin tanımaylar, büyüklar de küçüklerin tanımay. Şındı benim üstú, evēl zaman yok.

-*Oyun neler oynuyodunuz teyze küçükken, oyun oynuyo muydunuz böyle çocukkene, balaykene?*

--Oynaydık, mirt... Bóyle çükurlar kazadık, bí de ağaştan yān meselā ērkezín elinde bířer sopa, ó çokurğa kım sokāsa o ağaçın... Mirt oynaydık işte óyle. Çelík oynaydık, kovalaşma oynaydık ama óyle kon komşu içinde. Óyle tışarlara ketmek yok.

-Çelik nasıl oynuyodunuz teyze?

--Ē?

-Çelik?

--Çelik. Şimdi böyle bu gadar sopa, bî de büyük sopa, bî urasın oğa. Kete o nereye ketse. Sēñ babanneññernēñ komsūduñ bîz.

-Ne zaman? (02:00)

--Mēñ balalīm anda, Māmutuñ, ağam var ya mēñ Māmüt. Men ōñ kardaşım.

-Hā, emen yanımızdasın o zaman.

--Şimdi meselā Rīzālar, Osmannar, Āmetler ēpmíz... Nédime tēyzeníz vardı sızín, ālanıs. önnar... Sona o k̄aştı, kettí şeygá, Sımayılığa. Doğumda óldú balası olğanda. Çok genç óldú o. Osman da genç óldú. Komsūdu bîz anda. Babanneñ çok oğumuştur, rāmetlí Mīkādís yēnge. Okıydı çoñ mevlütler, k̄orannar. Yānı komsūduñ, ketíp kelēdík. Uzak dīl. Mēñ kapıdan çıkkannēñ doğru babanneñnerge.

-Düğünler nasıl olurdu eskiden teyze?

--Ē?

-Düğünler, dūğünler...

--Dūğünner o zaman... Ērkez bîfer fēner, bîfer de tēneke, (03:00) gaz tēnekesí dūğünge ketēdík. Tēnekelerde oturādıñ. Fenerlerin de yakādılar. Kızlar orta yerde oturādı, çocu şey analar da arkasında oturādı. Şimdi kızlar tışarda, arkalarında çocuklar... Analar da orta yerde otura şimdí.

---Kola içersíniz ím?

-Yok, yok teyze sağol.

--Ólēdí ēvel dūğünner óyle olādı. İlk gecesí damırha çalādıñ. Damırha olādı bóle ya da tómbek, oynaydıñ. Salı kúnú kıs tarafta olādı dūğün, Çarşamba kúnú oğlan tarafta, Perşembe gün de alaydı. Ēvel ólēdí. Dūğünner olādı ama çoñ güzel olādı. Ērkes fēnerín ketírēdí, asādılar böyle fēnerlerin şakır şakır ērkes. Çocuklar da k̄orcular k̄ovalaydı çocuk .... Çocukları soñbaydılar, (04:00) k̄ovalaydılar k̄orcular. Ēgí dāne k̄övcu, bîf kāya bîf k̄ovdu bîf tāne delikanlı soñmaydı dūğünnerge. Bîf gece davul çalādı. İşte bîf gece davul çalar, bîf de ālay kúnú. Ālay olādı, armannarğa çihārādılar. İş_öyle ēvelkí

dúgúnneri. Èvelkı dúgúnner çoh gúzel oladı. O kadar insāngā k̄āve, yaşlılarğa k̄āve, gençlerge şeker tutādılar. Çay verēdiler. Şimdi şeker, çay yeter im milletke! Avuç avuç alalar bóle. A be ovlum men ne konuşayın?

-Teyze başka o bi sürü çeşme var, eskiden sular da yoktu evlerde. .eşmeden su alıyodunuz dimi?

--Tıhali var edí işte. Nöldu o tıkalı, turām?

---Duruyo, duruyo.

--Èrgez anda, sırası kēñ toldurādı. Óyle ēp sırası kēmēnge su yohtu. K̄avğa vādı, kavğa eterler.

-Oğlanlar da erāilde o zaman (05:00) çeşme başına yakın yerlerde durup...

--E çocuklar nerde? Èvel fenālih var, babalarından k̄orkādılar, kız babalarından. Nerde çeşme başına sokulcağ!

-Şey diye duydum ben, böyle aynayla...

--Aleñtırík çakādılar dúgúnnerde delikanlılar. Bı de manta piştāvı vādı, çat çat çat kúm... Meselā āngı kızın istersen sen oğa tabanca atasın, mantar piştāvı tabanca da. Bı de aleñtırík çağa k̄ózüne, kızların k̄ozlēne aleñtırík çağa istedikleri.

-Başka köyden kız alırken nasıl oluyodu?

--Başka köyden pek alış veriş yapmaydılar. Ondar da, başka köyden de bērseler o da ālay kelēdı. Ó kēñ ālayın da çocuklān sokmaydılar. Óyle misāfir alādı ērkez. Ó başka köyden meselā kelín almā kelen ērkez onar k̄ışı, beşer k̄ışı misāfir alādı, besliydı, (06:00) k̄ótürēdı dúgún evine. Şindi ēmen taḥsilerneñ alıp keteler.

-Şeylerle ama daha eskilerden şeyle, at arabalarımla...

--Şey manda arabaları, óküz arabaları... Èp nişan k̄oyākenner alayın sokmak uçún. Bı yakka keştim mí dógēdiler o kızannā, kēñ insannarı.

-Ā?

--Tabı. Mēñ bıf ikāyem dā var anatsam kızarlar im a? Şimdi mēñ halam vardı. Halam da kızın Sımāyılığa vere kocā. Vērgen sōna Sımāyıldı; babamnar da mēñ babam da çok piçā keskin adamdı. Kırş sene yetiştiren iş çihmadı. Èp bele fakırlerin kollaydı. Babama diyer kı: "Sımāyılıda davul çala." diyer. (07:00) Babam da tēlsiz var ēken o zaman.

Yağın Sımayılı bilesin sen? Telsiz çekeler diyer kè: "Bízge de davul yolamız." diyer. "Bíz" diyer, "Soruluların alıp ketçeyiz.". Kıız mız yānı, kıız almā ketēkēn. Bízge, bízım kóyge ālaynēñ Soyluların alcağlar. Soylar fenākēn. Akayları fenākēn. Babam da "Óle mı?" diy, "Óyle." diyer. Êkındı kúnú ālay ola, kele. Babam nişan koydura. Góller diyer, bō bılır, góllerin bilesen? Remzi ağān çesmesi... Anda nişan koydura babam, saman septire. Andan bı yakka kēn kelínin alamaz, yānı sopa yıycek. Bunnar keçeler, keçken sōra babam ēpsin dóğdüre. Dógeler onnān. Kıaçalar. O kúnú kelínin (08:00) vermıyler, babam vermıy ablasın kıızın. Êkındı kúnú, üçuncú kúnún "Ke āñız." diy. Kelıp, ala bıñ araba. Kelıp alıp kete. Yānı babam bıñas āñsızlıka şeyı yoktu, tāmını. İşte bele, eskıden de bóle. Óyle olādı. Şımdı munnān sen mında yazcañ, çizceñ...

-Bi şey olmaz, bi şey olmaz teyze. Bayramlar nāsı olurdu?

--Bayrannarı sāncağ kurādı büyük ağaç olğanda. Anda toplaşadı kıızlar. Analarinēñ berāber, óle anasız manasız yok. Şındı ana mana sorgān yoñ. Nerde çalgı orda kvğā. Ketēdik işte sāncağ olğan yerlerge. Çocuklar bakarsa ağaları kıza, kıardaşların alıp úyge. Baktırmaydılar, ével çok şeydı. Şındı ne ana dıñlēn var (09:00) ne baba dıñlēn var. Şındı kımse kımseñ tapmay.

-O salıncakları nerde kuruyodunuz?

--Büyük ağaşlar olādı. Meselā kımın úyún óğünde büyük ağaç olursa anda kurulādı. Anda toplaşadılar hıdırlezde, bayramda. Óle yapalādı. kıs kıardaşların kele, çocuklar kıs kıardaşlāna baqa ya başkaları, ala kıs kıardaşlānı ādı úyge. Óyle fēnālıñ vardı çoñ. Şındı ērkez bıñ yerde.

---Sen bıldını anat.

-Sonra teyze sen yemek tārifi biliyon mu böyle Tatar yemeklerinin, Tatar yemeklerinin?

--Kıymalı pıde yapadıñ.

-Ona çibörek mi deniyo?

--Kıymalı pıde díydiler óga. Şımdı õñ adı deñıştı, çiberek.

-Nāsı yapılıyo o teyze?

--Yoğurasın hamırın, açasın kúçúk kúçúk. Kıymān da içine te (10:00) soğānın, bíberin, tuzun koyasın. Toprağ saşta pışırēdiler. Şındı ērkes kıymalı pıdeñ seve, ērkes kıymalı pıde aşay şındı. Şındı óyle bıñ de hıdırlez yapalar şındı õñ. Toplaşalar beşelikke.

-Tepreş diyolar ona.

--Bíz hıdırlez díydík èvel.

-Evel hidrelez şimdi tepreş diyolar bayadır, kaç senedir? On beş senedir mi yapıyolarmış?

--Mēn balalıvımda olādı hıdırles, Gāvuruŋ Merāsın duyğan ım edí sen? Anda tēkke vādı, anda kētēdí ērkez. Bēygír talıkaları vardı, motor yohtu o zaman. Tangır tungur tangır tungur bēygír talıkala.... ta Çí kóyüne kētēdí kēkkē. Anda kazannānēŋ, büyük kazannānēŋ etler pışırēdiler, dağıtādılar. Ama mē ŋ babam bīras pēnāca olganda yollamaydı bízim, "Óyle (11:00) olmıcağ yérlerge kētmeŋiz." díydí. Yollamaydı, kótúrmıydí. Kētken kētēdí çoğ. Kōrbannar kesēdiler anda, adağlar, meselā balası olmān adağ_ aday. Kētíp kese balası olursa. Ólēdí èvel. Şındí mīna mēşelíkŋe kavuşalar. Kúlgēm de çıhıcahtır dīm?

-Çıkar, çıkar. Olsun.

--Mēşelíkŋe şındí içip sıçıp, anda içeler, içeler. Sōna bī kavğa çıka, āde candırmalar polisler. Mēşelíkŋe şındí...

---Sen şındıkíleri annatma, eskíleri annat dē sana.

-Şimdikileri de anlatabilir, fark etmez.

--Ēskíden yohtu bēşelíkŋe hıdırles, şındí çıhtı o. Ēskíden mēşelíkŋe kımse kētmiydí. Te o Ğavuruŋ Merā, merasına kēterdiler ó tēkkē ērkes. Ama bízim babam yollamaydı mēn. (12:00) Bī de yavmur duvāsı çok .... rāmetlí babanneŋ. Toplaydı bütún balların, aydē şeyge, mera başına. Ó şey var anda su depası, anda kótúrēdí rāmetlí Mıkadís yēnge. Bī de şeyker fıstık, ballardan para toplaydı babalāndan. Āde yāmur duvası yapādı anda kētíp. Balların yalağlarğa bastırādılar. ....sın ilkin sonun yalağlarğa soğādılar, ıslatādılar yavmur yavsun dēp. Rāmetlí çok şeyler yapādı, duvālar yapādı, kótúrēdí babanneŋ.

-Hatırlıyon mu duaları teyze? Nāsı dua ediyolardı, hatırlıyon mu?

--Şındí bilmīm kī. Şūv dēp sóyleŋiz dēydiler, bíz de bağrışadı. Ó bóle şuv yérlerde bóyle yapādı rāmetlí Mıkadís yēnge, nūr içinde yatsındar.

---Duvā okuduysa duvāyı atırlaysın mı gíbilerde soruyō sana.

--Nē bılıyım ben şındí, yavmur duvāsı yapādılar.

-*Bayā vakit geçmiş. (13:00)*

--İşte öyle o duvā bîlêdî o. Oğuydu, òcādî o. Toplaydı bûtún kóyún balların, āyde şeyge. Ballān da babalāndan, analāndan para alādılar. Yemiş sōna dağıtādılar. Yānî rāmetlî Mıķadıs yenge çok iyídî bē. Baķ! Tún ēn aķşam, mēn rāmetlî öldü kócam.

-*Allā rāmet eylesin.*

--Dedî kî, anasınēñ kēnner bízge. "Mēñ" dedî, "anām karnı çok aş." dedî. "Anama" dedî, "ehmek kóy sen." dedî. Men de dedím kî úrúyāmda şımdî. Tún ēn aķşam. Men de dedím kî: "Āzır!" dedím, "Sen de yērsín, anan da yēr." dedím. "Men" dedî, "yaķında" dedî, "yēdím ya, vēdín ya!" dedî. "Şımdî anām karnı aş." dedî. "Anama" dedî, "ekmek āzırıla." dedî. Kayanām mēn rāmetlî kócam kórdúm (14:00) tún ēn aķşam, bî ēvel aķşam. Baķ! Ta Mıķadıs yengelēn ancāna kēn. Ne annatayım dā?

-*Eskiden teyze şey ekip biçme falan şeylerini ātırlyon mu?*

--Öraķ piçēdík.

-*Nāsi biçiyodunuz onu?*

--Oraķ dēm, búydáy. Sabālēyín erkenden kúneş toğmadan tarlā. Bîr de aķşam kúneş kāvuşmadan úyge kēmek yok ēdî. Tam oraķ piçílcek zamanı díyediler, karanlıķ başhancıh oraķ piçēdík. Kēlēdík úye. Ne aş, ne suv dēp, ne pışircem dēp túsúnēsín. Çeşme de yok úylerde ò zaman. Ayde baħalım bu māleye kēdík bíz. Men on sekíz yaşında keldím bu māleye. Ėvlengen sōna. Bízim úylēmís, işte Māmutun kardaşım men. Ocāmın bîr yanında da bîr boş arsa var. O boş arsada da káynatām úylerídî. Bērber Mēmet (15:00) díydiler káynatama, òñ úyleríydî. Sōna bíz askerge kettí, keldí. Askerden kēne bu māleye, bu arpalıh káynatāmdı. Mında úy yaptık, mında çıhtık. Eskíden bîraz ihtiyārlar, şımdí de fena olğanı fena da ēvelden bîraz keçinemadık káynanamné. Mında kalhtık. İşte bēygír táleketín sav b... kırğa. Aķşam üstú de āyde talíkenēñ kelesín úyge, ne aş ne suv.

-*Ramazanda da çok zor olur kıra falan da gittiyseniz.*

--Remezan, şındí yalan sóylúy dīlím. Kímse òruç tutmaydı.

-*Tutulmaz zāten teyze. Bayā bi, çok zor olur.*

--Remezanğa, otus senede bîr kele dīm o Remezan? Genşlīmde bîr sene orahta rās keldím Remezanğa. Pek (16:00) bîr de óte berí bílem, bî kere dā rās keldím. Otüs

senede bîr devîr olâken. Kîmse nerē oruř tutçaķ? Ērkes pûtún kún oraĥ pîçe. Çapa k̄az, oraĥ pîç. Āde oraĥ pîtken sōna dēme_taşıylan ārman dōv, k̄ündendî boz. Bızālîk̄larġa sēr. Bızālîĥ súpûre súpûre canımız çîk̄adı.

-Hayvan da baktınız mı teyze? Hayvan baktınız o zaman.

--Baĥtîķ, baĥtîĥ. Mandalarımız olâdı. Īneklerimiz olâdı.

-Nāsı bakıyodunuz onlara teyze? Nābıyodunuz?

--Aĥırlarda baķılâdı.

-Şey böyle yemek memek falan veriyonuz mu?

--Manda k̄atırî çok ġúzel olâdı. K̄oyuv sûtú, pēynîr mēynîr nerye yapçan? K̄ırġa ketesîn ovlum be.

-Peynir yapamıyo muydunuz?

--Yok. Saba ketesîn, aĥřam kelesîn. Ancak o mandandan nereye pēynîr olcaķ. Zāten bîr baķırçîĥ sûtú ola õĥ. Ēkî, úç k̄ilo sûtú ola. Fazla sûtú olmaydı onayın. Ancag yovertret mayala, işte k̄atîĥ mayala, k̄ırġa al, (17:00) ayran yap. Sovġan sarımsaķ...

-Yada sovanı böyle kaşık gibi kullanıp...

--Ēvelden sarımsaķ, sovgan yenēdí k̄ırlarda. Yok bî şey. Şındî ne... K̄ırġa ketçek oldular mı sepekte sanķî ĩç... Şey yapçaķlar anda, iş yapmîcaĥlar. O sepetîn tolduralar ēr túrlú şeyín, bolluķ. O zaman nerde? Sarımsaķ, bîr top sarımsaķ, bîr top ta sovgan, bîr çîĥı da tuz... Laylon yok ēdí o zaman. Laylān ĩçine k̄oyüp, bele şeyler k̄oyup k̄etesîn bēzge. Bîr avuç tus... Dā ne annatayım?

-Üyleri nāsı yaptınis teyze, bunları atırlıyon mu? Üyü nāsı yaptınız, atırlıyon mu?

--- Ařāki evlerî yaptîmî, suvadîmî anatsana. Babamlan suvamışınız ya!

--Şındî askerdēdí o. Aralarda k̄onuşmaydı. Bērdîler bu arsān bízge, kēldî askerden. Ustalarneĥ bî şey yaptîķ. Şındî (18:00) úyelerín yapamıs, bîr de ālemden oraĥ_alamız. K̄aplarımız vādı. K̄ara....çayıs, ayrıldıķ. Ālemge oraĥ pîçemis. Gecēlēyín men lamba tutādım, rāmetlí de suvaydı tōpelēĥ ēr yērlēnî. Çoĥ zāmet çekтік bîs. Şındî kîmse k̄ırġa k̄etmîy. Ēólgeden, işlerden óteye oturamıs şındî. Neresî serín, anda. İşte óyle...

---Sēn aklına gelen bi şey varsa sor, o sūyler. Şeye deyím çocuva deyím yāni adını bulamadım da.

-Rıza, Rıza.

---Ozan mı?

-Rizā.

---Rizā mı senin adın? A dedenin adı. Bak gördün mü?

--Sēn adın dēdēn adı koydular ĩm? Dēden Rizādı.

---Rizā, güzel ĩsım.

--Rāmetlı dēdeņ de çoĥ şeydı. Rizān da babası çoĥ ĩyđđ, Āsan aġa bē, (19:00) ah be Āsan aġa.

---Onnarı sen ēp ēvelđ kunnēnđ anlatıyodun.

--Çoĥ korkaġtı o Āsan aġa. Çoĥ korkaġtı. "Mıkadēs!" dıyđđ. "Kalk!" dıyđđ, "Kāveyđ yak." dıyđđ. Yanıs kētmıyđđ. Kattıyen kāvēn yahmā gētmıyđđ. Korkādı çoĥ. Sōkeykēn ŗındđ Hasan aġa ŗāzıyēn anasın, babannēņ ola ŗāzıye. Ő babasın sōkēkēn, anasın sōkēkēn. O da kızāykēn. "Men sēņ anā sōkmedım men." dıykēn, "Baŗkasın sōktım dıykēn.". Çoĥ, çoġıyđđ. Saftı ama çoĥ ĩyđđ Āsan aġa da.

-Rāmetli...

--Çoġıyđđ o da. Ānđ korkādı. Mıkadıs yēnge yakādı kētđp baŗta ocaķın, kāvēņ ocān.

Ondan sonra o da kētēđđ arķasındān. Ama çoĥ ĩyđđ.

-ŗımdđ neler yapıyon teyze? ŗımdđ neler (20:00) yapıyon, ne ediyon? Bōyle baġ bahçe bakıyon mu kōçük kōçük? Babannem ōyle yapıyo ŗımdđ. Bahçesi var onun kōçük, bakıyo.

-- Çoĥ ayvalıġtı onnarın bahçesi. Çoĥ ayvalıġtı.

---Sen yapıyosun mu diye soruyo o?

--ŗındđ bđ... Ėkelē ĩŗte. Bıber, patılcān ēķeler ama bu sene āvadan pēk bıber patılcān da olmadı. Yāvımr yāvā, sıcaķ ola. Ėr ŗey gūze olcāna ēr ŗey güzel olmay. Bozuldu ēr ŗey. Mēn ŗındđ yaŗlandım, mēn bđ ĩŗ yapmayıņ, oturaņ.

-Bugūne kadar yapmıŗsın teyze, biraz.

--Çoĥ, çoĥ yaptđġ, çoĥ. Dıyđđım a rāmetlıġe: "Kēteyđk aġŗam ŗstđ ērken de ēķmek yapayım bu gece." dıyđđım. "Gēceylēyđn yapāsın." dıyđđ. Kırdan kelemıs, az ērken kētđk

te maya karıştırıcam. "Kétken sōna yapāsın." dē. Pútún gēce êkmeđ yapādık. Êrkes, (21:00) sāde mēn dīl ama êrkes. Kırga kétken gēce êkmeđ yapadı. Sabālēyiđ de āyde kırga. Êkmeđke faydası olsun dēp ēr sabā bīf bağırçığ kesme pılāvı. Êrkez ama sāde mēn dīl. Êkmeđ yapaydı o sōđ gēce yapamıs ya. Óyle. Şimdi êkmeđçi meğmeğçi yoh_ edí o zaman. Binde bīf kēle. Mēn babam işte Teđirdāna getse pazar êkmeđi díydık evelden, pazar êkmē aldıydık. Binde bīf kele, kórēdık pazar ekmē. Őindim ĥapıgā kadar kétireler. Őindí iş bar ama mağınalar yapa. Motorlar...

-Eskiden sabanla sürüyodu...

--İnsānlarđa iş kamadı. Evelden āyvan ...dık, mısır çibirtādık. Tatarca. Mısır çibirtādık, kúndendí çibirtādık. İnēk, ókúz ar... sabanığ arkasındán. (22:00) Őindí yok. Mēktepke kétemáydı kımsēđ balası, êrkez ēr kún izín alādılar ballarna mısır çiburtmā, kúndendí çiburtmaya. Őindí ballar da rāt insanlar da rāt.

-Sen Şeye gittin mi hiç, mektebe teyze? Mektebe gittin mi iç?

--Úç sēne gettım.

-Ov! Gitmişsin sen yine teyze.

--Úç sēne kēttım ama men bayā insānān okuturum. Mēn Őeyim_ matetívim zayıftı da okumam çok izlīdı. Kēttım üç sēne. Evelden óyle izín alādılar mısır çiburtmā, kúndendí çiburtmā. Bū sefer āydí kalādıđ sınıfta, sınıfta da kama var edí eveldēđ. Dā annatayığ?

-Tām, tamam teyze. Yeterli yā! Savolasın, çok teşekkür ederiz.

SÖYLEYEN: Halil Atik (--), 62 yaşında

DERLENEN: Anılar, düğünler

-Ali ābi sen şimdi şey... Yaşını falan da söyle de biz onu da şey yapalım.

--Yāşım altmış_eki.

-Altmış eki.

--Ē altmış_eki yaşındam. Bi gere bi suç yapķandım, onu ānatçam men.

-Tamam.

--Annatacam ama kúlmúycēnís.

-Yok cānım, ne gülelim.

--Oķulģa, mektebe getemís. Bení şındí .... ablam keldí müallímnden. Abbam içeri kίrgencík bíz de kalķtıķ ayaķķa. "Otúr!" dedí mällím, oturduk. "Mällím bey!" dedí abbam. "Bením" dedí, "bu Ālile" dedí, "ízín versē." dedí. Şey, kúndendí çıbırtmā, mısır çıbırtmā, āyvannara saban arķasından. Müallím de "Tamām." dedí. Keldíg_úyge. Oğuldan çantān da aldık. Abbam mā bí lira verdi. Yeleķin armüt ağaķına asarken yeleķin kórdúm. Cebinde kāt ēķí buçuķ_ıra var. O ayvanlarģa mısır sāpı, (01:00) eşeķin üstüne baylarken ò cepten ēķí buçuķ írān da kaptım, kāt parān. Āde oķulģa, mektepke gene, çanta anda. Baķtım yarım sāt sōra keldí gerí oķulģa. Gene kalķtıķ ayaķķa, mällím "Oturun!" dedí, oturduk. Şımdí abam başladı. Ballar da şımdí ēpsí kúlúşeyler abam mektebe kēnde. Mällím "Nōldu Āmet ağa?" dedí. "Nōlcaķ!" dedí. "Bu Ālilín" dedí, "úyge mısır çıbırtmā kótúrdúm." dedí. "Bí altun verdím, karnını sút ekmekle toyurdum. Ama mēn cep cebímden, yeleķin cebínden ağaşta asılı, armüt ağaķında. Men āyvanlarģa sap map atınāken o ēķí buçuķ altın da aıp kaķķan mında oķulģa.". Gēncík "Çıp lan!" dedí mā òretmen, müallím. Men de çıķarken yanımıdaki ballar kúldüler. Müallím de "Ne gülúyosuņus?" dēnde duyģan ballar. Mällímge abası dēn neyse yakķaştık (02:00) tam tahtā, elinde de bī metre temurkan cētvel var. Tahtaģa vurup góstergen oķuģay şeylerin. "Āmet ağa neyín olúy bu sēn?" dedí. "Torun bē!" dedí.

Sopa yíycez bíz şındı adamakıllı. E ĩrsızlıķ yaptıķ. Abbām "Māllım bey!" dedı. "Demın sۆyledım, ben buğa." dedı, "Bış_ altun verdım.". Cepten de bۆyle yapķancıķ, bíz dedıķ "Tamām şındı ış.". "Āmet ağa!" dedı, "Nēn ola bu sēn?" dedı. "Torun be!" dedı. "E ben napayım torunsa?" dedı. Dıycēm o zaman sopadan ķurtardıķ yānı. Bunun ęalęan para ablamdan suęa ķırmedı. Yānı abbā ķurtulduķ, ketmedıķ.

-İyi olmuş, iyi olmuş.

--Dıycēm bۆle pağayı ķurtardıķ sopasıs.

-Bu şey saban maban nāsı olurdu Ali ābi eskiden?

--Saban iřte ağaşta yapalar sabanın, kıvrıķ, (03:00) āfif meyilli. Bı de altına cūs... Ondan sۆra demırcılerın yapķan demırın ku... ŝeķlnde bۆle. Taķıp, sıkıştırıp ...lara da aęař boyundũruķ. Bı kiři yedeklıyıp bı kiři de sabanın tuta. Őyle sũrediler yerın, ķarıřtırādılar.

-Hayvanla sũriyo muydunus? Őkũzle mőkũzle falan.

--Tābı. Hayvana. Kımısında bı beygır, bı eřek, kımısın inek bulsaņ bış inek var, yok. Yanına eřek kořa. Tek. Őylēdi yānı, zornēņ. Doęru dũrũs bı kıręa yer sũrmē ketken uę, beř kiři uý vardı, ēpsı bış ēřek var. Yāvũt bış inek var, bış Őķũz var. .... sۆylēdik, bı gũn o koşadı bızım inekın. Ėķinci ķunũ bız alıp kořadıķ. Őyle yer sũredıķ. Bũydáy ekēdik yāvũt. Bۆyledı bız. Baķba ŝımdı ēr ŝey dũymeneņ. (04:00) ....!

-Çocuklukta başka anın var mı Ali ābi?

---Dũęũn, dũęũnleri anlat. Onun meşurdur dũęũnleri.

--Dũęũnleri anlatabilirsin Ali ābi?

-Dũęũnnā āņęısın bışını annatayım?

--Vallā aklına āņęisi geliyosa anlatı ver yā.

---Balalındaķı dũęũnnerden işte! Nāzı ola meselā dũęũnner, olādı?

--Dũęũnnerımız te Cumādan başlaydı. Geliyādı ķasabadan zurnacılar. Cumā ķunũ Ővlen sۆra başlar, tā Pazar ķunũ ālay ingen sۆra pıtēdi. Öyle! Şımdı "Úy ben ikı sāt ŝalam da!" yoğ_ōle. Lũķus aydınnında, fēner aydınnında... Tabı! Ama gene çoķ gũzeldı o zamān da dũęũnner. Şımdı bı bۆlũķ patırtı, bařķa gũrũtũ yānı. Nerde bızım davullar şımdı, hē!

-Şimdi nasıl yapılırdı? Şeyde geldi, Cumā günü davullar mavullar geldi buraya. Ne olur ilk?

--İlkten işte (05:00) dūğúnún hayırlar, çalar bîr êkı. Ondan sōra .... beygírneh çāradilā. Beygírín kulāna bî de mendíl baylaydı dūğún sāibí. Êkı búçúq líra yāvut beş líra para elíne, ēr úyge tek tek ketēdí. İşte "Aqşama yemekke dāvetlísín." díye gezēdí kōyún. Ondan sōra aqşam ola, apaylar oynay, kızlar oynay. Delíkanlílilar bî tarafta duvar baqa. Arada, kızlarnēñ çocuk, adamların arasında da bîrbíríne yaklaşmasın díye êkı tane bekçi, êkı tarafqa. Elinde kocaman kocaman .... bóle. Yaklaşana çege genarı. Şimdi ērkez karma karışık, öh! O zaman bele uzahtan uzahtan bağadık dūğúnnē. Nereye soqulcan sen!

----"Ayna tutmalar" desē.

--Êkıncí kúnú (06:00) işte úylede ālay çıkādı. Gēne davullar o gún de kelínín alíp oynay, oynay genşler. Íşkı işkenner. Ālayın, davulların óğünde kabadayí kocaman kocaman adamnar... Dūğún sāibí yalvarıy: "Índírín gelíní!". .... Nereye! ēzanında índírgen zamannar olādı. "Sóz dínne!" nerē! Pıçağın çekmíš, kağmíš yere. Bî de dāire çizíyo, koymuş sofrayı da. Davullar başında... Bi adım ílerí getmek yok. Kótúrúp te kelínín índírmegín kolayı yok. Ne ..... şey! Şimdi nerdē? Dút dút! Êkı korna, êkı davul, yúrrú! Kímse dónúp bakmay bîle artık, eskí dūğúnnar nerdē! Dūğúnnarımız óyle olādı yāní.

--Ali ābi sen bi de berberlik falan yapıyodun burada, nāsı?

--Tābí, yaptık, çok. (07:00) Kırq sene... Kırk yıl, kırk yıl bóle!

-Teşekkür ederiz Ali ābi.

---İynecilik te yaptı, onu da sor. Ēm berberlik ēm sıhi...

-Bana iğne vurmuşluğun da var Ali ābi, atırlıyosun?

--Tābí, tābí.

SÖYLEYEN: İbrahim Tuncel (--), 74 yaşında

DERLENEN: Sünnet düğünleri, tütüncülük, camii yapımı ve kerpiç kesme, yakın tarihi olaylar

-Sünnet düğünleri...

--Sünnēt düğünnerinde işte çocuğlar sūnet_olūp çıktıktan sonra, è tābī kóylú_ēpsí anda otóra, toplana ön başında. Ārtık çēşit kōmih bī şey... Ö çocuğların èylendirmek_ için toplu. Meselā o_zaman öyle bīr kīşī sūnet_olmāydı. Yirmī kīşī, otuz kīşī, ne kadar talebe varsa... Öyle ērkez düğün, sūnet düğünū yapamāydı ö zaman. Meselā zengin .... Ālīler... Ō, Zēki var şimdī tanīsın im sen Zekīn? Ta_ane o óyún sāyibī. Bağ arabadā! Onun dedesi, ö yerde, ö yirmī otūs kīşīlik bōle bī sūnet cemiyetī yapādı. Yāne sen, kendīn kendīne, sā, babañ bīr düğün yabamay. Mālede şeyler, bīrsī yapa, vāhtı ālinde, yerinde olğannar. Sen de ön yanına kete katılasın andā. Sen de anda bīr sūnetçi kelādī işte. (1:00)Yirmī kīşīn, otuz kīşīn sūnet etip ketēdi. Yaba bóyle kışkaçı vardı. Kīstırādī b ā şın, e ö çıkkan yārīn ıstırānēñ, ıstırānēñ s ū net yapā, kēse alādīlar. Mēn bi arkađaşımızīn taníyīm. Ō meşelihte olağ_ottatādık. Bōn avedersīn çúkúnūñ kafasın yarısın kēsken alğān sūnetçi. O idrār çıkkan delik mindan kórüne. Ōn, bóyle bīr ot, kalın ot koparādī. Bī yahtan çevirip oynay işte. Ō delikten soğa, yukardan çıkattırādī ucun. Yānī ö sūnetçiñ şeyi bóyle, kēsken kafasınī. Şēn kesem derken, ö baştaķī fazla tērīn kēsem derken kaçırğān çúkúnūñ başına. Yānī olēdi eskīler. Öyle iç āstāne māstāne yoh, ilāç milāç. (2:00) Ağāş çurúklerīnden, kanamasın deye öle şeyler koyādīlar üstüne_ ilāç.

Şim nerde bulcān?

-Başka amca öyle, ot mot bi şey... İyi gelen ot, ne bileyim. āni meselā arı soğar, şey, böyle bi fesleğēn sürersin. Onun gibi şeyler var mıydı? Veya çamur sürersin?

--Sūrēler öyle. Kocağarı ilāşları diydīler ānnağā.

-Nelere iyi gelir? Hangi ilāşlar vardır? Ne bilim, meselā ?

--İlāşları, tā çoğū işte bu kīrlarda şey olādī, keklīk çayī diydīler. Keklīk, dúydún um ĩç?

-Duymadım.

--Ē! O, bŭzālīhlarda olādı onnar. Onnān toplaylar, kekīk çayı. Bīr de özuñ bōle, kır çayı deñerlēdı oğa. Ō, onnarda başağ yapalar bēle. İŷte onnān toplaydılar. Kır çayından çay. Bōyle dŭkkānlarğa kelıp ŷey satılğanı yohtu, bōyle kara çay. Kara. Onnar sonradan peydā oldu, o Karadenizde yetiŷken_ o çaylar. (3:00) Ēvkez kendisi ōle oħlambīr çayı... Ōyle çay, çayların... Yāni ōyle çay kōllanılādı eŷkiden.

-Dā sonra bōyle kara çaylar geldi.

--Ē?

-Daha sonra bu çaylar geldi diyōm. Kara çaylar geldi.

--Tābī. Bunnar sōna keldiler, kara çay.

-Ne zaman geldi ilk? Hatırlıyon mu amca o kara çayları?

--Ē, çoħ olmuş olsa, ġene bayā oldu önnān kēni de. Yāni bīz_ ōyle zānetem. Bīzīm ġenŷlīmizde ō ŷeylerden de, ēp benim saydıım ō çaylardan keklīk çayı en ilāçlısı. O keklīk çayı midyen meselā aġru mārı yapsa, "Ondan kaynatıp suyunu içsen midyene iyi kelēken." falañ filañ diydiler. Ōyle bī ŷeyler yapādıġ. İŷçirēdiler bīzge çocukken, içēdik. Önnar acıķ ufaķ ufaķ olur bōle buzālīħ_ iŷlerinde çiçek açarlar. Māvi māvi çiçekleri var. (4:00) Yovup bunnān ġetireler. Ama çoħ ġŭzel koķusu olādı ōn, keklīk. O kır çayında ġŭzel, o da iyīdı. İŷtē en iyisi de iħlamur çayı diydiler, aġaŷlarda. Ōn bīledīrsīn ŷındı. Onnān toplaydıķ. Yāni bī çaylar ōlēdı. Tŭtŭn!

-Eskiden tŭtŭn de ekiliyōmuŷ buraya.

--Tŭtŭn ekēdiler. Ērkez egēdiler. Kelēdı Āyrabōldan ŷey, yāni o tŭtŭnge baħķan mēmur. Koķcu diydiler ānarğa. Çele, saya kaç koķ tŭtŭn ekkensīn sen? Yāni ōyle ŷey yapma yoķ. Kaçırma. Saya sēn .... iŷte ŭç yŭz koķ, yāvut beŷ yŭz koķ, yāhut bīñ koķ neyse. Esāp yapa, sen bō ġadar tŭtŭn tēsīm edicēn. Ō tŭtŭnŭn devletke tēsīm_ etesīn. Toplaysın ōn, kurutasın. Bōyle baŷlay iynelerge, iynēñ (5:00) keçirīp tīzēsīn ānnān bōyle yevpāze yapıp. Ondan sōna bōyle ŭyŭn ōġŭne tīriħpā tīzēdiler. Önnān da yipnēñ ıstırīħın ŭstŭne... Kurutasın yāni. Kuruy, yāŷlı kete ŭstŭnden. Ondan sōna onnān bōle demet yapādılar, ō ŷeylerin. Kele alādılar. Ne ġadar yapķan bōnlar? Bīle zāten sēn o ne kağar ŷey çıkarıcān, tŭtŭn çiġarıcān. "Bō ġadar tŭtŭn tēsīm etçēn." dīy. Koķcu diydiler

ānnaḡa. O ƙolcular kele. Sēn zāten yaza. Meselā, yūz kūlo tūtūn ƙıƙarcān. Misāl "Yūz kūlo tūtūn ƙıƙarcān." dıy, yaza sava. Sen ŗındıcıġ o ƙolcularġa ŗey yapasın: "İŗte tūtūnūm ŗoyle oldu, bōle ġettı", bāneler uydurasın, bi ŗıler yapāsın. ok oldu, tūŗ bıřazın falaġ ġıbılerde. O da ƙele ƙeŗfete. Oġa bıřas (06:00) para ƙaptırasın. Yūs kiloysa yetmıŗ beŗ ƙılo dıy. Sen ŗındı yetmıŗ beŗ ƙılo ānda avantajın ola. Őn bu sefer ƙaa olaraġ, āvaġ vardı, āvaġnarda ƙıyalar. Bōyle o, bōyle tēkne ġıbı bı ŗey o āvan. Őn icine tūtūnūn toldura. Ő tızinnēn basa ōn ŗstūne. Bēle basıla, bāŗında da pıā. Bı bāŗı o āvanıġ bı bı yerıne taġılı, bı tarafından dıverıne. Bōyle ekıp ekıp, ƙars ƙurs, ƙars ƙurs ƙıya ōn. Ƙıyādı tūtūnūn. Onda sōna ƙoyalar ōn bıř ƙuloluh ŗeyler iērsıne. Yapalar tartıp. Ƙōylerde satıp cūredıler, ƙaa. ō dā yasa. O ƙōrcular keldi mi arama tarama yapa ƙāvelerde. Buldu mu sēn ŗstūnde cıgara, yānı tabaġā ƙoyulādı ō tūtūner, tabaġa mabaa... Ő zamānın parasınēġ (7:00) ōn beŗ lıra cezāsı vardı. On beŗ lıra oġ ƙıymetlı para. Yānı yaaladı mı tutup alādı. O āvaġcıların buldular mı āvānıġ, beŗ ay, altı ay mapus cezāsı. Ƙōtūrūp atādılar mapusa. Ƙōrcular keldım ƙaan ƙaana, ērkes saġlana. Cıgara ikenner tolu tābi. Ƙāvelerın basādılar sezdirmeden. Bi araylar, sende araylar, onda araylar. Sende bŗlamasa mēnde bula. Mēnde bulamasa ērkes ƙaaġ tūtūn ie. Ő zamān istemıydıler ō. Ƙōylŗ cıgarası vardı, ōn alıp iēdıġ. Yānı yasaġtı ōle ƙaaġ sı... Őn da ērāl ŗındı men ōle diyım. Ő niin ōyle yapaykenner? Fabruay yapannar cıgara yapmā. Ƙımse cıgara almay. Fabrua iflāz ēte. Etmesın dıye (8:00) ō ƙaaġın tūtūnŗn .... ŗındı pazarlada ƙaaġ tūtūn satıla. Ƙımse bı jey demıy. Ama iŗken yog. ērkez, ƙōylŗ cıgarası ne? Dā ƙuvvetli, dā pālı cıgaralar imē alıŗalar. Yānı ō zaman ōlēdı.

-Eyvallā amca, oġ saġolasın vallā! Bayā faydası oldu bōyle. Anlataġ baŗka bı ŗeyler olursa anlat sen bize yā!

--Evvelġı dŗġunner oġ nāfilēdı. Yol parası, ŗe_yapādılar mılletke, yol parası alādılar. Yānı ŗu: Beŗ lıra, altı lıra salġın salākenner sā. O beŗ, altı lırān bōz duramadın mı, ādı bu sever ŗeyge, alıŗmā. O Āyrabōlġa ƙırgende, o ƙōprŗden o arān ƙazmayan ƙazıp yapan. Babamlar ƙetken ertesı. Sāde babamnar dıl, bŗtŗn ġōy. ēpsı ƙetkendır belkı. (9:00) Altı lıra parān veremān_ınsannar anda ƙetıp beŗ, altı ƙŗn ƙazmalen yol yapalar, alıŗtırā. Őlēdı.

-Eskiden bayā zorluġ ekmiŗ insanlar.

--Şındı bu gırayderler çıktı, bilmem neler. Yolları āvuldur gúldúr tǔzēti verēyí. Taş kırmaları kēte, Beşitepeden ala kēle. Óyle çúkur yerler varsa ó yerlerge tóke. Bó koyun içi nāsídí bilesín ím? Bó kenardan bōle aşşā hadár tēk tēk taşlar koydu. Basamağ, yāni bóyle adım arası. Mından da a o tıkalı çeşmē, anda da gene bóle ara ara taşlar bíf_ adım arasınnēn. Çāmurda yāmürda sen ó taşların ústüne basa basa ketesín. Andan bíf_ kaydım bacān mında ğadar kırer. Ó yolun_ içinde āyvannar çıkādı. Bōle o āyvannar_ aħşam (10:00) salam otlama, otlamā kēte kışın. Şapır şakır şakır şakır yara çıkalar mından. Aħşam kēnde de gene ōle. Çāmur ózgenen kān bōle. Yāni sen bas, bacān kırsín ānda çıkaramssın. Yāni yovurğan, ğamır yovurğan ğíbı çāmur yoğura. Tākıde bífāzde su mu ēr şey çeķilgen sōna yola biraz benzemē başılaydı. Óyle yollarda cūrúledí. Başħa túrlú cūrúme yok. Ēp taş ústünde! Sen bilesín ím bu taşlā dízilgēn?

-Tābi amca benim şey, burda taşta zāten ayām küçükken şey_ oldu, döndü bōle alçıya maçlıya aldırđım ben onu. Koşuyodum, taşa takıldım.

--Ēvvel óledí işte. Tāş olmān yerlerde vardı. Bízım kóy gene taş. Bó yerlerge bēyle kādırım yapķannar taştan, bu cāmīn óğünden şu yerge, bayırğa ğadar. Bíf_ de bu doķuz yalaħtan suv_ çok alādılar. Bíf_ de o doķuz yalaħķa doguru yapķannar bífās. (11:00) Ēvelden ğa bŭ Şākır vardı, o muħtardı. ōn ūne kádár yā! Gene āyvannar şapur şupur... Kıetıp suvun testínen alāsın andan. Yúklēnsín ōn sırtına. Kıetiresín ūne su işmē, ēr aħşam sabah. Meselā bu tıkalı suvu, tıkalı çeşmesín... Tıkalı bōn adı, tıkalı cejme. Bó kóy kēn sōna, Acılıdan bíf_ beyin kıarısı varķendí, bımem ne ānım díykenner. Bíz mācır ķelemís tābí Kıırım'dan mında, dedelerímíz. Ōnlarğa suv_ olsun díye bō, bu tıkalı çeşmē yaptıra. Bı de şu aşşā çeşmē, şım tura dā aşşā çeşme anda. Bíf_ de ōn ēķísín yaptıra. Ó doğuz yalağın da artık, o doķuz yalağın da kıım yaptı ōn bılmíymís. Ōn da belķí eskíden vardı ó çeşme, ó yerde. Andan alādılar su. Başħa da çeşme yoħtu kóyde. Ēpsí bu ğadar. Ó taraftan kēn āyvannar (12:00) doğuz yalaħtan su içēdí. Íştē ó yerde aşşā çeşmē, úyde kān āyvannān aşşā çeşmeden sulaydılar. Suğ... Dērēn, aķķan, dērēn óğün bēntlíyler. Anda bífıkķen suvun içēdí āyvannar. Çeşmeden, nerden bulcaķ çeşmede su! Yāni bólēdí eskí dūrúm. Dā bızden ēvelķiler, ōnнар dā başħa túrlú. Onnar sav_ olsa da konuşsalar. Neler neler... Ústlerінде başħarında yoħ. Ayaħķān çarıħ ğıyesín, nerde yemeni! Bin doğuz_ ellíden sōna başılandı kıara lastíkler çıkāmā, onnarın kıymē. Şey devrıldı ó zaman. Mılllet çoh_ sıkıntı çeķtı. Tē óldüler ō, Ālħ Partı vardı. Menderes ķeldí íħtídarğa.

Demokrat Parti... Ondan sōna bīrās k̄alkındı mīllet işte. Tarla marla verdiler. Epèy tūzeldi. (13:00) Motorlar çikmā başladı falan, dōrum devīştī. ōle!

-*Sonra amca sen hiç ev mev falan yapmağa boğuşun mu bōle? Kerpiç kestini mi hiç?*

--Ohō kerpice kestik. Şu bizim evlèn ònde, bu evlèn ònde o evler var. Onları... Kerpiç kestimiz iç yohtu. Biz koyun, keçi vaqıf gezedik. Derelerde kōredik ālemın kerpiç kesken. Ē ò ūylèn yaptırcağ olduğ. Kerpiç yog, bi şey yok. Kıştan odun ağaşların bōle azırladığ, meselā mağasların, gèrmelerin. Bēleşeg diyer üstüne koycağ ağaşlān ama kerpice yok. Bizge diyer: "Siz ūy yabicānız im?". "Yabicāz!". "Kerpiç kestiniz im?". "Yō! Kesmedik." diymis. Ē, ōbūr şeyler ağaşlar var. .... kerpiç kesicēz. Yāni tam şey zamāni keldi yāni, bō orağ zamanı. Buydāylān da ellen pişçemis. (14:00) Bizim dā kerpiçimiz yok. Neyse pitirdig orahların piçip. Babamay dedig: "Sen bunnān yavaş yavaş gōtūr ēmen, taş." Arabā koyamız ....den ketirgen. Alip ketire o. Biz de men, Kemāl bizim, bi de bu Muhterem. Taniysin im Muhteremi?

-*Taniyom Muhteremi.*

--Bir de o. Dā ufağ edı o, bizden çok ufah. .... Deresine, şeye, Doğuz Yalağ altına kerpiş çukurları vardı. Kettik anda şey çıkarmā, yāni şey kesip kerpiş yapmā. Bir de bi kalip bulduk. Ō karşı mālledede şey vardı, Kayış Alı diydiler. Bu şeyin, İslāmın babası. İslāmı taniysin im sen?

-*Taniyom, taniyom amca.*

--Onun babası. O gēne, onnar kerpiç kesip cūrēdiler. Kerpiç kesmezden evvel, işte ben bu kalipnēğ kerpiş kesçēm sāde. Pazarlığ yapākener; (15:00) otuz bin kerpiç, kırk bin kerpiş. Keteler tişarı kesmē o kalipin. Kōstermelik kalipken o. Neyse bizge verdi: "Alınız bō!" diye. Ūla koca kalip! Ē bir de, uygunsuz bir de samāra verdi bizge. Neyse yaptık şimdı çamurın. Şey, kērpis kesicēz. Mēn kalipçim. Ālemde kōrem, yapkanım falan yok. Onnar, Kemallēğ de Muhterem tōldurdu, ketirdikler bō şindı. Bi tōktüler kalipin içerisine. Ohō! Bir buçuk kalip çamur ketirgener, ēki kalip tıl de, bi kerede. Ālbiki o biline sānra sānra. Kaç kurek çamur_ala bu kalip? Meselā sekiz kōyek, on kōyek. O gadār çamur koyay kēler, tam gele. Bi tōktüler ōn üstüne. Neyse mēn bi yaidırdım. Yārisin çektim, bīrāhtım kenare. Bi kaldırdım kalipin. Karıştı ketti. (16:00) Cıvuk yapkanımız çamurın, zıvuk. "Bu" dedik, "olmān şindı.". Kettik içine bīrās saman tōktük. Tegrār çinedig. Bu sever gēne bunnar aldı keldilē. Bi tōktüler şeyi. Gene mēn

çïynedim, kózlerin içerisine bí çıktım. Kálımaz kálıp. Bu sèver çok mi! Çıkımay
içinden. Neyse itelē mitelē çıkardığ, dedig: "Bu olmān. Bırāz su tógúyúg_oğay.". Yānē
dā āfiflesin, yumşasın. Yāne ōle bí zāmetlí işler yapkandıg. Yāne bilmedimiz_ışın. Bō
şeyler çoğ kerpişçiydi: Tāvşan Mustafa, Tāvşan Ali. Tanıysın onnān dīm!

-Eniştemlerin işte! Benim şey var ya, Şāban eniştem!

--Ōn babası. Ō şey, bí ze Niyat vardı, Niyat öldü bu sene. Onnar akraba zāten, gālībā,
úçú berāber. (17:00) Nīat kálıpçı, Alinēñ de bu Mustava ağa samaracı. Kētirip tókeler.
Onnar künde ēkí bín tāne, üç bín tāne kerpiç kesēdiler. Bíz ne kesebilēdik? Bír künde
bín tāne, bín iki yúz tāne. O da iç oturmadañ, o kadā boğuşa boğuşa. Ōnнар alışkanar,
usta. Ōle yapadıg sānki.

-Cāmi nasıldı eskiden amca? İlk nerede yapıldı?

--Ēskiden bu cāmí, eskí cāmí gēne bu şekildēdi ama tōprahtan yapkannar ōn. Çim, şim
yapādılar eskiden. Mında çim binā tolüdu. Ō kerpişten dā güvetlí ola. Sıkı buzālíg olğan
yērde sūreler ōn pullüknēñ. Dēmír pulluklar vardı. O çim ola_o. Ondan sōna bōle bóle
keseler ōn, yāne kerpic gıbí. Kētire koyalar duvarın üstüne. Bóyle bír de tahtadan, kálin
_ağaştan bōle tohmağ yapkannar. (18:00) Ōn üstüne su sókeler. Tohmağlān dóge dóge
şey yapalar. Ondan sōna duvarın çıkaralar yōğarı. Eēer bōle dúzgún çıkmān yerleri
varsa ōn da baltāne yontup dúzēteler. Ō duvar çoğ sağlam oladı. Kerpişnēñ yapılgan
duvar, úy sağlam olmay. Ne āyet bōn óbúr tarafında bír şey vardı. Bu cāmí bōle, bí de
sarkıtma yapgannār. Bō yerde de işte, çocuğlar okuykenner anda ēskiden. Ēskí Túrke
okutākenner erāde Cümūriyetten_evel. Bíz de o ānda okōduğ. Cümūriyetten sōna
bízimkí de, yāne ōcalar kaçāğ. Kaçāğ olarağ oğutādı. Yāne bılınmıydı o. Bılgen olsa
kelip basā: "Nābasınız siz?". "İşte Kōran öğrenem.". "Yasağ! Kōran okumıycānız.".
Bóyle diyēdiler. Óyle bírísí kelcēğ_olsa haber verēdiler. İşte keleler jandırmalar (19:00)
falan, dağılışa millet. Óyle bír āller olādı ō tarafında. Ondan sōna "O!", "O!" dediler
"Çoğ nāfile.". Mināre yohtu. Ağaştan bír mināre, ōn üstüne çıgıb_ōca andan oğuydu.
Şímdí "Allā ekber, Allā ekber.". Eskiden "Allāv ekber, Allāv ekber." dep oğunāken.
Sonradan yeni ezan çıkardılar: "Tanrı uludur, Tanrı". Ō da aynı şey aslında. Yāni Allāh

búyúktúr, uludur demeg, búyúktúr. "Tanrı uludur, Tanrı uludur. Tanrıdan başka yohtur tapacağ." díydilē. Yāni Tanrıdan başkasına meyíl vermīcēn. O, en búyúq ó demektí yāne. "Allā ekber Allā ekber." de aynı şey. Allāh búyúktúr demek. Yāni ōlē ezan okuydılar. Sōna bin doġúz elliden sá kaldırdılar ōn. óricin āline: "Allāh ekber Allāh ekber". Ó zamāndan bellú bōle kete ezan. Sōna (20:00) ōn yıhtılar mında. K̄umdan bír, ıy_yahtan, bı yahtan k̄om tāşıp şey yaptık, cāmí yaptık. Ó cāmí de bu cāmí turgancılı turdu. Āde "Bífer bír āreget ōrsa ēpíníz altında k̄alırsınız.", yıhtılar ōn. Tekrār bu cāmí yapıldı. Bu ġuzel, bu beton, demír falan savlam yapıldı. Ama tābi dā çoğ ōle bír hareket olsa, meseġā, meselā o zamān úş tórt şiddetinde bír dēpremne yıkılایise onar, bōnнар da altı, yedí yāvut yedí, sekíz dērece bír dēprem olsa, bunān da yıķıp cībēr. Dā ġuvvetlí olsa dā yūsek bír şey olur. Batır cībēr sēn çāmíní, óyúnú iyice toprağ díbine. Niteķím batkan yerler çoğ ola ōle. Binā bu āff āreketlerge, bōn içinde bír şey olmas, (21:00) korunursun. ōle!

-Bi de amca öyle savaş mavaş zamanlarını hatırlıyo musun?

--Neyi?

-Dünyā savaşı zamanlarını... Çocukluğunda yetiştin mi?

--Ēkinci Dúnyā Savaşın bilemís.

-Nāsı oldu onlar? Yokluklar çoqtu eralde o zamanlar.

--Onnar, bíz okulğa ketēdik, ó zaman. Bírinci sınıf, ēkinci sınıf en çoġu. Yāne onnān bin doġúz kırk bēş, kırk bēşte píte o_ārp. Mēn bin doġúz otuz_altı dovumlūm. Kırklardan mı başlay nāpar dórt bēş sene. Önnar bízim Túrķiye'de dīl de dúnyāda. Almanya, İngiltere, Fıransa önnar, İngiltere Fıransa onnar. Dā başka milletler de var. Rusya, onnar ayrı. Almanner da şeylerle, İtalyānlarnē onnar ēķisi bírlik. (22:00) Ama Almanner çoğ kuvvetlíken ó zaman. Ameríga kēmesēke dúnyān p ĩ tıriceķken. Zāten Rusların yarısından fazlasın içine kırgen, alğan o. Meselā Túrķ, Túrķ devletleri var. Tā o taraflarğa keçip önnarin ēpsin zaptētken anda. Kırımdan kēlip bízim Túrķlerin oturğan yerlēñ, ó yerlēn zaptetken, bō Karadenízín içersin. Tuna Nērinden şey kētirgen, deníz altılar kēçirgen. O neyize kētirgen annān. Ama bō şeyde Karadenízge çikkan sāna mōnta etkenner önnā. Karadenízín içersisi şey tolūken, Alman denízaltısı. Tābí onnar şe Ruslarğa karşı, bízge karşı dīl ama. Babamnar da ó zamān İtiyāt askeri oldu. Almanner

bu tarafka ıkmasın diye bu Şeyde askerlik yapakener, nedi bu İzmıt yanarında? (23:00)
Ö yerlerde işte duřmān denizden ıkıcağ olsa oğulicekler. Öğlenmez, nerē. O Almannar
bu Yunanistanın, Bulğaristanın, o tarafın inēn keleler boğā. Keleler bu tarafğā. Ama
sōna andan Rusya'ya, Ameriğā da onlarğā yardımcı ola. Fıransa, İtalya, İtalya diyim o
Şey taraflān ēpsı...

SÖYLEYEN: İsmail Kasap(--), 73 yaşında/ Saliha Kasap (---) 72 yaşında

DERLENEN: Anılar, çiftçilik

--Bір de sēnīn alıřtīn bīlīrdī anasī, o zamān kızımaz. Yāni bāzen kızıganım men, ne sōlicēm bellī olmay.

---Bēllī olmas.

Ā bīzīm, a o zaman, altı sene alıřkanım mēn. řımdıkīn on beř senesīn, yīrmī senesīn řē yapmas. řımdıkī alıřma dīl ki. Men řındı motōrūn, yūz kilō erīm baķ ayām .... , kendīm de saķat, gene oldū ālde yaparım. İı... Ő zamān ēr kūn ālemge yer sūresīn. Otūz beřlīķ Fērgūson, ēkī t ā ne bulduk. Aħřama ķadar, dōn dōn on ēķī ķile ēr sūremassın. E zatē cūrūmāy motōr. Nē... Cānı yoķ. řındı İ pīřı yoķ, ıf eker. Basasın ķendī kendīnē gete_o.

-Eskiden o ekin ekme işleri nāsı olurdu? Buğday nāsı ekerdiniz meselā?

--Ēkmek, o zamān ēlnē saādīħ. Ēlnē saādīħ buydayīn. Evde ķesemīs.(1:00) Bīř aħřam keldī. Yāni ēp alışamızdan bīř aħřam keldīm, yāne sāt on ēķīye ķa alıştım. Bī ne baħtım hava bulutlay. Keldī řākīr dayī. Dedīm ana bō bī yerden ķeyīķ. E nāsī etēz? Ĥarannıħ, zīndan zīvīr. Bīř lambalar yana_ama gece, nābīcān? Dedīler ēmmen de ķeřēn. Babam sařā buydāy. O da ķūbre mī saā buydāy mī saā. Mēn de sabā ķadar ōn ettīķ, ķeldīg. Bi yāvміř. Bi dā pītī ēr řey. Őna da gee Ĥarannıħta buydāy samaħ... Yōķ beyāv, olmaz iř ōle řey. şındı_ō ezan_ōldu mu bīraĤa ķaalar. řevķetīn yolladım tarlā. ĶosĤoca delīķannı o da, yīrmī beř yaşında o zaman. "Ķet!" dedīm iřte , "Falan yerī sūr.". Őlāñ ōn yerīnīn zāten pītmesī lāzım.(2:00) Yāni t ā... Ēn_azīndan sāt on_ēķiyī_ az geēdī. Ezan geřtī, geldī. "Nōldu?", "Ķeldīm men iřē.". Ālbugi ķōrħayken gee. Őlā bīz gee ķaranlıħta... Ķarřıdāķı bīzīm_úyler. Bō da aralıķ, eřme Dēresī. Bīz on_ēķī yaşında, on_úř yaşında bala, zīndan zīvīr bōlē ķarannıķ sēn. Ķarannıķ_ıīnde

karannıhın nöldün bilsen. Kózúne bôle tirstinen kóremasin. Ama_ölēken bız o gēcelīn andā ketip kelēdik o karannıkta. Işık yok, lāmba yoğ o zaman, nerdē? Bır lamba vardı bızdē, en búiyük lamba. Gaz lambası yāne, bō kadar. Mum zāte_nerde bulcān? Yaşsan bı kere bi dā alamaysın.

-Kāvede eskiden adamlar nābiyolardı, amca?

--Eskiden, yāv eskı adamlar dā (3:00) başka_ış yāk muydu, avanak mıydı? Keteler on lırā kók sókeler aḥşama kadar. Aḥşama kadar kók sókeler. Kelē, diy kē: "O on lırān o aḥşam...". Kumar oynaylar yāne. Kumar da artık otuz bır mí şey mí onu yuttūrā. Ē balā bı şey yoḥ. Āde ertesı gúnú on lıra. Bı de kók sókmek ö_kadar zor kē, adamın jiverlerini çıkara_o ağaç. Meselā ağaç, ön kóküz bôle kazasın, kazasın çıharasın. O_aşın, yāni aḥşama kadar dört beş tāne çıhattıralar. Öle dıl. Ke sen o_on lırā, ver al papa... Ver papazın diy. Kettı on lırā. Bır_āḥşam yine Çuvaş Osmannēj Dalaman, kardaş_onar. Kele, diy kē: "Ağa!" diyi. Kók sókçenner, (4:00) onár lıra para_alğannar, on beşer lıra. "Ağa!" diy, "ke .... yerde." diyı. "Bızın" diyı, "beş künde çalışhanımızın" diy, "bır sätte alayık mında." diyı. "Deme lá!" diy. Ölē, "Ke!" diy. "Ver sen o_on lırān mā!", vere. "On lırān da..." Ēkısı harıştıralar, keteler bır úy kúlube içinde kumar oynaylā, karannıgta. Kıreler anda başhaları. Onnar da gıre, yaklaşa. Diyē: "Bız de oynayıḥ". Oynayılar. Şüle bı_on... Bır_ekısı kāt_ıstēnde alalar onnā parasın. Şım bahşáy şey, Dalaman: "Ulāñ!" diy, "Bızım gıbi şebeklerge" diy, "o parān kaptırlar im mında!" diy. "Avanag gāvur!" diy. "Mēn" diy, "karı" şey, "Nörıyeye" diy, "don alcāhtım, şım don da alamıcam." diyı. "Bayram keldı, ben napāyım?" diy. Otuz beş, avlıyō. E ağlaysın da nışın bōn öresın be_adam? Ēm ağlay, em parān yuttura, em aḥşam... Ama bôle, po kadar da avanaḥlıḥ (5:00) yārap...

-Çok kumar oynanıyordu demek ki eskiden.

--Yāv kumar_ıstē. On lırā, on lıradan nölcağken. Ālem sā para ḥaptır ım? Meselā_o zamānın şeyleri, Arızā deden vardı. Dā kımner vardı?

---K̄ara Yaşar, Abdillā...

--Onnar işte, bî kaç t̄anē onnar. Zāte kumarın cambazı. Sen onnardan para p̄l alab̄lirs̄n im? Ş̄нді meselā... Ş̄нді şe_yaba, Arizā deden dā fenādı yānı, şey. Bi k̄u kumar_ oynaylar. Parān yuttūra. Bu sever Yāşar dayın mı yoḥsa başḥa b̄f̄s̄ı mı, ş̄md̄ı_o on l̄ra, yātta yirm̄ı l̄ra mı alıcā var. Ala. "Ver parān." d̄y, "Vermem." d̄y. "Yutarım barān yenemem." d̄y. (6:00) Ōn yer̄ne yuttām. Yā! Yāni parān yutacā, yāni yuta, yēne verm̄y.

---Ēvelden, ēzelden var_ışte kumar_ oynamak.

-Şe, ālbuk̄ı o k̄ore k̄or m̄u, yoḥluḥtan mı? Nāss̄ı şeyd̄ır aklım ermed̄ı beyā. E m̄ıbāreḥ ānı... Zor işş̄er, yāne cāill̄k̄ın iş̄ı yāne. Ama cāill̄k̄ te d̄ıl beyāv_o. Yēne k̄ore k̄or. Cāil _olmuş_ōsa ş̄md̄ık̄ide aḥıllar var. Onnar ēpten ḥet̄ip başḥa yer̄de oynaylar da ēp, gēce ḥund̄uz. āstal̄k̄_o. Ē sen āyatta b̄ı kere oynāns̄ın, oyn̄ıcaḥ_olasın. A s̄a para ḥapt̄ır mı ālem? Sen, ōnu ustas̄ı_o. Ama bala meraḥ_etē. Meselā ēr genḥ_adam: "Lan! Dur, mēn de kumar_ oynaȳm." (7:00) B̄ız de oynad̄ık̄ b̄ı_ēk̄ı aḥşāmı. Ot̄uz b̄ı d̄ıym̄ız o_zaman. Toplāys̄ın, ot̄uz b̄ı yapḥan barān ala. Beşer, yirm̄ı beşer k̄uruş yatırasın. Ulaḥ! B̄ı_ aḥşam_ōynadım ş̄ede. Mē yutam, men ḥazanam parān. B̄ı de baḥam, masā ūst̄ude para ḥalmay. Ālem ōn camḥalaşa andan. O ondan alḥan, o ondan ḥarpḥan. "Ulā!" ded̄ım, "Men oynamam art̄ıh b̄ı dā." E ḥūḥū ḥazansam da ālem ala ḥazanmāsām da.

-Sen Īḥ ev yaptın mı amca böyle? Şey, kerpiḥ kesiyolarmış eskiden...

--Yoḥ. Mēn ḥet̄mādım, ḥesemādım. Kērp̄ış kesmādım.

--Kērp̄iḥ t̄aşıdıḥ, şe_yaptıḥ ama.

---Dā ōncedēn ĩnsānlara ḥesēd̄ık̄. Kērp̄ış dā.

--Dā ōnceden yēne serpiḥ te yoḥ. Ḥımn̄eḥ d̄ogeler şeyin, b̄ınāların ḥımden yapalar.

-Bilyon mu amca nası yapıyolardı onu?

--Çim, bızālîh. Bızālîhın sūrē. (8:00) O zaman bēle ſi dīl de dónmecenēñ .... dā ſeyden çim çıka, ò dağılmay. ſımdı ònnā ketire bōle, keseler bōle sırānēñ. Ama eymece ſeđlinde. Ōle bîr kîſî, beſ kîſî yapamay òn, kóyce. Meselā sā binā yapılcıh, kóyún yarısı k̄er bîrbîrîne imece yapar. ſımdı sen öl, andan sēn ağaçın bile k̄aldırmaylar. ſımdıkî insānna, yāne ākkattan... Yāni yoğluk bîrlîk, bavlılık, varlık davılık. Yāni bîrbîrne kattiyen ēyvallāsı yok. "Mēn sēni taqmām." dıy. "Mēn" dıy, "parānē yaptırım òn." dıy. Ama_o saman imecenēñ hep berāber bîrîne yardım_edeler. O_ıſın yapā. O çimlerin_ ala kele. ſımdı kîmîsî araba k̄oſa, beſ, on tāne ketire. Beſ on kîſî de, arabası olmān da ala_o çimîn. Duvar ğíbî .... koya. Isatıp (9:00) tōprađlá dóge. òle, bu duvarın o ſeđilde yapalar. Yāni çimden duvar.

---Nē yığılır ne bî ſiy òr.

----Suva yapıyolā mı sōr.

--E? Tabî yā! Aynı iſte, binā. Tābî ayne suva yapasın binā yapka. Aſſada Āyrettinlerin bināsı çinden yapā. Bîr de bilmem neresî çimden yapıлма binālar.

---Ōnce çeſit ſeyler yapıladı.

-Cāmi nasıldı eskiden?

--Cāmî... Bō üçüncü cāmî yapıldı ānî. Dā bađſtan da eskî bî cāmî varıdı. Sōra òn yığtılar. Altmıſ k̄aſtı o, altmıſ ikî míydîdî neydî? Yō, ellî dođuzā. Ellî seğiz im, ellî doğuzüm_ō senelerde yığtılar cāmîn. Dā betonu, ſeydî, taſtan örmedî. (10:00) Sōra yenî yapıldı. Sōra da bōn yēne, bi dā yenî yāptar. O zaman da imece ſeđlinde. Tarlā ğetesîn, ſımdı cāmî yapıla. Hergez k̄oſar. Kîmîsî taſ taſıy, kîmîsî tōprak ğetire, kîmîsî bilmem nāba. ſımdı bō bîrîsîn yapkanda parālēñ. Īç kîmse k̄arıſmadı. Betonunu ālem ata, ſeyden ſe_yaba. O zaman millet ĩmecenē yaptı òn. K̄etesîn ormandan .... lāzım. K̄ese_alamıs. Yāvut ēkîsî verē, öbürsü ğetirē o ſey kóyden. ſımdı òle bî yardımlaſma k̄almadı. Ama ēp bu zenginnîkîn ſeyî o, boğluvu. Zengîn oldu mu insānna bîrbîrîne sāyip çıhmay. Fakir_olūsan bîrbîne k̄enettenîsîn. Çúnkú o_zamā (11:00) kîmîsinde yađ _ola, kîmîsine tuz ola, kîmîsinde ſey bulunmay. Bîrbîrîne muhtaçsın. ſımdı òle dīl kî... ſımdı ēr ſey_olđanına kîmse kîmsēn tağbay.

-Eskiden alış veriş te, biraz dā evvelden, şeymiş ğalibā amca. Böyle āni baqqala yumurta verirmişsin...

--E tābi, tābi yımırta...

-Ondan sonra şey...

--Sēn bīr dedēn ĩkāyesī var.

-Āni, nasıl?

--Āsan deden ketken tarlā, o yeşil tēpē, saban sūrmē. Çığara işe tābi. Şındı bōn cığarası píte yolda, şeyde tarlada. Öyle úylenge yakın, andan birağa bō, kele mında. Para yoĥ. O zaman anasına mı dıyí, yoĥsa Muqadēs ēngē mí dıy: "Yāv!" dıyí, işte "Yoĥ um?" falan derken ēmen dala bu şeĝe. Ėkí tānē yımırta bula yuvadān. Ėmen kete. Yımirtānēĝ beş tāne mí ne cığara vereler oĝa, altı tānem? Ėkí yumurtā beş, altı tanē (12:00) cığara ala. Nēyse kete bñ tarlā. Bi de şapka da, yeni bñ şapĝası varken, bayramlıĝ aĝān. Şımdı bu cıĝarān bñrazını içken sōra óbúr cıĝaralarım da şım paket olmāna, ōn şapkan zōrtkēne koyĝan. Zōrkēne ĝoya. Şındı bō bñraz yakkan sōra bñ kē, "Sōndúrīm cıvarān." dıy, "Koyayım.". Ğene bñ dā sōra yaĥıycaĥ. Şımdı onu sōndúrūm diye koya anda. Şımdı... O şımdı keti kēn sen rüzĝardan, o şapka tütüşhān āndan. O cığara da yanmān. Yepyeni şapka yana. Şımdı ōn bñ lafları vardır. Ėp sókúp sōler zāte. "Bilmem nāptımısı, bilmem ne!" fā. "Olaĝ!" dıyí. "Mēn" dıyí, "şapkalān" dıyí, "cıĝarālar ketken." dıy. "Yāndım!" dıy. Cığara, şey, şapka on lırā, cığara elli ĝuruş. O yine cıĝarayā yangān zavallı.

---Amma (13:00) içgen ĩnsān nāpsın?

--Yā yā!

---Ŗnce ēkí yımirtā tōz şeker ālādıĝ kedíp. Tōz şekere verilē midí kñ acabā ōle? Bñrüm yapādılar.

----Çalıştırmış ya burda da tavuĥ yumıtlācaĝ ta ....cekler deyip.

--E işte ....dan olĝan işte. Yuvadān yumurtān al sen. Ket, cığara al.

-Eskiden tütñn de ekiliyomuş köyde ĝalibā.

--Tútúnú, bíz eķēdik, babamnar eķēdi. Tútún, eķi çeşit tútún vardı o zaman. Bi kırmızı çiçek, bi de sarı çiçek diyeler. Bírísí yúhsek, bírísí alçağ. Bírísín dā kilosú fāza kelēken. O şındí şartlara kóre... Mēn rāmetli anam, āh be yāv! Çoh çektí zavullum ey! Sabālėyín erken ğalkar, kúneş dovmasına eķi saat var. Yatta şeden, şafağ sókkennēñ kیرهler, túp sarūler (14:00) kúndendin. O şeyin tútúnú toplay altını. Ó sepetin yúklēn sırtına. Ketire, tóke úyún orta yerine, yāni sundurmā. Anda da aħşama kadar ōn tızeler.

---İpe dizeler.

--Sōra ōn serģiye koya, şeyge. O kadar meşāhatlı kē o zeyir, bağ ta bízge sırāyet etti yāni. Onnar ekti yāne. Babamnar pek cıgara işmiydi ama o da onnarın kıyadı. Yāne kıya demek, meselā cıgarān içindeki tütún nāsı ola? Şim aħvan, āvan vardı. Āvanın içine bēle onnarın goya, tize. Öle piçağlēñ kese onu o. Babamnarda da, yāne, kıyıcı diyeler yāne. Ön erkez yapamay. Kóyde eķi kışı yapabile onnā. O tütüncülüg çoh zor. Ta ōn zēyiri bízge serāyet etti yāne bağ! Búronşit yāni ó şeyden. Onnarın zēyiri yāni onnar. (15:00)

-Tütünün ekimini de yine elle...

--Ellēñ. Erkez bōle sīrānē ekersin tek tek. Başına da ocağlar yapasın, aynı biber patican eķken ğibí bōle bi şeden var ya, bide, óyle şeden. Onu sulāsın. Marttan başlarsın. Şimdi karpuzūlar nāsı yapalar bōle, Marttan başlay. O zaman tütüncülüg ōlēdi. Hıdırlezge kadar ōn eķesin tarlā. Ondan sōra ōn sırtēn taşıyler suvun. Őle şındıķı ğibí yok. Babam rāmetli takādi eķi tāne tēnekē omuzuna. Āvız başından su ketire. Onnarın kóķún bōle sulāp öyle yetiştirēdiler. Onnar çoh zor, bízim... Şimdi su motora basā, sulay tarlān. Şe yaba. Ohō! Şimdi bīfí, çoh beyāv çoh... (16:00)

---Bízimķiler de sūlanacaktır ama şimdi sūlesēm bi şey kıziyālā çabūcağ.

--Eğer başka yabancı kelimelerden varsa yāni...

-Yok amca ğāyet yeterli, bu kadar da yeter. Çok teşekkür edersin. Var mı amca öyle aklına gelen bi şey anlatcağ? Yoksa...

--Yā! Annatmalıg şey .... āni ōle bi şeyim de... Yāni o yabancı kelímelerden şe_ yabarsan, onnar var dā. Meselā, derim, ya derim: "... olğan, kaybolğan.". Meselā şimdı anam dıydı ki, şındı súpürge çıha, bala otura anda. "Oturma anda!" dıy. "Carh_eter getersin." dıy. "Carh_eter ketersin.". Şim tüşersen carh_ etçek başın yāni. Yāni mā "Carh_etersin keterisin." dı. Şim dereyse, dere boyunda otura, hep ondan duyam yāne. "Cump_eter tüşersin." dıy. Cump ete, tüşken zaman nāsı? Bēle bı ses_ıgān. Āni Tatarca aqkattan çoğ bı, (17:00) en kıymetlı tıl, lisān. Ama onu, yāni mānālı şeyı. Cump demeg, yāni bı şey attıvın zaman cump yapa dı mı? Cump eter gēdersin yāni.

---Kōşa kōşa dıcēne çapa çapa ket dıydiler.

--Çapa çapa.

---Ōnce, Tatarja... Şimdı yoğ_artıq o ğadar Tatarca ki.

--Yāv şimdı eskıden...

---Ama şimdi eskıler ōldú. Şimdı ēpsı de dışarıdan geliyelē. Āne Ğācal, Mācır ēpsı karışık.

---Tışardan kēnner dā çoğ Tatarca konuşa. Bu bızım kóy, ne o, Nāzife ōsun, Kıymet ōsun oğō! Adam ahl Tatarca honuşa.

8

SÖYLEYEN: Sedat Kurt, 63 yaşında (---)/ Halil Tuncel 50, yaşında (---)

DERLENEN: Anılar, günlük olaylar

-Öyle bi acelemiz yok amca işte öyle, muabbet edersiniz siz de, ben de yavaş yavaş kaydederim.

--Tāmam be ğardaşım.

-Şey yok yāni.

--Önemli dīl.

---Ben balāken ėp sızın mālledede yetiştīm için bēn için sen...

--Zāten anda dovdun da lā!

---Tābı. Ziyāttın amcam neyse sēn öyle kırem.

--Anda dovdun da. Bızım anda dovdun da dīm, tābı.

---Sēn balların ne kıreysen aynı şekil.

--Rāmetlí, rāmetlí anan ne dıydı? Bızım balta cāngırılıhta tūrādı.

---Tābı.

--"Bızım mālledede olsāydı bu baltān" dedı, "cāngırılıhtan ohō gótürler". Bızım mālledede öle bışı yohtu. Bızım mālledede ėle bışı yohtu.

---Pıraq aķırın kıililtli oldū ālde içinde otunnar kete, kıumelerin kete.

--Yōķ beyā! Yōģ beyā! Bızım andası (1:00) ne demeg? Bızım andası beyā!

---İşte şēn verem, vermē çalışam. Ūlerin satışka çıkarcām bış āfta sōra. Gēne mēn dovdūm yer, Yaşar aģān balası sata andasın. Ama ėllı, ama altmış kıredīlen miredīlen bı ėşēler... Şımdı işım de, bēkçılık işım ğarantıģe kırgende ėmen çekçēm kıredi, alcām andasın. Ğūzel, o ğaraj yerlerı falan, kıapıların ğücüm yettiģe devıştırıp, bı ğūzel bı beton suva yaptıırıp ōmrüm artçāk anda. Yoħsa mında dā mēn beş sene yaşamam sınırden. Ne odunuma odunum dıyebileşın, ne bı bı şeyın tışarda sıkıysa bıraq.

--Mēn anda k̄ap̄ılar aç̄ıh t̄ora. K̄ımse ket̄ıp te b̄ı t̄āne b̄ı ŧeȳı ŧe_yapmaz z̄ātē. Mēn andas̄ı k̄ap̄ılar aç̄ık t̄ura. K̄ımse yoĥ.

---Yāv men anda ŧımd̄ı b̄āzen, geĉen k̄ún elēt̄ırık... ŧey s̄āȳı, āzır mında k̄eld̄ın, sēn su s̄āt̄ın falan var d̄ım mında?

--Var.

---Baĥ! Muārem de d̄osyalar var. D̄osyalarĝa yazdır, su s̄āt̄ın raĥamlān da yazdır. (2:00) B̄ı de su s̄āt̄ın k̄end̄ı ūst̄unde k̄abartma yazısı vardır, sayaĉın k̄end̄ı numarazı, ōn da yazdır. O tosyalān doĝsan lıra veres̄ın ket̄ıp beled̄ıye, k̄ayıt_olasın. D̄ā s̄ōra zaman keŧti mi cezā, bin lırā k̄adar cezā s̄ōs konusu olcāk. Āzır mında k̄ēnde b̄ı iŧin yoĥsa aĥŧamı Mārem̄ın k̄ōr. Mārrem baş āza ya!

--Baĥarız, ōn yaparız.

---Tāb̄ı. Ćunḡú yoĥtun.

--K̄apalı z̄āten ēps̄ı beyāv.

---Tāb̄ı.

--Oturĝanımız yoĥ ģi, k̄apalı ūler.

---Yā! Yārın ōb̄ur k̄ún mında k̄ōyge k̄ēmeĝ zorunda k̄ārsın, ūyún tapusunū al̄ıp ketes̄ın anda. B̄ı de ō ūyeler̄ın, sēn ūst̄üne ūyler. Ūn tapusunū alasin, b̄ı fotogob̄ısın ĉekt̄ires̄ın. B̄ı de son ōded̄ın elēt̄ırık faturasın beled̄ıye k̄ót̄ures̄ın, teslim etes̄ın. Olay p̄ıte. Ćoĝ ĉabık iŧin_ola. (3:00) Ben ēp iŧte kend̄ı anda mālēm arayım yāne. Anda ket̄tı m̄ı M̄ıriye_ēngelen falan, ōyle ŧaĥalaŧam.

--Yırmı sene, yirm̄ı beŧ sene oldu da. Ēle yirmı seneden bellı k̄apalı z̄āten. Ōle tura. Tapı mēn ūst̄üme de b̄ı elēĝt̄ırık babām ūst̄üne d̄ā.

---O saman ē... B̄ızım k̄ōyde Ōzcan Dem̄ırel anda b̄ıles̄ın. Recep...

--Yoĥ nán! Āmet Memet arāp otürmam, ket̄tı m̄ı anda yapt̄ırım iŧımı. Ōnemlı d̄ıl.

---Ćunḡú ēr ŧey ŧeȳın ūst̄üne olmas̄ı lāzım yānı, tapu ģımın ūst̄üneyse ōn ūst̄üne.

--Tapu mēn ūst̄üme beyā.

---Tāb̄ı.

--Olıcağ bunnar beyā. Şımden sōna, şımden sōna mīllet anyānān Konyān annıcāğ.

---E tabī kı yāni.

--Dā şımdı bı şey yoğ.

---Ērkez ōle diy.

--Şımdı beş sene sōna, (4:00) şındı belediye sū sātlerini aylığ yazcāğ.

---Eletirig başlada ēr_ay yazılmā.

--Su da şındı aylığ yazcāğlar.

---Tābı.

--Bı de çöp fergısı koycāğlar oğa, bı de atığ su vergısı koycāğlar. Sen şındı ister gullan ister gullanma, on lıra, su.

---Tābı.

--Ēr_ay on lıra, ister gullan ister gullanma, on lıra para vercēn.

---Tābı. Ay işi çok sağat.

--İştīn su ayrı, on lıra su parası belırlı vericēn. Bu atığ su parası dıye geçe, çöp vergısı dıye geçe, on lā. Yārın_óbúr kın, yārın_óbúr kın, beş sene sōna, şımdı tarlālarda vergı yoğ. Tarlālarda vergı yoğ. Ama ne_olacāğ? Yārın_óbúr kın, Tēkirdāda ne vergı veresın, bütın tarlālar ārsa ğıbı vergıye keşçēğ.

---Tābı. (5:00) Ēşkilerden de alcāğkenner?

--Ēpsınden alcāğ, bütın tarlālardan. Sēin şındı yúz değar tarlan var. Yúz değar tarlā úş milyon, dört milyon vergı koydumu! Delīn_āvuzu yanaş.

---Tābı vāllayı!

--Yanaş!

---Oğa bı darbuğa alıp çalsam oynar.

--"Ēyvā!" dıycēğ, /... /

---Tābı, tābı.

--Búyúq ŝerín işte bõnnarı da var.

---Tābı. Beledıyeden bı adam keldı mı bıyle oturup...

--Eŝkıden, eŝkıden şu ārman yerlerı yok mu, օ_ārman yerlerine vergı օdeniyօdu, devlete. օrmannarın vergısı օdeniyudü devlete. Bõnnar kַalhtı, tarla vegıleri de kַalhtı. Şımdı bunnar geldı.

---Ama kemesı lāzım.

--Kemesı lāzım dıl. Bütçelēn, bütçedēkilerin itke kօpekkē yedireleŝ. Faķır fikarāden bütçēn toldurcağlar. Kemesı lāzım dıl. Şımdı (6:00) benim altı tāne ocuğ var. Bu altı cocuk, búyúttım ben bunları. Topal ayaklan búyúttım. Kimsēye muhtā etmedim.

---Sende altı tāne bala var ım?

--Tābı. Bış dedıyseler iki yapmadım. օnnerine istēdíglerini kօydum, fazlasını.

---Men sende úŝ tāne erkek...

--Ú kız, ú ocuğ...

---Ú kız ım?

--Āyır.

---Kızın bı tānesinı āyal máyal on yaŝlarındāken, dօğuz on yaŝlarındā kօr....

--Şımdı, şımdı nօluyօ? ocuğ beni baķıymuŝ, bı milyar māŝ veriyü devlet. Kız bılmem nāpıymuŝ, bı milyar devlet bāŝ veriyü. Yāv āram օ para, āram! Túyú bıtmedig yetimin parası verilyօ, āram o para. O para yenilir mı? Sen o parayı bana yedirisen āram yediriyօsun.

---Tābı.

--Ben a օlürüm, օ parayı yemem. Ama bõnnar mālesef, mālesef! Rant_ıin, arķasında gezuylar, rant ıin. Olmaz օle şey, olmaz. (7:00) օnce vatan! Vatani dúŝuncēn. Vatan elden gidiyօ, bunnar rantı dúŝunuyօ. Olmaz!

---Kօyde bıle, bağ şımdı sen bı kē mında gúzel bı arabālen...

--Kօyde, kօyde dā sandığlar aılmadan bıç_āber_aldıķ ne hıdar, nerden, ne ıktını.

---Tābı.

--Sandıhlar açılmadan bız_āber aldık.

---Tābı.

--Dört_tāne şey bile çıkbiş...

---Peķaķalı bile çıkķan.

--Dört tāne Peķaķa bile çıkmiş.

---Yanlıştır ö İa!

--Yō! O yanış dīldır_o.

---Bılınçlı olarak, maħsus tēpkı oyu olsün diye verdiler.

--Tēpkı dīldır o da, şeydir, yaşlı maşlı bırısi, oķur yazar bırısi olmayan...

---Bı tānesı öle.

--Şındı tarşıda Aliye abla, oķur yazarı yok.

---Kórdú yaħışılı bı genc bala, dedı "Ben buğa vereyim.". Ama Peķaķalı olęanı bilmez tābı.

--Oķur yazarı yok, ölesı basabılır. Onün ne oldünü bilmez o. Ölesı olabılır yānı. Onu, tēpkı mēpkı dıl de öle, yaşlıların işıdır_o.

---Bı ēkı tānesın men tēpkı oyu olarak kórem. Ėkı tānesı de işte yaşlı kışiler ön gúzel fotórafına, resmın kórdúler anda, dediler "Bu aķayęa vereyık.". (8:00)

--Yāv óyle fotorafķa motorafķa şey yok ta o, öle, o şeğildedır_o. Yaşlıların işıdır_o. E şındı mında karışılıķ olsa, tamam. Mında Kúrt vardı, verdı. Kāşıçıda meselā şındı on āne Kúrt var, şey yırmı āne Kúrt var. Úç yúz āne Kāşıçıda sıpsıķı keleler.

---Tābı.

--Bej on gún sōna, beş on gún sōna bize de aynısı olcāk. /... /

---Zāten kóyde bırlıg tutęan pek bı şey kalmadı. Mında sādece...

--Ėrkez Āmedın Mēmedın dedıgodusında be ölüm.

---Aşırı derecede yāni.

--Tābī yāv, sen ne ğonuşūysun! Önüne gelen bī dedikodu, önüne gelen bī dedikodu. Yāv! Nè gereh var yā dedikodu yapmā!

---Sēn mında (9:00) ūlerin ta_ò karşidan kórdum, suvalar tókülgeñ.

--Tókúldú beyā! İşte şındı K_aşıçıdan şe_yaptım, bī usta buldum. Suvaycağ_önnān da māzeme yoğ eğen şındı mında. Āyraböldan Yörüh Ticāretke telefon etip te māzeme kettircēz ērālde.

---Yörük Ticāret o kóprú başında sol tarafta olğan yer dīm? Onnarın çok kazıkçı díyler ābī!

--Kazıkça kazığ beyā!

---Ö şey var, Āyrabölun_ıçından Malkarā doğru keterken, Āyrabölun çıkışında, sol tarafta. Onnān şeyir_ıçinde de yerlerı var. Amā men Āyrabölun fazla bilmīm. Onnarın çok ēsaplı olarak sóylüler. ēr şeyde, meselā çimontösüdu...

--O karağolun ğarşısında.

---Bilmīm artık. Onnar ērālde, onnar. O Yörükün çok kazıkçı, aşırı derēcede...

--Kazıkça kazığ beyā! Ketircē ēkı tórba şey. Beş tārba, altı tārba çimontò, bī metre kum.

---Tābī!

--Kırk ellı tāne, yāvut yús tāne tuvla... Önemni dīl yāni. (10:00) Kazık oşa nölcağ? Ēr tarafı hazık oşa nölcağ? Mından da bī motor tütüp getsen ğene aynı kapıka kelir.

---Sende ūn tepeside çatı var im?

--Yöh.

---Āslında òle tarlān kenarında kavağ mavağ olüp ta bī çatı yaptırсан dā hoş ....

--Náyābicām çatın beyāv! Mında mī oturcāz beyā! Mında kelicek ālímiz yoğ kè. Çocuglar, mèn yoğsa kērim de çocuhların bī tānesı kemes. Onnar kemedīm men zāten ĩş kelemēm. Mēn de yollamazlar.

---Ótekilēn kóremīm de Kāmíllen súdeklı ğanyan bāyı şey, iddā bāyisinde bız Āydōda... Fıkrı ağān İsmāyılın anda, o bāzen İsmāyıl oğa bırakıp kete o andasın. O mağınān ērkes kullanamas.

--Yòg  rkez n yab c  iş d l o c nım!

---K tem K m l de anda,  ! Arala g rala  l  Őa alaŐamız y n .

--K m l  va alan nda  alıŐıy  b !

---B lem.

-- orluda. (11:00)

---O  end n  ortardı. O b  t nes n de işte, o ortanca bala  r lde s n, adını unutam  n. Onn n, o  ok s yre   ele. B zen u  ayda b   ere, altı ayda b   ere  or Őem z.

--Ner ?

---Anda  le...

--K mez  yle yerge. O  yle yerge kemez.

---Yok,  ele. Ism y l a  ayın s le... E rem...

--Binde b   ere.

---E rem m ?

-- rem  eter  rada.

--- ay i em z ....   n b  gere   m nda M mutun anda. O da b  uÇ, d rt, beş sene  nce. "Bu g y n del s  men m." d y . " p!" ded m, "A ıllı ol!". "K ms n l n sen! Bu  oy n del s " ded m, " k k  men,  nıyla Őanıyla.". Ded m: "Yavaş gel, alırım b y n  l Ős n ." falan. "K mnan b !" falan Őek nde b raz da Şey jey  onuŐa. Ő md  o s m yeten, m llet tanıy ama men tanımayım onu. (12:00) O m n  o   y  tanıyken_ama o puŐlu _olsun d ye m n  st me  st me kele.  zc h  alŐtım ayaŐlandım artı , n yyetled m dalm  falan. Ded ler: "S rat a an o l  bu.".  le deyince m n ateŐ s nd . Ded : " l l  b  tanımadın mı?". "Y v, n s  tanıyım b llar?". Onn  men  orgende on u , on d rt yaŐlarında...

--O ul a, orta o ul a d ye m ndan ayrıldılar, bi d  geri d n Ő olmadı bey .

---Ayd vda  ord   m zaman "K  ballar!", past nede onnar a dondurma falan s yl yd m. K millen s regl ... K mil do du, b y d , en Şey b r_ayın  e mez. Muh k k  K millen  or Őur z y n .

--Kāmil, Kāmil piyasanın adamı beyāv! Gāmīl, aşşā yuqarı seķis sene kırtasıyede çalıştı zāten.

---Tābı. Yā şımdı, Kāmil yolda ketemiz. Mēn ta karşıdan kórsún, ēmen el kıldır: (13:00) "Ālīl ābı! Nābarsın?" Bi selāmlaşırıs.

--Kāmil yapar.

---Tābı. Óteģi bāllar da sıcaķ.

--Onnar da yapar dā.

---Ama Kāmil daha bambaşķa yāni. Neyse anam babam ēp rāmetliler annatādı. Men balāken ēp kaçıp kaçıp sizge ketēgenim. Annen baban olsun, sēn ōsun, yēngem ōsun menlen ilģilendī için men şımdı sēn kendī ūm içındēķi bı insān olaraq... Mēn ne kadar kızdırsan kızdır, bŭ ters bı şey...

--Terekkeliler de, bu Terekkeliler de anda bŭyŭdŭ beyā!

---Tābı

-Bızım yēnler de anda bŭyŭdŭ. Sōna Īlmi Cambazıngıları... Sēmrā abla bırahtı gettí onnān ēķi sene.

---Ballān bıraış kettí Almanyā?

--Tóbi! Balların bıraşıp kettí. Yılmazların da bırahtı, balların da bırahtı. Ēķi sene, ūç sene anda bızım Īmāyemizde kıaldı onnaş. (14:00) Ondan sōna, ondan sōna işte balların da tóplāp kettí karı. Īlmi aģān da aldı. Bu sefer Īlmi aģān da bıras akāret etçēk ola karıģa, Īlmi aģā bı şut çetiler. Urdular beline, geldí mında. Arķadan Çetının beline vurdular. Esrarcılıģ mı yapmış, eroyincılıģ mı yapmış, bı boģ yemiş Çetın orda. Ārħadan Çetının beline vurdŭlar. Āmet te karıyı dŭvmŭştŭ. Āmedın beline vurdular. Ama Āmedı ğene Nedım aldı gerı. Karıyı bırahtı.

---Ama ótekiler kırtardı kēndīn. Çetın kendısını māfettí.

--Úçu de ğurtardı cānım, ūçu de ğurtardı. Ama Çetın nāmussuzluģ yaptı, batırdı kendını.

---Tabı.

--Şımdı de nērelerde olduvu bellı dīl onŭn.

--Çetinin en son Ēdirnē, o āvūsān andalarda bi bēnzinikte kōftecilik falan yapa diye duydum. Sōra Çerkeskōy falan, o yerlerde kōftecilig yapa. (15:00) Çetın...

--Bi ara duydum men İzmır tarafında bı yerdēken ama bımem. Kārın da bırahtı o zāten.

---Bırahtı.

--Nōldū bellı dıl.

---Kafasıda bi dēnge kuramay. Bi sakal bırahtı, kettı.

--Her túrlú ibnelig var anda.

---Tābı. Ācı ōca şeyine búrúnúp piyasān toktladı. Ondan sōra ğene bı sahalların kestı. Bala kafasında bı dēnge kuramay. Yā sen āilenden kōrdūđ bı ahlākı tērbıye ne varsa, Múslúmānlıkta ne şey varsa, çı get cāmı ōcasına. Çāmiye get gē, cāmı ōcasından ōvren. Ama óyle yapıp mında kelebeglın, İdecı Mēmetın balān toktladı ēp parasını .... yānı.

--Dokuz, dokuz dohsan ğonuşma, yırmı yedı lıra yırmı dōrt kuruş itirme. Bu kadar da olmaz yā! Allahtan revā mı be amına kōdumu yāv. Telefōn fatūrası, otūs sekız (16:00) lıra. Doħuz lırası konuşma. On lıra de, doğuz dohsan. Yırmı yedi lıra, yırmı dōrt kuruş itirme.

---Ōv, çok yāv!

--Allāhtan revā dıl bu yā.

---Túrksel ім āttın?

--Túrksel bē!

---Şey yapsā, Túrhselde yırmı dōrt aylık kāmpanya var. Meselā yırmı beş lıra, yırmı beş lırā díyelım dōrt_úz dağka mı, veyāut bin dağka konuşma...

--Yāv! Ben zāten, ben zāten uzun konuştüm yoħ beyā. Te işte kayınço óldú yā, bír_āfta ēvel. Ondan fazlaca ğonuştuħ, savya sola telefōn ettik.

---Men on beş lırā...

--Ama yırmı yedı lıra ēnāyi parası. Çok yāne.

---Men on beş lıra verem. On beş lırā dōrt_úz dağka esemes, dōrt úz dağka da dōrt_úz esemes, dōrt yúz dağka da konuşma alam. Yete arta mā zāten.

--Yāv men zāten o kadar, dōrt_üz daḳḳā, nerē ḡonuṣṣām mēn beyāv.

---O_zama ōle faturalıḡa yap.

--Men faturalīm zāten de!

---Yoḡ, yoh! Şey, ḳontūrlūḡe çevir. Ayda on beş lıra ödersin. (17:00) On beş, on beş lırā dōrt_üz daḳḳa alırsın. Ūyde apayın da ḳullanır, ballar da şe_yaptī zaman, baḳtın pítmiy, ballar da yararlanır.

--Men onun ḳeteyim de sīkiyım anasını. Ya devıştirem dīcēm ya bī şey dīycēm.

---Ne ḡadar oldu bu attın ḳöllanalı sen, faturalıḡa ḳeçeli?

--Alḡanda dā fatūrālı aldım. On beş, on altı senelik mesele.

---Ōv!

--On beş, on altı seneden belli aynı telefonu, numarā ḳullanam.

---Boşuboşuna o kadar para yānı. Çoḡ yānı.

--Tābı beyā! Allāhtan revā dīl yānı bu para. Bu ḡadar, bu kadar da yānı...

---Sen şındı nōla bu, nāsı? Seksen daḳḳa... Seksen daḳḳalıḡ bī ḳonuşmā men dā önce, sekiz lırā seksen daḳḳa alādım. Sekiz lırā! Ucu ucuna yetē, bāzen yetmiydi. Sōra çıḳardım bōn dōrt_üz daḳḳā. On beş lıra verip. A! On eḳi lırā da var. On eḳi lırā da eḳi ūz daḳḳa. On eḳi liralıḡ_al. Ēr_ay on lıra, on eḳi lıra yúklēnsin.

--Yúz daḳḳa ben nerde ḡonuṣṣām beyā! İmḳānım mī var eḳi yúz daḳḳa ḳonuṣṣām yāv!
(18:00)

---Paran yoḳ. Paran yoḳ, ḳontúrún pittı. Yúgleme, bī dāḳı ayḡa yúḳle.

--Yāv! Yúglemeden olur ūm_o! Lāzım. Mecbursun.

---Tābı.

--Ama bıs bu kadar itirmesi kótú. Yırmı yedı lıra itirmesi kótú. Bızım ḡonuşmamız on lıra.

---Bazar, gök ḡürültülü savnaḳ yaǎmur var. Pazar ḳúnú gök ḡürültülü savnaḳ yaǎmurulu Tegirdā.

--Ne yabalım beyā! Allāh ne yazdıysa o ölcağ. Geçen, geçen āfta becerdı zāten. Bútún pazarın topladı gettı ēpsın denízge.

---Ā! Televizōnda kórdúğ yānı, çok perīşān olğan insānlar. Yazıg gúnā! Zāte ēp felāket keldı mí...

--Bö Portağalın yanında, Portağalın yanında āsvaltın êkıye yardı.

---Portağal Búfēn andā mı?

--Ē.

---Ē demekki şundan kaynağlana, eskıden andası...

--Asvaltın êkkiye yardı. (19:00)

---Ēshıden zāte bilesın pazarın yerından kocā bi yarıg dère şe _ yapadı. Andān töldürdular. Allāh kósternesın bi dèbrēm falan olsa...

--Yāv zāten, zāten sāilın yolu kōmpile denızden tolma be gādāşım.

---Tābı.

--Sāilın yolu gōmpile denızden tolma.

---Ama ne yaparsan yap, insānlar, Allāh çúnkı ön işın yapāken. Bı felāket oldü zaman denızden aldıkların denıs alāken gerı yānı.

--Yāv felākatte tābı, denız akkıını alāygen. Tābı. Ama şımdı sāil yolu kōmpile Menderesın zamānında öraya inme.

---Tābı.

--Ēskıden Mırat, şey yolu, Malğara yolu Zırātın ónünden geçiyödu. Ó şımdıkı yol sōnadan yapılma, Menderesın zamānında yapılmadı_o. Zırāt yolu, Malğara yolu Zırātın ónünden geçiyödu. Te bö şeyde, Karasarlı Tepesıne çıkıyödu, eskı yol.

---Savaş_olur, fākir fuğarā ólür, aç kalır. Felāket olur, fākir fuğarā... (20:00)

--Tābı fākir fığarā ólcēg beyā! Zengıne nölcağ? Şımdı bi fākir fuğarā ırsızlıg yapsaydı, o devletın parasını çalsaydı, şımdıye gadar ö kemiklerı çürürdü o fākirlerin. Bağ ũkūmettekilerı dūnyaları çaldılar.

---E şede...

--Ēmen, ēmen, ēmen polisleri dāttılar, savjıları dāttılar, bılmem neyi dāttılar. Tāḳ!
Ḳapattılar. Neymiş? Ne? Bilmem ne yemişler de mīdesi şe_yapmış.

---E Gāziantepde balān bī tānesi baḳlava çaldı diye on beş sene āpīs yedī.

--On beş sene cezā yedī.

---Tābī.

--Adam: "Dāvācī dīlīm." diy, "Tamam! Cānī çekmiş, almış bi kilo baḳlava, yemiş." diyī.
"Başka paraya doḳunmamış." diyū.

---Tābī.

--"Dāvācī dīlīm" diyō. Ama amme bırakmıyō. Amme bırakmıyō. E bō dūnyāyı
götürmüş. Bır_āfta para taşıdı arabaylan ērifler. (21:00) Buna yoḡ bī şey. Savcıyı dātır,
ākımı dātır, polisi dātır, bilmēm neyi dātır. Tē bittī. Ōrdumuzda bī tāne askeş ḳalmadı.
Bugūn bī cēpe ōmuş ōsa dışarı, askeri yōneticeḡ başa ḡalmadı. Ēpsī iğerde, emeklisi
yeleḡlisi. Yāv! Bu ne demeg? Tāmam! Bunnān iđerinde belki de saḳatı da vardıř, onū
ḳabul ediyōs. Ama sen, bugūn bōrda yetkisi olan iş yapař. Sen emekli olmuşun. Senin
ōrduylan iliškin ḳesilmiş, şeylen ilišin ḳesilmiş. Sen kīme, ne ....?

---O ḳōpeḳin nāsı yetiştirdin ōle yā? Āyvan o ḳadar cāndan bi āyvan ki!

--Ama emekli olan bi adam, ōrdudan iliškisi kesilmiş zāten. Neyi yabicān sen? Ūḳūmeti
yihicāḡmış, şunu yabicāḡmış, bunu yabicāḡmış. Neyi yihicān sen ḳardeş? Silān yoḡ,
cepānen yoḡ, arḳanda destēn yoḡ. Boḳun yoḡ .... yoḡ. Ā! ōrdudāḳi isterse yapabılır.
(22:00) Yan, yanḡe, yamıḡ gittini gördū mū, vatan işin: "Ḳūsura baḡmayın! Yamıḡ
ḡitmeyin." deş. Ē, düzelirsen düzelirsın. D ũ zelmezsen inḳilābını yapar, eline alır
Tūrkiyeyi ḳurtarmaḡ için. Kenan Evren onu yaptı. Ēr ḡun mīllet bīrbirini vuruyōdu. Te
bu ḡarşı ḳāvede ēki ḳardeş, bīri tabanca çeḡti, bīri silā çeḡti. Ēkisi de ḳardeş... Ē, sen
ōlsen bīrimiz mezara, bīrimiz nezāta. Baba, ikiniz de aynı ananın, aynı babanın
şeyinden düşme. Ē, nōcaḳ?

-Yazıḳ ḡunāh yā!

--Burdāḳilerin āberī var mı senin savından solundan? Yōḡ. Ōnnařın şeyinde bile dīl. Sen
bōrda geberisın. Ama gel, annat! Gel, annat! Beynini yihamışlar ḳocugların.

-Kōye ḳadar oldu demekki onlar.

--Sen ne gonusuysun! Goyler bolundu gardesim. (23:00) Bah! Su ust taraftaki kave Kurtularindi.

-Bilyom, orda kave vardi.

--Kurtularindi. Obur kave solcularindi. O gaveye o gidemiyö, o kaveye o gidemiyö. Sohah baslarinda birbirine silah atiyodular. O gunnere geldiydi bu koyler. Bordan tahsicinin birini tutmuslar. Elmalu Koyunde gidip kaveyi taricaglar. Istanbuldan gelmis uc kisi, biri bizim koyden, ikisi yabancı. Seyi, kaveyi taricaglar.

9

SÖYLEYEN: Kadriye Topal (--), 84 yaşında

DERLENEN: Oyunlar, Anılar, düğünler

-*Teyze, sen bize adını, soyadını...*

--Benim adım Qadiriye Topal.

-*Yaşın kaç Kadriye teyze?*

--Sêhsen dört.

-*Tamam Kadriye teyze, sen annatmaya başla yavaş yavaş. Tatarca ama...*

--Tatarca. Şindî biz balâyken altı qardaşık. Babamıs fakirdi. Ė oynaydık. Ė zaman böyle şeyler yoğ. Böyle teneleden m... mirt yapadığ, mirt diyeler oğa.

-*Top gibi bişey herâlde.*

--Tâbî! Böyle teneleden bir mirt yapadığ. Ėpmiz qaç qardaş meselâ, qaç tâne arkadaş mirt oynaymız öyle.

-*Nâsı oynanıyo mirt?*

--Te o tenekeñ yuvarlatamız böyle. Tangır tangır tangır tangır tenekeñ yuvarlatamız meselâ. Şindî mên yuvarlatam. Şindî menden başkası menden ala, ò ala tenekeñ. Böyle bir qukur açamıs. Ė tenekeñ anda qetirgen adam şeyte, o qıka tışarı. Sen başkası qire òđ şeyine. Başkası yuvarlata yâni. Öyle yuvarlatalar.

-*Sırayla.*

--Sırâne, sırâne. Qım qimîn qüttürebilirse. (01:00) Öyle oynadığ. E ondan sôna bî de qelîğ qomağ vardı, qelîğ qomağ diydik Tatarca. Qoca sôpân alamız, bôle bîr sôpân. Bô ğadar da bî qelîğ yapamız, bô ğadar. Bôn böyle tutamız, bîr vuramız oğa. O ufağ sôpa nerê qatar qeterse qete. Ondan sôna òn_andan qete bîrsî, ala. Ölçe bakâm ne qadar qetken, ne ğadar şeyetken. òndan sôna ò şey_ete, başkası ala. Öyle oynaydığ. Bîr de yımirtlama vardı, yımirtlama.

---Qadriye yenge, sêktim de oynaydığ desê ò sôpâneđ.

--E bóyle de oynaydıh tábí, ó da var.

--*Sırayla, sırayla.*

--Bóyle bóyle çuğúrlar açadıq, kaç argadaş oynaysaq. Bóyle bóyle çuğúrlar açadıq. Yımurtlama díydík óğa, yımırtlama. Ērkez bışer táne taş koyadı çuğúrlarğa. Bı de tıp aladığ bóle. Bış yuvarlatamıs topun, kımın çuğúruna kėtēse ó ebe ola. Alamız ōn, ondan da kēte óğa bış yımırta koyalar. Ēp bōle ōnnān oynaydıq işte. (02:00) Ē súbECE oynaydıq.

-*O nāsı oynanıyō?*

--SúbECE oynadıq. Şındı bışısı ebe ola. Bı yerge bōle, kabına bóyle. Óteķileri sahlana.

-*Saklanbaç.*

--Sahlanbıcaq. "Tamām." díyler, "Tamām.". O şındı andan başlay ōnnān aramā. Arabā kėtkende āngısı kēlíp "Súbē!" derse ó kazana. Şımdı bulamān soyun arayı arayú ta sonúnda sóbeylıyo ōn. Bu séfer o olay ebe, o kēlíp kúte bı yerge. Yānı óyle oynunna. Ōdan sōna, óyle bezırgan başı vardı ēvel. Şındı ēķı kışı kelēdí bóyle, bóyle yapādılar ellerın. Bóle açādılar. Bezırgan başı dep şarkı sóyleledı. Kēn adam ōn altından kēçe, kēn ... yahka. Āde ōndan bú yahka kēçeler. Kım, kım kazanırsa şındı ó taraftāķı ala on táne arkadaş, bu yaqtāķı de ala. Şındı kım kazanırsa (03:00) ōndāķı yahka kēçe. Ó şetķiler ordāķı bú yahka kēçe. Dēyış tokuş ē?

----Tıkanırısn, yavaş konuş.

--Tıkanmām. Yānı bóyle oynunna vardı ēvel.

-*Teyze çok güzel annatıyon, devām.*

--Bebek yapıp oynaydıq, ē çólmúk yapıp oynaydıq. Armanlarda búle kumlān bóle tóplap tóplap bostan yapādık. Bı de kópek oladıq, āvlap āvlap bıřbıřímızı kóvadıh. Hırsıs kēle bostanlarğa, āde baķām kóvalaymız _ ōn kóvalāmıs kadár genē. Bóyle oynunna yapādık bıız ēvel.

-*Sonra şey... Mustafa amcayla nāsı tanıştın teyze, nāsı evlendinis?*

--Mústafa amcānēn isteştík bıız. İsteşķēn sōna vērmedı babam mēn, verbedı. Ondan sōna kúndendı bozāķēn kēldı, tarlada kaçırdı mēn. Aldı kaştı. İşte ōndan sōna evlendık, te kēçındık, çoluğ çocuğ saıbı oldu. Şımdı kēçíníp kēttık işte bō yaşlarğa katar.

-Teyze şey... Kaş tâne çocuk var? (04:00)

--Bêş.

-Beş tâne mi var? Mâşâllah.

--Üç kız, êkî çocuk.

-Torunlar kaş tâne?

--Torun çok, torunun ĩş soyma. Torun bî kere torun tórün torun torün dèrkèn otuz altı tane.

-Mustafa Amca sayamıyom diyodu, bāzılarını bilmiyom diyodu.

--Otuz altı tane. Dā kēlcekler var başka. Otuz altı tâne torun var Allā bağışlasın. Mēn ānemden bōle kalabalık yok. Çoĥ kalabalık var. Allāh sāvosunnar yānı, ēpsı ĩyı yā! ĩyiler.

-Dolaşıyolar ērāilde ēp.

--Tābı kēçinip kēteler, ĩyiler. Çoĥ şükür.

-Eskiden bayramlar nāsı olurdu Teyze? Bayramlarda nābardınız, ne ederdinis?

--Ėvel bayrāmnarda nabıcās? Ė baĥlavalar yapādı analarımıs, taĥa taĥa baĥlavalar yapādı. Mısāfirlēmıs kēlēdı. Önnarġa ĩzmet etēdik. Ė sofralar koyādıĥ, şekerler tutādik. Ėvel, ēvel bōyle şeyler yoĥtu. Ėvel mısāfir kēldı mı mısır patlatādıĥ bōle. Bōyle tēnekēn (05:00) delēdiler. Bōle mısırın koyādik içine, ateşe sallaydik patır patır patır patır, yiyēdik. Nokūtlar kavurādıĥ. Aĥlap kūruları olādı ēvel, aĥlap kurutādik.

-Aĥlap ne demek?

--Ālap dıyler_o aġaça.

----Armutun ufā.

-Armudun ufā.

--Aĥlapların tōplaydik, kurutādik. Önnān kabartādik, kēĥ mısāfirlerge koyādik. Ėvel faķırlıktı kızanım, faķırlıktı. Öyle tam şe_yapamaydik. Mısır patladādik, aĥlap kōrusu koyādik. Aġırlaydı bisāfirlēmızın.

-Başka şey... Yemekler neler var, Tatar yemekleri neler var?

--Yemek yemekler cantık yapadık.

-Nası yapardınız cantıvı?

--Cantığın tavuğun yoladıh túyún, pışırėdih güzel. İşine pėniş mı atıcan soğan mı atıcan? Ėkí táne âmurun açadıh böyle katmerlíp, bĩrĩn altına bĩrĩn ústüne. Pışırėdih_ö tavuğun da (06:00) şēnēñ berāber tókėdik ōn içine. Cantık, cantık oladı o. Cantık dīle. E ondan sōna da çibėrek yapadık . Çibėrekin de açadıh. Kıymān koyadıh içine, pışırėdik sašta. Saçımız var. Āfiyetnēñ yıydık işte.

-Kıymalı o, çibereği, hamuru...

--Kıymalı e, kıymalı çibėrek.

-Başka?

--Katmerler yapadıh bōle. Āmürdan bōle bōle katmer yapadık, yemek yıydık.

-Tatar aşı nāsı oluyō?

--Tataraşın dā açadık şöyle şöyle, kėsėdik ufañ ufañ. Kıyma koyadıg. Dórdún bĩr yerge sıkasın böyle. Su kaynargen atasıñ suđa, pışırėsiñ. Súzesin, yuğurtlaysın. Aşaysın yāni, aşaysın. Tatarca aşaysın.

-Āfiyetle sonra...

--Aşaysın. öndā sōna işte ballarđa ne diyidiniz dıyler. Bala diydik ballarđa, ballar. (07:00) "Ballar! Çapnız mĩnda, çapnız mĩnda!"

-Geliniz mi?

--Kėliniz dēmeğ, çapnız mĩnda dēmeğ kēniz dēmeğ. E sōna kazan, kazan dıybıs tencereye, yemeğ tenceresine tencere demiyimıs. Kazan... E şeyi "Fatme ketirsē kazanın, yemeğ pışırcem.". Şimdı kėlinlerden alamız ya, önnarđa öyle yapamıs şimdı de. Annamāylar. "Kėtirsē kazanın!" E kėtire kazanda pışıremiz yēmēmizın. Tókemiz, İymıs güzel. Odun, odun kėsesiñ, çeşmē kėtesiñ işte. Ne bilim çeşit şeler yapasın ö zaman. Ta şeyden kėldiler o zaman. Çoğ .... ama. Kėldiler bĩ gere mĩnda gāvurca, annamāy bĩr tēsı. Bĩr tēsı güzel konuşa, bĩr tenesi annamay. Kırdiler ablāñ úyüne, Şāban da Salıda. Ablānā kırdiler şındı, koca da maquina kėtirgenner. Kırdular óyún óğüne maqınān. (08:00) Bĩr tēsı maqınada otura, bĩr tēsı içerde mēn konuştura. Eyı güzel konuştuk, konuştuk. Sōna, şındı tışarı çıkardılar mē. İçerde, tışardaki dedi gi: "Şındı" dedi, "ėkiniz"

dedi, "yol kapıdan tışarı çıķıcānız." dēdi. "İş arhanızğa baķmadan ğene ğeri ķelcēnız." dedi. "Tamam!". Çıķtıķ şındı bız ōnnēğ ēķımız. Ő ēvēde çıķtı, mēn arķada çıķtı. Tam iķeri ķirerkēn mēn arķama baķtı. "Olmadı." dedi şındı o tışardāķı, "Olmadı." dedi. "İç arhana baķmıcān." dedi. "Tamam. Bı dā çihınız." dedi, bı dā çıķtığ. .... ķirdiķ işeri. "Tamām." dedi ama bır tēsı annamay. Ebırı ķonuşā, ebırınnē ķonuşādıķ ēp. E bŏyle çok ķēldı mēn resimlerim çēķip çēķip ķēttiler.

-E sen iyi konuşuyŏn teyze, sana gelirler.

--Resımlēm çēķip ķēttiler, dedenēğ ēķimiz. Mēn ķaş kere ķēldiler mında konuşurmā diye ama... Nāsı, ēpsın şımdı dıyler ki: "Sen balların nā bŏyŏttŏn?" dıyı yāni. (09:00) "Nāzı bŏyŏttŏn balların? Baķ beş tene balan varkēn. Nāsı bŏyŏttŏn?". "Nāzı bŏyŏyŏtçēz?" dedim. "Mēn" dedim, "bız ballāmızın" dedim, "bŏyle" dedim, "oraķ piçēdiķ" dedim, "tarlalarda."dedim. "Doğurcunŏn tŏplēnde bŏyŏttŏķ." dedim. "Ne, ne ķoyādınız altlarına?" dıy. Yāni bēzlerini sora. "Ne ķoycāz?" dedim, "Ķocamızın çeteresın yenini ķoyadıķ." dedim. "Donumuzun paçası şey ētse ōn ķoyadıķ." dedim. "Biz ŏyle bŏyŏttŏķ ballāmızın." dedim bunlarğa. ēpsın bŏyle anna ....

-Tābi, zorluk...

--Sesliylē bŏyle ēp. Ķızlar da var, ķız da var. Bŏyle işte soraylar sor....

-Onlar neden ŏyle geldiler, sordular? Ne sordular?

--E sorāylar işte, ēr şey soraylar. "Ön nāsı yapasınız, bŏn nāsı yapasınıs?". Ne bilim. Çoķ şeyler soraylar, soraylar. Tatarca sŏleysın.

-Tarlayı nāsı sŏriyŏdunus, eskiden?

--ē?

-Eskiden tarla işleri nāsı yapılyŏdu? Bağ bahçe, işleri tarla işleri...

--Tarla işlerin... E tarlā çetip ķetēdin. Sŏrerek cŏrŏp ķetēdiķ ēvvel, bŏyle vesāit falan yoķtu. (10:00) Orāmız var mēyle, oraķ piçemiz anda. Oraķ piçemiz, ķoyamız. Ondan sŏna ōnnān teğrar tŏplaymız, demet baylaymıs. Demet baylān sŏnā tekrar doğurcun ķurasın ōnnārnēn, doğurcun ķurasın. Ondan sŏna armanğa ķetēsın, dŏğēsın. Arman dŏğŏn, tinas savurasın bŏ zever. Savurasın bŏle, bŏydāyın savurasın. Bŏydāy çıķa bır tarafa, saman ķete bır tarafķa. Toldirasın çuvallara, taşıysın ŏyŏne. Mısır, mısır ēķesın. Mısırın ēķesın tarlā. Ķazasın, ğŏzēl ķazasın.

-Onları eskiden sabanlarla mı sürüyödüünüz Teyze?

--Sabannëñ sürëdiler, sabannën ëkëdiler. Èvel sabandı. Çıbırdadıñ mısırın böyle sabannën, ëkëdiler. Ondan büyü çıkadı o. Çıhkan sōna kazadıq. Kazdıqtan sōna koçan yap. Koçan yapkan sōna sapın ayrı kesemis. Koçanı kalan .... yerini de. Sapın kesip alamıs, koyamız. Bır āfta, on kün tura. Öndan sōra ketip demet yapamız onnān, baylāymız. Āyvanlarğa kete. (11:00) Āyvanlarğa, āyvanlarğa veremis. .... keliyeler, bır ay .... yirmi kün mü kececek. Ketemiz, misirin kesemiz bi dā şeyden, tarladan. Misirin ketemis, ketemiz bahçeye tokemis. Tokken sōna tekrar soyamız ön, soyamız. İçinden misir koçanı çığa, sarı. ....da var.

-Büsürü var orda.

--Te öyle sarı misir çıka içinden. Ö sapların demet yapamız, baylāymız āyvanlarğa kışta. Èvel bölëdi zamānlar. Ondan sōna o misirlerde kuruydu biraz dā. Ondan sōna aladık içeri böyle. Orahnëñ böyle böyle ufaltadıq, orahnëñ. Misirler toküle, koçannar kaladı öyle. Úyütëdik o misirün, ekmek yapadık. Te öyle işte.

-Zorluk olmuş bayā, ev de bayā düzenli böyle. Bi sürü güzel güzel çiçekler var.

--È?

-Ev de bayā güzel diyöm, bi sürü böyle çiçekler var, bi sürü güzel güzel. İyi bakıyosunus çiçeklere ërälde. (12:00) Başka ne ekersiniz Teyze mısırdan?

--È?

-Mısırdan başka?

--Misirden? Kaçamāñ yapadığ.

-Ne?

--Kaçamak.

-O nāsı oluyō?

--Ön da koyasın kazanga suvun, kaynāy. Kaynarken, kaynarken unün da elıysın elehten. Ön içine unün bır_ellëñ atāsm, bır ellëñ de o.... içine böyle böyle karıstırasın onu. Karıstırdān sōna pişe_ö. Kabara böyle, tokemiz ön. Ya kaşıhnëñ çıharsasın, ya tavā tokesın. Yövurt bü koycān, tatlı mı koycān, sūt mü koycān içine ne koyasan koyasın. Yıysın kaçamā.

-Maşallah maşallā teyze, bayā da...

--Kaçamā ola ōn, bīr de ěkmē de ola, bōyle. Kōmeş dīyler, kōmeç. Mīsīr unūndan kōmeç. Mayası. Tandīrğa koyādıg bōyle. Tandīrda āteş yok. Ocahlar ola ya, ocahlar. Ő ocahlarīn tībīne analarīmīs (13:00) sāç koyādı. Ő kōmeçīn, ō sāçīn ūstūne bōle āmırın koyādıg, o sāçīn ūstūne. Ūstūne de bīr kapağ yavut ta kāt koyādıg. Ūstūne de kurt şekēdıg, bōyle pīşīrēdıg. O kōmeş çoğ gūzel olādı, ço gūzel olādı kōmeç. Şīndī o kōmeçīn arānları var ama mā kēlīp "Yaptırcām." dedī. Ānī karşıda mēn kardāşım kızı var. "Tīyzel!" dedī, "Kōbeç yaptırcām sā bī kūn kēlīp." dedī. "Kōmeç çoğ istīyīm mēn." dedī. "Ėvel" dedī, "koyādın ōşuma kētēdı ama bīlmīyīm." dedī. "Kēlīp yaptırcām sā bī kūn kōmeş." dedī mā. Őyle kōmeşler yapādıg. Bōrmalar yapādıg, ēhşīmīklī bōrma. Tavanēn pīşīremīz, fırınga atamīs. Kōfteler yapādıg.

---Kulahsız mağarnē...

--Ė? Mağarnē... Mağarnē, kulağ... Ėpsin yapādıg. Çizleme... Kōzlemeler, çizlemeler ēp yapādıg.

-Düğünler nāsı olur teyze (14:00) burada şīmdi? Eskiden bī de uzun oluyōmuş bī de düğünler bōyle.

--Ė?

-Eskiden düğünler bōyle... İki gün, üç gün süren düğünler var dīyōlar.

--Ėvel Salīdan başlaydı dūğūn; Salı, Çarşamba, Pērşembe... Tābī, üç kūn.

-Nāsı oluyōdu?

--Ėvel bōyle Pazardan yapmaydı, ěvel Pērşembe dūğūnnerī yapādīlar. Atlar olādı ěvel ālayda, at. Arabalar koşulādı, ěrkez arabalarğa bīnēdı. Ėvel kadınlarīn ōnūnde bōyle pēçē vādı, ěvel Mūslūmanlıktı. Pēçēsī var, pēçeylēğ bīnerler arabā. Çıkādīlar ārmanlarğa. Ārmanlarğa çīhkan sōna mem kaş tāne bēygīr tōplaşadı. Atlar tōplaşadı, koşuğa kētēdīler ta mera başınā. Koşuğa kēteler. Ėrkez şīmdī beklīy, davullar çalmay. Beklīler atların. Andan nāsı yollana atlar, ēpsī bīrden. Kīm ōvde kērse o bahşīş_ala. Āngī at ōgde kērse bahşīsīn alādı. Ondan sōna (15:00) ēm bōle kēlīn yastık verēdı oğa...

-Onlar bahşīş mī?

--Başış tábí. Ó yasívı veriyōdu. Bóyle kúçúçúk bîr yastıhın verēdí oğa, o èvel kēñ atka. O da kêtirēdí òn dāmātka. Dāmāt ta oğa başış verēdí. Dāmāt ta oğa başış verēdí yastıkhın kêtirdín díye.

-Dāmāt, kiyev mü diyōnuz dāmada?

--Dāmāt, èvel óyle damat çıhmıy. Dāmāt, òndan sonra çıharādılar dāmātın. Kēlín kēñ sōna. Şimdí èvel çıkaralar ama èvel dāmāt tışarı ıř çıkmaydı. Kēlín kēldí mí kapının óğune, o zaman içerden çıharādı òn delíkānlılar. Alādı dā kêtēdí, kēlínin kótūrēdí içeri. Ondan sōna çıharken genē dāmātka şey atādılar, dāmāt mendil falan atādı delíkānlılarğa. Çıkādı, kēlínin alıp kírēdí içeri.

-Kıs tarafı böyle yemek memek āzırlar mıydı düğün için? Nāsi āzırlanırdı?

--Yemek āzırlanmez mí, āzırlıydiler. Koyunnar kesile. Ē èvel yufka yapādılar düğünnerde. Èvel (16:00) dā zordu düğün kóyde, düğünner. E bîr kún, èkí, úş kún yufkalar, ne díyer oğa? Bařlavalar, şey bē, oturtma yapıladı. Oturtma, yufka yapalar düğünde. E ondan sōna çorba pışireler, patatēs pışireler, fasıya pışireler. Bútún ērkezín dāvet èteler, yíyer meselā.

---Kāve tutādılar.

--Kāve tütādılar èvel, sōna kāvēn kaldırdılar. Bala çağa iyí yetışsín dēdiler, kaldırdılar kāvēn. İncelmeye başladı ya mīlet! Ondan sōna kaldırdılar. Zor keldí şındí yufkān da kaldırdılar. Ē ēr şeyín kaldırdılar. Şındí artıķ satın. Şeyden kēle, kasabadan kēle artıhın. Yānı hayın işí, hayın işí. Şimdí èvelkí düğünner èvekí bî şey. Sōna o aşşam meselā kıyev kapana. Sabāleyín tekrār ısım akraba kēle, o kēlinge elín óptüre. Sabah dāmāt gēcesí kalhkan sōna kızın tarafı òsun, (17:00) çocukun tarafı òsun el óptüreler. Èkí de sān koyādılar èvel. Kıs taraf kıs tarafın sānın atādı ēdıyesín, çocuk taraf çocuk tarafın tarafına atādı ēdıyesín. Òn kıs tarafı alādı. Bírín kıs taraf, bírín çocuk tarafı alādı ò paraların. Èvel çeyis sērēdiler b ò le. òrařlarğa peşkül sēreler, çember sēreler. Duvarlarğa, ne díyeler onlarğa?

---Çevre...

--Çevre... Çevreler olādı, bóyle bölē işlemeli çevreler. Duvarlarğa onnān sērēdiler. Önnān üstünde bóyle bölē de kēseçikler olādı, örme kēseçikler. Ó kēselerin koyādılar o pērçelíyen şeylerine bóyle, çoh güzel olātı. Èvelkí düğünner çoh güzeldí. Èvel yúz yastıhları işlıydiler, koyādılar. Kırilentler işlıydiler, ... işleydiler, āzırlıydiler. Kēle araba

aladı  n,  el n arabatı.  un  vel  ocuğ taraftan  el p aladılar  ızın  y nden.  etirip (18:00)  ocuğ  y n yaĥıstıradılar.

----Oynam  zorn j  e e  e e  aldadı tes !

-- ynam  da zorn j  ek diler,  ekelep  ekelep  ik dih. Ne bileyim?

----Lamba yoğtu, f nerlerin sıralaydih des  Kadriye yenge! F nerlerin sıralaydih  atin j des .

-- h!  vel iler... T bi.

----- y tın annat dese Şim b r defter yetmes.

----Annattı z ten.

--F ner...  vel b yle Şe deydil  yip  ereleler, f ner baylaydilar. F nerler aydınlığ yapadı y n  d Ğ nde ama  oğ g zel oladı.  oğ g zel oladı. Davullar  ala, zurnalar  ala, s r Őlar oynay.

-Başka bi yerden gelin alınca, başka bi k yden gelin alınca n sı olurdu?

--  zaman da m ndan  alay  ete işte.

-O halaya başka bi isim veriliyomuŐ g liba ya da  ni orda kına gecesi gibi d Ğ n yapıliyomuŐ. Ona başka bi Şey deniyomuŐ.

-- lay diler iŐt  oğa. Andan  el n n alcağ  un  m ndan arabalar  el n n alm   et diler.  alayĖa  etile dieldiler,  el n  n alm .  el n  n alm   alayĖa  ete.  evelden manda arabaların j (19:00) b yle  eteykener. Manda arabaların  eyine de b yle bi Őiler tak dilar b yle,  ımgırlı bi Şeyler,  ımgırlı.  ingir  ingir  ingir  ingir gelin arabas n  Ğ nde o  ingird y, mandaların  eyinde, boyundur nda.  el n  n alip  el diler m nda. S na,  vlend  s na, b r de  en sonra...  el n  n mesel  b r aylığ, yirm   unn k oldu m , tekr r anasına  et diler.  is taraf t playdı,  ızın tarafına  et diler b yle.   ra,  artu dieldiler oğa,  artu. Başta  is taraf   ra, ondan s na  ocuk taraf ta   ra ger  tehr r  ızlar Şeyin.  yle ondan s na bi d  tanıŐadilar, bi d   eliŐ  etiŐ oladı.  yle oladı,  etiŐ  eliŐ oladı.

-Şimdi bir z d Ğ nner  ok b yle Şey, bi g n oluy ,  abuk oluy .

--Ne?

-D Ğ nner artık diy m,  ok  abuk oluy  bi g nde  emen.

--Tābī! Şimdi dūğünnerde āyır yoḡ be! Şin dūğünnerden bī şey annıyamaysın. (20:00)
Dūğünner èveltī, èveltī. O sabā meselā şındı, o gece gūzel dūğün ola. O gece delīhanlılar ie, ieler. Sabālēyī sōkāk sōkāk gēzeler davulun aldıra aldıra. Kīmīn istedī var? Bu yōlda varsa istedī mīndan kēte, ebīrīn de anda kēlē. Būtūn soḡaḡlarda geze sērōşlar davul ala ala. Ādī ondan zōnā tekrār ocuk ūyūne kēleler. ok meşūrdū yā! ok meşūrdū. ō_ğūzeltī.

---Sērōşlar tūrķū sōylūydı bōle māle māle.

-Tūrķūler sōylūydüler. Āh āh èvekīler! Èvel nişān oldu mu kızı nişānandı mı, o kız kaynanā kōrūnmıydı. Nişānlıyķen bile kōrūnmıydı bōle. Kīmsēn bunān, bunnā īş kōrūnmıydı. Tırım tırım kaadı dūğünnerde kaynana kōrceg dīye, oynamā ıḡmaydı kaynanam kōrmesīn dīye. Ama şındı... Ama şındı oyle dīl. Şındı (21:00) zaman bambaşķa. Èvelķīn ēr şeyī gūzeltī. Èvelķīn ēr şeyī gūzeltī. Şındı masraf .... nāsī annatan şındı zamāngī dīl. èvel balta dīyedīķ şındı, balta. ot, yıbrıķ...

-Yıbrık ne?

--Yıbrıḡ, bōyle ēmızdeķī de bī yıbrı. Bunnān ēpsī sordular mā, ēpsīnī oğrendī. Yıbrıḡ meselā... Emezī ola ōn, alasin. Oḡa od dīydiler bızın, ot. Balta, ķeser ondā sōna...

-ōmū dīyōnuz gālibā şeye, keḡeye.

--Keḡē, ōmū... ōbū dīyedīķ, ōmū. "Ne o ōmūş?" dīy. Ānī ōmū... Sōraysın meselā "Ne o (22:00) ōmūş?" dīyī. "ōmūş" dīyī mesā, "yemek ıķarmaķ... ōmū, keḡe...". Te bū balta. "Balta ne īş kōre?" dīy, "Balta ney demegē?" dīy. "Balta" dīm, "ormanḡa ķetērsīn." dīm. "Odunūn ķesērsīn." dēm. "Yūķlersīn arabā, alır ķēirsīḡ kōyge." dīyīm.

-Odunculuḡa İ gittin mi sen teyze?

--Hē?

-Odun toplamaya?

--Ohō! oḡ odunnā, èvel ēp odunculuḡnēndī īşīmız. Babamnēḡ ķetēdīķ. Babam odun ķesēdī, arabā yūķlūydīķ, alıp ķetīrēdīķ ūyge. etīrgen sōna yıḡādıḡ bōrīye. Ondan sōna kışta baltaylēḡ ķesīp ķesīp ateşe yahādıḡ. Ama şımdı... Ama şındı buıḡlar var, bışḡlar. È, karīlar şındı oyle rāt kī! Ne odun ķeseler, ne ēkmek yapalar. Bızın analarımıs... Analāmız bōyle buz ola o mīnda, bus tuta o şey. Odunnā buz tuta. Anamız fırın ekmek

yaħpıcaħ ama nāsı yabıcaħ? Fırın yanmay, sóne. (23:00) Buzlar erŭp erŭp tŭşe. O zaman bóyle búydáy dĭl mısır ěkmĕ, o zaman mısır ěkmĕ. Ó úsŭr ěkmĕn Őındı bóyle yazılmay. Őındıkĭ ěkmeġlĕn bóyle yazalar kŭn ěvel, ěmen tókeler kŭrekke, atalar fırınġa. ěvelden mısır, óyle olmaydı mısır ěkmĕn. Fırınĭn savura ĉekĕdĭler kŭllerĭnĭ falan, bóyle bóyle bóyle bóyle bóyle bóyle yapādĭlar. Kŭyādĭlar kŭrekĭn ústŭne. Kŭrekĭn ústŭne kŭoyġan sŏnā da búydáy unundan āsĉĭħ _ ústŭne yaldıs kĕsĕdĭler. Búydáyĭn ĭnceĉik yĕtĭp yaldıs ĉekĕdĭler, atādĭlar fırınġa; mısır ěkmĕ. Ama ōn ĉorbası ĉo _ ġŭzel olādı, o misir ěgmĕn ĉorbası ĉŏk ġŭzel olādı. Alĭp kĕsĕdĭn bĭr tāne, kĭzdırasın bĭr de lāna turŐusu kŭoyar. O zaman lāna turŐuları Őındı ũh! ĉo ġŭzel olādı mısır ěkmĕnĕnĉorba, tarana ĉorması.

-Buzdolabı muzdolabı yokken...

--PĭŐiriyŏħ o zaman. Ne buzdolabı var ne bĭ Çiy. Bĭ Çiy! Ne ĉamaŐır maķınası...

-Nereye (24:00) saklıyŏdunuz o eŐyāları bŏyle bozulmasın diye?

--Nereye saħlıcān, bozulġan bozula. Āde kĭŐta bŏz dolabı ěrkezde olādı. Yānĭ yazda yok, bŏzulā. O zaman āyvānlarġa .... var, ehŐimĕmĭz var, yaġımız var. ěr Őey var ama bŏzulā.

-Hayvanlara nāsı bakıyŏmus teyze?

--Āyvannān ĭŐte, āyvannān savādık. Bĭzaħladı mı savādık. Saladıġ buzaķın, emĕdĭ buzaġ. Savādık, alādık sŭtlerĭn, ĉŏmlekke tŏkĕdĭk. ĉŏmlekke tŏkĕn sŏnā anda oyına ō, sŭt oyuna. Ondan sŏna yayıħ ĉalħlāydıħ, yayĭmıs vardı. Yayıħ ĉalħlaydıħ. Alasın bóyle bĭr topaĉ yaħ, tāze yaġ alasın. Yapasın ĭm burmān taĵanĕnĉ, Őŏyle fırınġa atasın ĭm! Kŭoyasın ĭm ústŭne tāze yaġı tŏpaĉ tŏpaĉ! Yeme de yanĭnda yat! Ama Őımdĭ, sŭtlerĭ vĕreler sŭtĉuġe. (25:00) Ne tāze yaġdan ġaberlerĭ var ne bĭ Şey. Ala, Sana yā yĭyler Őımdĭ. Sana yāv aŐaylar yānĭ aŐaylar.

-Ekmek bile alıyŏlar yā Teyze, ekmek bile yapmıyŏlar Şimdi.

--ěkmeġ bile yapmaz, bol kĕle Őımdĭkĭlĕne. Ama Őımdĭ yapķannar pĕk sĕyrek bu mālede ĭŐte. Bi de ablan yapa, aŐŐāda var ya ěkĭ ũĉ kĭŐi yapa. ĉok atam ěkmeġ yapmay, satın ěkmeġ ala. Pazarlıħ var. ěvel kŭndŏndŭ bozādĭħ, mĕn kŭndŏndŭ bozāke kaĉırdı bŏ koĉa kaĉā. Tarladan kŭndŏndŭ bozāġen kaĉırdı. Ele o zaman cānım cĭnım yok. ěkĭ ũŐ kĭŐi kĕldĭlĕ, mĕn aldı kĕttĭler. Őĉurdu kĕttĭler. Ara da bul. ě ama ĉoħtŭlar bĭ ĉataħķa.

-*Hım?*

--Sohtular ĩm mēn bi çataḥka dıyım. Qóyden tókúlmesín ĩm ĩsım aḥraba, atlēn, yayan. Ē! "Ses ver Qadriyē!" dıyler mā, "Ses ver!". Ama nerē ses verceḡ! Pıçaḡ bu yerde tura. (26:00) "Bōn" dıy "ses vercem." dıy. "Sēn saplicām, sōna gendımı saplicām." dıy. "Mēn ólúmún aldım qózúme." dıyen zōna men de ses çıḡarmıyım, napayım.

10

SÖYLEYEN: Ali Erden (--), 50 yaşında

DERLENEN: Yemek tarifi, anılar, düğünler, köy kültürü hakkında bilgiler

-Tamamdır Ali ābi, devām edebilirsin.

--Sūt kóbedesín tārífíní aytayıķ ĩm? Sūt kóbedēsín aytayıķ. Şındí sūt kóbedesinde hāmırın ğene açarsın, búiýúk, tavān taşçaķ şekilde. Őndan sōna inēğler bízim yeni dovurğan zamanda uvuz deríz ōn, ũvüz sūtú. Şındí bāzı yerlerde aya sūtú dērler, o sūt işte, bíf_ēķúnnúken savarsın, sūt kóbedesí yaparsın. Tavān işine hāmırın yaydığdan sōna ō sūtún içine yımırta kırarlar.

---Ērkes kırmaz ama.

--Ērkes kırmaz tābı, ístekķe bağlı yānı.

---Koyu ōsun díye yımırta kıyar kımısı, kımısı de kırmaz yānı.

----Genelde kırarlar.

--Öndan sōna tavān_ışine tóķersín_ōn, tēĝrār bíf hāmırdan ōn_ústúne bi kapaķ yaparsın. Gúzel kenarların dúzersín. (01:00) Öndan sōnā ōn da vērsín fıringa. Gúzel bı pışırsın. Āhşama da çışarıp yērsın āfiyetlēğ.

----Krema gibi olur, kalın kalın.

---Dört parmaķ olur, ama patlársā o kār ğızel olmaz. Patlamassa of!

--Çoğ güzel ōur.

---On numara olur, ye. Pēynır ğıbí bē. Dört parmaķ peynır ğıbí olur içi, sapsarı. Bı tabān yēp kápma baķarsın.

--Sōna ēşkıden kóyúmúzde, meselā yaķın kóyúmúzde, mında Őrtaca var, Parmaķsız var, Kazandere var_İsmayılı var. Tış kóylerĝe kıız alıp verme yokkēn. Yānı ne tışardan kıız alākenner; tış kóylerden, ne de kóyden tışarı kıız vereler. Vermiykenner yānı. Ama şındí ēr şey moderinneştı. Ā! kóyúmúzde de yātır da var.

-Nerde? Onu ben de bilmiyōm. (02:00)

--Ulá ėmen Doğuz Yalađta beyāv. Kóyúmúze tam yírmí dođđuz yalahlı çęşme var. Çęşmēn ústünde yātırımız var. Bu yātırımızın ísmí, ādı Ālil. Bōnlar_úç kardaş, kele bu Tírahya bōlgesíne İslāmiyetín anlatmak için, yaymak için. Bír tānesí Ismāyılı kóyünde, bí kardaşı. Ālil_olđan soyu bízím kóyde mında, óteđi díyer kardaşla Ğávuruđ Çıflıvı deríz, çıflıh merasında. Yā başka...

-Sonra Ali ābi sen ne iş yapıyōsun şim bōstan, kāvecilik yanında? Aman kāvecilik diyōm, şey, bakđallık yanında.

--Vāllā bíz şíndí kóyde āyvancılık yapāmis. Buydáy eķēmíz, kúndendí eķēmíz, karpuz ekēmís. Yānı kóyde...

---Soğan ekemís, (03:00) noğut eđerís...

--Arpā, yılāf ekeríz_anadımı. Bu bōlgēn kēçím kaynağları bōnнар yānı.

-Karpus, ekin ekerken nāsı ekiyōnus?

--Şímdí karpuzı ekerken bāştan çęgirdēn sātín_alāmis. Öndan, çęgirdękten fidē yapamıs. Fídelerí yetişken sōna tarlā ėrkenci olarak tēgrār sera yaparıs, tarlā fidēn_ekken sōna. Uzun sera. Ondan sōna bír_ay ėrken eķilir bu ve tēl çękilgen ....da bír_ay ėrken çıkar, ėrken kēsím yapılır. (04:00)

-Yağmurlar falan vurdu mu bu sene şeyi? Dolu, yağmur yağdı.

--Yāvümür çok yavdu, tolu yavdu, āfāt oldu. Māhsúl bu sene kēç_kaldı, kúndendí eķimlerí kēç_kaldı, bōstan eķimlerí kēş_kaldı. Bōstannıya gittig yāvmur çōđ yāvđanından dūrmadan çıçēn tóktú, dólún tóktú. Bír_ay kēş_çıhtı yānı karbuz bu sene. kúndedíler de kēç_ekildi.

-Sonra Ali abi sen şeyi biliyon mu, bu ölü gömme mömme nası olur? O şeyleri biliyō musun?

--Şímdí... Ya kóyúmúze cenāze olđan zamanda, bír hānede cenāze varsa, kóyúmúze ne ğadar gēnş yāşlı varsa (05:00) selā verildí mí demek kóyde cenāze var. Ėrkez kázmasın, kúrēn kapkan mezārlikka keter. Mezārlikta sırān mezārın açarlar. Bízím mezārlarımız çoh gúzeldir yānı. Elleđ açarız mezarın, lātini yaparıs. Ondan sōna cenāze úyú cenāze

ķómúlgén sōna mezārılıķta loĝma pĩşireler meselā, loĝma daĝıtalar. Pèynir, ēlva daĝıtalar.

----Ŗnce Ŗyleydi. Ŗimdi de...

--Pĩlavĝa dŖnũldũ. Ŗimdi āzır pĩlav ķele yānı. Moderneştiĝ Ŗimdi, pĩlav ķele. Başka... Sōna bĩr de bızım mesela bayramlarımız çŖh gũzel olur. (06:00) Bayram namazına, Ramazan Bayramına meselā bayram namazına kılarıs. Cāmıden çıkarıs, dŖĝru mezārılıĝa ĝeterıs. Mezārılıĝta Ŗlgenlerĝe ķŖran oķunur, duvālar _ okunur, yāşınner _ oĝunur. Ŗndan sōna ķŖyũn en yāşlıları sırā ķırer. En yāşlısından ufaķķa dŖĝru sırā ķırer. Ėrkes sırāleņ bayramlařaraĝ bayramlaşır mezārılıĝta. Āndan da, mezārılıĝtan da ķērķen bāřlarlar tũfeg _ atmā. Yānı cāmıden çıķıldı, bayram namāzı pıttı mānāsında. Ŗndan sōna Ŗydeki apaylar da bayram namāzın, yā tũfegın _ attıktan sōna... Tũfegın mānāsı da bayram namāzın pıtımın aytar. Apaylar da Ŗyde sabāleyin (07:00) bayram namazın pıtgen _ annānen ĝmeg sofrasın ķŖrar. Neyse bayramdan Ŗıķķan dŖĝru Ŗyũne keter. Ānasın, bābasın ēlın Ŗper, bayramlaşır. Ŗndan sōna da yemeķe oturulur. Tābı ondan sŖra aķrabālarĝa ketılır bayramlařmā, yāşlılarĝa ketılır, ķastalarĝa ketılır.

-*Çocuklar Ŗey topluyodu eskiden, biz de topluyŖduk. Fıstık mıstık...*

--Ėskıden iyde çŖk olādı yānı ķelēdı. ŖŖylerĝe, baķķallarĝa ķelēdı. Beyĝırnēņ ķetırıp satādılar eskıden, bızım bālımızda yānı. Ŗndan sōna çıķarıs, elımızĝe bışer torba ārıs. DŖvru bũtũn ķŖyũn, yānı ķŖmşuların, aķrabaların ēpsın gezerıs. Ėr ķetķen Ŗy bi avuç ivde verēdı bızĝe. Ŗım bu iyde olayı pıttı. Ŗn yerıne Ŗimdi fıstık (08:00) daĝıtıla. Ama Ŗım bāllarda gezmıy _ ēssı ĝıbı dıyım. Bız Ėskıden olādıĝ on ķışı, yırmı ķışı, otũs...

----...kadar dŖndũ işte.

--Tābı. Iş Ŗndan sōna parā dŖndũ.

----Malzeme de para.

--Nerdē! Bış tānesı bış yırmı beř ķuruş vērşıņ ya da bēř ķuruş versın dep baķıp otūrādıĝ dıyım bayramda.

-*Dũĝũnler nāsı olur Ābi, ali ābi? Bi de dũĝũnler de farklı olur dedin.*

--Dúgúnner eskiden farklıdı. Şimdi bizim, men elli yaşındam. Men on yedi, on segiz yaşında, on altı yaşındaiken dúgúnnerde, kóyümüzün bilesin dört beş táne ana soqá var. Şimdi ó aqşam pútún gece davullar, zurnalar, içkiler, yemekler içilir. O gēnşler ĩç bir tánesi yatmadan sabá namazına davullarını alır. Yirmi táne gēnç çıkar málleye. Bir málleden başlap mállelerin túmún oynayarak gezerdi. (09:00) Ondan sōra kēr dōgru dúgún_úyúne. Dúgún_úyúne kēn sōna delikánlı bařkanınēn beráber dúgún sáyibín çárlar: "Ēy áne sáyibi, cemiyetin áyırılı olsun!" Dúgún sábi de ēmen bir síní, bir tabağ bíber turşusí ya da pancar turşusu, bir kalıp ta pēynír, yānına bi ufağ ta rākı gēnşlerge, delikánlarğa kētír. Ondan sōna kız verirlēse tabí úyle namázından sōna el óptúrlúr. Onda sōnā álay kēr, kēlinín_alır, uvurlanır. Ēskiden kudalar da oládı meselā. Çocuk tarafı, ceyran meyran yōk, tář yōk, çamiş, tiz boyu çamiş. Ēllerde lúkúslar, gecēlėyín, dāvúllar_óğde çala. Kadın, (10:00) kız, ērkēk, apay ēpsí, akayı kīs tarafına kē. O gece kīs tarafta dúgún olur. Ēskiden ōle oládı.

----Kına gecesi diye, şimdi.

--Şimdi ádına koydúlar kına gecesi. Bizim zamánımızda kuda kete díydiler, yā kuda.

---Kúdā ketemis.

--Kúdā, "Kúdā ketmīsín ĩm mōru?", "Ádız! kúdā kētík.". Tōplařadı apaylar, gēnşler.

-*Tamam, tamam. Kuda işte kına gecesi.*

--Kına gecesine kuda, Tatarca kuda demek.

---Erkek taravı, erkek taravının kīs tarafına gitmesi kúday dēnirdi. "Kúdaya kētçēs.". şu anda da kına gecesine gitçēs.

----Álayda delikanlılar şey ister, tāvuk gelir.

---Tāvuk ister, rākısını ister.

--Ēkí kilo rakı ister, ēkí táne tavuk_ister. Şimdi tışarlarğa da kız verilē, toprağ bastı parası ola. Çocuk tarafı meselā Tegirdāndan kēldiler, bizim kóyden kız alcağlar. Ağırlık kēr. Ağırlıkta delikánlı (11:00) başkanları tōplanır. Gēnşlerin isteglerin sorarlar. Gēnşler meselā ēger içkin dúgún sábi verçēgse tōprağ bástı parası alınmáy. Sādece álayda ēkí kilo rakı, álay karřılarkēn, ēgi de tāvuh, ōrōs. Ama "Mē içki verip boğuşamam." díyse

dúgún s̄abı gēnşlerge der: "K̄aç para ıstıysınız? Sızge içki parası verim̄ men.". Meselā bi milyār, iki milyār. Gēnşler de alır parān, kēndilerine içki alırlar, dūn gecesı içki içerler.

----Uzun iki bin yok gālibā.

--Vērsē lan mā da bi limonata! Rīza limonata işçēn im?

-Yok yok Ali ābi.

--Recep?

----Limonata benden olsun.

--Ösū.

----Ne kadardı bu?

--Ēllı kuruş ābı. (12:00) Bāşka bājga çoh şiyler vardır dā ama şimdı...

----Delikanlılında evlenmeden önce yaptın ālayları annat, düğünneri annat.

-Öyle varsa komik, değişik anın değişik anıları anlatabilirsin Ali ābi.

----Komik .... olaylar.

--Şındı cēmiyetlēden başha.

---Mēmet Atikin parmā nāsı koptu Ali ābi?

--Ön ben tam bilmim̄ de k̄amyon dēvrilgen, o k̄amyon altında k̄andı parmak.

---K̄amyonna nereye gētekenner?

--Tēgirdā kētegenner ērālde, bilmōm.

---Dúgún dīl im?

--Dúgún um? Ā dúgünge gedergen, dúgünge kederken.

---Şófver Āsán k̄ullanadı o k̄amyonu?

--Ziyāttin k̄ullanāken gālbā beyāv. (13:00) Ziyāttin de k̄amyon varken o zaman. Ziyāttin çagān āttā bāşın üstünden keçe tēkērlēk.

----Sēlāmın aleyküm.

--Āleygum selām. K̄omuzun tili Tatar, yā Kırım Tūrkú, Kırım Tatarı. Şimdı K̄urtuluş Savaşında Çanaqqale Savaşındām? K̄oyumuzden yüz kişı savaşa gātıla, Çanaqalye kēte.

Tābī bızler ńrf ādetlerímızın unutqanımıs. Neden unutqanımıs? Çanaqale Savaşıda qóyúmúzden yúz kışı savaşıa gètkense dõhsan yedı kışı şeyit ola Çanaqalede. Ondan sora gerı kele úç kışı. Çok insānar ēvlıler (14:00) on segız yaşında, yırmı yaşında ēvlı kadınlar qala. Qocaları askerde qala, ńle. ńndan sora bu ńrf ādetlerın ńğretçek yāşlı da qamay. Mından yırmı, yırmı beş sene ńnce işte qóyúmúzın dèrneve qoruldu. Qóyúmúzın dèrnēn sāyesinde ńrf ve ādetlerímızın araştırmā başladığ yānı. Āleykim selām! ńj gelmişin ađam. Para mı ıstıyōn sen de şımdı?

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

1552 ve Sonrası: Kazan'ın İşgali ve Türk Topulukları Bilgi Şöleni Bildirileri (15 Ekim 2002), (hızl.) Belgin Tezcan Aksu, Ayfer Koçak, Aslı Ekmekçi, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2004.

A. Friedman, Victor, *Turkish In Macedonia And Beyond: Studies in Contact, Typology and Phenomena in the Balkans and the Caucasus*, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden 2003.

Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni: (9 Mayıs 1997), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1999.

Aka, İsmail, *Türk Dünyası Tarihi*, Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir 2009.

Akalın, Mehmet, *Dil Yazıları*, (hızl.) Recep Toparlı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2001.

Alkaya, Ercan, *Sibirya Tatar Türkçesi*, Turkish Studies Publication, 1. Baskı, Ankara 2008.

Argunşah, Mustafa, Güner, Galip, *Codex Cumanicus*, Kesit Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2015.

Argunşah, Mustafa, Yüksekaya, Gülден, *Karahanlıca Harezmece Kıpçakça Dersleri*, Kesit Yayınları, 4. Baskı, İstanbul 2015.

Aslan Demir, Sema, *Görünüş Kategorisi: Türkmence Örneği*, Grafiker Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2016.

Ata, Aysu, *Çağatay Türkçesinin İlk Devresi Harezme-Altın Ordu Türkçesi*, Ankara Üniversitesi Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2016.

Atalay, İbrahim, Mortan, Kenan, *Resimli ve Haritalı Türkiye Bölgesel Coğrafyası*, İnkılâp Yay., Genişletilmiş 5. Baskı, İstanbul 2011.

Atay, Ayten, *Nogay Türkçesi Grameri*, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Kayseri 1998.

Atıcı, Abdulkadir, *Kırım Tatar Türkçesi Giriş Metinler*, Eğitim Yayınevi, Konya 2014.

Ay, Özgür, *Türkiye Türkçesi Ağzlarında Fiil Çekimi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2009.

Aydın, Mehmet, *Aybastı Ağzı: İnceleme-Metin-Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2002.

Aytaç, Ayfer, *Feridun A. Celilov'un "Azerbaycan Dilinin Morfonologiyası" Adlı Eserinin Türkiye Türkçesine Aktarımı ve Azerbaycan Türkçesi ile Türkiye Türkçesinin Biçim Bilimsel Ses Bilim (Morfonologiya) Açısından Karşılaştırılması*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale 2007.

Balci, Onur, *Kazak ve Kırgız Türkçelerinde Yapı ve İşlev Bakımından Fiil Çekimleri*, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Sivas 2014.

Banguoğlu, Tahsin, *Türkçenin Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 8. Baskı, Ankara 2007.

Barthold, V. V., *Orta-Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler*, Ter. Râgıp Hulusi Özdem, Yay. Hazırlayanlar Kazım Yaşar Koprıman, İsmail Aka, Türk Tarih Kurumu, 2. Baskı, Ankara 2013.

Baskakov, Nikolay Alexandroviç (Redaktör), *Grammatika Hakasskogo Yazıka*, Akademiya Nauk SSSR, Moskova 1975.

Benzer, Ahmet, *Türkçede Zaman, Görünüş ve Kiplik*, Kabalcı Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul 2012.

Bergamalı Kadri, *Müeyyüretü'l-Ulûm: Giriş-Metin-Sözlük-Terimler Dizini-Tıpkı Basım*, (hzl.) Esra Karabacak, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2002.

Biner, İsmet, *Başkurt Dili Grameri*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2014.

Biray, Himmet, *Batı Grubu Türk Yazı Dillerinde İsim*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1999.

Biray, Nergis, Ayan, Ekrem, Kurmangaliyeva Ercilasun, Güljanat, *Çağdaş Kazak Türkçesi-Ses-Şekil-Cümle Bilgisi-Metinler*, (ed.) Hızırбек Gayretullah, Bilge Kültür Sanat Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2015.

Biray, Nergis, *Türkiye'deki Afgan Kazakları Ağzı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2009.

Brendemoen, Bernt, *The Turkish Dialects Of Trabzon: Their Phonology And Historical Development*, Volume 1: Analysis, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden 2002.

Brendemoen, Bernt, *The Turkish Dialects Of Trabzon: Their Phonology And Historical Development*, Volume 2: Texts, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden 2002.

Buran, Ahmet, *Anadolu Ağızlarında İsim Çekim (Hâl) Ekleri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1996.

Buran, Ahmet, *Keban, Baskil Ve Ağın Yöresi Ağızları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1997.

Caferoğlu, Ahmet, *Anadolu Ağızlarından Derlemeler: Van, Bitlis, Muş, Karaköse, Eskişehir, Bolu ve Zonguldak İlleri Ağızları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2. Baskı, Ankara 1995.

Caferoğlu, Ahmet, *Anadolu Ağızlarından Toplamalar: Kastamonu, Çankırı, Çorum, Amasya, Niğde İlbaylıkları Ağızları, Kalaycı Argosu Ve Geygelli Yürüklerinin Gizli Dili*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2. Baskı, Ankara 1994.

Caferoğlu, Ahmet, *Orta Anadolu Ağızlarından Derlemeler: Niğde, Kayseri, Kırşehir, Yozgat, Ankara Vilâyetleri ile Afşar, Saçkaralı ve Karakoyunlu Uruklarının Ağızları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2. Baskı, Ankara 1995.

Caferoğlu, Ahmet, *Türk Dili Tarihi I-II*, Altınordu Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2015.

Çeneli, İlhan, *Kırım Tatarcasında Yapım Ekleri*, (çev.) Mustafa Argunşah, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1997.

Çobanzade, Bekir, *Kırım Tatar İlm-i Sarfi*, (hızl.) Nariman Seyityahya, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2009.

D. S. Anderson, Gregory, *Auxiliary Verb Constructions In Altai-Sayan Turkic*, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden 2004.

D. S. Anderson, Gregory, *Language Contact in South Central Siberia*, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden 2005.

Dallı, Hüseyin, *Kuzeydoğu Bulgaristan Türk Ağzları Üzerine Araştırmalar*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2. Baskı, Ankara 1991.

Demir, Necati, *Ordu İli Ve Yöresi Ağzları: İnceleme-Metinler-Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1999.

Demir, Nurettin, *Ankara Örneğinde Ağzların Belgelenmesi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2013.

Develi, Hayati, *Osmanlı Türkçesi Kılavuzu I-II*, Kesit Yayınları, İstanbul 2016.

Devlet, Nadir, *Rusya Türklerinin Milli Mücadele Tarihi (1905-1917)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Genişletilmiş Ve Düzeltilmiş 2. Baskı, Ankara 1998.

Doğan, Levent, *Uygur Türkçesi Grameri*, Paradigma Akademi, İstanbul 2016.

Doğan, Oğuz, Koç, Kenan, *Kazak Türkçesi Grameri*, (ed.) Aydın Kırman, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul 2013.

Eckmann, János, *Çağatayca El Kitabı*, Çev. Günay Karaağaç, Kesit Yayınları, 4. Baskı, İstanbul 2009.

Eckmann, János, *Harezmi, Kıpçak Ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar*, (hzl.) Osman Fikri Sertkaya, Türk Dil Kurumu Yayınları, 3. Baskı, Ankara 2011.

Edip, Kemal, *Urfa Ağzı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2. Baskı, Ankara 1991.

Ehmetyanov, Rifkat vd., *Türkçe-Tatarca Sözlük*, Aktaran: Mustafa Öner, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2014.

Emet, Erkin, *Doğu Türkistan Uygur Ağzları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2008.

Eraslan, Kemal, *Eski Uygur Türkçesi Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2012.

Ercilasun, Ahmet B., *Kars İli Ağzları: Ses Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2002.

Eren, M. Emin, *Zonguldak-Bartın-Karabük İlleri Ağzları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1997.

Ergin, Muharrem, *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Basım/Yayım/Tanıtım, İstanbul 2004.

Ersoy, Feyzi, *Çuvaş Türkçesi Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2017.

Ertane-Baydar, Arzu Sema, *Eskişehir ve Yöresi Kırım Tatar Ağızı*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1999.

Exploring the Eastern Frontiers of Turkic, (ed.) Marcel Erdal, Irina Nevskaya, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden 2006.

Fisher, Alan, *Kırım Tatarları*, (çev.) Eşref B. Özbilen, Selenge Yayınları, İstanbul 2009.

Gabain, A. Von, *Eski Türkçenin Grameri*, (çev.) Mehmet Akalın, Türk Dil Kurumu Yayınları, 5. Baskı, Ankara 2007.

Grönbech, Kaare, *Türkçenin Yapısı*, Çev. Mehmet Akalın, Türk Dil Kurumu Yayınları, 3. Baskı, Ankara 2011.

Gül, Meltem, *Hatay Rusuz Ağızı: İnceleme-Metin-Sözlük*, (ed.) Serdar Yavuz, Kesit Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2016.

Gülensoy, Tuncer, Alkaya, Ercan, *Türkiye Türkçesi Ağızları Bibliyografyası*, Akçağ Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2003.

Gülensoy, Tuncer, Buran, Ahmet, *Elazığ Yöresi Ağızlarından Derlemeler*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1. Baskı, Ankara 1994.

Gülensoy, Tuncer, *Kırgız Türkçesi Grameri: Ses Bilgisi- Şekil Bilgisi*, Bilge Kültür Sanat, 1. Baskı, İstanbul 2016.

Gülsevin, Gürer, *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 3. Baskı, Ankara 2011.

Gülsevin, Gürer, *Uşak İli Ağızları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2002.

Gülsevin, Gürer, *XVII. Yüzyıl Batı Rumeli Türkçesi Ağızları: Yaşayan Türkiye Türkçesi Ağızlarının Tarihî Dönemlerini Belirleyebilmek İçin Bir Yöntem Denemesi Örneği*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2017.

Gülsevin, Selma, *Karay Türklerinin Dili: Troki Diyalekti*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2016.

Güner Dilek, Figen, *Altay Türkçesi*, Gazi Kitabevi, Ankara 2009.

Hebert, Raymond J., Poppe, Nicholas, *Kırghız Manual*, Indiana University Publications, Bloomington 1963.

Householder, Fred W., Lotfi, Mansour, *Basic Course in Azerbaijani*, Indiana University Publications, Bloomington 1965.

<http://crimea.gks.ru>.

Işıktaş Sava, Işılay, *W. Radloff'un Derlemelerinde Kırım Tatar Türkçesinin Özellikleri*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2008.

İleri, Canan, *Eskişehir İli Mihaliççik İlçesi ve Yöresi Ağzları: (Ses Bilgisi-Metinler-Dizin)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2008.

İlker, Ayşe, *Batı Grubu Türk Yazı Dillerinde Fiil*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1997.

İnalçık, Halil, *Kırım Hanlığı Tarihi Üzerine Araştırmalar 1441-1700*, Ed. Emre Yalçın, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2017.

J. E. Bodrogligeti, *A Grammar of Chagatay*, (ed.) Ulrich J. Lüders, Lincom Europa, Muenchen 2001.

Kafesoğlu, İbrahim, *Türk Millî Kültürü*, Ötüken Neşriyat, 40. Basım, İstanbul 2016.

Kahraman, Tahir, *Çağdaş Türkiye Türkçesindeki Fiillerin Durum Ekli Tamlayıcıları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1996.

Kalay, Emin, *Edirne İli Ağzları: İnceleme-Metin*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1998.

Kara, Mehmet, *Türkmen Türkçesi Grameri*, (ed.) Mehmet Nebioğlu, Etkileşim Yayınları, İstanbul 2012.

Karahan, Leylâ, *Anadolu Ağzlarının Sınıflandırılması*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 3. Baskı, Ankara 2014.

Karaman, Erdal, *Ermenistan Türklerinin Ağzları*, Kesit Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2011.

Karaman, Erdal, *Karabağ Ağzları*, C. 1, Kesit Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2011.

Karaman, Erdal, *Karabağ Ağızları*, C. 2, Kesit Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2011.

Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Grameri, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2013.

Kasapoğlu Çengel, Hülya, *Kırgız Türkçesi Grameri: (Ses ve Şekil Bilgisi)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2017.

Kerimoğlu, Caner, *Türkiye Türkçesi Ve Tatar Türkçesinin Karşılaştırmalı Söz Dizimi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2014.

Kırımlı, Hakan, *Türkiye'deki Kırım Tatar Ve Nogay Köy Yerleşimleri*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2012.

Kirişçioğlu, M. Fatih, *Saha (Yakut) Türkçesi Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, İlâveli 2. Baskı, Ankara 1999.

Koç, Kenan, Doğan, Oğuz, *Kazak Türkçesi Grameri*, Gazi Kitabevi, Ankara 2004.

Korkmaz, Zeynep, *Bartın Ve Yöresi Ağızları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2. Baskı, Ankara 1994.

Korkmaz, Zeynep, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 4. Baskı, Ankara 2010.

Korkmaz, Zeynep, *Türkiye Türkçesi Grameri: (Şekil Bilgisi)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 3. Baskı, Ankara 2009.

Kúnos, Ignác, *Kazan Tatar Mânileri*, (çev.) Mustafa S. Kaçalın, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2013.

Kurnaz, Cemal, Çeltik, Halil, *Osmanlı Dönemi Kırım Edebiyatı*, Kurgan Edebiyat Yayınları, Ankara 2012.

Küçükmehtemoğlu, Ömer, *Başkurt Türkçesi Şekil Bilgisi*, Atı Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2018.

Merhan, Aziz, *Dört Kumuk Masalı Üzerine Gramer İncelemesi*, Grafiker Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2008.

Olçay Selâhattin, *Doğu Trakya Yerli Ağızı: İnceleme-Derleme-Dizin*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2. Baskı, Ankara 1995.

Olcaý, Selâhattin, Ercilasun, A. Bican, Aslan, Ensar, *Arpaçay Köylerinden Derlemeler*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 3. Baskı, Ankara 1998.

Öner, Mustafa, *Bugünkü Kıpçak Türkçesi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2013.

Özçelik, Sadettin, Boz, Erdoğan, *Diyarbakır İli Çüngüş Ve Çermik Yöresi Ağzı: Dil İncelemesi, Metinler, Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2001.

Özkan, Fatma, *Osmaniye Tatar Ağzı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1997.

Özkan, Nevzat, *Gagavuz Türkçesi Grameri: Giriş-Ses Bilgisi-Şekil Bilgisi-Cümle-Sözlük-Metin Örnekleri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1996.

Öztürk, Rıdvan, *Uygur Ve Özbek Türkçelerinde Fiil*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1997.

Öztürk, Rıdvan, *Yeni Uygur Türkçesi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1. Baskı, Ankara 1994.

Özyetgin, A. Melek, *Altın Ordu, Kırım Ve Kazan Sahasına Ait Yarlık Ve Bitiklerin Dil Ve Üslûp İncelemesi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1996.

Sağır, Mukim, *Erzincan Ve Yöresi Ağzıları: İnceleme-Metinler-Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1995.

Saydam, Abdullah, *Kırım Ve Kafkas Göçleri (1856-1876)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2010.

Selimova, Leniyara, *Kırım Tatar Türk Ağzıları: Akmescit, Bahçesaray, Güney Kıyı Bölgesi, Ses Bilgisi*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 2006.

Serebrennikov, B. A., Gadjeva, N. Z., *Türk Yazı Dillerinin Karşılaştırmalı Tarihi Grameri*, (çev.) Tefvik Hacıyev, Mustafa Öner, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2011.

Sev, Gülsel, *Tarihi Türk Lehçelerinde Hâl Ekleri*, Akçağ Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2007.

Sjoberg, Andrée F., *Uzbek Structural Grammar*, Indiana University Publications, Bloomington 1963.

Şahan Günay, Fatma, *Tatarca Referans Grameri*, Kriter Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul 2015.

Şahin, Erdal, *Yurt Konulu Tatar Cırları: Giriş-Metin-Aktarma-Dizin*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1999.

Şen, Mesut, *Türk Dilinin Dünyü ve Bugünü: (El Kitabı)*, Post Yay., 1. Baskı, İstanbul 2016.

Tavkul, Ufuk, *Karaçay-Malkar Türkçesi Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2000.

Tekin, Talat, *Orhon Türkçesi Grameri*, (hızl.) Mehmet Ölmez, Sanat Kitabevi, 2. Baskı, İstanbul 2003.

Timurtaş, Faruk Kadri, *Eski Türkiye Türkçesi XV. Yüzyıl: Gramer-Metin-Sözlük*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1994.

Toparlı, Recep, Vural, Hanifi, *Harezm Türkçesi*, Öncü, Tokat 2007.

Tosun, İlker, *Tuva Türkçesinin Şekil Bilgisi*, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Edirne 2011.

Türk Dil Bilgisi Toplantıları-1 "Birleşik Fiil" Bildiriler Ve Tartışmalar: (6 Haziran 2014), (hızl.) Reşide Gürses, Nevin Balta, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2017.

Türkyılmaz, Fatma, *Tasarlama Kiplerinin İşlevleri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1999.

Uygur, Ceyhun, Vedat, *Karakalpak Türkçesi Grameri*, Kriter Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2010.

Üstüner, Ahad, *Anadolu Ağızlarında Sıfat-Fiil Ekleri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2000.

Üşenmez, Emek, *Modern Özbek Türkçesi: Giriş-Özbekistan-Dil Tarihi-Metinler-Gramer-Sözlük*, (ed.) Fatih Kahya, Akademik Kitaplar, 1. Baskı, İstanbul 2012.

Von Hammer-Purgstall, Joseph, *Kırım Hanlığı Tarihi*, (çev.) Seyfi Say, İnsan Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2013.

www.ethnologue.com/language/crh.

Yavuz, Metin, *Karaçay Türkçesi: Gramer, Metin, Sözlük*, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1994.

Yıldırım, Hüseyin, *Özbek Türkçesi: Dil Bilgisi-Alıştırmalar-Konuşma-Metinler*, Gazi Kitabevi, 2. Baskı, Ankara 2012.

Yılmaz, Emine, *Çuvaşça Çok Zamanlı Morfoloji: Bir Deneme*, Grafiker Yayıncılık, 1. Baskı, Ankara 2002.

Yüksel, Zühal, *Kırım, Kazan ve Başkurt Türkçelerinde Fiil*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 1992.

Yüksel, Zühal, *Polatlı Kerç ve Çongar Tatar Ağzları*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1985.

MAKALELER

Akar, Ali, "Ağız Araştırmalarında Yöntem Sorunları", *Turkish Studies*, Vol. 1/2, Fall 2006, s. 41-54.

Arat, R. Rahmeti, "Türk Şivelerinin Tasnifi", *Türkiyat Mecmuası*, Cilt 10, Sayı 46, 1953, s. 59-139.

Delice, H. İbrahim, "Anadolu ve Rumeli Ağzları Metinlerinde Kullanılan Seslerin Transkripsiyonu Meselesi", *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 1. Sayı, Sivas 1995, s. 119-131.

Demiray, Erdiñç, "Ağız Araştırmalarında Transkripsiyon İşaretlerinin Farklı Kullanılması Sorunu", *Turkish Studies*, Vol. 3, Number 6, Fall 2008, s. 199-211.

Gülensoy, Tuncer, "Türk Fonetik Transkripsiyonu Üzerine", *Türkoloji Dergisi*, Cilt VIII/1979.

Öner, Mustafa, "Türkçede Soru ve Belirsizlik", *Türk Dili*, Sayı 557, Mayıs 1998, s. 401-411.

Özkan, Nevzat, "Kırım Tatar Türkçesinin Yayılma Alanları", *Turkish Studies*, Vol. 3, Number 7, Fall 2008, s. 524-554.

Samoyloviç, Alexandr, "Kırım-Türk Yazı Dilinin Tarihçesi", çev. Rasime Uygun, *TDAY Belleten*, 1960, s. 373-379.

Sevortyan, Edvard Vladimiroviç, "Kırım Tatarcası (Crimean Tatar Language)", (çev.) Mehman Musayev, *Gazi Türkiyat*, Sayı 2, Bahar 2008, s. 209-246.

Tekin, Talât, "Türk Dili Diyalektlerinin Yeni Bir Tasnifi", *Erdem*, Cilt 5, Sayı 13, Ocak 1989, s. 141-168.

Yılmaz, Hikmet, "Çokluk Eki: -lar / -ler Üzerine", *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, Sayı 15, 2003, s.125-130.

Yılmaz, Özlem Deniz, "Türkçe Kelime Çekimi Ulamları Dizgesi Üzerine: Ad Çekimi Ulamları", *Dil Araştırmaları*, Sayı 10, Bahar 2012, s. 123-139.

